

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

1980'LERDEN 2000'LERE
SİYASAL KÜRT KADININ İNŞASI

1980'LERDEN 2000'LERE SİYASAL KÜRT KADININ İNŞASI

MELİKE GÜL DEMİR

MELİKE GÜL DEMİR

Melike Gül Demir, Muş'un Bulanık ilçesinde doğdu. İstanbul Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü'nden 2014 yılında mezun oldu. İstanbul'da yaşıyor.

BELGE YAYINLARI: 792
Türkiye İncelemeleri Dizisi

1980'lerden 2000'lere
SİYASAL KÜRT KADININ İNŞASI
Melike Gül Demir

Sayfa Düzeni | Aristan
Birinci Baskı | Ekim 2015

İç/Kapak Baskı-Cilt | Berdan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok, No: 239
Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul 0 (212) 613 12 11
Sertifika No: 12491

©

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Cemal Nadir Sokak, Büyük Milas Han, No: 26-28
D. 121-130; 34112 Cağaloğlu-Fatih / İstanbul
Tel: 0 (212) 517 44 53
E-mail: belgeyayinlari@gmail.com
www.belgeyayinlari.com

Sertifika No: 11206

MELİKE GÜL DEMİR

1980'lerden 2000'lere
SİYASAL KÜRT KADININ İNŞASI

***Medeni, Vahyeddin, Neshet ve Evin'in anısına
saygıyla...***

ÖNSÖZ / Emine Onaran İncirlioğlu	9
---	----------

GİRİŞ	11
Siyasal Kadının İnşası	19
Yerinden Edilme	21
Araştırmanın Sınırlılıklar	30

1. BÖLÜM:

SİYASAL KÜRT KADININ İNŞASI	33
PKK Kadın Tarihi	35
Erkeğin Yazdığı Tarihte Kürt Kadınları	40
Kürt Özgürlük Hareketinde Kadın	45
Ya Tanrıça Ya Lilith:	
Kürdistan Devrimci Hareketinde Kadın Olmak	53
Bir Yaratılış Miti: Newroz	65
Özgürlüğe Giden Yolda “Bedel”in	
Tanrıçalaştırdığı Kadınlar	70
İdeolojik Bir Araç Olarak Neolitik Çağ	78
Türkiyeli Kadınlarla İlişkiler	81
Egemen ve Ezilen Kadınların İlişkisi	82
Feminist Kadınlarla İle İlişkisi	91
Sosyalist Kadınlarla İlişkisi	93
Meşru Siyasette Farklı Kadınlık Durumları	96
Sonuç	101

2. BÖLÜM:

ARAŞTIRMANIN ANLATTIKLARI:

SİYASALLAŞMIŞ KÜRT KADIN ANLATILARI	105
Yitirilmiş Cennet Bahçesi: Boşaltılmış Köyler	106
Göç Sonrası Yeni İlişkiler:	
Dava Yoldaşın Ödenmiş Bedeller	119

Geri Dönüş Mümkün mü? Gitmek Mi Zor Kalmak Mı?	132
Siyasallaşmış Kadının Çift Yönlü Mücadelesi:	
Erkek Bir Yandan, Devlet Bir Yandan	136
Kimsenin Vitrini Değiliz!	142
Dışlanma - Ötekileştirilme Aracı Olarak	
Geleneksel Kıyafetler	145
Ütopyalaşmış Gelecek: Barış!	154
Hedeflenmeyen Bulgular: Erkek Anlatıları	168
SONUÇ	175
KAYNAKÇA	185
EKLER	201
<i>Ek 1: Kişisel Bilgiler</i>	201
<i>Ek 2: Mektuplar</i>	209
<i>Mektup 1: Zilan (Zeynep Kınacı)'nın Mektubu</i>	209
<i>Mektup 2: Sema Yüce'nin Mektubu</i>	217
<i>Mektup 3: Viyan Soran'ın Mektubu</i>	221
<i>Mektup 4: Evrim Demir'in Mektubu</i>	227
<i>Mektup 5: Abdullah Öcalan'ın Evrim Demir'in</i>	
<i>Ardından Gönderdiği "Not"</i>	229
<i>Celal Başlangıç: 90'ların İşaret Fişeği:</i>	
<i>Yeşilyurt Köylülerine Yedirilen Dışkı</i>	231
<i>Sait Demir: Abdullah Öcalan</i>	245
DİZİN	249

KISALTMALAR

ADYÖD: Ankara Demokratik Yüksek Öğretim Derneği

ÇYDD: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği

ÇEV: Çağdaş Eğitim Vakfı

DDKO: Devrimci Doğu Kültür Ocakları

DTP: Demokratik Toplum Partisi

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

HÜNEE: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

KA.DER: Kadın Adayları Destekleme Derneği

KAMER: Kadın Merkezi

FP: Fazilet Partisinden

DSP: Demokratik Sol Parti

KCK: Kürdistan Topluluklar Birliği, *Koma Civakên Kurdistan*

KDP: Kürdistan Demokrat Partisi, *Partiya Demokrata Kurdistanê*

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

PKK: Kürdistan İşçi Partisi, *Partiya Karkerên Kurdistanê*

PJKK: *Partiya Jinên Karkerên Kurdîstan*, Kürdistan Kadın İşçi Partisi

PJK: *Partiyê Jinen Kurdîstan*, Kürdistan Kadın Partisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

THKO: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu

TİKKO: Türkiye İşçi-Köylü Kurtuluş Ordusu

UKO: Ulusal Kurtuluşçular

YAJK: Kürdistan Özgür Kadınlar Birliği Yekitiya

YAJK: Kürdistan İşçi Kadınlar Partisi (PJKK)

TİHV: Türkiye İnsan Hakları Vakfı

OHAL: Olağanüstü Hal Bölgesi

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

DİHA: Dicle Haber Ajansı

KUK: Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

ÖNSÖZ

Melike Gül Demir, Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'n-de Yüksek Lisans programına kaydolurken köy boşaltmaları konusunda bir tez çalışması yapmayı kafasına koymuştu. Göç ve *Mekân* dersini aldığı sırada tanıştık. Tanıdığım en kararlı, en coşkuyula ve özenle çalışan, en öğrenmeye, eleştirel düşünceye, sorgulamaya ve değişmeye açık öğrencilerdendi. Bedeniyle, aklıyla, ruhuyla oradaydı. Sadece üç yıl çalıştığım bu kurumda Melike ile yollarımızın kesişmiş olması benim için büyük bir kazanç oldu. Bir dost kazanmakla kalmadım, Melike'den pek çok şey de öğrendim. Çok şey öğrendim, çünkü Kürt Çalışmaları benim alanım değil. Bu alanda kendi çalışmam olmadığı gibi literatüre de hâkim değilim. Ben yaklaşım, tartışma, yöntem, çerçeve üzerinde biçimsel ve mantıksal açıdan destek olurken, Melike yarı etnografik niteliksel araştırmasını yürüttü, deneyimlerini, bulgularını benimle paylaştı. Bir bakıma ben bilmediğim bir alanda etnografik araştırma yaparken, Melike bana "kaynak kişi" oldu. Elinizde tuttuğunuz kitap, bu yüksek lisans tezine dayanarak hazırlandı.

Köy boşaltmaları sonucu yerlerinden edilen, Kanarya Mahallesi'ne yerleşen, siyasallaşan ve hayatları dönüşen Kürt kadınları hakkında bu kadar duyarlı bir çalışma yürütebilmesi, belki biraz da Melike Gül Demir'in özyaşam öyküsü ile bağlantılı. Araştırmasını Kürtçeyürütebilecek donanımda olmasının da, daha küçük bir çocukken kendi köylerinin boşaltılmış olmasının da, çalışmasını güçlendirdiği kanısındayım. Günlük yaşamımızda kanıksadığımız ve siyasi görüşlerimiz ile kimliğimiz doğrultusunda içinde yer aldığımız kutuplaşma yüzünden, yaşantımıza yabancı olan durumları anlamaya yanaşmıyoruz. Anlamaktansa yargılama alışkanlığındayız.

İşte bu çalışmanın değeri, köy boşaltmalarının tetiklediği zincirleme etkileşimle hayatları dönüşen sıradan, “sahici” insanları anlatmasında. Melike Gül Demir’in araştırma bulguları, “savaşın ve ölümün yaşanmadığı bir Türkiye özlemine kadının özgürleşeceği bir dünyanın hayali eşlik etti» diyor. Umarım anlamak, barışa giden yolu kısaltır.

***Emine Onaran İncirlioğlu,
30 Nisan 2015, Erivan***

GİRİŞ

Türkiye’de 1984-1999 yılları arasında Türk Silahlı Kuvvetleri ile PKK arasında süren çatışmalı ortamdan sonra, resmî kaynaklara göre bir milyon, sivil toplum kuruluşlarına göre ise üç-dört milyon arasında kişi yerinden edildi. Yaşamı yeniden kurmak için şiddet ve savaş koşullarından kaçan bu kişiler, yeni mekânları olan metropollerin “çöküntü” alanlarında, ileride yaşanacak birçok sorunun sebebi ve sonucu olacaktı.

Türkiye coğrafyasında Kürtlerin de içinde bulunduğu farklı etnik ve dinî gruplara mensup kişilerin yerinden edilmesi Osmanlı dönemine kadar uzanıyor. Ancak, bu yerinden etme uygulamaları, özellikle Cumhuriyet döneminde devletin resmî ideolojisine dönüşen asimilasyon politikası sonucu, kırsal nüfusa yöneldi. 1980’lerden itibaren de PKK (*Partiya Karkerên Kurdistanê*; Kürdistan İşçi Partisi) ile mücadelenin bir aracı olarak köyler boşaltılarak Kürdistan’ın insansızlaştırılması amaçlandı. Arşivlenmiş kayıtlara, resmî bilgilere dayanmayan, sadece tanıklıklar aracılığıyla yazılan köy boşaltmalarının tarihi, güvenlik güçleri ile PKK arasındaki çatışmaların yaşandığı 1984 yılından başlatılıyor. Planlı ve sistematik olarak köylerin boşaltılması sonucu yerinden edilmiş; yerleştikleri kentlerin dokusunda büyük değişimler ve dönüşümler yaratmış; bu devasa sorunlara neden olmuş kişiler hakkında, devletin politikası gereği üzerinde durulmadı, gerekli çalışmalar yapılmadı (Kaya, 2009)

Elinizdeki kitap, Mardin, Diyarbakır, Batman ve Şırnak’tan 1989-1994 yılları arasında köyleri boşaltıldığı için aileleriyle birlikte çıkan ve zincirleme göç sonucu kendilerini İstanbul, Küçükçekmece’nin Kanarya Mahallesi’nde bulan, çoğu kadın 28 kişinin

anlatılarını konu ediyor. Kişileri yerinden edilmeye zorlayan nedenleri, yerinden edilme sonrasında yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini, yerinden edilmişliğin yaşamlarını toplumsal ve bireysel olarak nasıl değiştirip dönüştürdüğünü, İstanbul'da yaşadıkları dışlanma biçimlerini ve bunlarla baş etme yollarını, kadın olarak var olma mücadelelerini ve gelecek kurgularını siyasal bir dille ifade eden kadınlarla yapılan araştırmaya dayanıyor.

Yeni mekânları Kanarya Mahallesi'nde, kendi hikâyelerini kendi dillerinden dinledim. Çatışmaların yarattığı şiddet ortamından zorla veya kendi iradesiyle, korucu baskısı, köy boşaltılması ve oluşan şiddet ortamından uzaklaşmak amacıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Kuzey Kürdistan) bölgesinden çıkıp İstanbul'a yerleşen kadınların zorunlu göç deneyimlerine, algılarına, siyasal bir dil ve idolojiyle yeniden yarattıkları hayatlarına odaklandım. Bir yanda, yaşadıkları yoksulluğun boyutunu, karşılaştıkları çok katmanlı şiddeti, maruz kaldıkları ağır insan hakları ihlalleri, yerinden edilmiş kişilerin milyonlarca ifade edildiği kuru bilgilerden oluşan istatistiki veriler, kadınların anlatılarıyla ete kemiğe bürünüp, sese ve yüze dönüşürken; diğer yanda gündelik yaşama yön veren, ağırlığı hissedilen Kürt siyasi hareketinin içinde gelişen, ağır bedellerle dolu kadın tarihi ortaya çıktı.

Köy boşaltmaları sonucu buraya yerleşen kişilerin en yoğun yaşadığı yer olması, Kanarya Mahallesi'ni araştırma alanı olarak seçmemin nedeni oldu. Sahaya köy boşaltmalarını araştırmak için çıkmışken, "köy nasıl boşaltıldı" ısrarlı sorularıma cevap bulamıyordum. Kadınlar bu soruyu bir iki cümleyle geçiririp, konuyu Kürtlerin gaspedilmiş hakları, zindandaki mahkûmların durumu, dağdaki çocukların geleceği gibi kendileri için asıl, can yakıcı meseleyle getiriyordu. Araştırma alanı ve kişiler tasarladığım araştırmaya uymuyordu. Gerek haftasonu geçirdiğim zaman içerisinde, gerekse de derinlemesine görüşmelerin ilerlemesiyle kadınların sahici hikâyelerinde siyasal kadın tarihiyle karşılaştım. Köylerinden edilmelerinin travması, geçmişin ağırlığı yeniden kurdukları yaşamlarında etkisi devam etse de, karşılaştıkları zor durumu aşmış, farklı bir pratikle hayatlarını yeniden anlamlandırmışlardı. Şüphesiz yarattıkları sadece yeni bir yaşam değil, yeni bir ideolojiydi.

Bu ideolojiye olan inanç; acılı, travmatik süreci hafifletmiş, geleceğe umut katmış, kadın farkındalığı yaratmıştı. Mahalle “yeni” hayatın izleriyle doluydu.

Küçükçekmece Gölü’nün kenarında kurulmuş, demiryolu ağı, göl ve deniz manzarasıyla çekici bir konuma sahip, kadınların yeni evi olan Kanarya Mahallesi’nin sokaklarında gözle görülebilir bir yoksulluk hâkim. Daha ilk bakışta, dar sokaklar, iç içe girmiş, bakımsız, kalitesiz malzemedен inşa edilmiş binalar ve çarpık yapılaşma, mahallenin fiziki ve sosyal durumuyla ilgili önemli ipuçları veriyor. Kapasitesinin çok üstündeki nüfusu (yüz bin kişi) ile, alt-yapı, okullaşma, sağlık hizmeti sınırlılığından kaynaklanan birçok sorunun yaşandığı anlaşıyor. Genç ve çocuk nüfusun ağırlıkta olduğu mahallede bir çocuk parkı bile yokken, hizmet veren bir tek aile sağlığı merkezi ile 30 kişilik sınıflarda, 50-60 öğrenciye eğitim veren sadece üç ilköğretim okulu bulunuyor. Bu durum, eğitim, sağlık ve altyapıda ciddi sorunlar yaşanmasına neden oluyor.

Görüşmelerde, bir rehber form kullanarak sorulacak soruları belirledim ve her ne kadar bu çerçevenin içinde kalmaya dikkat ettiysem de, zaman zaman kaçınılmaz olarak, görüşmeler sıradan, günlük sohbetlere dönüştü. Araştırmayı belirli bir plan çerçevesinde sistematik ve zamanında yürütebilmek için bir zaman cetveli oluşturarak, Mart-Eylül 2013 döneminde, her hafta sonu Kanarya Mahallesi’ne giderek haftada ortalama en az bir kişiyle görüştüm. Araştırma kapsamında, mahallede yaşayan 30-69 yaş arası yerinden edilmiş, Mardin, Siirt, Batman, Diyarbakır ve Şırnak’a bağlı köylerden gelen 24 kadın ve 4 erkek katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yaptım. Görüşeceğim kimseleri bulmak için, “kartopu örnekleme” kullanarak diğer yerinden edilmiş kadınlara ulaşmaya çalıştım. Ancak, bu yöntemle yapılan araştırmalarda benzer özellikteki kişilere yönlendirilmek gibi bir risk bulunduğundan, bu sınırlılığının farkında olarak çeşitliliği sağlamaya özen gösterdim.

Araştırmada, derinlemesine görüşme ile katılımcı gözlemi tekniklerinden faydalandım. Kişilerin yaşamları, algıları ve deneyimleri hakkında geniş ve sağlıklı (yani güvenilir ve geçerli) bilgiye ulaşmak için, çoğunlukla araştırılan toplulukla birkaç yıl yaşamayı gerektiren etnografik çerçevede, teknik anlamda katılımcı gözlemi

yaptığım söylenemez. Ancak, gerek derinlemesine görüşmelerle, gerekse bu görüşmeler sırasında Kürtçe konuşabilmem sayesinde, bu eksikliği gidermeye çalıştım.

Araştırmanın başladığı dönemde aktif olan ancak daha sonra kapatılan Kanarya Halk Derneği'ndeki erkek üyelerin desteğiyle ilk bağlantılarımı kurdum ve görüşmelere başladım. Ayrıca, öyle sanıyorum ki, Göç-Der çalışanlarının referansı, Kürtçe bilmem ve kadın olmam, daha kolay kabul edilmemi sağladı. Metin içinde anlatılarına yer verdiğim, bana zamanlarını ve bilgilerini cömertçe veren kadın ve erkeklerin gizliliğini korumak için mahlas kullandım.

Bu çalışmanın bir kısmı, çoğunu ses kaydına aldığım görüşmelerin çözümlemesinde önemli gördüğüm bulguların tartışmasından oluştu. Ses kaydı yanı sıra, notlar da tuttum. Deşifre, çözümleme ve değerlendirme süreçlerinde ses kayıtlarını kağıda geçirirken, bu notları da kullanarak, kadın ve erkeklerin kızgınlık, öfke, sevinç gibi duygusal tepkilerini, el kol hareketlerini, anlatım sırasında girdikleri ruh hallerini de parantez içinde belirttim. Görüşmeler, evlerde gerçekleşti. Her bir görüşmenin ses kaydı yaklaşık 30-40 dakika sürdü. Kayıt cihazının kapatılmasından önce ve sonra, kadınlarla ortalama iki buçuk-üç saat konuşmaya, "dertleşmeye" devam ettik. Bu dertleşmelere çaylar, kurutulmuş karpuz çekirdekleri ve *fêki* dedikleri meyve tabakları eşlik etti. Görüştüğüm kadın ve erkeklerin "sakıncalı" bilgileri paylaşımlarında, etnografik bir çalışmaya en çok benzeyen bu çay molalarının yararını gördüm. Çözümleme yapmadan önce anlatıların iyi okunmasını sağlamanın, satır aralarına gizlenmiş veriyi yorumlamanın ve anlamamanın, birbiriyle bağlantılarını, çelişkilerini, farklılıklarını ve benzerliklerini kategorileştirilerek bir bütünlük oluşturmaının önemini (Kümbetoğlu, 2008) göz önünde bulundurdum ve araştırma bulgularımı, olabildiğince kişisel düşüncelerimden arındırarak yazmaya çalıştım. Bulgularımı, bu yönlendirmeleri dikkate alarak belirlediğim altbaşlıklar altında tartıştım.

24 kadından sadece birisi görüşmenin kayıt cihazına kaydedilmesi konusunda tedirginlik duydu ve ses kaydıyla isim biter bitmez silmemi rica etti. Ben de aynı gün içinde deşifre işlemini bitirip, kaydı sildim. Bu nedenle, sadece 23 kadın ile 4 erkeğin ses kaydını

muhafaza ettim. Diğeryandan, 4 kadın katılımcı köy boşaltmasıyla ilgili özel bilgiler verirken ses kayıt cihazının kapatılmasını talep etti ve söz konusu konuşmaları bittikten sonra kayda devam ettim. Ses kayıt cihazının kapalı olduğu zaman diliminde konuşulan, “sakıncalı” buldukları bilgileri ve “dertleşme” konularını; köy boşaltılmadan önce başarısızlıkla sonuçlanan PKK’ye katılım girişimleri ile evlerinde ağırladıkları PKK’lilere dair anıları, hayranlıkları ve özelemleri olarak özetleyebilirim.

Görüştüğüm herkesin araştırmayı önemseddiğini, seslerini bir yerlerde duyuracağıma olan inançlarıyla sorulara samimiyetle ve dürüstçe cevaplar verdiğini rahatlıkla söyleyebilirim. Özellikle, kısılan seslerini duyurmak için büyük çaba sarf ettiklerini, tek tük duyurulabilen seslerin de gerçeğinden kopararak kamuoyuna yansıtılmasından duydukları şikayeti dile getirdiler. Görüşmeler sırasında her söylediklerinin “doğru” yazılmasının kendileri için çok önemli olduğunu söylediler, hatta bu araştırmaya katılırken bunu şart koştular. Siz okuyuculara bu kadın ve erkeklerin sesini “doğru” olarak ulaştırmak için elimden geleni yaparak, bu sözlü anlaşmaya sadık kaldım.

Araştırmanın başında, kadınlarla görüşmek istediğimi özellikle belirttiğim halde, evlerine ziyarette bulunduğum 24 kadından 4’ünün işsiz olduğu için evde bulunan eşi, kendi deyişleriyle *hevali*, görüşmeye katılmak isteyince taleplerini geri çevirmedim. Öncele-ri, kadınlara daha kolay ulaşmanın önünü açmak için kocalarıyla görüşmeyi kabul ettim ama, itiraf etmeliyim ki kendi iradem dışında gelişen bu görüşmeler araştırmaya büyük bir zenginlik kattı. Görüşmeler sırasında erkeklerin, kadınların kendilerini doğru ifade edemeyeceği endişesini taşımaları nedeniyle bu kadınlarla yalnız görüşmem de mümkün olamadı. Erkeklerin, kadınlarla yapılan görüşmelere müdahale etmeleri, planlanan araştırma gidişatını bozmuş olmakla birlikte, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin bağlamı içinde gözlemlenmesine izin vermesi bakımından da bir avantaj sağladı. Gerek amaçlandığı gibi kadınlarla, gerekse hedeflenmediği halde erkeklerle yaptığım derinlemesine görüşmeleri, istekleri doğrultusunda, Kürtçe yürüttüm. Erkeklerin tümü, 24 kadından ise 5’i Türkçeyi iyi düzeyde, 16 kadın sınırlı düzeyde konuşuyor,

3 kadın ise hiç konuşamıyordu. Kanarya Mahallesi'ne gittikçe evlerine uğrayarak ve Newroz, düğün ve taziyelerine katılarak, bu "kaynak kişiler" ile derinlemesine görüşmeler dışında da bir araya geldim. Bu buluşmalarımızda, özellikle toplumsal cinsiyete dair düşünce ve davranışlarını gözlemleme fırsatı bulabildim.

Görüştüğüm kadınların 21'i evli, 3'ü duldu. Eşinden ayrı yaşamasına rağmen resmen boşanmamış olan 2 kadın kendilerini hâlâ evli olarak tanıttı. 3 dul kadından birinin eşi köy boşaltılması sırasında Mardin'de korucular tarafından öldürülmüş; ikincisinin eşi İstanbul'daki evlerinden resmî giyimli kişiler tarafından alınmış, 18 gün sonra cesedi Kırıkkale yolunda bulunmuş; üçüncüsünün ise resmî nikâhı olmaksızın beraber yaşadığı, 7 çocuğunun babası olan kişi, köydeki çatışma sırasında iki PKK'liyle birlikte öldürülmüş, tutuklanma ve öldürülme korkusu nedeniyle cesedine sahip çıkılmamış.

İlkokul mezunu olan 32 yaşındaki en genci dışındaki 23 kadından hiçbiri okula gitmemiş; yalnız 3 genç kadın "anne-kız okula kampanyası" ile okumayı öğrenmiş; geri kalan 20 kadının hiç okuma yazması yok.

Ekonomik durumlarının göstergesi sayılırsa, 18 kişi ev sahibi, 6'sı ise kiracı. Ailelerin temel geçimini evin çocukları sağlıyor. 15-30 yaşları arasındaki kadın ve erkek bütün çocuklar, asgari ücretle "merdiven altı" tekstil atölyelerinde çalışıyor. Görüşmeye katılan 24 kadından 5'i tekstil atölyelerine parça başı düşük ücretle çalışarak ev ekonomisine katkı sağlıyor. 24 kadından sadece ikisinin kocası çalışmakta, ancak her ikisi de güvencesiz, kayıt dışı olarak, sokakta simit satıcılığı, su taşıyıcılığı, vasıfsız inşaat işçiliği gibi yarı zamanlı, geçici işler yapıyor.

Kadınlardan birinin korucu olan babası ve amcası, PKK'ye yardım ve yataklık ettikleri iddiasıyla karakola götürülmüş, dönüşte bir minübüste 4 siville birlikte yakılarak öldürülmüş. Mahkeme hâlâ devam ediyor; olay medyaya da yansıdı. Bir başkasının kocası, köy boşaltmaları sırasında tutuklandıktan sonra işkenceden kangren olan iki ayağı kesilmiş; olay AİHM'e taşınmış, haklı bulunan aile tazminat almış, bu olay da medyaya yansıdı (DİHA 2013, CNN Türk, 2013). Bir başka kadın ise, aynı olay sırasında babasının

ayağının aynı şekilde kangren olduğunu ve kesildiğini, ancak tazminatı daha alamadıklarını belirtti. Birisinin eşi, diğerinin babası “kayıp” olan bu kadınlardan ikisi, her cumartesi günü Galatasaray Lisesi önünde toplanarak kayıplarının akıbetini soran, adalet arayan “Cumartesi Anneleri” arasında yer alıyor.

Görüşüğüm 4 erkekten biri, köy boşaltılması sırasında tutuklanmış, gözaltındayken 15 gün soğukta bırakılmış, ağır işkenceler sonucunda ayağı kesilmiş. Bir diğerinin babası, köy boşaltılmadan önce çıkan bir çatışma öldürölmüş, ancak kayıtlara PKK’li olarak geçirilmiş ve bu nedenle cenazesi ailesine teslim edilmemiş. Erkek katılımcı, babasının silahsız ve PKK üniforması olmadan, “sivil” olarak öldüröldüğünü, cenazesinin teslim edilmesi için açılan davanın devam ettiğini belirtti. Köy boşaltılması sırasında abisiyle tutuklanmış ve insanlık dışı işkencelere maruz kalmış. Evinde görüşmemiz sırasında yapılan işkenceleri üstü örtölü bir biçimde anlattı; ancak daha sonra mahallede karşılaştığımızda, ses kaydı yapıldığı için, gördüğö ağır işkenceyi açıklıkla anlatamadığını söyleyerek, maruz kaldığı onur kırıcı işkenceleri gözyaşları içinde, ayrıntılarıyla anlattı. Diğer iki erkek ise Kürt siyasal hareketine yakınlığıyla bilinen sivil toplum kuruluşlarında çalışmalarına devam ediyor.

Köy boşaltmaları, köylülerin yerinden edilmeleri ve büyük bir kitlenin şehirlerin “çöküntü” alanlarına yığılması, 1984’ten beri süren ve “Kürt sorunu”, “Güneydoğu sorunu”, “terör sorunu” diye adlandırılan bir dizi olayın en somut, en görünür sonuçlarından biri oldu. Bütün bu “sorun” tanımlamalarının, yakın zamana kadar toplumsal cinsiyet ilişkilerinden ve kadınların deneyimlerinden soyutlanarak tartışıldığını, bu olayların Kürt kadınları üzerindeki biçimlendirici, şekillendirici etkisinin yeterince araştırılmadığını düşünüyorum. Kürt kadın hareketi içindeki kadınların aktör mü, sembol mü, yoksa ulusun pasif bireyleri mi oldukları tartışmaları devam ediyor ve ne yazık ki “düşük yoğunluklu” savaşın toplumsal cinsiyet açısından çözümlenmesi üzerinde yeterince çalışılmıyor. Ayşe Gül Altınay da aynı noktaya dikkat çekerek, Türkiye’de genel anlamda savaş, şiddet ve militarizmin, toplumsal cinsiyet üzerindeki etkilerine odaklanan araştırmaların eksikliğine vurgu yapıyor (2013).

Bu eksikliği gidermek yolunda, kadınlarla yaptığım görüşmelerde, yaşanan göçü arka plana alan göç hikâyelerini, yerinden edilmeye başlayan hikâyelerini, siyasallaşmalarını, karşılaştıkları dışlanma deneyimleri ile gelecekteki beklentilerini içeren bulguları, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında tartışıyorum. Kanarya Mahallesi'ndeki kadınları merkeze aldığım, hedeflenmediği halde erkeklerle de yaptığım görüşmeler sonucu elde edilen bulgulara "Erkek Anlatıları" başlığı altında ayrıca yer verdiğim bu çalışmada, yerinden edilmiş kadını, kadın bakış açısıyla ele alıyorum.

Kadın bakış açısı derken ne katediyorum? Feminist teorinin büyük bir kısmını oluşturan "kızkardeşlik" in adını koymadan, hiçbir kitaptan öğrenemeyeceğim bir pratiğin ortasında buldum kendimi. Hiç zorlanmadan beni evlerine, sofralarına, en önemlisi hikâyelerine ortak etmelerinin altında yatan da bu gizli kızkardeşlik sözleşmesiydi. Siyasallaşmış, hak talep eden, siyasette, iktisatta, sokakta, kısaca toplumsal yaşamın her alanında, "ben de varım ve kızkardeşlerimle var olmak istiyorum!" diyen kadınların siyasallaşmış olmaları, benim için araştırma sonuçlarının işaret ettiği en çarpıcı bulgu oldu. Görüşmelerde kadınlar sıklıkla, Öcalan'ın ideolojisi çerçevesinde, Kürt siyasi hareketinin "tanrıça"laşan kadınlarına atıfta bulunuyordu. Erkeği dışlamadan ancak "iktidarını" da sorgulamayı ve dönüştürmeyi elden bırakmadan, erkek ve kadının topyekûn kurtuluşunu, hiçbir grup veya kişinin iktidarına fırsat vermeden, feminist tonların hâkim olduğu bir yaşamın arayışı içindeydiler. Kitabın serüvenini başlatan da, bu toplumsal cinsiyet eşitliğini kapsayan özgürleşme özlemi, siyasallaşmış kadınların var olma biçimleri oldu.

Araştırma alanına çıkmadan önce, yerinden edilmiş kadınların göç deneyimlerini farklı açılardan bakmayı, anlamayı amaçladım. Kadınların, etkili aktörler olarak toplumsal yaşamı dönüştürücü gücünü, bu derece siyasallaşmış olabileceklerini öngörmedim. Ortaya çıkan bu "yeni" gerçek, araştırmanın merkezini yerinden edilmiş kadından siyasallaşmış kadına kaydırды ve araştırmanın yeniden şekillenmesine neden oldu. Bu gerçeğin izini takip ettiğimde, karşıma PKK ve PKK'de yer alan kadınlar çıkmasıyla kitabı, siyasal kadını merkeze aldım. Tasarlanmış, hazırlanmış araştırmayı değiştirmek,

yeni bir arayışın içine girmek tehlikeli ve meşakkatli bir yolculuktu, aynı zamanda heyecan verici, keşfediciydi.

Araştırmanın tarihsel arka planını oluşturan Kürt Siyasal Kadının İnşası bölümünün oluşturulması, bilinçli bir tercihten öte işte bu “tesadüf”ten, karşılaşmadan ortaya çıktı.

Siyasal Kadının İnşası

Yerinden edilen milyonlarca Kürt, Türkiye’nin birçok kentinde başta sosyal ve siyasal hayatta olmak üzere, birçok alanda, farklı şekillerde görünür oldu. Kürtlerle ilk kez karşılaşan “Batılı”ların “Kürtlerin şehirlerini istila” etmesi şeklinde algıladığı bu olgu, gerçekte yerinden yurdundan edilmiş, yoksullaşmış Kürtlerin işportacılık yapması, midye satması, çöp toplaması gibi şehrin en ağır, en “kirli” işlerini yapmasıydı.¹ Bu görünürlüğü veya “tanışmanın” altında yatan devasa bir soruna dönüşen, Kürt meselesi hakkında sosyolojik değerlendirmeyi anlaşılır kılmanın yolu, Kürtlerin tarihsel hafızasında “yarık” açmış köy boşaltmaları gibi büyük toplumsal olayları ayrıntılarıyla, sağlam bir zemine oturtmak ve tartışmak olduğunu düşünüyorum.

Kürtler son zamanlarda tarihini, kültürünü, dillini koruma dürtüsüyle olmalı ki, Türkiye’nin resmî tarihinde yerini alamayan, belleklerinde yaşayan sözlü tarihlerini kendi bireysel çabalarıyla yazıya geçirmeye başladılar. Bu kimi zaman ulusal bilinç yaratmak, kimi zaman da zulme, asimilasyona uğramış bir halka karşı vicdani sorumluluğunu yerine getirmek, kimi zaman da alternatif tarih yaratmak amacıyla yapıyor... Ancak bir yandan yazıya dökülüp kalıcı bir tarih oluşturulurken, öte yandan da Kürtlerin dört parçaya bölünmüşlüğü, PKK hareketinin otuz yıl süren uzun mücadele tarihi, Kürt hareketi içinde kadının yeri, Kürt ulusal kimliğini referans alan siyasi partiler ve “direniş miti” olarak siyasallaşmış Newroz bayramları yeni bir toplumsal bellek oluşturuyor. Cumartesi Anneleri, Barış

1 Saraçoğlu, Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler: “İnkâr’dan Tanıyarak Dışlama” ya alan araştırmasında bu deneyimin resmî ideolojinin yıllarca yok saydığı Kürtleri tanıyarak dışlamasına sebep olduğunu belirtiyor.

Anneleri ve çeşitli inisiyatiflerle adlandırılan “sivil toplum” ve kitle hareketleri, Kürt kadınlarının diğerkadınlarla ilişkilenme biçimi gündelik yaşamı aşp, aktif siyasete yön veriyor. Bunun dışında, hiçbir ilişki kuramadığım Kürdistan’ın diğerk üç parçasında yaşayan kadınları da katarak kapsam daha da genişletilebilir. Siyasal kadının inşasını merkeze aldığım bölüm, bütün bu faktörleri ayrıntılandırabilecek, soruların cevaplandırabilecek bir iddiayı taşımıyor; ancak bütün bunları göz ardı etmeden, Kürt siyasal hareketi içinde örgütlenen kadınların siyasal mücadelesindeki yeri ve çift taraflı ezilmişliğe (Kürt siyasi hareketinde kadın olarak var olma çabası ile ulusal Kürt kimliğinin özgürleştirmeye) karşı verdiği mücadelesinin odağında kadınların nasıl siyasallaştığını anlamaya çalışıyor.

Araştırmanın tarihsel arka planını oluşturan ve siyasal kadının inşasına odaklanan birinci bölüme gelince... Araştırma sonuçlarının işaret ettiği bulgular doğrultusunda, PKK’nin içinde yer alan kadınların öncülüğünde oluşan Kürt kadın hareketini, Kürt meşru ve illegal siyasetindeki yeri, örgütlenme biçimi ve konumu hakkında bilgileri PKK’nin birincil kaynağı, kadın tarihi ve ideolojisinin anlatıldığı ders notları özelliği taşıyan *Kadın Ordulaşması*’ndan yararlandım. PKK’de kadın hareketinin dönüşmesinde rol oynayan, harekete yön veren öncü kadınlarını, Türkiye solu hareketinin ilk devrimci kadınlarını, bağımsız kadın hareketleri ile egemen ulus ile ezilen ulus kadınlarının ilişkilenme biçimlerini ise gündelik yaşamdaki pratikler ve deneyimler üzerinden anlamaya çalıştım. Siyasal eylemler haline dönüşen feda eylemleri, yazmakta en zorlandığım bölüm olurken, örgütün öncü kadın kadrolarından Sakine Cansız’ın *Hep Kavgaydı Yaşamım* adlı kitabında sadece Sakine ile değil Kesire ile ilgili değerli bilgilere ulaştım. Özellikle Kesire ile ilgili birçok puslu bilgi aydınlığa kavuştu. Kadının tarihsel dönüşümünde kadının kurtuluşunu yegâne tanrıçalık dönemi neolitik çağa geri dönüşte bulan, Öcalan’ın temelini oluşturduğu özgür (Kürt) kadın hareketini Öcalan’ın yazdığı birincil kitaplarından araştırdım. Şaşırtıcı olmayan ise, kaynak tarama sırasında, erkeklerin yazdığı tarihte kadınların ne kadar silikleştirildiğiyle tekrar karşılaşmamdık.Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yerinden Edilme

Göçler, her ne kadar her dönemde, her çağda önemini korusa ve toplumsal dokuda büyük değişimlere sebep olsa da, küreselleşme ve ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla, daha da karmaşık bir hal aldı. Köy boşaltmaları sonucu yerinden edilen ve kendisini İstanbul'un Kanarya Mahallesi'nde bulan kadınların yerinden edilme deneyimine odaklandığım bu bölümde, genel bir göç tanımını yapmak, göç kuramlarını açıklamak yerine, köy boşaltmalarının göç terminolojisinde kapsadığı alanı belirlemeye ve tanımlamaya yöneldim.

Zamanla niteliği değişen, karmaşıklaşan nüfus hareketlerini açıklamamanın ve anlaşılır kılmanın yolunu, yeni bir dizi kavram üreterek veya eski kavramları güncelleştirerek aşmanın mümkün olacağını belirten (2011), göçle ilgili önemli çalışmalar yapan Tekeli'nin işaret ettiği gibi, 1992 yılında Birleşmiş Milletler, dini, siyasi, askerî ve doğal nedenlerle ülke içinden zorunlu yer değiştirmeleri, "ülke içinden yerinden edilen kişi ve gruplar" şeklinde tanımlayarak hukuksal bir çerçeveye oturtmak istedi. Ülkelerde yaşanan sorunların şiddetini ortaya koyan, iç göç kavramı, yaşanan nüfus hareketlerini açıklamakta yetersiz kaldı. Yeni olmayan bu ve benzeri nüfus hareketlerinin tarihi çok uzun yıllar öncesine dayansa da, "ülke içinde yerinden edilme" diye yeni bir kavram üretilerek bu yetersizliği aşılmaya çalışıldı. Böylece uluslararası hukukta ve göç terminolojisinde yerini aldı. Uluslararası ilişkiler alanında yaptığı doktora çalışmasını *Uluslar Arası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler* adı altında kitaplaştıran Murat Saraçlı,² modern çağdaki

2 Murat Saraçlı, modern zamanlarda yaşanan göçleri tarihsel olarak beş evrede inceliyor. Erken modern dönemin başlangıcında, 16. yüzyıl ortalarında yaşanan ilk evrede, başta Avrupa'dan olmak üzere yoksulluktan kaçan kişiler, sömürge olan bölgelere doğru bir göç hareketi başlattı. 17. ve 18. yüzyıldaki ikinci evreyi oluşturan göç hareketi ise başta Afrika'dan olmak üzere, köle ticaretini içeriyordu. Bu göç hareketi bugün göçmen nüfusunun çoğunlukta olduğu birçok toplumu ve devleti oluşturdu. Üçüncü evre, birçok etnik gruptan oluşan imparatorlukların çöküş dönemleri ve oluşan ulus devletlerin kurulma

göçleri beş evrede incelediği çalışmasında, göç hareketlerinin başlangıç noktasını 16. yüzyıldan alarak, soğuk savaşın bitmesine yakın yıllarda başlayıp bugüne kadar süren çatışmalar, savaşlar, doğal afetler gibi insan yaşamını tehdit eden sebeplerden kaynaklanan, kişilerin gönüllü veya zorunlu olarak yaşadıkları yerleri terk etmesi sonucunda gerçekleşen zorunlu göçler ile bitiriyor (Saraçlı, 2011: 8-13). Beşinci ve son evrede yer alan zorunlu göçler bu kitabın da içeriğini oluşturuyor.

Son yıllarda, göçler isteğe bağlı olan veya isteğe bağlı olmayan şeklinde kategorileştirilse de Ayhan Kaya'nın belirttiği gibi "göçlerin hemen tamamı ister ekonomik, siyasal, dinsel sebepler isterse terör veya doğal afetlerden kaynaklansın, zorunlu nitelik taşıyor. Hemen bütün göçlerin özünde yoksulluk, yoksunluk ve sosyal ekonomik ve politik dışlanmışlık yatıyor (2009: 24)."

Soğuk savaş döneminin bitmesiyle, ulus devlet sınırları içinde artan çeşitli dinî ve etnik çatışmalar sonucunda, 1996 yılı itibariyle, ülke içindeki yerinden edilmiş kişilerin sayısı, vatandaşı olduğu ülkeden kaçarak başka bir ülkeye sığınan mültecilerin sayısını aştığı görüldü. Bunun üzerine, 1992'de Birleşmiş Milletler Genel Sekterliği, kendi bünyesinde, soruna kapsamlı bir çözüm sunması için özel temsilci atadı ve 1998'de de, bu sorunların ortaya çıktığı ülkelere yol gösterici olması amacıyla Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nda "Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler" adlı bir metin kabul edildi. Sorunun yaşandığı ülkeye, herhangi bir yaptırımı olmayan, ancak bir rehber niteliği

sürecinde yaşandı. Yeni ortaya çıkan ulus devletlerin sınırları içinde kalan ve azınlık duruma düşen farklı uluslara mensup kişilerin nüfus mübadelesi gibi antlaşmalarla değiş tokuş yapıldığı, milyonlarca kişinin zorunlu gerçekleştirdiği göç hareketlerini kapsadı. Modern dönemlerde yaşanan en büyük göç hareketi bu evrede yaşandı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla sanayileşen ülkelerin artan işgücü ihtiyacını karşılamak için eski sömürge devletlerinden ve yoksul ülkelerden bir antlaşma çerçevesinde kabul edilen göçmen işçiler, dördüncü evre göç hareketini oluşturdu. Beşinci ve son evredeki göç hareketi, çatışmalar, savaşlar, doğal afetler gibi insan yaşamını tehdit eden sebeplerden kaynaklanan, kişilerin yaşadıkları yerleri terk etmelerinden oluşan göç hareketleridir.

taşıyan bu metinde, “yerinden edilen kişi ve gruplar” şu şekilde tarif edildi:

Zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerden özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi gruplarıdır (BM, 2005a: 1’den aktaran Kurban, Yüksek, Çelik, Ünal, Aker 2008: 20).

Böylece, 1984-1999 yılları arasında yaşanan yaygın şiddet ve çatışma ortamında, yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda bırakılan Kürtlerin durumu, “ülke içinden yerinden edilmiş kişiler” olarak uluslararası hukukta tanımını buldu.

“Ülke içinden yerinden edilmiş kişiler” tanımlaması yeni de olsa, özellikle Osmanlı’nın son döneminden Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar, Kürtlerin de dahil olduğu pek çok dinî ve etnik gruba mensup kişi resmî otoritelerce yerinden edildi. Yerinden edilme uygulamaları devletin resmî politikası olarak Cumhuriyet döneminde de devam etti.

Yerinden edilme, “devletin bölünmez bütünlüğünü ve otoritesini ortadan kaldırmaya yönelik” isyanlar karşısında “çaresiz” kalan devletin sıklıkla başvurduğu bir yöntem oldu. Tıpkı Şeyh Sait, Dersim, Ağrı isyanları gibi “şariatçı, gerici, bölücü” hareketlerden sonra olduğu gibi 1984 yılında kurulan PKK’nin güvenlik güçlerine karşı silahlı eylemlere başlamasından sonra kitlesel olarak kırsal bölgelerde yaşayan Kürtler, eski yıllarda yaşadıklarından daha geniş, daha kapsamlı yerinden edilmeye karşı karşıya kaldılar. Ne var ki, Şeyh Sait, Dersim ve Ağrı isyanlarında, aşiretlerle sınırlı kalan, ağırlıkla kırsalda yaşayan, “köylü” Kürtlere yönelik “yerel” sürgünler uygulanırken ve bu sürgünler gösterilen belirli bölgelere yönlendirilirken, PKK karşıtı yer değiştirmeler hem kapsamlı ve kitleseldi, hem de yer gösterilmeden yerlerinden edilen köylüleri kendi başlarının çaresine bakmak üzere ortada bıraktı. Bu ortada bırakılmışlık büyük dramları da beraberinde getirdi.

Kürtlerin 1984-1999 yılları arasındaki yerlerinden edilmelerini diğer göçlerden ayıran temel özellikler; hazırlıksız, plansız, uzun bir zamana yayılmış ve kitlesel olmasıydı. Bugün bile bitmemiş, ara ara devam eden, devletin resmî söylemiyle “düşük yoğunluklu savaş” koşullarında, bölgede yaşayan pek çok kimse (resmî rakamlara göre bir milyon kişi), çok çeşitli sebeplerden dolayı -gerek zorla, gerekse şiddet ortamından kurtulma nedeniyle kendi iradeleriyle yaşadıkları yerleşim alanlarını terk etti. Bu süreçte yerinden edilmiş kişiler, birçok hak kayıpları yaşadı ve bu hak kayıpları hâlâ tazmin edilmiş değil. Yerinden edilen bu kişiler; gittikleri kentlerde, istihdam, işçi sınıfının yapısı, ücretler, kentin fiziki dokusu, kent yönetimi, kentin sosyoekonomik ve kültürel yapısı gibi konularda büyük değişimler ve dönüşümlere sebep oldu. Köyünde geçimini sağladığı geleneksel tarım dışında bir becerisi olmaması, kent yaşamının ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünden yoksun olması gibi sebepler, onları esnek, denetimi az olan inşaat işçiliği ve işportacılık gibi kayıt dışı sektörlerle yöneltti (Kaygalak, 2009). Kentlerde mecburi olarak yöneldikleri bu işler nedeniyle, kentli nüfus tarafından vergi kaçırmak, kolay yoldan para kazanmak, haksız kazanç sağlamakla itham edildi (Saraçoğlu, 2009).

PKK'nin silahlı mücadeleye başlaması sonucu, devlet şiddetinin sivil halka yönelmesi geri dönülmez hataların, büyük trajedilerin yaşanmasına neden oldu. Milyonlarca kişinin yerinden edilmesinin amacı, şüphesiz örgütün halk arasında örgütlenerek lojistik destek sağlamasını engellemektir. Devlet yetkilileri tarafından, köylülerin hazırlanmasına fırsat vermeden ve şaibeli yollarla gerçekleştirilen, can kayıpları dahil çeşitli insan hakları ihlallerinin yaşandığı köy boşaltma, yakma olaylarında herhangi bir kayıt tutulmadığı için, yerinden edilmiş kişilerin sayısı, sivil toplum kuruluşları ve resmî organlarca yaptırılmış araştırmalara dayanan tahmini rakamlardan öteye gidemiyor.

Boşaltılan köylerle ilgili ilk resmî araştırma, olaylardan yaklaşık 13 yıl sonra, 1997 yılında, TBMM bünyesinde kurulan bir araştırma komisyonu tarafından yapıldı ve raporlaştırıldı. Raporun 3.2.1. maddesinde, dönemin Diyarbakır Valisi Doğan Hatiboğlu'nun köy boşaltmalarına ilişkin açıklamalarına yer verildi. Hatiboğlu'nun

belirttiğine göre, köyler boşaltıldıktan sonra köylüler kaderine terk edildi; genelde köy boşaltma anında veya boşaltmadan hemen sonra köy muhtarından veya köyü boşaltılan kişilerden, “sayın valim köyümüzü boşaltıyorlar” gibi telefonlar aldılar; köylüler açıkça, “bizim köyümüzü yaktılar” demeye cesaret edemeseler de, “bizim köyümüzü boşalttılar” diyebildiler; kimileri ise, “üniformalı insanlar geldiler, bize süre verdiler, beş dakika, on dakika, ondan sonra biz ne kurtarabilirsek ... Sonra yaktılar” (TBMM, 1997), dediği belirtiliyor.

TBMM’nin hazırladığı rapordan, yerinden edilmiş kişilerin sayısı ve nereye gittikleri hakkında herhangi bir kayıt bulunmadığını anlıyoruz. Yerinden edilen kişilerin sayısı ile ilgili net ve kesin bir bilgiye ulaşılamazken, elde edilebilen rakamların tahmini ve tartışmalı olduğu belirtiliyor, köy boşaltmalarının nedenleri hakkında ise kısmi olarak fikir sahibi oluyoruz. Bazı kişiler şiddet ortamından kaçmak için kendi iradesiyle; bazıları, PKK’nin (ya da JİTEM’in) ima edildiği, “silahlı ve illegal örgütler” baskısıyla; koruculuğu kabul etmeyen bir diğer grup da PKK’ye yardım edeceği gerekçesiyle güvenlik birimlerinin zorlaması sonucu köylerini boşaltıyor. Güvenlik birimlerince fiilen gerçekleştirilen uygulamalardan bir kısmının yasal olmadığı, raporda ayrıca belirtiliyor. Raporun “Bulgu ve Verilerin Değerlendirilmesi” bölümünde, çeşitli nedenlerle OHAL uygulanan 6, 5 mücavir, toplam 11 ilde, 378.335 kişinin yerinden edildiği belirtiliyor. Ancak, güvenlik nedenleriyle araştırmanın sınırlı olduğu; bu sayıya sadece tamamen boşaltılmış köylerin dahil edildiği; kısmen boşaltılan yerleşim yerleri de eklenirse, göç edenlerin sayısının daha da yükseleceği açıklanıyor. Raporda, boşaltılan köylerle ilgili tek resmî verileri, Van Valiliği’nin tuttuğu; ancak bu sayıların sadece 1994 yılından sonra Van’a yerleşen kişilerin kaydından ibaret olduğu bildiriliyor.

Daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda da belirtilen sayılar tahmini olmaktan öteye geçemiyor. En dikkat çeken nokta, özellikle sivil toplum kuruluşları ile resmî organlar tarafından yaptırılmış çeşitli araştırmaların ortaya koyduğu yerinden edilmiş kişi sayıları arasındaki ciddi farklılıklardır. En geniş kapsamlı araştırma özelliği taşıyan Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri

Enstitüsü (HÜNEE, 2006) araştırmasına göre yerinden edilenler, 953.680 ile 1.200.200 kişi arasında bir sayıya denk gelirken,³ Türkiye İnsan Hakları Vakfı ile Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği tarafından yapılan araştırmaya göre bu sayı 3 milyon, Göç-Der'e göre ise 3,5-4 milyon arasındadır (akt. Keser, 2011: 53). Devletin resmî organlarının verdiği sayının asgariye indirilmesinden kaynaklanan bu uçurum, yerinden edilen kişilerin büyük bir trajedi yaşamasına bizzat sebep olan devletin aklanmasına ve hukuk tanımazlığının örtülmesine yönelik bir girişimi gösteriyor.

2004'de hazırlıklarına başlanan, yaklaşık iki yıl sonra, 2006'da

- 3 Bu sayı bile, 2007'ye kadarki resmî verilerin çok üzerinde. TESEV raporu hazırlayıcılarından Dilek Kurban, 2007 yılında açıklanan HÜNEE raporu hakkında *Radikal* gazetesine yazdığı yazıda, İçişleri Bakanlığı'na ciddi eleştiriler yöneltti. Kurban, HÜNEE'nin raporu yayınlanıncaya kadar, İçişleri Bakanlığı'nın yerinden edilmiş nüfusu 350 bin ile 370 bin civarında gösterdiğini, bunun bilerek kamuoyunu yanıltmak amacına hizmet ettiğini belirtti (2007). Ayhan Kaya'nın *Türkiye'de İç Göçler: Bütünleşme Mi Geri Dönüş Mü?* adlı altında, İstanbul, Diyarbakır, Mersin'de yaptığı alan araştırması da, HÜNEE raporuna eleştiriler içeriyor. Göç edenlerin oranlarının; bireysel sebeplerle %47,1, ailevi sebeplerle %28,3, ekonomik sebeplerle %18,1 olarak saptandığı HÜNEE bulgularına göre, güvenlik nedeniyle yaşanan göçler, toplamın %23,8'ini oluşturuyor. Oysa Kaya, 2006 yılında ekibi tarafından İstanbul Tarlabası'nda gerçekleştirilen alan araştırması sonucuna atıfta bulunarak, güvenlik nedeniyle yerinden edilen nüfusun %27 olduğunu vurguluyor, bu iki araştırmanın sonuçları arasındaki büyük fark nedeniyle HÜNEE verilerini şüpheyile karşılıyor (Kaya, 2009: 57-58). Diğer bulgular da bu kuşkuyu pekiştiriyor. Örneğin, yine Kaya'nın sözleriyle, "göç etmiş ya da yerinden olmuş kişilerin Türkçe bilme (%96.9) ve hane içinde Türkçe konuşma (%90.4)" oranlarının HÜNEE tarafından çok yüksek gösterilmesi, "göç veren iller tabakası da göz önünde bulundurulduğunda yanıltıcı bir veri olabilme riskini taşımaktadır." Oysa, bu illerden göç alan Tarlabası'nda İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 2006 yılında Tarlabası Toplum Merkezi için yürütülen araştırma, "anadili Türkçe olmayan nüfus" oranını %62, "Türkçe bilmeyen" nüfus oranını ise %32 olarak belirlemiş. "Türkçe bilmeyenlerin çoğunluğunu ise kadınlar oluşturmaktadır" (Kaya, 2009: 58).

tamamlanan HÜNEE araştırmasının verileri niteliksel ve niceliksel yöntemler kullanarak, yerinden edilmiş farklı yaş gruplarından kadın ve erkeklerle görüşülerek toplandı. Göç veren 14, göç alan 10 ve diğer 57 ilin kentsel ve kırsal alanlarını temsil edecek şekilde 6.000 haneyi kapsayan niceliksel araştırma, toplam 70 kişiyle de derinlemesine görüşme yapıldı.⁴ Ancak niteliksel veriler kamuoyuna açıklanan raporda yer almadı. Araştırma bulgularına göre, göçün nedenleri; ekonomik, bireysel, ailevi, güvenlik, geri dönüş ve diğer nedenler (doğal afetler, iskân kanunu uygulamaları, kan davası, töre, namus) olarak açıklandı.⁵

Bir sivil toplum kuruluşu olan Göç-Der'in yapmış olduğu "Zorla Yerinden Edilenler İçin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Araştırma Raporu" da bir diğer kapsamlı araştırmaya dayanıyor. Araştırma sonuçları, yerinden edilmenin yol açtığı göç hareketinin, Türkiye'deki diğer iç göçlerden farklı olarak, kitlesel biçimde gerçekleştiğini gösterdi. Raporu derleyen Güvenç, Teselli ve Barut'un sözleriyle: "Araştırmanın ortaya koyduğu dağılım sonucuna göre, gerçekleşen nüfusun yer değiştirme hareketi genellikle Kürt sorununa dayalı gerilim ve çatışmanın Türkiye'de tırmandığı dönemde

4 Derinlemesine görüşme yapılan 70 kişiden 35'i kadın, 35'i erkektir. Bu görüşmecilerden 10'u 21-25 yaş arası, 45'i 26-60 yaş arası, 15'i ise 60 yaş ve üzerindedir. Görüşmeler Türkçe, Kürtçe dillerinden yapılmıştır. Nüfusun eğitim düzeyi, %65,1'i ilköğretim birinci kademe ve altında, %21,3'ü ise lise ve üzeri eğitim seviyesine sahiptir. Bu oranlar kentsel ve kırsal alanlara göre değişiklik gösteriyor. Erkek ve kadınlarda da değişiklikler gösteriyor. Kadınlarda eğitimi olmayan ya da ilköğretimi bitirmemiş olanlar %39,8 iken erkeklerde 23,8 olarak belirtilmiştir.

5 14 ilde güvenlik nedenleriyle 1986-1990 yılları arasındaki göçlerin %29,0'ı, 1991-1995 yıllarında gerçekleşen göçlerin ise %47,2'si güvenlik nedeniyle gerçekleşti. 1996-2000 ve 2001-2005 yıllarında yapılan göçlerin güvenlik nedeniyle gerçekleşme nedeni 1,3'tür. Bu dönemde ailevi, bireysel ve ekonomik nedenli göçlerin ise payı artmıştır: 1984-1990 yılları arasında %22,8; 1991-1997 yılları arasında %69,1; 1998-2004 yıllarında %3,2; 2004 ve sonrası %0,6'dır. 14 ilin kentsel yerleşim yerlerinden güvenlik nedenleriyle göç eden nüfusun tahmini büyüklüğünün 953.688 ile 2011-2012 arasında tahmini yapıldı (HÜNEE, 2006: 61).

ve çözümün köy boşaltmaları ile arandığı dönemde gerçekleşmiştir” (2011: 32).

Adana, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Mersin, İstanbul, Mardin, Muş, Siirt, Van ve Batman’da, toplam 1.541 kişi ile görüşülen araştırmada, köy boşaltmalarının nedenlerinin oluşturduğu dağılım şu şekildedir: Güvenlik güçlerinin baskısı ve OHAL uygulamaları %77.5, PKK baskısı %1.4, koruculuk baskısı, dayatması %65.9, yerleşim alanının boşaltılması %60.8, can güvenliği %63.8, geçim sıkıntısı, işsizlik %12.1, dinsel baskılar %0.8, eğitim olanaklarının yokluğu %7.5, sağlık sorunlarının varlığı %5.4, kan davaları %1.8, yayla yasağı %36, gıda ambargosu %26.2’dir (Güvenç, Teselli, Barut, 2011: 33-37). Araştırmada, köy boşaltma nedenlerinin tümü “doğrudan zorla yerinden edilme sürecinin yaşandığı bu bölgelerde Kürt sorunun demokratik, barışçıl ve insancıl çözümsüzlüğü ve bu çözümsüzlüğün yarattığı şiddet, çatışma ve gerilime bağlıdır” (2011: 50). HÜNEE raporundan çok farklı olan bu sonuçlar, bütün kısıtlamalarına ve tartışmalı sayılara rağmen, 1997 TBMM komisyon raporundaki sonuçlara daha yakın görünüyor.

İnan Keser, *Göç ve Zor: Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç* isimli çalışmasında konuyla ilgili benzer tespitlerde bulunuyor:

Devlet görevlilerinin köylülerin korucu olmasına yönelik taleplerini baskı seviyesine yükseltmiş olması, köylülerin bir kısmının da bunu reddetmesi, bu kişilerin PKK yandaşı olarak etiketlenmesi sonucunu doğurmuştur. Sonuçta PKK yandaşı olarak etiketlenen birçok aile veya çoğunlukla da bütün bir köy halkı zor kullanılarak yaşam alanlarından göç ettirilmiştir (2011: 110).

Kadın anlatılarında özellikle köylerin, devletin resmî görevlileri tarafından, devletin gücünü ve iktidarını kullanarak, boşaltıldığı ve/ya yakıldığı; yerinden edilen, köyünün boşaltılmasına ve yakılmasına karşı gelen bazı kişilerin de öldürülerek “ibretiâlem için” cezalandırıldığı anlaşıyor. Köy boşaltmaları sırasında yerinden edilen köylüler, diğer insan hakları ihlalleriyle, resmî görevlilerin çeşitli keyfi uygulamalarıyla yüz yüze kaldığı açıkça görülüyor.

Ancak, bu sistemli uygulamaları “münferit” olaylar olarak değerlendiren resmî organlar, Kürt meselesini çözmeye soyundukları süreç ile yeni açılan “temiz” sayfada; hak kayıplarının söylendiği gibi yaşanmadığını dillendiriyor, tek tük yaşanan hak kayıplarının da devlete sızmış “derin yapılar” tarafından gerçekleştirildiğini ima ediyor.⁶ Otuz yıldır değişmeyen bu eğilim ileride de sürerse, öyle görünüyor ki iktidar, bu karanlık dönemden üzerine düşen sorumluluğu asla almayacak, bizden de, devlete atılmış bu “kirli” iftiralara inanmamamızı bekleyecek... Bu deneyimleri yaşamış olan kadınların anlatılarında bütün açıklığı ve şeffaflığıyla İkinci Bölüm’de

- 6 Bu sayı bile, 2007’ye kadarki daha önce belirtilen resmî verilerin çok üzerindedir. TESEV raporu hazırlayıcılarından Dilek Kurban, 2007 yılında açıklanan HÜNEE raporu hakkında *Radikal* gazetesine yazdığı yazıda, İçişleri Bakanlığı’na ciddi eleştiriler yöneltti. Kurban, HÜNEE’nin raporu yayınlanıncaya kadar, İçişleri Bakanlığı’nın yerinden edilmiş nüfusu 350 bin ile 370 bin civarında gösterdiğini, bunun bilerek kamuoyunu yanıltmak amacına hizmet ettiğini yazdı (2007). Ayhan Kaya’nın *Türkiye’de İç Göçler: Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?* adlı altında, İstanbul, Diyarbakır, Mersin’de yaptığı alan araştırması da, HÜNEE raporuna eleştiriler içeriyor. Göç edenlerin oranlarının; bireysel sebeplerle %47,1, ailevi sebeplerle %28,3, ekonomik sebeplerle %18,1 olarak saptandığı HÜNEE bulgularına göre, güvenlik nedeniyle yaşanan göçler, toplamın %23,8’ini oluşturuyor. Oysa Kaya, 2006 yılında ekibi tarafından İstanbul, Tarlabası’nda gerçekleştirilen alan araştırması sonucuna atıfta bulunarak, güvenlik nedeniyle yerinden edilen nüfusun %27 olduğunu vurguluyor, bu iki araştırmanın sonuçları arasındaki büyük fark nedeniyle HÜNEE verilerini şüpheyile karşılıyor (Kaya, 2009: 57-58). Diğer bulgular da bu kuşkuyu pekiştiriyor. Örneğin, yine Kaya’nın sözleriyle, “göç etmiş ya da yerinden olmuş kişilerin Türkçe bilme (%96.9) ve hane içinde Türkçe konuşma (%90.4) oranlarının HÜNEE tarafından çok yüksek gösterilmesi, “göç veren iller tabakası da göz önünde bulundurulduğunda yanıltıcı bir veri olabilme riskini taşımaktadır.” Oysa, bu illerden göç alan Tarlabası’nda İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 2006 yılında Tarlabası Toplum Merkezi için yürütülen araştırma, “anadili Türkçe olmayan nüfus” oranını %62, “Türkçe bilmeyen” nüfus oranını ise %32 olarak belirlemiştir. “Türkçe bilmeyenler” ifadesinin neyi kapsadığını <http://kadinyan.org> oluşturulmaktadır (Kaya, 2009: 58).

okuyacaksınız. Ayrıca Celal Başlangıç 1990'lı yıllarda Yeşilyurt Köyü'nde askerler tarafından köylülere bok yedirildiği haberini *Cumhuriyet* gazetesinin manşetine taşıyor. Kadınların söylemlerini güçlendirmesi ve yaşanan olayları daha açık kılması açısından bu haberi ekler kısmından okuyabilirsiniz.

Kitabın kapanışındaki sonuç ve önerilerde, göç sonrasında metropollere yığılmalarıyla dilleri ve kıyafetleri üzerinden üretilen yaygın dışlanmışlıkla baş etmek zorunda kaldıklarını belirten kadınların; dillerinin ve kültürlerinin üzerindeki baskıların son bulacağı, kadının özgürleşeceği, bir daha ölüm ve kayıpların yaşanmayacağı, taleplerinin eşit yurttaşlık temelinde çözüleceği bir Türkiye hayalini kurdukları ve bu hayali “barış” olarak adlandırdığı ortaya çıktı. Yerinden edilenlerin göç sonrası koşullarını daha anlaşılır hale getirmek için özel ve kamusal yaşam alanları ile sokakları içeren izinli çekilen fotoğraflardan oluşan görsel malzemelerden çokça elimde bulunmasına rağmen; rencide olacak bir duruma fırsat vermemek için kitaba dahil etmedim.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Kitabın ana gövdesine geçmeden, araştırmadaki üç tür sınırlılıktan söz etmek istiyorum. Bunlardan birincisi, araştırma sürecinde ortaya çıkan teknik sınırlılıklar. Örneğin, katılımcıların ağırlıklı olarak Mardin'den gelen yerinden edilmiş kişilerden oluşması, araştırmanın temsiliyetini sınırlandırdı. Ayrıca, görüşülen kadınlardan dördüne evde bulunan eşlerinin kısmi olarak müdahalede bulunması araştırmanın planını değiştirmeme neden oldu. Dil konusunda da bir teknik sınırlılıkla karşılaştım: Derinlemesine görüşmeler Kürtçe gerçekleştiği halde ses kayıtlarını deşifre ederken “simultane” olarak Kürtçeden Türkçeye çevirerek Türkçe metin oluşturdum. Hem Kürtçe hem Türkçe yazılı metin oluşturmam, çevirinin karşılaştırılmamasına ve çeviriden kaynaklanan kaçınılmaz anlam kaybının yaşanmasına yol açtı.

İkinci tür sınırlılık, araştırma konusundaki acemiliğimden kaynaklandı. Her araştırmada olabileceği gibi sahada ben de bazı

güçlülüklerle karşılaştım. Köy boşaltmaları sonucu İstanbul'a yerleşmiş Kürt kadınlarını araştırmak için alana çıktığımda yerinden edilmiş kadınlara dair tahayyül ettiğim tek şey, "mağdurlaşmış", "kimliksiz", "dilsiz", şehrin varoşlarında "pasifize" olmuş kadından ibaretti... Sahada kadınlarla ilk karşılaşmam sürprizlerle doluydu. Zorla edinilmiş kimliklerinden sıyrılmak, yaşamı yeniden yaratmak için bir yandan devletle, diğer yandan erkeklerle mücadele eden "kadın"a nasıl yaklaşacağımı bilememenin zorluğunu yaşadım. Acemiliğimden kaynaklanan bir başka güçlük, mahallede yaşayan tahminen 40-60 yaş arası yerinden edilmiş, çoğunluğu çalışmayan erkekler ile Halk Derneği'nde yaptığımız konuşma sırasında ortaya çıktı. Erkeklerle "Çalışmamanızın özel bir nedeni var mı?" sorusunu yönelttiğimde, ortam birden gerginleşti; dernekteki 8-10 erkekten çoğu dışarı çıktı, geriye kalan birkaç erkek ise sessiz kalarak cevap vermedi. Araştırma boyunca, bu erkeklerin çoğu bana mesafeli davrandı ve istemeden, tecrübesizce ördüğüm duvarı aşamadım. Bu duruma yerinden edilen, geleneksel işini kaybeden ve artık evinin geçimini sağlama "yükümlülüğü"nü yerine getiremeyen erkeğin, "erkeklik" rolünün ve toplumsal statüsünün sarsılmasının neden olduğunu düşünüyorum. Altı aylık araştırma süresince, erkeklerin, göçün yarattığı travmayla yüzleşmekten kaçındıklarını, duygularını ve kendileriyle ilgili özel durumları konuşma konusunda çekingen davrandıklarını gözlemledim. Bu deneyim, araştırmacı-araştırılan ilişkilerinde titiz ve duyarlı yaklaşımın araştırma sonuçlarını belirlemede ne kadar etkin olabileceğini gösteriyor.

Ancak çalışmanın daha kayda değer gördüğüm üçüncü tür sınırlılığı, kapsamıyla ilgili. Her şeyden önce, yerinden edilmeyi sosyolojik olarak anlaşılır kılmak için; Kürdistan'ın dört parçaya bölünmesi, küreselleşme, Sovyet bloğunun çökmesi, PKK'nin değişim ve dönüşümü, Kürt sorununun diyalog ve müzakere süreciyle çözülebileceğine olan inanç ve neoliberal politikalar gibi konular ile ilişkiselliğini, geniş kapsamlı bir çalışmada ele almak gerekirken, bu çalışmada sadece Kanarya Mahallesi'ne göçen siyasallaşmış Kürt kadınını merkeze alarak dar bir alana odaklandım. Ayrıca, araştırmada, sadece Kanarya Mahallesi'nde yaşayan yerinden edilmiş kadınların algı ve deneyimlerine odaklanmam nedeniyle;

Kanarya'da veya Kanarya'ya yakın bölgelerde yaşayan, farklı kimliklere sahip kimselerin bu kişilere bakış ve algılarını yansıtmadı. Kapsama ilişkin en büyük sınırlılık ise, koruculuk sistemini çalışmanın dışında tutmuş olmamdı. Görüşmeler sonucu ortaya çıkan kadın anlatıları, merkezin gücünü ve iktidarını elinde bulunduran yerel, idari ve askerî birimlerin bu güçlerini korucularla paylaşmasının, korucuların da bu gücü köylüler üzerinde kullanmasının; sosyal, ekonomik ve ailevi ilişkiler üzerinde ne derece ciddi sorunlar yarattığını tekrar hatırlattı. "Feodal" yapıların hüküm sürdüğü bu coğrafyada; bir yandan, yetki alanı yasal olarak belirlenmemiş olan "korucular" ile bölge halkının gergin ilişkisi; öte yandan, PKK ile güvenlik güçleri arasındaki şiddet ve baskı, yerinden edilmenin yarattığı travmaya eklemlenince, kardeşin kardeşe düşman olabildiği yeni bir toplumsal hafıza üretilmiş gözüküyor. Farklı dinamikleri olan, kendi içinde çelişkiler barındıran koruculuk sisteminin ve korucularla ilgili düzenlemelerin, daha geniş, başka bir araştırmaya konu olması gerektiğini düşündüğüm için, koruculuk meselesini bu araştırmanın dışında tuttum ve üzerinde yeterince durmadım. Çalışmanın odaklandığı konu itibarıyla, araştırmanın kapsamını bilinçli olarak sınırladım.

BİRİNCİ BÖLÜM

1980'LERDEN 2000'LERE SİYASAL KÜRT KADININ İNŞASI

Kanarya'da kadınlarla yaptığım görüşmelerde, kadınların söylemlerinde dikkat çeken ideolojik ve siyasallaşmış söylem çarpıcı ve dikkat çekiciydi. Kadın anlatılarını sağlam bir zemine oturtma ve tartışma merakıyla ayak izini takip ettiğim ideolojik söylem, beni dağ kadrosunda yer alan PKK'li kadınlara ve ideolojisine ulaştırdı. Ulusal tarihi daha yazıl(a)mayan bir ulusun kadınlarıyla ilgili çok az kaynağın olması beni şaşırtmadı. Ancak araştırma biraz ilerledikten sonra fark ettim ki, Kürt kadın tarihini başlatan, özgür kadın ideolojisinin inşa edildiği PKK ideolojisi oluyor. Bu tarihten önceki kadınların tarihi ne yazık ki, erkeklerin bakış açısından yazılmış birkaç kadın profilinden ibaret.

Bu bölüm, PKK'nin ortaya çıktığı siyasi dönemi kısaca anlattıktan sonra ulusal bilinçle dağın yolunu tutan kadınların, yok sayılan kadın tarihini yeniden yaratarak görünür kılmasına odaklanıyor. PKK'nin strateji ve ideolojisine bağlı kalarak, kadınların verdikleri mücadele biçimleri, öncelikleri ve hedefleri dönemlere göre farklılaşsa ve dönemler arasında geçişler, istisnalar yaşansa da kadınları belli başlı benzerliklerini kategorileştirerek bu bölümü oluşturdum. Bu bölümü, 1980'lerden itibaren kadınların PKK'ye katılmasıyla başlayan ve kadınların bedenini ateşe verdiği olaylarının devam ettiği 2000'lere kadar olan dönemi "PKK Kadın Tarihi" ana başlığında sundum. Kürt kadınlarının sokağa çıktığı, var olma mücadelesi verdiği dönemde Türkiyeli kadınlarla dirsek temasında bulunduğu dönemi ise "Türkiyeli Kadınlarla İlişkiler" ana başlığında sundum.

Kadınların dağda olgunlaştırdığı ideolojiyi şehirdeki Kürt kadınlarının sahiplenmesi ideolojiye soluk aldırdı, Türkiye’de yaşayan diğer kadınların tanınmasını kolaylaştırdı, katılımını sağladı. İlerleyen bölümlerde bu şekilde birbirini besleyen iki siyasetin nasıl inşa edildiğini ayrıntılandırmaya çalıştım.

PKK KADIN TARİHİ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana Kürtler, şeyh ve ağaların önderliğinde ulusal veya dinî gerekçelerle birçok isyan hareketi başlatmış, her defasında şiddetle bastırılmıştı. 1960’larda, okullu, “entellektüel” Kürt gençleri, sosyalist gruplar içinde varlık göstererek ilk kez silah dışında bir yolu deniyorlardı. Sömürgeleştirilmiş Kürdistan’ın kurtuluşunun sosyalizmde olduğuna inanan bu gençler, 1960’lı yıllardan itibaren sosyalist hareketler içinde örgütlenerek ilk adımı attı. Türk ve Kürt yoldaşların birlikteliği, Kürtlerin “ezilen ulus” mu, yoksa “emperyalizmin oyununa gelmiş, Türkiye’yi bölmek isteyen içerdeki “hain” mi? tartışmasında kilitleniyordu. Kürt sosyalistleri, emperyalist güçlerin desteğiyle işgal edilen Kürdistan özgürleşmeden, Türkiye’de devrimin mümkün olamayacağını savunurken, Türk sosyalistleri ise Kürt meselesi dahil bütün sorunların hakça çözüleceği, eşit, özgür bir “cennet”i proleterya devriminin sonrasında vaadediyor, sorunu devrim sonrasına havale ediyordu. Tarafları gittikçe birbirinden ayırıştıran bu tartışmanın sonunda, “eğitimli” gençler, Türk sosyalistlerden ayrı bir yolda yürüme kararı aldı, ideolojisini bağımsız, birleşik, sosyalist Kürdistan’ı birleştirme ve özgürleştirme üzerine inşa etti. Böylece Kürt hareketinin temelleri, küçük gruplar şeklinde örgütlenen gençlerce bu dönemde atıldı.¹ Farklı birçok freaksiyona bölünmüş Kürdistanî sosyalist gruplar zaman zaman birbirleriyle çatışsalar da Engels’in işaret ettiği, “ulusların kaderini tayin hakkı” ilkesi doğrultusunda, Şeyh Said, Seyit Rıza, Barzani, Berzenci, Simko gibi ulusal, sağ, İslami çizgideki Kürt önderlerini davasını sahiplendi, bu siyaset üzerinden ortak dil ve terminoloji geliştirdi. Bu

sahiplenme Kürt sosyalistlerini birleştirip ortaklaştırırken, Türk sosyalistleri ile ayrıştırıp farklılaştırdı.² Kürt sosyalistleri, ezilen ulusun başkaldırı hareketini dahi gerici olarak nitelendirmekten kaçınmayan Türk sosyalistlerini, Kemalist ideolojiyi, “ilerici, devrimci” olarak içselleştirmekle, hayranlık duymakla, sosyalist maskesi altında milliyetçilik yapmakla suçladı. Aralarındaki bu temel farklılıktan dolayı, Türk sosyalistleriyle bir arada durmanın mümkün olamayacağını, dönemin *Tekoşin, Kawa* (Yekîtiya Proletaryaya Kurdistan [Kürdistan Proleterya Birliği]), Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK), *Ala Rızgarî* (Kurtuluş Bayrağı) gibi yayınlarıyla deklare etti.³ Geniş bir kitleye hitap eden sosyalist Kürt yazarlardan Dr. Şivan lakaplı Sait Kırmızıtoprak, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını, “askerî diktatörlük idarecileri” olarak niteledi, onları ırkçı, turancı olmakla itham ederek ağır eleştirilerde bulundu (akt. Türkmen, Özen, 2014). Bu suçlamalar, ideolojik ayrımın aşılamaz olduğunu gösteriyordu.

2 Hüseyin Can, *Nâzım Hikmet ve Kürtler* kitabında Komintern’in Kürt isyanlarına bakışı, olaylarla ilgili değerlendirmeleri, belgeleri buluyor. Can, bu derin ayrışmanın temel sebebini, 1970'lere kadar da devam eden Komintern'in Kemalizmin ilerici devrimci; Kürt isyanlarını gerici olarak görmesi, olayları böyle yorumlamasının etkili olduğunu belirtiyor (Komintern: Komünistlerin uluslararası örgütünün adı Enternasyonal'di, ilk Enternasyonal Marx zamanında kuruldu ve Marx daha hayattayken dağıldı. Marx'tan sonra 1890'lı yıllarda I. Dünya Savaşı'na kadar süren II. Enternasyonal ise, savaşa karşı tutum konusunda anlaşılmayarak dağıldı. Stalin'le birlikte Enternasyonal'in adı Komintern oldu). Kitapta Can, Hikmet'in Afrika'daki, Hiroşima'daki çocukları gördüğünü, acılarını hissettiğini hatta “çocuklar öldürülmesin şeker de yiyebilsinler” diye şiirler yazdığını, ancak kendi ülkesindeki Ermenilerin, Rumların, Kürtlerin çocuklarını görmediğini, duymadığını yazıyor. Bu görmemezlik üzerinden Hikmet'e ciddi eleştiriler yöneltiliyor. “Dört nala gelip uzak Asya'dan Akdeniz'e bir kısırak başı gibi uzanan bu memleket bizim” diyen şiirine karşılık, bu ülkede dört nala uzak Asya'dan gelmeyenler, kadim halklar da vardı. Kitap, Hikmet'in ideolojisi üzerinden dönemin soluna ciddi eleştiriler yöneltiliyor.

3 Geniş bilgi için *Kürdistan Sosyalist Sıphu* kitabı, 60'lardan 2000'lere Seçme Metinler (Emin Ali Türkmen, Abdurrahim Özmen).

Türk sosyalist tarafta bulunan Hikmet Kıvılcımlı da, Kürt “burjuva”zisi ve Kürt ağalarının sömürüsüne karşı, ezilen Kürt halkının yanında yer aldığını açıkça dile getirdi. Ancak Şeyh Said, Ağrı, Dersim isyanını Türk halkına karşı emperyalist güçlerin bizat kışkırttığı, silahlandığı “gerici”, “emperyalist” oyunu olarak gördü, köylülerin şeyh ve ağaların öncülüğünde gerçekleştirilen isyanlara desteğini ise fiyasko olarak değerlendirdi; onları “Kürt burjuva ve ağaları” tarafından kullanılmakla itham etti (akt. Türkmen, Özmen, 2014). Türkiye topraklarında burjuva sınıfının ile nüfusun büyük çoğunluğu kırsalda yaşayan, köylü bir halk olan Kürtlerin burjuva sınıfının olup olmadığı tartışmaları güncelliğini koruyor.

İlerici Gençlik Birliği kurucusu, Türk Solu, Yön, Aydınlık gibi dergilerde yazan, sosyalist yazar ve siyasetçi Mihri Belli, 1966 yılında yayınladığı “Milli Demokratik Devrim” makalesinde Mustafa Kemal ve arkadaşlarını övdü; Kemalizmin halkçı bir devrim olduğu savını “kanıt”larıyla ortaya koydu. Ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan Kürtlerin isyanlarıyla bağlantılı olarak, emperyalistlerin oyunun bozulacağını, milli demokratik devrimin “emperyalist, işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe” karşı yapılacağını deklare etti. Belli’nin yazılarında, Kürdistan’ın dörde bölünmüş parçasından biri olan “Kuzey Kürdistan”ı, resmî devlet ideolojinin tanımladığı şekliyle “Güneydoğu Anadolu Bölgesi” diye tanımlaması dikkat çekiciydi ve taraflar arasındaki ciddi ideolojik farklılığa işaret ediyordu. Ayrıca, Belli’nin belirttiği “Emperyalist, işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe”nin 1990’lı yıllarda devletin şiddetinin yöneldiği yoksul, köylü Kürtler olduğu anlaşılabilecekti.

Belli’ye ilk eleştiri, Türk sosyalistlerinden Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) lideri Mahir Çayan ile Türkiye İşçi-Köylü Kurtuluş Ordusu (TİKKO) lideri İbrahim Kaypakkaya’dan⁴ geldi. Kaypakkaya’nın kısa ömrüne sığdırdığı, TİKKO’nun

4 “Kürt Köken” tezlerinin havada uçtuğu, kanıt ve ispatlarıyla “konuşan” devlete karşı, İbrahim Kaypakkaya kısacık ömrüne başta Kürtler konusundaki ilerici, devrimci tavrı olmak üzere birçok yönüyle dönemin sosyalist örgütleri arasında ayrışıyor, ideolojisindeki yenilikle dikkat çekiyordu. Kürt sosyalistleri de birçok noktada ortaklaşan Kemalizmden “arınmış” olan Kaypakkaya, Marksist-Leninist ideolo-

ideolojisini yazdığı metinde, “askerî faşist bir diktatör” olarak değerlendirildiği Kemalizme atfedilen ilericici, antiemperyalist yorumu reddetti. Kemalist diktacıların Kürdistan topraklarını sömürgeleştirildiğini açık bir dille ifade etti. Marksist-Leninist bir hareketin öncüleri olarak halkların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesi doğrultusunda, özgürlüklerine kavuşuncaya kadar Kürtlerin destekçisi olacaklarını duyurdu. Kürtlerin bir ulus olmadığı gibi iddialarla, işçi emekçi halkı ayırıştırıp, birliği engellemek isteyen Türk “milliyetçisinin azgın bir savunucusu” olan onlarca “Mihricilik”le mücadele edilmesinin şart olduğunu belirtti. Kaypakkaya’ya göre, “kirli oyun”larla amaçlananın, burjuva sınıfın gücü ve iktidarı pekiştirmek, devrimcileri Türk hâkim sınıfının hizmetine sokmak, egemenliğini onaylatmaktır. Cumhuriyet dönemi Kürt isyanlarına atfedilen “gerici, emperyalist güçlerin oyunu” gibi iddiaları reddeden Kaypakkaya, “Kürt hareketi, ezilen bir ulusun, hâkim bir ulusun hâkim sınıflarına karşı mücadelesi olarak ilericidir ve demokratik bir muhteva taşır” (akt. Türkmen, 2013: 530), dedi.

1962-1969 yılları arasında Türkiye İşçi Partisi başkanlığı yapmış, yazar Mehmet Ali Aybar, toprak reformu, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılığın millileşmesini uzun uzadıya yazılarında tartışırken; Kürt ve Kürdistan’a dair tartışmalara hiç değinmedi. Yazılarında Kürt meselesini ulusal değil ekonomik bir sorun olarak değerlendirdiği anlaşıyor.

Hikmet Kıvılcımlı ile arkadaşlarının kurduğu Ankara Demokratik Yüksek Öğretim Derneği (ADYÖD) kısa ömründe birçok örgütü bünyesinde barındırması nedeniyle çatı işlevini gördü. PKK’nın kurucu kadrosunda yer alan Haki Karer, Abdullah Öcalan, Kemal Pir, Duran Kalkan, Cemil Bayık, Ali Haydar Kaytan ve Kesire Yıldırım ADYÖD’ye yolları düşecekler arasındaydı. Dernek polis tarafından basıldığında Öcalan ile birlikte Kesire Yıldırım da gözaltına alındı. Öcalan ve arkadaşları ADYÖD’nin kuruluşundan 1974’te kapatılışına kadar Kürt sorununu gündemleştirmesi için

jinin Türk Solu’ndaki temsilcisi olduğu da söylenebilir. Bugün Kürt hareketi tarafından sadece Kaypakkaya değil, Dev-Genç geleneğinden gelen Denizler, Makineler devrimci olarak kabul edilir, davaları sahiplenir (Yücel, 2014: 127, Cansız, 2014).

yoğun çaba sarf etmesine rağmen, hiçbir sonuç vermedi. Sürecin sonunda grubun önceliğinin bu olmadığı, olmayacağını da çaresizce kabul ettiler, ayrı yollarda örgütlenme kararını verdiler (Yücel, 2014).

Sosyalist gruplar içinde aradığını bulamayan Öcalan ve arkadaşları, ilk toplantısını 1976'da Dikmen'de yaptı. İlk resmî özellik taşıyan bu toplantıya Kürdistan'ın sömürge olduğu, Kürdistan özgürleşmeden devrim yapılmayacağına inanan sosyalist gruplardan gençler katıldı. Oluşturulan "geçici" yönetim, Öcalan, Haki Karer ile İbrahim Kaypakkaya'nın yoldaşlarından biri olan Kamer Özkan'dan oluştu. Bu küçük grup halk arasında Apocular olarak bilinsede, Ulusal Kurtuluş Ordusu, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Ordusu gibi isimlerle de biliniyordu.

Öcalan ve arkadaşları aldıkları kararları ve oluşturduğu teoriyi hayata geçirmek için Kürdistan'a gitme kararı aldı. Örgütlenme amaçlı farklı bölgelere ayrılan "Apocular"ın ikinci adamı Haki Karer Gaziantep'te siyasi bir tartışma sırasında, Kürt sosyalist orjinli gruplardan biri olan Beşparçacılar tarafından 1977 yılında vurularak öldürüldü. Haki'nin kaybindan sonra Öcalan örgütlenme çalışmalarını hızlandırdı, parti program taslağını oluşturdu.⁵ İkinci önemli kayıp, bir yıl sonra, 1978 yılında Halil Çavgun'un Hilvan'da öldürülmesi oldu. Haki ve Halil'in intikamını almak için başlayan silahlı çatışmalarda Cemal Çobanyıldız da öldürüldü. Örgütün lider kadrosu kayıplarının gölgesinde, büyük bir gizlilikle 1978 yılında, Lice'nin Fis Köyü'nde 2 kadın 23 kişinin katıldığı toplantıda örgütün ideolojisi oluşturuldu, adı Partiya Karkerên Kurdîstanê (Kürdistan İşçi Partisi, PKK) ve genel sekreterin Öcalan olmasına karar verildi.

Örgütün adı ve ideolojisi belirlendikten sonra, PKK Şanlıurfa'da aşiretlerle girdiği silahlı eylemlerle ilk kez ismini duyurdu, halk arasında sempati kazandı. 1980 Askerî Darbesi'yle devlet, gücünü ve iktidarını kullanarak imha politikasını devreye sokması

5 Müslüm Yücel, Abdullah Öcalan'ın biyografisini anlattığı kitapta, grupta yer alan kadınlara atıfta bulunurken, son yıllarda bir broşürün de yazıldığını belirtiyor.

sonucu, içinde PKK'lı yöneticilerin de bulunduğu Diyarbakır Cezaevi insanlık dışı işkencenin⁶ yaşandığı bir merkeze dönüştü.

Kürdistan'ın bağımsızlığına gidecek yolu silahlı mücadelede bulan Öcalan, hazırlıklar için yakın bir bölgeye, Suriye'nin Kürdistan toprakları olan Kobanê'ye (Ayn-el Arab, Suriye) geçerken; devlet şiddetinin tırmandığı bir dönemde PKK'nın silahlı mücadele kararı gereği gerillalar da askerî eğitim için Filistin kamplarına gitti. 1984 yılında, ilk silahlı eylemi gerçekleştiren Mahsun Korkmaz (Agit) komutasında Eruh (Siirt) saldırısı, yeni bir dönemin habercisiydi. Bu başlangıç 40.000 insanın ölümüne, 17 bin insanın faili meçhule kurban gitmesine, binlerce köyün yakılmasına, milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olacaktı.

Kadınların, PKK'ye aktif katılması ve örgüt içinden başlayarak feminist bir duruşla var olma mücadelesi vermeleri, Kürt kadın anlatısında radikal bir farklılık yaşanmasına neden oldu. Bu bölüm bu radikal farklılığı anlaşılır kılmak için belli başlı başlıklardan oluşturuldu. "Erkeğin Yazdığı Tarihte Kürt Kadınları" ilk başlığında, Osmanlı'dan başlayarak 1960-70'li yıllara kadar olan dönemde, Kürt kadınları hakkında bilgiye erkek yazarların yazdıklarından öğreniyoruz. "Kürt Özgürlük Hareketinde Kadın"da PKK'lı kadınlarının zorlu kadın tarihine odaklanıyor. "Ya Tanrıça Ya Lilith: Kürdistan Devrimci Hareketinde Kadın Olmak" kuruluş toplantısında bulunan Sakine Cansız ile Kesire Öcalan'ın örgütteki farklı konumlarını tartışıyor. "Kürtlerin Yaratılış Miti: Newroz" başlığıyla Newroz'un siyasallaşıp, efsaneyi "hakikat"e dönüştürdüğüne şahitlik yapıyoruz. "Özgürlüğe Giden Yolda "Bedel"in Tanrıçalaştırdığı Kadınlar" başlığında sayıca az olmasına rağmen, örgütte kadın olarak var olma mücadelesi veren birinci kuşak kadınlar ile canlı bomba olma, bedenini ateşe verme gibi radikal feda eylemlerini gerçekleştiren ikinci kuşak kadınların sarsıcı deneyimleriyle tanışıyoruz. "İdeolojik Bir Araç Olarak Neolitik Çağ" ise Öcalan'ın esinlendiği ve ilham aldığı neolitik çağdaki "Tanrıça" kadına yöneliyor.

6 HDP (Halkın Demokratik Partisi) milletvekili Altan Tan'ın oruçlu babasına dışkı yedirilirdikten kısa bir süre sonra ağır işkence sonucu yaşamını yitirdi.

Erkeğin Yazdığı Tarihte Kürt Kadınları

Osmanlı döneminde yaşamış birkaç Kürt kadınının aşiretlerinin başında bulunmuş olması kanıt olarak gösterilerek, Kürtlerin toplumsal yaşamında kadın erkek eşitliğinin olduğu iddia ediliyor. Bu kadınlardan biri, hem baba, hem de koca tarafından “aristokrat” olan Adile Hanım’dı. Babası, İran’ın Erdelan prensliğine mensup Tahran’da üst düzey bir memur, kocası, Güney Kürdistan’ın (Irak Kürdistanı) büyük aşiretlerinden biri olan Caf aşiretinin lideri Osman Paşa’ydı. Söylendiğine göre, kocası daha hayattayken “halkının” takdirini kazanan, sevgisine mazhar olan Adile Hanım, kocasının ölümüyle aşiretin başına geçmiş. Mardin’li “aşiret lideri” Perihan Hatun ile Omeryan aşiretinden Şemsi Hatun da, Adile Hanım gibi aşiretlerini yönetmişlerdi. Erkek çocuklarının, babalarının değil kendi adlarıyla anılması, bu kadınların diğer bir ortak yönüydü⁷ (Bruinessen, 2013; Mojab, 2013).

Mehmet Bayrak’ın *Geçmişten Günümüze Kürt Kadını*⁸ derlemesinde (2002), Osmanlı toplumsal yaşamında Kürt kadınlarıyla ilgili pek çok fotoğraf ile yerli ve yabancı yazarların kaleminden çıkmış önemli belgelere ulaşabiliyoruz. Bu belgelerden biri, Kürt Teali Cemiyeti üyesi Memduh Selimbegî’nin bir yazısıdır (1919). Selimbegî, Kürt kadınlarının İslamın belirlediği ölçütün dışında gereksiz örtünmediğini, bu örtünme şeklinin de, kadının özgürlüğünün, sosyal yaşama katıldığının göstergesi olduğunu savunarak oldukça iddialı bir karara varıyor. Hatta, üst sınıfa mensup kadınların “saltanatlık” görevini dahi yürüttüğüne dikkat çeken Selimbegî, ulusal davada ilerlemenin toplumsal yaşama kadın ve erkeğin eşit katılımıyla mümkün olacağını belirtiyor. Selimbegî, ulusal başarıya ulaşmak için, ileri toplumlar tarafından keşfedilen ve ilk kez savaş meydanlarında uygulanan bu sırrı hayata geçirmenin ve bu şiarı pratikleştiren toplumları örnek almanın, Kürtlerin yararına

7 Ataerkilliğin çok sert yaşandığı her toplumda olduğu gibi, erkek çocukların babalarının adıyla anıldığı Kürt toplumunda da, bu kadınların durumu istisnaidir.

8 Kadınları anlatan bu kitap, kapağında padişahın erkeğin bulunması tarihi yazan erkek bakışının iyi bir örneğini temsil ediyor.

olacağını uzun uzadıya açıklıyor. Din adamlarının döneme uygun, esnek yorumlarda bulunmasının Kürt toplumu için çok daha faydalı olacağına inandığını yazan Selimbegi, din kurumlarının da kadınların giyim kuşamıyla değil eğitimiyle ilgilenmesini tavsiye ediyor. Birçok alanda ilerici olan yazının sonlarına doğru gizlenmiş cinsiyetçi bakış kendini belirgin bir şekilde ele veriyor: “En basit örnek (*savaşa*) hastabakıcı hanımların yerine erkeklerin konduğunu varsayarsak, düşmanla çarpışacak kaç kişi kalabilecek ve yurt savunması ne oranda mümkün olabilecekti” (Selimbegi, 1919 [2002]: 199).

Ortadoğu’da araştırma yapan Aman Freihervon Schweiger-Lerchenfeld’in (1881 [2002]) “Kürtlerin Göçebe Hayatı ve Kadın” adlı makalesinde Kürt kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin keskin, katı yaşandığını belirtiyor. Von Schweiger-Lerchenfeld’e göre Kürt kadınları, ev işlerinde ustalaşmış, çocukların temel bakımını yapan, sabahtan akşama kadar didinip duran “namuslu” kadınlardır. Evi, çocukları ve kocası için saçını süpürge eden kadınlar, bir yandan kocasının yardımcısı, neşesi, diğer yandan savaşa giden kocasının bıraktığı atını okşayarak kocasına hasretini gideren, kocasına özlemine, mis dağ kokulu şarkılara döken ama şarkı söylerken dahi boş durmayan, çalışan, cefakâr, fedakâr kadınlardır. Kısacası Kürt kadının tanımı modern versiyonla “mutfakta hizmetçi, oturma salonunda hanımefendi, yatakta fahişe” olmaktan öteye gidemiyor.

Kürtlerle ilgili araştırma yapan diğer bir araştırmacı Lucy M.J. Garnett (1891 [2002]) “Kürt Kadınları” adlı makalesinde, erkeklerin koyunları otlatmak dışında iş yapmadıklarını, bütün ağır işleri kadınların omuzladığını, sırtlarında çocukla sabahın ilk ışıklarından geceye kadar koşturarak evin işlerini yetiştirmeye çalıştıklarını, süt sağıp peynir yaptıklarını belirtiyor. Ev içinde ve ev dışında ağır çalışma koşullarından dolayı kadınları amazonlarla özdeşleştirerek “haklarını” teslim ediyor. Ayrıca, kadının kocasına sadık olmak zorunda olduğunu, olur da “şeytana” uyup sadakatini yitirirse, hem kendisinin hem de ilişkiye girdiği erkeğin, hepsinin de “namusu kirlenen” kocası, babası ya da kardeşi tarafından “katlinin vacib” olduğunu belirtiyor. “Namusu kirlenen” erkeklerin bu davranışının toplumsal meşruluğunun göstergesi olarak, ölen kişinin

aile ve akrabalarının evine gidilerek “başsağlığı” dilenmez. “Namus cinayeti” dışında kalan bütün ölümlerde, akraba, eş, dostun ölen kişinin ailesinin yanında olduklarını gösteren, bu amaçla yapılan taziye ziyaretleri, “namus temizlemek” amacıyla işlenen cinayet sonucu ölen kişilerin evlerine yapılmaz. Böylece, yazılı olmayan kanunlarda, örf ve âdetlerde infazlar meşrulaştırılır. Bu meşrulaştırma nedeniyle, toplumsal yaşamın dayatmasıyla öldürülen kadın ile erkeğin ailesinden de herhangi bir itiraz gelmez. D. Theophil Löbel’in (1897 [2002]) makalesi de Garnett’i destekler nitelikte.

N.A. Smirnov (1927 [2002]), Batı Kafkasya’da yaşayan Kürt topluluklarına dayandırdığı “Kürt Kadını” adlı makalesinde, Kürtlerin, diğer topluluklara nazaran, toplumsal cinsiyet ilişkileri dahil, gündelik yaşamlarında daha eşitlikçi ve demokratik olduğunu iddia ediyor. Ancak, makalenin ilerleyen bölümünde “Kürtlerin duyulmadık cehaletini ve geri kalmışlığını ortaya koyan ilk ekonomi (1927 [2002]: 218) kaydı”yla karşılaşıyoruz. Araştırma sonuçlarına göre, erkeklerin %1,44’ü okur yazarken bu oran kadınlarda %0,07: Bin kadından sadece biri okur yazar. Erkek ve kadınların okur-yazarlık oranlarına bir bütün olarak baktığımızda Kürt toplumunun sadece %1,09’unun okur yazar olduğu anlaşılıyor. Tarıma dayalı ekonominin, ataerkil, feodal gelenek ve göreneklerin altında kadının ezildiğini, çok ağır şartlarda yaşamını sürdürdüğünü sonuç kısmına not düşüyor. Kurtuluşu, Kürtlerin toplumsal yaşamında etkin olan İslamiyet ile geleneksel inançların geriletilmesinde görüyor.

Osmanlı ve İran Devletleri sınırlarında aşiretler halinde yönetilen Kürdistan topraklarının büyük bir kısmı I. Dünya Savaşı’nın sonunda yapılan antlaşmalarla, Irak, Suriye, İran ve Türkiye ulus devletleri arasında bölüşülürken küçük bir nüfus da Ermenistan sınırlarında kaldı. Böylece Kürtler beş ulusun egemenliği altına girdi. Akrabaları, komşuları, yaşam alanlarını birbirinden ayıran sınırları kabul etmeyecek, zorla dayatılan yeni ulusal kimliklerini sahiplenmeyecek olan Kürtler, yaşadıkları coğrafyalarda birçok isyan hareketi başlatacak, her defasında da kanla, şiddetle bastırılacaktı. Bu fiziki bölünme, tarihsel, toplumsal, ruhsal bölünmenin de başlangıcıydı. Bu tarihten sonra her bir parçanın Kürdü, Kürt olduğu kadar, Arap, Fars, Türk olacak, bulunduğu bölgenin ulusuyla melez

bir karakter kazanacaktı. Bu bölünme homojen bir Kürt kimliğinin oluşmasını engellediği gibi, kadınların deneyimlerini de bulundukları bölgelere göre farklılaştırdı.

Kürdistan'ın Türkiye, Irak, İran ve Suriye'deki dört parçasında kanla, şiddetle bastırılan belli başlı isyanlar arasında; Mahmud Berzenci, Molla Mustafa Barzani (Güney Kürdistan -Irak'da), Simko (Doğu Kürdistan -İran'da), Koçgiri, Şeyh Said, Ağrı ve Dersim (Kuzey Kürdistan -Türkiye'de) isyanlarını sayabiliriz (Beşikçi, 1967 [2013]). Bu isyanlar her ne kadar Kürt sözlü tarihinde, Kürdistan'da egemen uluslara karşı aşiret ve dinî liderlerin öncülüğünde başarılamayan milli özgürlük hareketi örnekleri olarak geçse de, içinde bulundukları egemen ulusların resmî tarihinde, ülkeyi parçalamak isteyen emperyalist güçlerin kışkırtması sonucu ortaya çıkan gerici, eşkıya, hain güruhun devleti yıkma girişimleri şeklinde yazıldı.⁹ Bu isyanlar tarihinde kadınlara çok sınırlı roller düştü. Dersim İsyanı'nda, Seyit Rıza'nın karısı Besê ve Koçgiri İsyanı'nda, Alişer'in karısı Zarife gibi az sayıda kadının hikâyelerinin sembolleştğini, diğer isyanlardaki kadınların adının bile geçmediğini, genellikle tecavüz kurbanı, mağdur, nesneleşmiş, korunmaya muhtaç konumda, cinsiyetlendirilmiş anektodlarda yer aldıklarını, buna karşı erkeklerin, en önde, lider, etkin rollerde kahramanlaştırıldığını görüyoruz.

Yakın tarihe geldiğimizde, 1940-50'li yıllarda, Kürtlerin *Apê Musa* (Musa Amca) adıyla efsaneleştirdiği Musa Anter, *Hatıralarım* kitabında birkaç Kürt kadınından bahseder. Anter İstanbul'da yaşarken, Kürdistan'dan sürgün edilmiş, İstanbul'da yaşayan önemli aşiretlere mensup Meziyet Ali Bedirhan (Çınar), Nesrin Bedirhan (Çınar), Hidayet Aziz Zapsu gibi kadınların evine gidip geldiğinden, kendisi gibi üniversiteli birçok genci evlerinde ağırladıklarından söz eder ve kurdukları samimi dostluğu özlemle, şükranla yadeder (Anter, 2011). "Kürt bilinci duyarlılığıyla" kadınların, gençleri evlerinde rahatlıkla ağırlamalarından, gençlere gösterdikleri özel

9 Özellikle Kürdistan'ın Kuzey (Türkiye) parçasında Kürtler okullarda her sabah "Türküm, doğuyum, çalışkanım!" ile başlayan, "Ne mutlu Türk'üm diyene"yle biten "Anadımız" tokuyarak, çok ağır bir asimilasyona maruz kaldı.

ilgiden, kadınların sosyal yaşamda ne derece etkin, ne derece söz sahibi olduğu konusunda fikir sahibi oluyoruz. Ancak, bu kadınlar da, daha önce sözünü ettiğimiz aşiret lideri kadınlar gibi, Kürt “aristokrat” sınıfını temsil eden, Kürdistan’ın “köklü” aşiretlerinden gelen, “saygın” ailelere mensup, gücünü babasından ya da kocasından alan kadınlar. Üst sınıftan, şehirli birkaç kadının yaşamından yola çıkarak alt ve orta sınıftan kadınları da kapsayacak şekilde Kürt kadınlarının toplumsal yaşamda özgür oldukları yargısına varmak yanıltıcı bir genelleme olur.

Bu genelleme tuzağına düşmeyen bir dizi anlatıda ise, iki Kürt kadını profili tiplleştiriliyor. Birincisi, Kürtlerin toplumsal yaşamında “aristokrat”, üst sınıfa mensup, gücünü ve iktidarını ait olduğu aşirete, kocasına, sınıfsal statüsüne borçlu olan, “düşman şiddeti”ne karşı direnen az sayıdaki kadın; ikincisi ise, çok sayıda mağdur edilmiş, korunmaya muhtaç kadın. Nitekim, Kürdolog Martin van Bruinessen, yaptığı araştırmalara dayanarak, aşiret lideri olmuş birkaç kadının, Kürtlerde kadın erkek eşitliğini kanıtlamaya yetmeyeceğini savunuyor. Bazı erkek yazarların Kürtlerin ataerkil bir toplum olduğu gerçeğini göz ardı edişine değinerek, birkaç kadın liderin varlığını romantik bir tutumla erkek-kadın eşitliğinin ispatı şeklinde yorumlamalarını, kadınların özgürlüğüne duydukları iyi niyetli, samimi temenniler olarak değerlendiriyor. Osmanlı dönemi Kürt aşiretlerinde kadınların erkeklerle eşit, özgür ve etkin olduğu gibi iddiaları kabul etmeyen Martin van Bruinessen’in belirttiği gibi, feodal ilişkileri lehlerine çevirebilen, lider konumundaki başarılı kadınlar, istisnai, münferit, kendilerine özgü örneklerdir.

Kürt kadınlarının çoğunluğunu kapsayan tarihî anlatıdaki en radikal değişim PKK’ye aktif katılımlarıyla başladı. Birleşik, sosyalist Kürdistan’ı hedefleyen ve yönetimi altında bulundukları ege-men ulus devletlere karşı duran Kürt hareketi (KCK, PKK) içinde gelişen, genç kadınların Kürt ulusunun özgürlüğü için dağınık yolunu tutması yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Bu yeni anlatıda, PKK, “özgür” kadını yeniden yaratacak ve “Tanrıça”lığa ulaştıracak olan dünyanın kapısının aralanacağı yerd. Üstelik kadınlar bu konumu, bulundukları sınıftan, geldikleri aileden, okudukları okullardan bağımsız, kişisel başarılarıyla elde edebilecekti. Kadınlar için, bu

yeni dönem, başlangıç itibariyle toz pembe, güllük gülistanlık değildi, özgürlükler altın tepside de sunulmadı. Fatmagül Berktaş'ın, genel olarak kadınların mücadele tarihi konusunda söylediği gibi (2012), Kürt siyasal kadın hareketi tarihi, kadınların çift yönlü mücadelesinin kötü deneyimleri, büyük zorlukları ve ağır bedelleriyle dolu. Bu dönemde de erkek anlatılarının ve eril dilin hâkimiyeti şaşırtıcı değil.

Kürt Özgürlük Hareketinde Kadın

Örgüte attıkları ilk adımla zorlu yolculuğuna başlayan kadınların arkasında güçlü aşiret bağlarına sahip ne babaları ne de kocaları vardı. Hatta birçok aile kızlarının dağda erkeklerle birlikte yaşamasından dolayı tepki gösteriyor, kızlarının bu kararından utanç duyuyordu. Kadınlar örgütte çoğaldıkça, mücadelede renk ve başarı getirdikçe “utanç” onura dönüştü.

Genç kadınlar, ulusal hassasiyetlerle dağa çıktıklarından dolayı, ilkin erkeklerinyanındaki ikincil konumlarını da hiç sorgulamadı. Ataerkilliğin hüküm sürdüğü bu alanda örgütün erkek üyeleri tarafından kolay kabul görmediler, erkek *hevalno* (yoldaşlar) tarafından “davetsiz misafir” olarak karşılandılar.¹⁰ Erkek gerillaların

10 Kadınların orduya katılmaları, feminist tarihçilerin odaklandığı belli başlı konulardan biri. Örneğin, Akgül, kadınların orduya savaşçı olarak katılmasını, erkek gücüne duyulan ihtiyacın azalması ve orta sınıf, eğitilmiş, kentli kadınların eğitim ve iş olanaklarının artmasıyla feministlerin daha fazla eğitim ve iş olanaklarını talep etmeleri, seslerini duyurabilecek güce ulaşmaları ile bağlantılandırıyor (2013). I. Dünya Savaşı'nda orduların savaşacak fertlere ihtiyaç duyması ile kadınların orduya katılma talepleri aynı döneme denk gelince, kadınlar resmî ordularda yer almaya başladılar (Akgül, 2013). Kadınlar modern devletlerin ordularına üniformalarıyla ilk kez II. Dünya Savaşı sırasında katıldılar. Rusya'da bir milyondan fazla kadının savaş alanlarında ileri saflarda yer alması, “kadınların birliklere savaşçı kimliğiyle dahil oluşları, cinsiyetçi doktrinleri geçersiz kılar” (Akgül, 2013: 138), gibi yorumlara yol açtı. Kadınların orduya katılmaları her ne kadar kadın-erkek eşitliğine karşıdan önemli bir adım ya da kadın-erkek normlarını altüst edecek bir tehdit olarak yorumlansa da, Akgül,

“doğal üye” oldukları örgütte, yetenek ve becerileri sınava tabi tutulan genç kadınlar, dağ koşullarıyla baş edemedikleri gerekçesiyle erkek *hevaller*den yoğun eleştiriler aldı, engellemelerle karşılaştı (*Kadın Ordulaşması*, -1-2-3).

Bu erkek egemen zihniyetin bir devamı olarak, Diyarbakır kırsalında örgüte katılan 300 civarında kadının, merkezi örgütün kararı olmaksızın, 1993 yılında evine geri gönderildiği, bazılarının güvenlik güçleri tarafından öldürüldüğü, bazılarının ise yakalandığı iddia edilmiş; daha sonra Diyarbakır kırsalından bir erkek gerilla “biz aslında katliam yaptık” demişti (*Kadın Ordulaşması*-2, 2004: 219).

Adana’da Çukurova Üniversitesi Kimya bölümünde asistanken PKK ile ilişkilenen, daha sonra üniversiteden ayrılıp Kürt hareketinde aktif çalışma kararı alan, bir süre *Özgür Gündem* gazetesinin genel yayın yönetmenliği yapan Gurbeteli Ersöz, cezaevinden çıktıktan sonra dağ kadrosuna katıldı. PKK ile Kürdistan Demokrat Partisi (Partiya Demokrata Kurdistanê (KDP)¹¹ arasında *bırakuji* (kardeş katli) diye adlandırılan savaşta hayatını kaybederek “tanrıça” mertebesine ulaşan, öncü kadın kadrolardan (komutan) Ersöz,

bu pratiği militarizmin güçlenmesine hizmet eden bir uygulama olarak değerlendiriyor (2013: 154). Akgül, kadınların orduya asker olarak katılmaları ile gerilla ordularında yer almalarının farklı nedenlere dayandığını, farklı süreçler olarak değerlendirilmeleri gerektiğini belirtiyor. Yine de, çeşitli dönemlerde ve toplumlarda devletlerin uyguladıkları baskıya, ötekileştirmeye, değersizleştirmeye karşı kadınların katıldığı direniş veya başkaldırı hareketleri, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yetmedi (Akgül, 2013). Militarist, milliyetçi söylemle ilişkili olan savaşların, “erkeklik”i yücelttiği, güçlendirdiği ve “erkek”e ait olan bu alandan, kadın lehine sonuçlanacak bir hareketin çıkmasının zor olduğu anlaşıyor.

- 11 Irak’ın Kuzeyinde Güney Kürdistan’da Mesud Barzani’nin liderlik yaptığı partinin adı. 1990’lı yıllarda Kuzey Irak’ta (Güney Kürdistan) KDP peşmergeleri, Türk silahlı Kuvvetleri ile PKK’ye karşı savaşta öncülük etti, bu savaş Kürdistan’ın parçalanmış farklı iki bölgesinde bulunan Kürtleri karşı karşıya getirmesi nedeniyle *Bırakuji* diye adlandırıldı. Bu savaşta, başta PKK’nin üst düzey komutanları olmak üzere yüzlerce gerilla KDP peşmergeleri tarafından öldürüldü.

ölümünden sonra yayınlanan anı kitabında bu konuya kısa da olsa değiniyor.

Dün haberlerde dinlediğim haber nedeniyle Sağmacılar Zindanı'na, Amed'e uzanıyorum. Nuran Ekingen, Cemal... 1992'de 12 kişinin öldüğü Çetinkaya eylemi nedeniyle İstanbul'da açılan dava yargıtayda sonuçlanmış ve 6 arkadaş müebbet hapis cezasına çarptırılmış. Boynumdaki altın kolyeye, yonca yaprağına elimi atıyorum. Cezaevindeki o arkadaşlar vermişti ve hatıraları olarak saklıyorum. Amedli ve bir doktorun kızı olan Küçük Nuran gözlerimin önünde, bembeyaz dişleri ile gülüyor. Amed Eyaleti'nden evine gönderilmiş, bayanların Amed'de ordudan uzaklaştığı süreçte eve gelip yakalanmış. Çetinkaya eyleminde adı geçtiğinden dolayı Sağmacılar'a getirilmiş (Ersöz, 2014:133).

Kadınların 1993 yılında, cinsiyetçi bir yaklaşımla, erkekleri “düşürüyor” gerekçesiyle örgütten uzaklaştırılmaları Öcalan'ın girişimiyle, örgüt ideolojisine dönüşmedi. Bilinçli olarak kadını siyahlı mücadeleden uzaklaştırma, cephede savaşmasını engelleme amacıyla, örgütte bulunan yaklaşık 550 kadın gerilla, “mücadele alanından” oldukça uzak olan “Zelev” bölgesine toplatıldı. Öcalan, özerk, bağımsız bir örgütlemenin temeli için Zelev'de toplanan kadınlara kongre yapmalarını önerdi. Öcalan'ın taktik ve direktifiyle hazırlanan, “insanlık projem” diye tanımladığı, topyekûn toplumun özgürleşebilmesinin ön koşulu gördüğü “özgür kadın” savı ideolojisinin temelinde ilk kadın örgütlenmesi oluştu (2012). Kadın ordulaşmasının ve örgütlenmesinin inşasında ilk tuğlayı yerleştirecek olan kongrede “geleneksel, ataerkil düzenin düşünce sistemi” damgasını vurdu. Kadını ataerkil ilişkiler içinde konumlandıran tartışmalar, evlilik ve aile talepleri etrafında şekillendi. Sonraki evrelerde yoğun eleştirilere neden olan bu başarısız girişimden sonra, kadınların kendilerine özgü ve bağımsız olarak örgütlenmesinin ilk adımı 1993 I. Kadın Kongresi'yle atıldı. Kongre, her ne kadar kadınların yönetime katılmaları ve özne olarak varlık göstermeleri açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirildiyse de, gündelik yaşama yansıtılamadı (Kadın Ordulaşması-3, 2004: 15-17). Pratikteki bu başarısızlık, kadınların, yüzyılların baskı

kültüründe tanımlanmış ve içselleştirilmiş olan rollerinden vazgeçememeleri, erkekten özerk yaşama güven duyamamaları, teorik bilgi eksiklikleri ve net bir tavır sergileyememeleri gibi nedenlerle açıklandı. Kadın üyelerin çekingen davrandığı, alınan kararlara itiraz bile edemedikleri, örgüt ataerkilliğine mahkûm edildikleri gibi gerekçelerle kongre kararları, Abdullah Öcalan tarafından hükümsüz sayıldı.

İkinci Kadın Kongresi 1995 yılında 350 delegenin katılımıyla gerçekleştirildi. Kürdistan Kadın İşçi Partili (*Partiyâ Jinên Karkerên Kürdîstan*, PJKK) olmanın temel hedefi; “kadının kurtuluş” ideolojisinin özümsererek yaygınlaştırılması, erkek egemen sistemle mücadele, kadın merkezli yaşamın hayata geçirilmesi ve erkeği dönüştürülmesi olarak belirlendi (*Kadın Ordulaşması-3*, 2004: 85). Kabul edilen maddelerle kadınların cins bilincine ulaştığı “feminist” tonların kongreye hâkim olduğunu görüyoruz. Böylece kongreyle kadınların gündemi ilk kez savaştan, ulusal mücadeleden; ezilen, baskı altına alınan, ikincil konuma düşürülen kadına kaydı.

Kongrenin sonunda, kararların kadın iradesine tehdit oluşturacağı gerekçesiyle “konsey onayı”na sunulmadı. Gerekçelerini, erkeklerle eşit olduklarını, özerk bir yapılanmanın temelini attıklarını bundan dolayı da aldıkları kararlara saygı duyulması gerektiğini belirttiler. Oysa PKK tüzüğü gereği, kongrelerde alınan bütün kararların geçerli olabilmesi için Başkanlık Konseyi’nin onayından geçmesi gerekiyordu. Tüzükle belirlenmiş teamüllere uymanın doğruluğu veya yanlışlığı gibi bir tartışmaya girmeden, erkeklerle mücadelede almış oldukları yolu göstermesi açısından önemliydi. Kongrede kadın gerillalarının özerk örgütlenme isteği kararı erkekler “dikta”laşmayla, “faşizm”le açıkladı, “ayrılıkçı” bir duruş olarak yorumladı. Zira alınan bu kararlar örgüt bölünmenin eşiğine getirilmiş, “endişe” verici bir hal almıştır. Eleştiriler oturtulduğu zemin ise Öcalan’ın şahsi kişiliğini aşan, kurumsallaşmış bir kimlik olan “Önderlik”i kavrayamama ile PKK’yi var olduğu haliyle kabul etmeme etrafında toplanıyordu. Tartışmanın odak noktası kadınların duygularıyla hareket eden “fıtrat”ında gizliydi: Kadınlar, “Önderlik”i tanımlamış, ona müritçe, duygusal bağlarla bağlanmış; onu bilimsellikten uzaklaştırmış, sıradanlaştırmış, dar ölçüler

çerçevesinde yorumlamıştı. Kadınların bu adımı, örgütü uçuruma süreklemiş, parti ve önderliği birbirinden ayırma noktasına getirmişti (*Kadın Ordulaşması-3*, 2004: 92).

Örgüt içinde kadına yönelik bu “faşistleşme”, “sıradanlaşma” ve “önderliği tanrısallaştırma” eleştirilerinin nasıl bir arada var olabileceğini *Kadın Ordulaşması* adlı kitapta yeterince aydınlatılmamış. Bu eleştirilerin zemini açık bir biçimde ortaya konulmamış olsa da, bu durum kadınlarının oy hakkı için verdikleri mücadele sırasında, kadın-erkek biyolojik farklılığını kadının fıtratına, doğasına, özüne dair varsayımlara dayandırmış olan Victoria dönemindeki “temiz” argümanı hatırlattı: “...Kadın ahlakı, saflığı, sabrı, özverisi ve ahlakıyla oy hakkına sahip olursa günaha batmış siyasal yaşamı kurtaracaktır ya da günahkâr siyaset için fazlasıyla temiz olan kadınlara oy hakkı verilmemelidir” (Plumwood, 2004).

Şüphesiz kadınları düşünerek geliştirilen bu argümanda, bir yandan umudun ve güzel bir geleceğin, kadınların elinde gizlendiği, öte yandan bu gizin, erkeklerin çıkarları için korunması gerektiği kadınlara öğütleniyor. Kürt hareketinde, kadının özerkleşme isteğini, “duygusallık geliştirme, bilimsellikten uzaklaştırma” gibi kadının “doğası”na vurgu yapması, Victoria döneminde olduğu gibi, benzer çelişkili bir kadın imgesini hatırlatıyor.

Öncü kadın komutanlardan biri olan Gurbetelli Ersöz, 1997 yılında anı kitabında, bu tartışmaya katılarak kadınların ne düşündüğü konusunda biraz da olsa fikir sahibi oluyoruz: “Düşmanla savaş varken, cins sorunu öne çıkarma zayıflığın alasıdır, saptırmadır” notunu düşüyor (Ersöz, 2014: 187). “Köylü kesim” dediği okullu olmayan kadınlarla ilgili endişelerini dile getirirken, kişisel düşüncesini, durduğu yeri muğlaklaştırıyor: “Zagros bayan yapısı erkeğe bağlı, ölçüler geri, doğru anlamda nasıl koparılır? Köylü kesimi örgüte çekmek gerekiyor, aksi durumda erkeğin yedeğine alıp aydın kadına karşı kullanması yaşanıyor.” (Ersöz, 2014: 226).¹² Ersöz’ün anılarını yazdığı kitapta, başta kadınların özerk örgütlenme isteği olmak üzere, birçok konuda erkeklerin ciddi direnç gösterdiğini

12 Bu karışıklık, Ersöz’ün düşüncelerinin biyolojik sıralamasının iyi bilinmesiyle aşılabileceğini düşünüyorum.

ve yıllara yayılan kadın mücadelesine, kadının var olmayı başarmış zorlu tarihine karşın, “feodal” yaşam pratiğine sahip erkeklerin kadınlara “sorunlu” bakışından vazgeçmediğini üzüntüyle dile getiriyor:

Bir eyalet koordinesi şaka yoluyla da olsa “Bu gidişle 2005 yılında erkekleri koruma derneği açacağız” diyor. YAJK’nı güçlendirilmesini “kopuyorlar” diye nitelendiriliyor ve aynı yaklaşımlar her bölgede çıkıyorsa; bu tarzın yansımasıdır. Birilerine göre YAJK hâlâ yaşam sorunlarını çözme örgütlenmesidir; “Merhaba” der, güler yüz gösterir, moral verir.

Rekanili yeni katılan bir genç, “yüz erkek katılsın bir bayan katılmasın, namustur, aşirete aittir,” diyordu. Aslında bazılarının yaklaşımı bundan farklı değil. Mevcutu onaylayan isen, güzel-sin hoşsun. Eleştiriyorsan aman kopuyorsun. Ben merkez toplantısında, “Biz kadınlar erkekten boşanmadıkça örgüte katılım sağlayamayız, sahiplenemeyiz, özgürleşemeyiz,” demiştim. Bu yönlü bazı istemleri, “Aman ayrılıyorlar, feminist eğilimler geliyor,” diye yaygara yapma; gerçekten kadının erkekten kopuşundan, onun kadını olmaktan çıkışından duyulan korkudur (Ersöz, 2014: 257).

Bu ve buna benzer birçok cins sorunu tartışmalarının yoğun yaşandığı bir dönemde, 1999’da kadın hareketi kongreye gitti. Feminist kuramların ana temalarından biri olan savaşa karşı barış, ölüme karşı yaşam kavramları, kadın ve erkek doğasına vurgu yapılarak, kadının rengiyle var olma gerekliliği bu kongrede tartışıldı. Yüzyıllardır, erkeklerin savaşa, kadınların barışla kurgulandığı temanın etkisinde kalan kadınlar, örgüt içinde alacakları pozisyonu, var olma biçimini ve şeklini belirlediler. Kürtlerin ve kadınların içinde yaşadığı olağanüstü koşullar nedeniyle, silahlı mücadeleye tercihten öte, zorunluluk hallerinde meşru savunma çizgisi gereği, başvuracakları son çare olarak kararlaştırdılar.¹³

13 Plumwood, tüm kadınların anaç, barışçıl ve işbirliğine yatkın olmadığı; barışçıl özellikleri gibi erdemleri varoluşunda taşısa bile kadınların da çatışmaya, hatta şiddet kullanmaya meyilli olabileceğini tartışıyor (2004). Bu tartışmaları gündeme getiren 19. yüzyıl femi-

Mücadele uzun sürdükçe, başta dağda olmak üzere yaşamın her alanında kadınların örgütlenmesine dair önemli hareketlilikler yaşandı. Dağdaki hareketliliğe paralel olarak şehirlerde örgütlenen kadınlar, dağ kadrosuna “eleman” yetiştirdi, şehir ve dağ karşılıklı birbirini besledi.

1999 yılına geldiğinde, 15 yıllık mücadele tarihinde Öcalan’ın yakalanıp Türkiye’ye teslim edildikten sonra, hem PKK hem de kadınlar için bir dönüm noktası yaşandı. Öcalan İmralı’da mahkûmiyetini yaşarken, devlet yetkilileri Öcalan’la görüştü ve bir “mutabakat” a vardı. Mutabakat gereği, Öcalan’ın yaptığı çağrıyla, PKK, silahlı güçleri Türkiye topraklarından Kuzey Irak’ta bulunan kamp-lara geri çekme kararı aldı. Ancak, “antlaşma”ya rağmen, çekilen gerillaya Türk Silahlı Kuvvetleri operasyon yaptı, bu operasyonlar-da üst düzey komutanlar olmak üzere 500 ile 750 gerila yaşamını yitirdi.

Öcalan’ın yakalanması, üstüne yüzlerce gerillanın yaşamını yitirmesi, örgütte büyük bir bunalıma ve umutsuzluğa yol açtı. Örgüt

nistleri, kadınların barışsever, reformcu doğalarının doğuştan geldiğini ve kadınların bu görüşlerini “siyaseti arındırmak” için kamusal alana taşımaları gerektiğini ileri sürerken, buna karşı çıkan 20. yüzyıl feministleri, bu “erdem”lerin kadınları aşağılayan ideolojilerin inşa edilmesinde bir araç olarak kullanıldığını savundu (Donovan, 2013: 128-129). Savaşanlar hep erkekler olarak bilinse de tarihte ve mitolojide kadınların katıldığı savaşlardan söz edilmiş, erkeklerin savaşla, kadınların ise barışla kurgulanmalarına, M.Ö. 5. yüzyıl Atina’sındaki Lysistrata’ya kadar gider (Yuval-Davis 2010: 177-178).

Ataerkil Kelt uygarlığı ile Brezilya Amazon kültüründe de kadınların savaşa katıldıkları tarihsel olarak ortaya konulmuşsa da savaşlar genel olarak erkeklerin alanı oldu (Badinter, 1992). Kadını barış hareketleriyle bağdaştırma çalışmaları 1915’li yıllara kadar dayanıyor. İlk kez kadınların barışçıl yönünü benimseyen çağdaş kadınlar, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra barış konferanslarına katılmayı talep ettiler, barış amaçlı tüm etkinliklere de müdahil olmak istediklerini belirttiler (Donovan, 2013: 122). I. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen Lahey Konferansı’nda kadınlar, genel bir silahsızlanma ve saldırgan ülkelere karşı “kolektif yaptırım” uygulanmasını istediler, özellikle, çocukların barış düşüncesiyle yetismeleri gerektiği üzerinde ısrarla durdular (Donovan, 2013: 122).

içi ciddi tartışmaların yaşandığı ve örgütün dağılmasıyla karşı karşıya kaldığı bu süreç, üst kadrolar olmak üzere birçok gerillanın ayrılmasıyla sonuçlandı. Örgütün yeniden toparlanmasında ve âdeta ikinci kez kurulmasında büyük rol oynayan, “yeni” PKK’de kendini “ispat” eden kadınlar, Kürt sorunundan beslenen şiddet ve savaş ortamında politik bir duruş sergileyerek çıktı. Kadınlar, PKK’nin içinde olduğu kadar dışında da gündelik yaşam ihtiyaçlarını göz önünde tutarak, kadın inisiyatifi ve bilinciyle kendine özgü, özerk bir örgütlenmeye gitti.

Özgür kadın hareketini “Öcalan’ın projesi” olmaktan çıkarmış olan kadınların son başarısı, 2013 yılında başta KCK olmak üzere, her düzey örgütlenmede kadın ile erkeğin eşit yönetime katılımını ifade eden eş başkanlık sisteminin hayata geçirilmesi oldu. Yönetim hiyerarşisinin tepesinde ilk kez bir kadın liderin bulunması, altı kişiden oluşan yönetim kurulunun eşitlik temelinde üç kadın ve üç erkek yöneticiyle temsil edilmesi kadın mücadelesinde gelişen noktayı gösteriyor.¹⁴

1994 yılında *Defter* dergisinin feminizme ayırdığı 21. sayısında, PKK’nin erkeklerden oluşan yönetim kadrosunda bulunan Cemil Bayık’ın, kadınların koşullarıyla ilgili açıklamasını sayfasına taşıyor: Bayık, kadınların kanamalı dönemlerinde, dağ koşullarında zorlandığını, kırsal alanda güçlüklerle karşılaştığını, ancak bu özel durumlarını belirten kadınlar için yeni düzenlemeler yapmaya başladıklarını belirtiyor. Bu satırların yazıldığı on yıl gibi kısa bir süre sonra 2014 yılında çıkan, PKK’li kadın gerillaların röportajlarından oluşan Arzu Demir’in *Dağın Kadın Hali* adlı kitabında, kadın gerilladan biri eski yıllarda erkek iç çamaşırlarınının kendilerine verildiğini anımsıyor. Bu uygulama çok açıkça örgüt içinde karar veren, ihtiyacı belirleyen erkeğin bakışını gösteriyor.

14 Eş başkanlık, kadınlar için bir kazanım olarak değerlendirilse de, 2014’te KESK (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu) bağlı Eğitim-Sen seçime gittiğinde, sendika içinde örgütlü olan “Sosyalist Kamu Emekçileri” adlı grup, seçim propagandası amaçlı yayınladığı bültende “eş başkanlık” sistemine karşı muhalif tutum sergiledi, eş başkanlığın varolan siyasal krize bir çözüm getiremeyeceğini savundu (Sosyalist Kamu Emekçileri, 2014).

Kadınlar mücadelesiyle çok şeyi değiştirdi. Kadınların adına inisiyatif kullanan, karar veren erkeklerin kuşattığı alanları yaran kadınlar, özerk örgütlenme biçimi ile kadın öz savunma birliklerini oluşturdu. KCK'nin 2013 genel kurul toplantısında aldığı kadının temsilini sağlayan eş başkanlık sistemi kararı ile kadınlar, gerçekleştirmesi zor olduğu düşünülen birçok uygulamayı başardığı görüldü. Bu uygulama, çift yönlü özgürlük mücadelesi veren kadınların, PKK içinden başlattıkları mücadelelerinde kadın odaklı siyasette umut oldukları, gündelik yaşamı kadın merkezli belirledikleri, siyaseti erkek egemen dilden kurtararak "feminist" ileri bir ideoloji ile hareket ettiğini gösterdi.

Ya Tanrıça Ya Lilith:

Kürdistan Devrimci Hareketinde Kadın Olmak

Kutuplaşmış iki kadın imgesinin izlerine,¹⁵ PKK'nin kuruluş toplantısına katılan iki kadının hikâyesinde karşılaşıyoruz: Kesire Yıldırım ve Sakine Cansız. PKK'nin ideoloji ve stratejisini belirlediği, kuruluşunu ilan ettiği 1979 yılında, Lice'nin Fis Köyü'nde toplanan 23 kişilik "eğitilmiş" gençlerin oluşturduğu grupta iki kadın vardı. Bu kadınlardan birisi 2013 yılında Paris'te iki kadın arkadaşı

15 Bakire ve fahişe, azize ve cadı, melek ve şeytan... Lilith, *Tevrat*'ta açıkça yer almamasına rağmen; Musevilerin mitolojisine dayandırılarak Âdem ile aynı topraktan yaratılan Lilith, kendisini Âdem'le eşit görür ve Âdem'e itaat etmeyi reddeder. Bunun üzerine Tanrı Lilith'i cennetinden kovunca, Âdem yalnız kalır. Lilith'in gidişine dayanamayan Âdem, Tanrı'dan Lilith'i geri getirmesini ister. Bu isteği geri çevirmeyen Tanrı, Âdem uyurken Âdem'in kaburgasından Lilith'e benzeyen Havva'yı yaratır. Uyandığında Lilith'i, yanında bulan Âdem ise yanındaki kadının Lilith olmadığından habersizdir. Havva'nın itaatinden memnuniyet duyan Âdem, Lilith'in yaşadıklarından ders çıkarttığını, akıllandığını düşünür. Lilith ise, cinlerle ilişkiye girmesi ve çocuklar doğurması nedeniyle bugün hâlâ birçok kötülüğün sebebi görülür (Mehmet Öngeoğlu, 7. His, Kitapyurdu Yayınları, 2012, 194 sayfa-dan aktaran Fusun Özbilgen Biamag Cumartesi internet gazetesi 2012 <http://www.bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/136831-lilith-in-sucu-ne> (wikipedia, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Lilith>)

ile, KNK (Kürdistan Ulusal Kongresi) temsilcisi Fidan Doğan ve gençlik yapılanmasında çalışan Leyla Şaylemez ile birlikte, Paris Kürdistan Enformasyon Bürosu'nda katledilen Sara kod adlı Sakine Cansız'dı. Diğerleri ise, PKK'nin yazılı kayıtlarında izine pek rastlanılmasa ve örgüt içinde çok dillendirilmese de, Öcalan'la giriştiği liderlik mücadelesini kaybedip, örgütten uzaklaştırılan, Abdullah Öcalan'ın karısı Fatma kod adlı Kesire Yıldırım (Öcalan)'dır.¹⁶ Yıldırım'ın PKK ve PJK (Partiyê Jinên Kurdîstan) tarihinde tanrıça adayırken, bu "görmekli" tarihte azılı bir "ajan", "işbirlikçi", "ihanetçi" bir kişilik olarak yerini aldı.

Sakine Cansız'ın ismi ve hikâyesi trajik bir şekilde iki kadın arkadaşıyla Paris'te katledildiği gün PKK sempatizanlarının dışında, geniş kesimlerce duyuldu. Ajanslara ilk olarak Diyarbakır Cezaevi'nde yaşadıklarını anlattığı belgesel düştü. Daha sonra ise 1996 yılında Abdullah Öcalan'ın eğitim verdiği kampta 5 dakikalık karşılıklı konuşmalarını içeren bir video yayınlandı. Sakine'nin ekrana yansıyan görüntüsü, zayıf bedeni, kırılğan sesi ve mahcup heyecanı ile tahtada sözlüye çıkmış ama dersini iyi ezberlememiş bir ilk okul öğrencisini andırıyordu. Yaşamını hep kavga olarak değerlendiren, "kara, kuru" genç bu kadın, üç ciltten oluşacak "kavgasını" yazmaya başladığını söylüyordu, asker duruşu ve ürkek sesiyle Serok'un taktidirini bekliyordu.

Cansız'ın bahsettiği *Hep Kavgaydı Yaşamım*'in ölümünden sonra yayınlanan ilk cildi, örgütlesel ilişkilerini, PKK'nin üst düzey kadrolarıyla tanışmasını, PKK'nin tarihini merkeze alarak, 80'li yılların siyasi ortamına ışık tutuyor: Eğitim hayatı, Almanya'da işçi olan babasının yanında geçirdiği bir yıl, politikleşme süreci, yoldaşlarla

16 Sakine Cansız'ın *Hep Kavgaydı Yaşamım* adlı kitabı üç ciltten oluşuyor. Ancak, ben bunu yazdığım da birinci ve ikinci cildi yayınlanmıştı. Birinci cilt, doğumundan Diyarbakır'da tutuklanmasına kadar olan yeri kapsıyor. İkinci cilt, Diyarbakır Zindanı'na odaklanıyor. Bundan dolayı üçüncü cildinde, Kesire ile ilgili anılarına nasıl yer verdiğini bilmiyorum. Üçüncü ciltte, zira farklı bir anlatımla karşılaşma riski, çıkarsamalarımı şüpheli kılıyor. Cansız'ın kitabının üçüncü cildi okunup, bütünlüklü bir değerlendirmeye tabi tutulduktan sonra sağlıklı bilgiye ulaşılabilirliğini düşünüyorum.

ilk tanışma, nişanlılık, evlilik, boşanma, fabrika işçilerini örgütlenme çalışmaları, PKK kuruluş toplantısına katılım, kadın örgütlenmenin üzerinde hassasiyetle durma ve Diyarbakır Cezaevine götürülmek üzere tutuklandığı an... Kitap, Cansız'ın kaleminden, mücadelesine, yaşamına, kişisel tarihine odaklanıyor olsa da, Kadın Özgürlük Hareketi'nin tarihini ilk kez hareketin içinden gelen bir kadının kaleminden öğreniyoruz. Kitabın başından sonuna kadar işittiğimiz ses, samimi, sıcak, heyecanlı bir kadının sesidir.

Dersim merkeze bağlı Tahtı Halil Köyü'nde 1958 yılında doğan, Kürt ve Alevi olan Cansız lisedeyken sol grupların toplantılarına katıldı, Mazlum Doğan'la bir protesto yürüyüşünde tanıştı, Ulusal Kurtuluşçular (UKO) arasında yer aldı, Denizler, Mahirler, Kaypakkayalar'a büyük hayranlık duydu. Lisedeyken amcasının oğlu ile görücü usulü nişanlandı. Ancak, sol örgütlerle tanıştıktan sonra "nişanı attı" ve mücadelenin içinde aktif yer almak, "devrimci" olmak için Ankara'da yaşayan tanıdıklarının yanına gitti. Burada Kesire'yle tanıştıktan kısa bir süre sonra ilişkileri ilerleme fırsatı bulamadan, içinde bulunduğu zor şartlar nedeniyle Ankara'dan ayrılıp İzmir'e gitti. İkinci kez Ankara'ya geldiğinde, ani gidişinden ve şartlarını gizlemesi nedeniyle Kesire, Sakine'ye sitem ediyor ve Kesire'yle Ankara'daki ilk tanışmada Sakine'nin Kesire'den etkilenmediği anlaşılıyor.

Kesire ile kalktık. "Gel bir içeriye gidelim, elimizi, yüzümüzü yıkayalım," dedi ve yurda gittik. Bayanlar vardı. Lavaboda elimizi, yüzümüzü yıkadık. Kurutmak için poşetten havlu çıkardı. Davranışlarında acelecilik yoktu. Sakin ve dikkatliydi. Olgunluğu ve hemen meraklanıp soru sormaması da dikkatimi çekmişti. O tavrını grup içindeki konumuna bağlamıştım. Oldukça sadeydi. Konuşması mimikleri farklıydı. Yüz ifadesi hem soğukluğu hem de olgunluğu yansıtıyordu. Tabii arada gülümsediğinde daha sevimli geliyordu yüzü bana. Demek ki soğuk değil, asil bir görünümdür diyordum (2014: 171).

Kesire'nin her şeyi bana başka geliyordu. Dersim'deki bayan arkadaşlarla kıyasladığımda, onlardan çok farklıydı. Sanki evleri de, bir örgüt evi gibiydi! Annesi her şeyi Kesire'ye danışır, onun

onayını alırdı. Babası daha sessizdi. Dükkanda çalışırdı genel olarak Kesire'yle resmî, baba kız ilişkisi dışında daha farklı bir ilişki düzenleri vardı. ODTÜ'de okuyan bir kız kardeşi bir de bir kız bir erkek ikizler vardı. İkizlerden erkeğin ismi Ali Kemal'di. Herkes öncelikle bir otorite tanırıdı, o da Kesire'ydi. Sonra anne baba otoritesi gelirdi. Akraba çevresi de öyleydi. Site yurdunun arka tarafına yakın bir semte, akrabalarının evlerine gitmiştik. Onlar da çok değer verirdi. Aile çevresinde genç bir kızın otoriterliği bende hayranlık uyandırmıştı (Cansız, 2014: 272, 1. cilt).

Ankara'dan sonra, İzmir'e gelen Sakine, örgüt bilincini kazandığı, derin arkadaşlıklarının geliştiği, verimli geçen güzel bir dönem yaşıyordu. Örgütlenme amaçlı işçi olarak girdiği birçok fabrikada, kimi zaman aradığını bulamamaktan kendisi ayrıldı, kimi zaman da "niyeti"nin anlaşılması üzerine kovuldu. Son girdiği fabrikada işçilerle büyük bir direniş gerçekleştirdi, ilk açlık grevine burda girdi, ilk gözaltına burda alındı. Cansız, ailevi ve siyasi nedenlerle farklı fraksiyonda bulunan bir arkadaşıyla kağıt üzerinde evlendi, kısa bir süre sonra aynı sebeplerle ayrıldı ve Ankara'ya döndü. Ankara'daki ortam Kürt sosyalistleri, Türk sol ve sosyalistleri arasında ciddi ideolojik tartışmaların ve ayrışmaların yaşandığı bir dönemdi.

Siyasi havanın gerginleştiği bu dönemde Öcalan'ın girişimiyle ilk örgütlenme toplantısı Ankara Çubuk Barajı'nda yapıldı.¹⁷ İrili ufaklı birçok sol grupların içinden ayrılarak, sosyalist gelenekten gelen gençler tarafından, ikinci önemli toplantı 1978'de Diyarbakır'ın Lice ilçesinde ikisi kadın 23 kişiden oluşan grupla yapıldı. PKK'nin kuruluş toplantısı özelliği taşıyan bu toplantı, oluşturulan ortak bildiriyle örgütün siyasi ve ideolojik çerçevesi belirlendi (Cansız, 2014). Toplantıya İzmir'den Ankara'ya dönerek katılma fırsatı bulan Sakine'ye, Kesire'yi daha yakından tanıma fırsatı verdi.

17 Müslüm Yücel *Abdullah Öcalan*'ın kitabında, toplantıya katılan Mustafa Aksakallı'ya dayandırarak, o dönemde milliyetçi Kürtler de olmasına rağmen bu toplantıya katılan Kürtlerin kendilerini solcu diye tanımlayan gençlerden oluştuğunu belirtiyor.

Sakine, Fis Köyü'ndeki toplantıda daha çok tanıma fırsatı bulduğu Kesire'ye dair izlenimlerini dönüş yolunda şöyle not düştü:

*Kesire ile Başkan iki ayrı dünyada gibiydiler. Sezilerimde yanı-
lıyor olabilir miydim? Başkan'la Kesire birbiriyle neden konuş-
muyorlardı? Ben hep, 'demek ki öyle gerekiyor' diyordum evdeki
davranışları için. Yani 'resmî olarak gerekli! Çok yoğunluktan
dolayı mı öyle davranılıyor?' gibi şeylerle durumu açıklamaya
çalışıyordum. Ama hislerim aralarında bir şeylerin olduğunu
söylüyordu. Bunları hiçbir ortamda dile getirmedim tabii ki. Bir
anlık aklımdan geçirmede bile zorlanıyor, mahcup oluyordum.
'Bir şey var!' Bu da nereden çıkmıştı? Kesire zaten fazla konuşan
biri değildi ki. Yanıldığıma kendimi inandırmaya çalışıyordum
ama olmuyordu" (Cansız, 2014: 362).*

Cansız kitapta, Kesire'nin zekâsı, tarzı, duruşuyla insanı ken-
disine hayran bırakan çekiciliğini ve kendisi üzerinde bıraktığı et-
kiyi ayrıntılandırmaktan çekinmiyor:

*Kesire'de gördüğüm en belirgin yan çok genel, ama çok kendine
göre oluşuydu. Kendisi bir şeylere ulaşmazdı, bunun için çaba
harcamazdı. Tersine kendisine ulaşılmasını bekleyen bir duruş
sergilerdi. Herkes ona ulaşmak zorundaydı. Böyle bir görüntü
yansıtırdı (Cansız, 2014: 275).*

*...Şimdi daha iyi izliyordum ve gördüklerim beni etkiliyordu.
Daha sonra Kesire'nin aile içindeki konumu, ona gösterilen say-
gı tersine beni etkilemişti. Etkin olması sevindiriyordu. "Bir dev-
rimci kadının bu kadar otoriter olması, ailede bunu sağlaması,
başarması ne güzel" diyordum (Cansız, 2014:275).*

Örgütün kuruluş kadrosunda yer alan, öldüğü güne kadar
da örgütün yönetim kadrosunda bulunan Cansız'ın, örgüt içinde
"hain", "ajan" diye itibarsızlaştırılan Kesire'ye hayranlığını gizleme-
mesi, ajanlıkla itham edilen iddiaları ima edecek herhangi bir an-
latıma yer vermemesi dikkat çekici.

Örgüt adı belirlenmeden önceki bir toplantıda Cansız ve Öca-
lan arasında Kesire'yle ilgili şöyle bir sohbet gerçekleşiyor:

[Öcalan]... Arada bana Kesire'nin babası hakkındaki izlenimlerimi sordu: "CHP'li işbirlikçi bir aile, hatta Ali Yıldırım [babası] için "ajandır" diyorlar, bir süre sen de kaldın, gözlemin neydi, ne diyorsun?"

Bu soruyu hiç duraksamadan yanıtladım:

Evde otorite Kesire'ydi. Aile onu çok seviyor ve saygı duyuyor. Bilemiyorum, babası Kemalist olabilir, hatta ajan da olabilir ama kızı devrimci.

Cansız'ın anılarıyla, örgütün diğer yayınlarında Kesire'yi hiç leştiren tutumu arasında ciddi bir çelişki mevcut. Cansız da Kesire'yi yok saymayı veya görmezden gelmeyi tercih edebilirdi. Kesire'nin zekâsını, tarzını, duruşunu, kendisi üzerinde bıraktığı etkiyi bu derece hayranlıkla dile getirmesi "hain", "ajan" söylemine kuşkuyu artırıyor.

Öcalan "insanlık projem" diye adlandırdığı kadın sorunu, Cansız'ın kafasında PKK'nin kuruluşundan önce tasarladığı, düşüncesini Kesire'ye açtığını ancak Kesire'nin cevabının, cesaretini kırması üzerine, gündeme getirmediğini belirtiyor.¹⁸

"Bunları çok rahat harekete geçirebiliriz" diyorduk. Ama şaka yollu da olsa Meral elindeki 'Kadınlar Birliği Taslağı'nın son kısmına "Kahrolsun erkek emperyalizmi!" yazmıştı. Bu bir tepkiydi tabii. O yazıyı Cemil (Cemil Bayık olduğunu düşünüyorum) arkadaş okuduğunda şaşırmıştı. ...Uç yaklaşımlardı fakat bir arayışı da vardı bu tartışmalarda. Kendi çıkardığım notlarda, propaganda ajitasyon birlikleri, eylem birlikleri şeklinde bir açıklama da yapmıştım. "Kendi içinde giderek daha geniş bir çalışma ortaklığına kavuşturulabilir" demiştim. ...Ara verildiğinde diğer odaya geçtim. Kesire'yi de çağırdım, kağıdı uzatarak;

"Elazığ'da yazılı hale getirdiğim bir taslak, önerilerim vardı, bir türlü açamadım, konuşamadım. Alın, siz uygun görüyorsanız açayım" dedim.

18 Cansız'ın anılarında Öcalan'a çürütmek gibi bir amacını taşıdığını düşünmüyorum. Cansız son nefesine kadar örgütte aktif çalışmış ve Öcalan'ı Başkan gördüğü gerçeği ortadadır.

Okudu. Sonra, “İyi, bunları düşünmen iyi, yalnız erken değil mi bu birlikler için? Bu nitelikte güç var mı” dedi. “Var, gelişir. Her yerde olmasa da, kadın katılımının olduğu bir Dersim’de, Elazığ’da hatta Bingöl’de olabilir, ben diğer yerleri bilmiyorum. Herhalde Amed’de de var,” diye cevap verdim. Toplantı başladığında ben karasız kaldım. “Henüz erken değil mi?” cümlesine takılıp kalmıştım. Bir türlü cesaret edip konuşamadım (Cansız, 2014: 369).

Abdullah Öcalan’ın biyografisini ilk kez yazan, edebiyatçı, yazar Müslüm Yücel, kitapta Kesire’nin ailesinin istihbaratçı olduğuna dair iddialara yer veriyor: “Babası ünlü istihbaratçı Ali Yıldırım (1905-1990), annesi ev hanımı Kebire’dir. Bu evlilikten Kesire dışında, Nahide, Sabine ve Ali Kemal doğmuştur. Aile aslen Dersim’li’dir. İsyan sonrasında (1940) Elazığ’a taşınmışlardır” (Yücel, 2014: 185). Öcalan, örgüt çalışmaları, parti programı üzerine çalışırken, arkadaşlarının itirazına rağmen, 1978’de Ankara’da evlendi, Kesire’yle Diyarbakır’a yerleşti. Kesire’yle anlaşamadığı, kavga ettikleri, hatta Öcalan’ın bazı zamanlar eve gelmediği de iddialar arasında. Kesire’nin sert kişiliğine değinen Ali Haydar Kaytan ise şöyle söylüyor: “Bir hata yaptığınız, bir eksiklik içine girdiğiniz zaman Kesire sizi çağırdığında müthiş bir korkuya kapılırdınız. Bu nedenle, onun sizi çağırdığını fark ettiğiniz an işkencede sırasını bekleyen birinin duyduklarını duyardınız” (Yücel, 2014: 243).

Kesire’nin Öcalan’ın arkadaş grubuna katılması başta Cemil bayık olmak üzere birçok kişi tepkiyle karşılarken, Ali Haydar Kaytan ve Öcalan’ın, Kürt egemen sınıfı da dahil edilmesinin, mücadeleyi genişletmesi açısından önemsiyor, destekliyordu. Kaytan, Kesire’yi “Olgun davranır, oturaklıdır” diye de ekliyor (Yücel, 2014:187).

Öcalan konuşmalarının satır aralarında, Kesire’ye yöneltilen “hain”, “ajan” suçlamalarının arkasında “başkan”lık mücadelesi yattığı rahatlıkla okunuyor. Erkek egemen toplumda yetişen bir kadının kocasına karşı isyan etmesi, bu temel gerekçenin de “başkan”lık talebi olması, şüphesiz anlamlı. Öcalan da Cansız gibi Kesire’nin akıllı, etkileyici taraflarına vurgu yaptı, hakkını teslim etti.

Öcalan'ın, Kesire'ye büyük bir aşkla bağlı olduğunu söyler (Yücel, 2014:188-189).¹⁹

Kesire'nin gruba dayanması, dur işareti anlamına geliyordu. Âdeta "Kürt sorunu, sol sorunu benden sorulur, sahibi biziz" dercesine bir havası sezinleyebiliyordu. Oldukça zeki, rafine edilmiş bir kadın çekiciliğine sahipti. Fiziki olarak Kürt özelliklerini taşıyordu. Ne kadar tesadüf ama, hayat akışımı altüst edecek bir barajın dikildiğini ve şahsında bunu temsil ettiğini her geçen gün daha iyi anlayacaktım. Yaklaşımlarım çok bilinçli olmasa da, bazı önemli hususları kapsıyordu. Ailenin durumu yeni koşullarda avantaja dönüşebilirdi. Kürt sorunu artık feodalizm değil, emekçilerin bir sorunuydu. Bir sosyalist olayın tarihî önemi şudur: Önderlik, ailecilik ve komplo, tarihin kritik bir döneminde gündeme giriyordu. Normalde özel aile ilişkisi olarak bakılması gereken bir ilişki, giderek gelişen bir sosyal, siyasal ve örgütsel krize dönüşüyordu. Kesire ne kadar bilinçli ve dolaylı devlettir, bunu da kolay öğrenemeyeceğiz. Benim olayımda Kesire tek başına devleti oynuyordu. Objektif olarak değerlendirdiğimizde, devlet ve yarı feodal burjuva aile ilişkisinden güç çalmış bir kadın ağıydı. Ulusal işbirlikçi sınıf tavrını bir yılan soğukluğuyla sonuna kadar sürdürdü. Her şeyden önce sorunun basit bir aile sorunu olmadığını, aile gerçekliğinin muazzam tutucu karakterini fark etmiştim. Kürt gerçeğinde yücelmiş duyguların zamanının gelmediğini büyük bir acıyla fark etmiştir. Özgür kadınla, özgür vatanla yürüme hayalim, ilk adımda en büyük bela olarak başımda, yüreğimde patlamıştı. Muhatabım sıradan bir kadın olmanın çok ötesindeydi. Yeni doğan farklı Kürdü temsil ediyor, onu oynuyordu. Kadın savaşımım çoktan başlamıştı. Şimdi ise en kritik saflardan

19 Öcalan'ın Kesire'ye duyduğu aşk mı değil mi üzerinde hiç durmadım. Ancak, Kesire'den sonra Öcalan'ın kendi "erkek"liğiyle yüzleşmeye girdiği, "erkek"liği sorgulamaya başladığını düşünüyorum. Kesire'nin örgütten uzaklaştırılmasından sonra kadın hareketinin güçlendiği görülüyor ve bu durumu örgüt yayınları kadın hareketinin önünde en büyük engel olarak Kesire'nin varlığını gösterse de ben gerçeğin böyle olmadığı kanısındayım.

geçiyordum. Enkidu olacak mıydım? Yoksa tanrıçayı tekrar tahtına oturtarak, Enkiduları²⁰ özel ve genel fahişenin elinden kurtaracak mıydım? Sorun gerçekten tarihseldi ve çözümü çok zordu. Bu ilişkiden maddi ve manevi olarak yıkılmadan kurtulmak, değeri yeterince çözümlenmemiş bir konudur. Ama Kürt tarihsel diyalektiğinde bir dönemi sona erdirip, yeni bir döneme adım atma anlamında kesin belirleyici bir önemi vardı (Kadın Ordulaşması, 2004: 177-178).

Martin van Bruinessen Öcalan'ın bu sözlerini (olmalı), itiraf olarak değerlendirir: "Öcalan'ın itirafına göre, Kesire onu başkanlıktan indirerek yerini alma girişiminde bulunmuş ve bu girişimi neredeyse başarı ile sonuçlanacaktı" (van Bruinessen, 2013:149). Martin van Bruinessen'e göre ise, Kesire, Osmanlı döneminde önde gelen ve hikâyeleri dilden dile aktarılan "Adile Hanımlar ya da daha çok Meyan Hatunların modern versiyonu" gibi görünse de, Kürt burjuva ve aristokrat sınıfı olan ağa veya mir gibi prestijli bir aileden gelmediğini; son dönem Kürt hareketinin diğer kadınları gibi, harekete öğrenciyken dahil olduğunu, diğer kadınlardan tek farkının "Kesire'nin açıkça kocasını koltuktan indirerek, onun yerine geçme girişimi ile de seleflerinden ileri gittiğini (van Bruinessen, 2013:149)" belirtiyor. Martin van Bruinessen, Kesire'nin, bir yere kadar partideki konumunu kocasına borçlu olduğunu belirtse de, zamanla parti içerisindeki gözle görünen kişisel başarısıyla Öcalan'a güvenilir bir alternatif olduğuna vurgu yapıyor: "Kesire başarısız olmuştur ama girişimi ile kendi gücü ile bir kadının siyasi bir lider olabileceği fikrini gösterdi" (2013: 149).

20 Tarih'in ilk yazılı destanı olan ve iki türü bulunan Gilgamesh destanında, Gilgamesh, dörtte üçü Tanrı, dörtte biri insan olan bir kraldır. Gilgamesh halkı tarafından çok sevilmesine rağmen, sertliğinden yakan halkı tanrılardan yardım diler. Tanrıça Aruru, halk için Gilgamesh'e karşı savaşsın diye yarı vahşi, yarı insan olan Enkidu yaratıldığını gönderir. Ancak Gilgamesh, güzel, çekici, genç bir fahişeyi Enkidu'nun aklını başından alması, bu davadan vazgeçmesi için görevlendirir. Bu fahişeye kapılan Enkidu, zevkten, mutluluktan sarhoş olur, ehlileşir, gönderilme nedeninden vazgeçer ve Gilgamesh'in en yakın arkadaşı olur.

Martin van Bruinessen, kurucu kadroda Cansız'ında yer almasına rağmen, Cansız'ı görmeyerek tek kadın olarak Kesire'yi işaret ediyor, (kaynak veya bilgi eksikliğinden geldiğini düşünüyorum) ve Kesire'nin "isyan"ına özel anlamlar atfediyor:

Onun (Öcalan)'ın konumuna en ciddi tehdit kendi eşi Kesire Yıldırım'dan gelmiştir. Kesire PKK'nin kurucu üyelerinden biri idi. Gruptaki tek kadındı ve 1988'e dek politbüro'nun üyesi olarak kaldı. Politbüroda olanlar hâlâ bilinmemektedir ama bunun üzerine Avrupa'ya kaçarak diğer muhaliflerle ittifak yapmış ve yurtdışında alternatif bir politbüro kurmaya çalışmıştır.

Yücel, Kesire'nin adının PKK içinde hâlâ güncel bir tartışma olduğunu iddia ediyor. Bu iddianın tam aksine, Fatma pratiği koduyla, Kesire'nin işbirlikçi, azgın "hain"liği yeniden üretiliyor.²¹ "Fatma pratiği" olarak adlandırılan, Kesire'ye dair, "örgütü geriye götüren", "kadını düşüren" hamlelerin temsildir. Ayrıca, örgütün ideolojisinde ters düşen, her türlü "işbirlikçi", "bozguncu", "feodal" kişilikler, Fatma pratiği olarak adlandırılıp Kesire "cinsiyetsiz şeytan"a dönüşüyor.

Yücel, Öcalan'ın Kesire'ye olan aşkına dair yazarken, eril kalem devreye giriyor, Kesire'ye yöneltilen ajanlık suçlamalarına dair ulaştığı şüpheli bilgileri küçük bir dipnotta yer veriyor: "Kimi kitaplarda Kesire'nin gruba sızdığı, daha sonra da grubu ele geçirmek istediği yönünde bilgiler vardır. Öcalan seneler sonra bile Kesire'nin ille de gruba gireyim diye bir derdi olmadığını söyler. Özetle Kesire, "Zekâ dolu birisi olmasına ve çok sağlam gözlemleri bulunmasına rağmen, grup için aktif çalışmamıştır." (Öcalan, *Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru*, s.161, akt. Yücel, 2014: 189). Ayrıca, Kesire'ye dair anlatımlarda Kesire bir birey olarak yoktur, silikleşmiş, nesneye dönüşmüştür. Varlık bulduğu, kitaba girmeyi sebep olan Öcalan'ın "bir" kadına duyduğu aşktır.

Kesire'yle ilgili son bir not düşmem gerekiyor. Kesire'nin kendisini hiyerarşinin tepesine koyarak, özel hizmetini gördürdüğü

21 İlk kez "Fatma pratiği" kavramıyla karşılaştığımda uzun bir zaman Kesire'yle bağlantı kuramamış, araştırmalarım sonucunda, bu "haki-kat"e ulaşmıştım.

kadın gerillaların Kesire için ısıttıkları banyo suyunun ısınıp elle-riyle kontrol etikleri gibi Kesire'nin kişiliği ile ilgili olumsuz anılar ve yazılar da mevcut. Ancak, bütün bunlar ikincil kaynaklarda yazılan bilgiler. Birinci ağızdan, Kesire'nin yazdığı herhangi bir kitap veya yazı yok. Israrlı araştırmalarımın rağmen, Kesire'nin elle tutulur, ispatlanmış bir suçuna da rastlamadım. Örgütten ayrıldıktan sonra bir tek röportaj veya siyasi demeç vermedi. Kendisiyle birlikte aynı dönemde, aynı kaderi paylaşan, hemen hemen bütün erkekler, Türkiye'de veya yurtdışında "itirafçı" oldular, Öcalan'a ve örgüt aleyhine onlarca yazı yazdılar, kitaplar yayınladılar, demeçler verdi. Hatta bazıları, AKP'nin özel çağrısıyla Türkiye'ye gelip siyasete atıldı... Kesire'nin sıra kadem basarak sessizliğe bürünmesi, PKK'ye gönül bağı ve kişiliği hakkında önemli ipuçları barındırdığını düşünüyorum. Ve bu tavrı ben de saygı uyandırıyor. Ayrıca, erkekler tarafından kazananların, zaferlerin kayda geçtiği tarihte, üstelik kadın olan ve "mağlup" tarafta bulunan Kesire'nin "ajan", "hain", "işbirlikçi" olarak yerini alması şaşırtıcı değil. Kısaca, Kesire PKK tarihinin Lilith'i idi.

Cansız ise, arkasında bıraktığı anı kitabında Öcalan'ın kadınların yolunu açma girişiminin cesaret ve güven verici olduğuna vurgu yapıyor. Bütün "tanrıça"lardan geriye kalan notlarda Öcalan'a özel bir vurgu, özel bir anlam, özel selamlar ve bütün kadınlar adına teşekkür var.

Başkan'ın baştan beri kadına yaklaşımı, güveni daha çok güç veriyordu bize. Onun "Kürt kadınına güveniyorum. Bu kadar derin ezilmişliği tersine çevirip devrimcileşirse müthiş olur," değerlendirmesi insanda özgücü, özgüveni, mücadele etme istemini geliştiriyordu (Cansız, 2014: 396).

Bugün kadınların erkeklerle dişe diş mücadele etmesinin arkasında Öcalan'ın "özgür kadın" ideolojisinin yattığı çok açık. Son zamanlarda hayata veda etmiş kadın gerillaların yazdıklarından anlaşıyor ki, kadın hareketinin elde ettiği kazanımları kadınların mücadele tarihinden kopartılarak, kadınların emek ve çabaları görmezden gelinip; eldeki kazanımları topyekûn Öcalan'a rağmen, Öcalan'a mal edilmek istenmesi, kadınların dişleriyle tırnağıyla

kazandığı hakların gelecekte korumaları dair tehlikeler barındırıyor.

Sakine, Dersim'in bir köyünde başladığı hayatına, Ankara, İzmir ve özgür dolaştığı en son yer olan Elazığ'da yakalandı. İşkenceyle dünyaya ün salmış Diyarbakır Cezaevi'nde bir göğsü kesilip, ağır işkencelere maruz kaldığı uzun yıllardan sonra, mucizeyi başararak cezaevinden canlı çıktı ve soluğu dağda aldı. 9 Ocak 2013'te katledildiği güne kadar, yönetim kadrosunda bulundu. Kürdistan Ulusal Kongresi (KNK) Paris temsilcisi Fidan Doğan (Rojbin), Leyla Söylemez (Ronahi) ile birlikte Paris'de bulunan Kürdistan Enformasyon Bürosu'nda Türkiye İstihbarat Servisi ile ilişkisi olduğu ortaya çıkan Ömer Güney tarafından susturucu silahla katledildiler.²² Cenazeleri Türkiye'ye getirilerek "resmi" törenle gömüldü.

22 Cinayetlerle ilgili ilk açıklama Türk hükümetinden geldi. AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik barış sürecini sabote etmeye yönelik "örgüt içi infaz" olabileceğini ima etti. "Yapılış şekline bakılırsa bu daha çok PKK'nın kendi içindeki bir iç hesaplaşması gibi görünüyor. Bu (Barış) sürecini sabote etmeye yönelik bugünlerde bu ve benzeri şeyler olabilir" ifadelerine yer verdi. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, "Bu bir iç hesaplaşma olabilir, bunun yanında şu anda teröre karşı bizim vermiş olduğumuz bir mücadele var, mesafe almak istiyoruz, bunu arzu etmeyenler de var. Bunlar tarafından da böyle bir provokatif çaplı bir girişim de olabilir," dedi. Barış ve Demokrasi Partisi Genel Başkan Yardımcısı Gültan Kışanak, meydana gelen suikast sonrası konu hakkında, "Kürt sorunun çözümü önüne kurulmuş bir tuzaktır," ifadelerini kullandı. Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, Paris'te Kürdistan Enformasyon Bürosu'nda öldürülen üç kadından birini tanıdığını, onları hedef alan cinayeti "korkunç" bulduğunu belirtti. Cinayette ilgili haberler sadece Türk ve Kürt medyasında değil başta Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere, İtalya gibi ülkeler olmak üzere birçok ülkenin medyasında geniş yer buldu. PKK'nın Avrupa kadın sorumlusu olarak Fransa'da bulunan Sakine Cansız'la birlikte katledilen 1982'de Kahramanmaraş'ın Elbistan doğumlu Fidan Doğan ailesiyle birlikte Avrupa'da yaşayan göçmen bir ailenin çocuğuydu. 1999 yılından itibaren Kürt hareketi içinde gençlik ve kadın alanlarında çalışan Doğan, Kürdistan Ulusal Kongresi (KNK) Paris temsilcisiydi. Diyarbakır'ın Lice ilçesi doğumlu olan Leyla Söylemez, Mersin'den Almanya'ya çocuk yaşlarda göç etti. Paris'te öldürüldüğünde gençlik çalışmalarını sürdürüyordu.

PKK'nin otuz yıllık mücadelesinden sonra, ilk defa PKK'nin üst düzey bir komutanının cenazesi Türkiye'ye getiriliyordu. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Kürtler, "gerici", "eşkiya", "terörist" olarak kodlanıp ölümleri meşrulaştırılmış; bedenleri toplu mezarlara, asit kuyularına, Newala Kasaba (Kasaplar Deresi) gibi askerî çöplüklere atılmıştı. Bu açıdan, yıllarca dağda kalmış, silah kullanmış, "devlete kurşun sıkılmış", "terörist" örgütün karar organlarında bulunmuş olan Cansız'ın cenazesini sahiplenme devletin kirli uygulamalarını reddeden politik tavrı simgeliyordu. Barışın sembolüne dönüşen, üç "Tanrıça"nın cenazesi kadınların omuzlarında, zılgıt ve alkışlarla toprağa verilmesi, geliştirilen politik tavrın toplumsal yaşamı nasıl dönüştürdüğünün de kanıtı oldu. Zira bu topraklarda görülmemiş şeydir; kadın cenazelerinin, kadınlar tarafından omuzlanması, gömülmesi, zılgıtlarla uğurlanması.

Bir Yaratılış Miti: Newroz

Resmî devlet politikasının Kürtlerin "direttiği" Newroz'a Nevruz demesi, Kürt dilinin ve varlığının reddi, yasaklı "w" harfiyle yaşadığı çatışmaydı. 1990'lı yıllardan süren bu çatışma, devletin vali, kaymakamların katılımıyla kutlamaya zorladığı Nevruz, yumurta tokuşturulan, asık suratlı, kravatlı, takım elbiseli bayramdan öteye gidemedi. Newroz ise, bütün baskılara rağmen, halkın kitlesel katıldığı, renkleriyle var olduğu, halayların çekildiği, festival ve şenlik içinde geçen bayram olmasından hiçbir şey kaybetmedi.

Kürtler'in Newroz'u geçmişle bağ kurarak yeniden yaratması, devletin bu bağ koparmak için özel çaba sarf etmesine neden oldu; bu bayramın Kürtlerle bir ilgisi olmadığı, Türki Cumhuriyetlerde kutlanan çok eski bir bayram olduğu "bilimsel" verilerle kanıtlanmaya çalışıldı, hatta Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'da Nevruz kutlamalarından birine katıldığı rivayet edildi. Nasıl olmuşsa, resmî bayram ilan edilmesini unutmamasından faydalanmış, bunu fark eder etmez, 1991 yılında Türk Ergenekon Festivali olarak adlandırıldı, 1995'te ise camilerde Nevruz'la ilgili hutbe okutuldu,

böylece Türk bayramına sahiplenmenin dinî ve milli boyutu tamamlandı.²³

Ayşe Hür, “Newroz ve Nevruz’un Tarihi” makalesinde, bu bayramın ne kadar Kürtlerin veya Türklerin olduğu üzerinde duruyor, nihayetinde yazıyı farklı uluslarda farklı şekillerde, farklı anlamlar yüklenerek kutlanılan Newroz’un köklerinin İran coğrafyasında olduğu bilgisiyle sonuçlandırıyor.²⁴

Hür’ün belirttiğine göre, Newroz’dan ilk bahseden İranlı tarihçi, *Şehname* yazarı Firdevsi’ydi (1020). İran tarihinin yazıldığı *Şehname*’de Newroz, yüz yıl hükümdarlığı süren Cemşid’in tahta çıktığı günün adıdır. Cemşid kibire kapılıp, kendini Tanrı’yla kıyaslayınca, Tanrı onu cezalandırmak için Dehak’ı gönderdi. Zalim Dehak halka eziyetler ediyor, canından bezdiriyordu. Sonunda halkın arasından çıkan demirci Gâve (Kave, Kava, Kawa), Dehak’la mücadele ediyor, mücadeleyi kazanan Kawa, Dehak’ı bir dağa hapsediyor. Tahta Cemşid’in oğlu Feridûn geçtiği bugün Mihri-gan (Mihrican) bayramıyla kutlanıyor. Hür’ün belirttiğine göre, bu gün ne 21 Mart’tır ne de Newroz günüdür, ayrıca Dehak veya Kawa’nın Kürt olduğuna dair bir bilgi yer almıyor, Dehak, olsa olsa Kürtlerin eski inancı Zerdüştlük dininin kutsal kitabı *Avesta*’da, omuzlarında yılanlar sarkan, çocuklar kurban edilen, “şeytan”la tanımlanan Azhi Dahaka’dan esinlenmiş bir kişilik olabileceğinin üzerinde duruyor. Aynı hikâye’nin başka bir anlatımına, Bitlisli Şeref Han’ın 1597 yılında yazdığı *Şerefname*’de karşılaşıyoruz. Bitlisli Şeref Han, “zalim” hükümdar Dehak’tan kaçan Kürtlerin, dağlara sığınarak hayatta kaldığını belirtirken, Kawa ve Newroz’la ilgili bir bilgiye yer vermiyor. 1450 yılında Cizre hükümdarı döneminde

23 Paragrafın başından itibaren oluşturulan bilgiler, Ayşe Hür’ün “Newroz ve Nevruz’un Tarihi” adlı yazısından derlendi. Ayşe Hür de bu yazıyı esas olarak, “Delal Aydın’ın *Mobilizing The Kurds in Turkey: Newroz as a Myth* adlı, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 2005 yılında kabul edilmiş master tezinden yararlanarak yazdım. Delal Aydın’ın da eserlerinden yararlandığı Gürdal Aksoy ise pek çok makaleye erişmemi sağladı.

24 New-roz Farsça’da yeni gün anlamına geliyor. Ancak Kürtçe diline de çok yakın. Kürtçede de Nû-roj, yeni gün anlamına geliyor.

yaşanmış hikâyeyi 1690 yılında yeniden yazan Kürt edebiyatçı Ehmedê Xanî'nin *Mem û Zîn* eserinde, Newroz'un Kürtler tarafından bayram olarak kutlanıldığı anlaşılyorken, Dehak veya Kawa'dan bahsetmiyor.

İran'ı dolaşan seyyah Ely Bannister Soane, 1907-1909'da Kürdistan'ı dolaşırken İran'da Kürtlerin Zohak denilen şeytani bir varlığın soyundan geldiğine inanılan bir hikâyeyi aktarıyor. Hür de, Zohak'ın *Şehname*'deki Dehak'la açıkça ilişkilendirildiğini belirtiyor. Aynı dönemde, İran'ı gezen diğer bir seyyah James J. Morier İran'ın Demavend bölgesinde yaşayan Kürtlerin, İyd-i Kürdi (Kürt Bayramı) denilen, Kawa'nın Dehak'ı öldürdüğü gün olduğuna inanılan bayramın, Newroz'la ilişkisiz bir tarihte, 31 Ağustos'ta kutlandığını belirtiyor.

Yakın tarihte, hikâyenin modern versiyonu, Kawa, Dehak ve Newroz ilişkisine ilk kez, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin (1918-1919) çıkarttığı *Jin* (Yaşam) dergisinde rastlıyoruz. Newroz, Kürtlerin, diriliş günü, yeni bir hayatın başlangıcı olarak görülen ve kutlanan *Sersal* Bayramı 21 Mart'tır. Osmanlı ordusunda binbaşı olan İhsan Nuri 1926-30 yılında Ağrı İsyanı'nın lideriydi. İsyan kanla bastırılınca İran'a sığındı, 1946 yılında *Kürtlerin Kökeni* kitabını yazdı. Kitapta, Kürtlerin, Newroz'u 21 Mart'ta değil, ondan 20-22 gün önceki bir tarihte kutladığını yazdı. Hür, Newroz'un İranlı halklarla olan ilişkisini fark ettiğini düşündüğü Nuri'nin gerçekçi olmayan bu tarihte ısrarının nedenini, Kürtlere özgü, milli bir bayram kazandırmak istemesiyle açıklıyor.

Hür, Cumhuriyet tarihinde, Newroz ilk kez Seyit Rıza İsyanı sırasında, Mahmut köprüsü ateşe verilerek kutlandığı, ancak, 21 Mart'ın Alevilerde Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edilmesinden ileri geldiğini belirtiyor.²⁵ Hür, Martin van Bruinessen'e dayanarak Newroz'un ilk kez Kürdistan'ın Güney parçasında (Kuzey Irak) 1950'de "milli gün" ilan edildiğini; Kuzey Kürdistan'da (Türkiye'de) ise ilk milli bayram bilinciyle kutlama 1970'lerde Silvan'da kutlandı.

25 Ancak Hür, bunun Newroz ilişkisi olmayıp, bu günü Kızılbaşların Hz. Ali'nin doğum günü olarak kutladıkları notunu düşüyor.

1960'lara gelindiğinde, Sosyalist Kürt “entelektüelleri” Kürt bilincini oluşturmak, ulus farkındalığını yaratmak için kültürel çalışmalara ağırlık verdi. Bu amaçla küçük bütçelerle, kendi imkânlarıyla çıkarttıkları ve ulusal Kürt bilincinin oluşmasında önemli bir yer tutan ilk yayınlar arasında, 1958'de Diyarbakır'da çıkan *İleri Yurt* (Diyarbakır) gazetesiydi. Daha sonra art arda basılan yayınlar sırasıyla, 1962'deyılinda Silvan'da çıkan *Silvan'ın Sesi*, aynı yıl İstanbul'da çıkan *Dicle-Fırat* ile 1963'te çıkan *Deng Roja Newe*, 1965'te *Kürdistan Demokrat Parti*, 1968'de *Devrimci Doğu Kültür Ocakları* (DDKO) yayını en son 1966'da Ankara'da çıkan *Yeni Akış* yer aldı.²⁶

1969 yılında *Doza Kürdistan* dergisinde Kadir Cemil Paşa, Demirci Kawa ile Dehak'ın hikâyesini yazdı. 1976'de yayınlanan *Özgürlük Yolu*, Newroz'u “Kürt bayramı” olarak tanımlanırken, 1978'de *Rizgari* ve *Kawa* ilk sayılarında bu mite yer verdi.²⁷

Newroz'un dilden dile dolaşarak bugüne ulaşan en yaygın biçimi, “zalim” ve “zulmü” temsil eden hükümdar Dehak ile mazlum, baskı altına alınmış halkı temsil eden Kawa'nın mücadelesini merkeze alan efsanedir. Türk Solu'nun dışında varlık gösterme kararı alan solcu Kürt öğrenci ve “entelektüelleri” ulusal Kürt bilinci oluşturmak amacıyla günümüze kadar varlığını birkaç farklı şekilde de olsa sürdüren *Newroz* bayramının “zalimlere karşı hak mücadelesinin kazanıldığı gün” olan içeriği güncelliğini korudu. Efsaneye göre hükümdar Dehak, iki omuzunda çıkan çıbanlarla amansız bir hastalığa yakalanır. Tek ilacı boynundaki iki yılan. Her gün öldürdüğü iki gencin beyniyle bu yılanları besler. Ülkedeki her genç, çaresizlikle sırası gelecek günü beklerken, bu gençlerden biri olan Demirci Kawa, kendi canından çok bütün halkını zulümden kurtarmak için Dehak'ı öldürmeye karar verir ve Dehak'ı öldürmek için saraya doğru yola çıkar. Halkın büyük bir sevinçle, umutla uğurladığı Kawa, Dehak'ı öldürürse mesaj olarak dağın en doruk noktasına ateş yakacağını; ateşten yükselen dumanın, Dehak'ın öldürüldüğünün habercisi olacağını ve o ateşi mutlaka yakacağını sözünü verir

26 İsmail Beşikçi, *Doğu Mitinglerinin Analizi*

27 Bu bilgiler, Ayşe Hür'ün 2012 yılında *Taraf* gazetesinde yayınlanan “Geleneğin İcadı: Newroz ve Nevruz” adlı yazısından alındı.

mazlum, çaresiz halkına. Günler geçer ve beklenen ateş yakılmayacağına dair umudun tükendiği bir anda Kawa, dağın doruğunda ateşi yakar. Gökyüzüne yükselen dumanları gören halk, zulmün sonlanmasını kutlamak için sevinçle, zılgıtlarla, stranlarla (türkülerle) dağın zirvesine doğru yol alır. Dağın doruklarında güzel günlerin müjdecisi, çağrısı olan ateşe ulaşan halk günlerce yanacak müjdeleyici ateşin etrafında halaya durur, zaferi kutlar. Halkın halaya durduğu, barışın, umudun, yaşamın yeşerdiği o gün 21 Mart'tır.

Sol Kürt grupları tarafından ulusal bir bilinç oluşturmak amacıyla yeniden yaratılan Newroz'u o dönemden bugüne kalan irili ufaklı sol gruplardan biri olan PKK bu mirası sahiplendi, devamlılığını ağır bedellerle sağladı.

1980 yılında Diyarbakır Cezaevi'nde yapılan insanlık dışı işkenceyi protesto etmek için; PKK'nin kurucu kadrolarından Mazlum Doğan, 21 Mart'ta üç kibrit yakarak intihar etmesinin ardından, Ferhat Kutay, Necmi Öner, Eşref Anyık, Mahmut Zengin 18 Mayıs'ta cezaevinde bedenlerini ateşe verdi. Dörtlerin eylemi ile Mehmet Hayri Durmuş, Kemal Pir, Ali Çiçek, Akif Yılmaz açlık grevlerinde hayatlarını kaybetti. Bu eylemler, Kawa'nın Newroz'da yaktığı ateşin temsili olarak ideolojileştirildi, dirilişin sembolü, müjdeleyicisi, umudu olarak halka duyuruldu. Artık mazlum halk yalnız değildi. Böylece Dehak'ın Kürdistan'ı dört parçaya bölen "emperyalist sömürgeci" güçlerde yeniden can bulduğu; bu zulme karşı koyan Mazlum Doğan ve arkadaşları Kawa'nın modern temsilcileri oldu. Bu tarihten sonra kitleler için Newroz sadece baharın karşılandığı bir bayram olmayacaktı.

Newroz'u kutlanmasını yasaklayan devletin şiddetine, baskısına karşı gösterilen her direniş efsaneyi gerçek kılıyordu. Diyarbakır'da 21 Mart'ta 1990'da, Zekiye Alkan yasaklanan Newroz'u protesto amaçlı bedenini ateşe verdiği haberinin arifesinde, Mardin (Savur)'de bir mağarada öldürülen PKK'li Kamuran Dünder'in cenaze töreni yasaklandı. Sokağa çıkan halkın protestosu serhıldana dönüştü, polis silah kullandı, olaylarda dört sivil hayatını kaybetti. Bu olay, devletin Kürtlerin sistematik olarak ölümleri "kaybetmesine" karşılık, halkın ölümlerini sahiplendiği ilk serhıldan (direniş) oldu (Hür, 2013).

Devletin yasakladığı Newroz’un tarihinde olduğu gibi, PKK’nin kadın tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Alkan’ın eylemi ile kadınlar devletin yasaklı zihniyetini bedenlerinde yaktıkları ateşle protesto etti, hükümsüz kıldı. “Kawa’nın yaktığı ateş”in ilk kıvılcımını PKK’nin erkek yöneticilerinin ölümüne yatırdıkları bedenlerinde sembolleşse de, Newroz’a güncel karakterini kazandıran kadınlar oldu. “Özgürlük, barış, umut ve yeni bir yaşam” için modern Kawaların mesajını yaymak, ateşini kutsamak için bedenlerini ateşe veren kadınlar; Kawa’yı aşır, Kürt siyasal hareketinin yarattığı modern “tanrıça”lar oldu. Yanan her bir kadın bedeni, miti efsane olmaktan çıkarıp hayatın kendisi, hakikati kıldı.

Abdullah Öcalan’ın Türkiye halklarına hitaben yazdığı, otuz yıllık savaşın barışla çözüleceğine dair çağrının okunduğu 2013 Newroz’unda, Diyarbakır Newroz alanında toplanan bir milyon kişi tarihî güne tanıklık etti. Birçok büyük medya kuruluşu tarafından canlı yayınlanan 2013 Diyarbakır Newroz’u, resmî devlet ideolojisi karşısında meşrutiyet kazandı. Böylece, Nevruz mülki amirler tarafından organize edilen, idari görevlilerce kutlanan bürokrasi içerikli, resmi, soğuk bir bayram olmakla sınırlı kaldı. 2013’ün 21 Mart’ından sonra Newroz’un anlamı, dört parçaya bölünmüş, asimilasyon, soykırım, kültürcülük, dalkırim gibi ağır insanlık suçuna maruz kalmış bir tarihe sahip kırk milyona yakın devletsiz bir toplumun bireylerinin, zulme karşı “bedenlerini ateşe verdiği,” ancak bir daha çocuklarının bedenlerini ateşe vermek zorunda kalmayacağına dair umutların yeşerdiği gün olarak yeni bir anlam kazandı.

Özgürlüğe Giden Yolda

“Bedel”in Tanrıçalaştırdığı Kadınlar

Örgüt içindeki kadınlar kimi zaman bedenini ateşe verme, canlı bomba olma, kimi zaman da çatışma sırasında sağ ele geçmemek için intihar etme gibi çok farklı eylemlerle “tanrıça”lığa ulaşabiliyor. PKK ideolojisinde önemli bir yer tutan ve kadınların ulaşabileceği en son mertebeye işaret eden, külte dönüşen tanrıça terimini ilk kez Abdullah Öcalan, örgüte katılan ilk kadınlardan

Binevş Agal, Rahime Kahraman ile Newroz'da bedenini ateşe veren Zekiye, Rahşan, Ronahi, Berivan ve Beritan'a atıfla, Zeynep Kınacı'nın canlı bomba eylemini tanımlamak için kullanıyor.

Tanrıça İştâr'dan Zilan'a kayışta ilginç bir bağ vardır. Tanrıçalıkla ne alakası var denildiğinde, cesaret, fedakârlık, zekâ, dü-rüstlük, hiç sorun teşkil etmeme ve başarı yanı, zafer yanı var diyebiliriz. Bunlar olsa olsa İştâr kişiliğinde bulunan temel özel-liklerdir. Zilan benim tanrıçamdır (Öcalan, Kadın Ordulaşması -3, akt, 2005:159).

Kadın kahramanlıklarımız sadece düşmanı değil, hem gelenek-sel kadını, hem de zayıf erkeği öldürmüştür, semboliktir. Artık bunu işleyeceksiniz, göreviniz budur. Zilan, Bermal, Rewşen, ar-kadaşlarımızın anısına YAJK'ı bomba haline getirmeniz gereki-yor. Üzerinde oynarsanız, lanetli olursunuz. Bu tanrıçalara iha-net niteliğindedir (Öcalan, Kadın Ordulaşması -3, 2005:160).

Örgüt içinde Öcalan'ın tartışılmaz ideolojik ağırlığı nedeniyle, bu tanım hem halkta hem de örgüt içinde kolay kabul gördü, her-hangi bir itirazla karşılaşmadı. Özgür kadın hareketinin çok hızlı değişip dönüşmesi gibi nedenlerle de "tanrıça"ları iki kuşağa ayıra-rak ayrıntılandırımdım.

Örgüte katılan ilk kuşak kadınlar hakkında çok fazla bir bilgiye sahip değiliz Bildiklerimiz isimleri ile doğup büyüdükları şehirlerle sınırlı. Hikâyelerinin ortak özelliği ise kısmen eğitimli²⁸ Alevi, işçi veya köylü çocukları olmalarıydı. Bu kısmi bilgimizin sebeplerinden biri de kadınların görünmeyen tarihinden kaynaklandığını düşünüyorum. Özgür kadın tarihinin ilk şehitleri olarak kabul edilen bu kadınlar, Türkan Derin, Azime Demirtaş, Sakine Kırımıztaş, Hanım Yaverkaya, Sultan Yavuz, Rahime Kahraman, Çiçek Selcan, Necla Çelik, Ayşe Öğretmen, Saime Turgut, Binevş Agal ve Geyik Yetim'di.

28 Bu sınırlı dediğim bilgiler, kimi kadınların fotoğrafıyla birlikte *Kadın Ordulaşması* adlı kitapta yer alıyor. Bu kadınların adları, Türkan Derin, Azime Demirtaş, Sakine Kırımıztaş, Hanım Yaverkaya, Sultan Yavuz, Rahime Kahraman, Çiçek Selcan, Necla Çelik, Ayşe Öğretmen, Saime Turgut, Binevş Agal ve Geyik Yetim'di.

İkinci kuşak kadınlar ise 1990'da Zekiye Alkan'ın bedenini ateşe verdiği eylemle başlayıp, 2005 yılında Öcalan'ın yakalanışını protesto amaçlı bedenini ateşe veren Viyan Soran'la sonlanıyor. Kadın hareketini güçlendiren, kadın ordulaşmasına geçişi kolaylaştıran bu dönem kadınların özgür, başarı dolu tarihî olduğu kadar ağır, acı dolu belleği de içerisinde barındırıyor.

İkinci kuşak kadınlarının başlangıç tarihi 1990 yılında Diyarbakır'da bedenini ateşe veren tıp öğrencisi Zekiye Alkan'la başladı. Faili meçhul cinayetlerinin arttığı, binlerce insanın gözaltında kaybedildiği, köylerin yakıldığı, sıkıyönetim kanunlarının yaşandığı bu dönemde Zekiye'nin eylemi, halka "umut" oldu. Zekiye'nin heykeli Güney Kürdistan'da dikilmesi, sadece Türkiye'de değil, Kürdistan'ın diğer parçalarında yaşayan Kürtleri derinden etkilediğini gösterdi.

Zekiye'den iki yıl sonra 1992'de, Rahşan Demirel İzmir kalesinde yine yasaklı olan Newroz gününde aynı gerekçeyle bedenini ateşe verdi. Mardin'in Nusaybin ilçesinden gelerek İzmir Kadifekale'de yaşam mücadelesi veren Rahşan'ın ailesi, köylerinin boşaltılmasıyla yerinden edilmişti. Rahşan çok genç yaşta savaşın çirkin yüzüyle karşılaşmış, yaşadığı Kadifekale'de birçok eyleme katılmış, polisten dayak yemişti. Hemen hemen hergün çıktığı, oyunlar oynadığı, halaylar çektiği, içinde güzel bir prensesin hapsedildiğine inandığı gizli mağaranın önünde, gündüz vakti üzerine döktüğü benzinle, sloganlar içinde bedenini ateşe verdi.²⁹ Newroz'da bir gün önce şunları söylediği belirtiliyor: "Ben kendimi Newroz yapıyorum Kadifekale'de. Cizre, Mardin ve Nusaybin'in cevabını vermek zorundayım. Bana sahip çıkın. İsmet Sezgin'e haber veriyorum Newroz kutlanacak... Lastikle olmazsa bile, canımızla kutlanacak!"³⁰

Bastırılmış, susturulmuş, hiçselleştirilmiş kadının belleğinde bu ateş bir "hatırlama"ydı. Bu tarihten sonra, genç kadınların acı "dirilişi"ne tanıklık eden Kürt kadınları, kitlesel olarak sokağa

29 Bu bilgi, dönemin tanığı ve Rahşan Demirel'in çocukluk arkadaşıyla yapılan, "Kürtlerin metropoldeki çığılığı: Rahşan Demirel" başlıklı 19.03.2013 tarihli *Özgür Gündem* gazetesinde yayınlanan habere dayanıyor.

30 Bu bilgi Mart 2015 tarihli JINHA haber sitesinden alındı.

çıkmaya, davayı sahiplenmeye başladı. PKK'nin dağ kadrosunda yer almayan Zekiye ile Rahşan'nın yaptığı bu eylemler, örgütün ideolojik söyleminden etkilenmiş olmasının dışında, devletin şiddet ve baskısına karşı bir protestoydu. Bundan sonraki eylemler, PKK'nin dağ kadrosunda yer alan kadınlar tarafından, örgütün ideoloji ve stratejini yayma, halka duyurma gibi amaçlarla gerçekleştirildi.

Özgür kadın hareketinin önemli kadınlarından biri olan Zilan kod adlı Zeynep Kınacı, üniversite eğitimini İnönü Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünde bitirdi. Evli olan Zilan, Malatya Devlet Hastahanesi'nde röntgen teknisyeni olarak çalıştığı sırada, her şeyi geride bırakıp dağın yolunu tuttu. 1996 yılında Dersim'de askerlerin arasına girerek bedenine sardığı bombayı patlatması sonucu, kendisiyle birlikte 8 asker yaşamını yitirdi. Zilan örgüt içinde canlı bomba eylemlerinin öncüsü ve meşrulaştırıcısı oldu.³¹

Sema Yüce, Ankara'da üniversite eğitimi aldığı sırada 1991 yılında PKK'ye katıldı. Örgütlenme faaliyetleri için Ağrı'dayken tutuklanarak, 22 yıl ağır hapis cezası alan Yüce, 1998 yılında, Newroz gününde bedenini ateşe verdi. Bulunduğunda yaralıydı. Yaklaşık üç ay yaşam mücadelesi verdikten sonra 17 Haziran'da yaşamını yitirdi.

Almanya'nın Mannheim kentinde Newroz'dan bir gün sonra, 22 Mart 1993 tarihinde Bedriye Taş (Ronahi) ve Nilgün Yıldırım (Berivan) bedenlerini ateşe veren diğer kadınlar oldu.

1981 yılında Güney Kürdistan'da doğan Viyan Soran (Leyla Wali Hesên), 1997 yılında 15 yaşındayken PKK'ye katıldı. 2006'da Öcalan'ın yakalanışının 7. yılında "tecriti" protesto amaçlı bedenini ateşe verdiğinde 25 yaşındaydı.

Protesto şekli olarak başvuru bu eylemler, Abdullah Öcalan'ın yakalanıp Türkiye'ye getirildiği 1999 yılında doruğa ulaştı. Başta Türkiye'de olmak üzere diasporada, dağlarda sayısız kadın ve erkek Öcalan'ın yakalanmasını protesto etmek için bedenini ateşe

31 Zeynep Kınacı'nın mektubu kitabın ekler bölümünde yer alıyor. Ayrıca diğer intihar bombacıları ise, Leyla Kaplan Güler Otaş, Fatma Özen, Hüsnîye Oruç, Hamdiye Kapan, Meral Maymak, Canan Akgün, Şengül Akkurt'tur.

verdi.³² 2000'li yılların sonlarına doğru, Kürt hareketinin barış ve müzakereden yana tavır almasıyla bu eylemlerde ciddi bir azalma yaşandı.

Kendini yakma eylemlerinin dışında tanrıçalaşan kadınlardan biri, kadın ordulaşmasının ilk manevi komutanı olarak da kabul edilen Beritan kod adlı Gülnaz Karataş'tır. 1992 yılında, PKK'yi bitirmek amaçlı, Güney Kürdistan (Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi)'ndeki Peşmerge ile Türk Devleti'nin silahlı birliklerinin ortaklaşa gerçekleştirdiği operasyonda komutan olan Beritan, günlerce süren çatışmada teslim olmamak için kayalıklardan atlayarak yaşamına son verdi.³³ Dersimli (Tunceli) Alevi bir ailenin çocuğu olan Karataş, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni okuduğu sırada örgütle tanıştı ve okulu bırakarak örgüte katıldı. Tanrıçalaştığında henüz 24 yaşındaydı.

Gurbetelli Ersöz (Zeynep Ağır) uzun zaman gazetecilik yaptıktan sonra örgüte katıldı. Güney Kürdistan'da (Irak) faaliyet gösteren Mesut Barzani'nin başkanlığındaki Kürdistan Demokrat Parti (KDP) peşmergeleri ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin, PKK'ye karşı ortak yürüttüğü operasyonda, tarihe bırakuj³⁴ diye geçen savaşta

32 Kitabın içeriğinin dışında bıraktığım için erkeklere değinmedim. Ancak, bedenini ateşe veren erkeklerin sayısının kadınlardan fazla olduğunu düşünüyorum. Araştırma boyunca değerlendirme yaparken bu eylemleri gerçekleştiren kadın ve erkeklerin sayısını bulmak gibi bir yönetime başvurmaktan kaçındım, bunun temel sebebi gerçekleri sayısal rakamlara indirgemeye yol açacağı endişesiydi. Ayrıca, böyle bir karşılaştırmanın anlamsız olduğunu düşünüyorum

33 Kendisi gibi gerilla olan Halil Aksoy'un dağda yönetmenliğini yaptığı, oyuncularının hepsi PKK gerillalarından oluşan "Beritan" adlı filmle Gülnaz Karataş'ın hayatı sinemaya aktarıldı.

34 Irak'a bağlı Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde etkin iki güç olan Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) peşmergeleri arasında 1990'larda başlayan iç savaşın adıdır. Bölgeye hâkim olan bu iki aşiretten KYB, Kuzey Kürdistan'da, Türkiye'ye karşı mücadele eden PKK ile yakınlaşması üzerine, KDP Türkiye ile işbirliği yaptı ve PKK'ye karşı ortak askerî operasyonlar düzenledi. PKK'nin yönetim kadrosunda olmak üzere birçok komutan hayatını kaybetti. Bu savaş, Kürdün Kürde karşı kullandığı ve neye hizmet

yaşamını yitirdi.³⁵

Gazeteci Hasan Cemal Kürdistan coğrafyasında tanınmış Kürtçe-Türkçe şarkılar söyleyen gerilla Delila'nın "etkileyici" sesiyle, 2013 yılında PKK'lilerin Türkiye topraklarında geri çekilmesini izlemek için bulunduğu Kandil'de karşılaştı. Delila, PKK'nin yayın organlarında, gerilla kıyafetleri içinde yüksek bir dağın zirvesinde elinde def'le "*dil di xaze here cenge*" (yürek savaşımaya gitmek ister) şarkısıyla tanındı. Türkiye'ye dönüp, kendisini etkileyen sesin peşine düşen Cemal; yumuşak, tok sesiyle geniş bir dinleyici kitlesine sahip Delila'nın hikâyesini doğduğu topraklardan başlayarak anlattı. Türkiye halklarına sesin hikâyesini anlattığı, roman tadında *Delila: Bir Genç Kadın Gerillanın Dağ Günlükleri* adlı kitapta "tanrıça"laşmış bir kadın gerillanın portresini edebî bir dille kaleme aldı. Delila sessiyle, Gurbetelli başarısıyla "tanrıça"laştı.

1990'lı yıllarda, ikinci kuşakta yer alıp canını "feda" ederek "tanrıça"laşan bu kadınlar, bedenini ateşe verme, bomba yapma gibi radikal eylemlerin öncüsü oldu, halk ve örgüt üzerinden derin etki bıraktı. Şiddeti kendine de yönelten bu kadınlar; Kürt siyasal hareketinin propaganda ve stratejisine yeniden can verdiler, bu pratikleri yaygınlaştırdılar. Sayısızca kadının direniş ve protesto şekli olarak seçtiği bu yol, Türkiye'nin doğusunda, PKK ideolojisine büyük saygınlık ve sempati kazandırırken; batısında ise resmî devlet ideolojisinin yaygınlaştırdığı "terör", "ihanet", "dış güçlerin maşası" söylemini güçlendirdi.

Askerî ve ideolojik sıkışmaların, çözümlerin yaşandığı kritik dönemlerde kadınların gerçekleştirdikleri radikal fedai eylemleri, bir yanda devlete örgütün gücüne dair mesaj verirken; diğer yanda örgüt yönetim kadrosunda bulunan birçok kişinin (öz)eleştiri vermesine, örgütün toparlanmasına yönelikti.

ettiği bugün dahi anlaşılamayan, Kürt birliğine vurulan bir darbe, hafızalarda derin bir yarıktır. Kürtler arasında sağlanamayan birliğin, karşılıklı güvensizliğin temel sebeplerinden biridir.

35 *Gurbet'in Güncesi: Yüreğimi Dağlara Nakşettim* adlı anı kitabında, duygulu, heyecanlı militan bir kadının ısrarı ile karşılaşılıyor. PKK'de yaşamını yitirdiği kardeşinin "gölgesi" sindiği kitapta derin, bitmeyen özlemini, hasretini şiirsel bir dille ifade ediyor.

Bu dönemde, Kürt meselesinin çözümünün barış ve diyalogla çözülmesi için çaba sarf edildiği bir dönemde ikinci kuşak kadınlarının eylemini gerçekleştiren, örgütün dağ kadrosunda bulunmayan genç bir kadın dikkat çekiyor. PKK'nin ateşkesin bitimine bir gün kala, Öcalan'ın ateşkesin uzatılması için çağrıyla yenileyeceğine dair yaygın kanının arifesinde, 14 Temmuz 2011'de Silvan'da 13 asker yaşamını yitirdiği haberi geldi. Devletin Öcalan'la barış görüşmelerini başlatması için kamuoyunda kampanyalar yapılırken, bu saldırı binlerce gencin dağlarda yaşamını yitireceği, on binlerce kişinin tutuklanmasına neden olacağı, şiddetin tırmanacağı bir dönemin habercisiydi. Savaşın, şiddetin azaldığı, Türkiye'de Kürt meselesinin barışla son bulacağı inancın tükendiği bir ortamda, Diyarbakır il gençlik örgütünde çalışan 17 yaşındaki Evrim Demir Türkiye halklarını barışa çağıran bir mektubu ardında bırakarak, 17 Temmuz 2011 yılında bedenini ateşe verdi.

Barışa dair umutların tükendiği bu dönemde, Evrim'in 30 yıl önce Mazlum Doğan ve dört arkadaşının eylemini kutsayarak, barış çağrısıyla bedenini ateşe vermesi, örgütün stratejik eylem biçimine dönüşen ve kutsallaştırılan bir dönemi de kapattı.³⁶ İkinci kuşak kadınların "feda" eylemleri, Öcalan'ın üzerindeki baskılara, "düşmanın" "kirli", "baskıcı" politikalarına, Kürt halkı üzerindeki zulmüne dikkat çekmek için gerçekleştirilirken, Evrim'in bedenini ateşe vermesi Türkiye halklarına bir barış çağrısıydı.³⁷

Öcalan'ın cezaevinden gönderdiği notta³⁸ Evrim'in eylemi karşısında saygıyla eğildiğini, eylemin kendisini çok zor durumda

36 Evrim'den sonra üç erkek Mahsun Özen, Müslüm Doğan, Fırat İlgün bedenini ateşe verdi. Her bir genç bıraktıkları mektupta kendinden önceki bir eylemi kutsadı. Kadınlara odaklandığım ve konunun kapsamı dışında olduğu için onlara yer vermedim. Bu genç erkeklerin hepsi de Evrim gibi savaşın içinde doğmuş, savaşla büyüyen, 1990 doğumlu gençlerdi. Kürt hareketi bu eylemleri tasvip etmediğini kamuoyuna deklare ettiyse de savaşın içinde doğmuş gençlerin üzerinde bir etki yaratmadı, şiddetle doğru orantılı olarak devam etti.

37 Evrim'in mektubu kitabın sonunda yer alıyor.

38 Öcalan'ın İmrallı Cezaevi'nden avukatlarıyla gönderdiği not ekler kısmında yer alıyor.

bıraktığını yazıyordu. Evrim'in vasiyeti üzerine yanında gömüldüğü, aynı yılın Şubat ayında Öcalan'ın yakalanmasını protesto etme amacıyla bedenini ateşe veren Mustafa Malçok'a Diyarbakır'da bir anıt yapılmasını önerdi. Büyük acıları ve dramları barındıran bu tarihî dönemi, genç bir kadının barış çağrısıyla kapatması kadın hareketine ayrı bir güç, anlam kazandırdı.

PKK'de önemli görevlerde yer alan, Bese Hozat, Sozdar Avesta, Ronahi Serhat, Delal Amed, Rengin Botan, Sülbüs Peri, Hacer Zagros muhtemel tanrıça adayları. Şüphesiz, örgüt içinde tanrıçalaşmanın yegâne şartı ve yolu; "ulvi", "tanrısal" bir "görevi" dünyevi hayattayken başarabilmek, mücadeleye yenilik getirmek ve bu kutlu yolculuğun sonunda biricik yaşamını insanlığa "hediye" etmekle mümkün oluyor. Yaşarken tanrıça olmuş herhangi bir kadını bilmiyorum. Ölümden başka bir alternatif bırakmayan devletin yürüttüğü kirli savaşa karşı, gençlerin bir mücadele biçimi olarak seçtikleri bu yolda umut arayışı ne yazık ki bedenlerinde yaktığı ateş oluyor, geriye kalanlar ise çocuklarını kaybetmiş olmanın getirdiği derin acıyla baş etmek için ölümü kutsamakla bu acıyı aşmaya çalışıyor.

Siyasal ve sosyal yaşamda önemli bir konuma sahip, mücadelesinin aktif bireyleri olan, birçoğu liderlik pozisyonuna yükselen kadınları, yani tanrıça adaylarını bekleyen en büyük tehlike, örgütün veya "Önder"liğin ilkeleri, kararları ile ters düştüğü an "hain", "ajan" olarak itibarsızlaştırılıp, her an muhtemel tanrıçalığının elinden alınmasıyla karşı karşıya olmaları.³⁹ Kadın hareketinin güçlenmesiyle, bu tehlikenin de asgari bir düzeye ineceğine inanıyorum.

Otuz yıllık PKK tarihinde, özgür Kürt kadın tarihi araştırmam sırasında kadınlar tanrıçalaşabilirken, yaşarken tanrıçalaşmış bir kadınla karşılaşmadım. Erkeklerin ise ulaşabileceği son mertebe şehitliktir. Örgütün ve halkın sevgisini kazanmış, bütün "kişilik"-leri aşan önderlik kurumuyla ithaf edilen tek bir erkek vardır o da

39 PKK'de liderlik pozisyonunda bulunan birçok kadınla ilgili geniş bilgi için Gülçiçek Günel Tekin'in *Özgürleşen Ruhlar: Kürt Gerilla Hareketi* adlı kitabı ile Arzu Demir'in (2014) PKK'li kadınlarla yaptığı röportajları derlediği *Dağın Kadın Hali* kitabında bulabilirsiniz.

Öcalan'ın kendi kişiliği, "Önderlik"tir.⁴⁰

Eylemleri gerçekleştiren kadınlardan geriye Öcalan'a minnet, saygı ve sevgisini yazdıkları mektuplar kaldığını tekrarlayarak; kadınların eylemleri karşısında aciz kalan, bu eylemlerle sarsılan dava yoldaşlarının, kadınlara atfettiği ideolojik değer ve kadınların sahip olabileceği son mertebe olarak "tanrıçalık" kültü, ilk kullanıldığı 1990'lı yıllardan bugüne güncelliğini koruyor.

İdeolojik Bir Araç Olarak Neolitik Çağ

Görüşmeler süresince, kadınların her fırsatta Öcalan'a vurgu yapması, Öcalan'a atfedilen özel anlamlar, önderlik kurumuyla tarif edilen kişiliği, barış sürecinde oynadığı kilit rol, özgürlüğünün bir bütün olarak Kürtlerin özgürlüğü olduğu algısı, Öcalan'ın ideolojisini ve kadınlara ilişkin söyleminin önemini birkez daha ortaya koydu. Bu sebeplerden dolayı, bu başlıkta Öcalan'ın ideolojisine bakmayı, ideolojisini temellendiren neolitik çağdaki kadını merkeze alacağım.

Kürt siyasal kadın hareketi içinde, sık sık, toplumsal cinsiyet eşitliğinin mümkün olabildiği "Neolitik Çağ" a gönderme yapılarak tanrıça kadının modern versiyonu olan "özgür kadın" ideolojisi; iktisadi, siyasal ve toplumsal hayatta kadının neolitik çağdaki "tanrıça"lığına kavuşması üzerine temellendiriliyor.

Öcalan'ın felsefesine dayanan Kürt kadın hareketi, hiçbir kuşku duymadığı tanrıça mitine karşılık, Badinter, neolitik dönemle ilgili iki kesin bilgiden söz ediyor. İlki, yerleşik düzene geçilmesiyle başlayan neolitik çağ, erkeğin daha önce yüceltilmiş avcılık yeteneğini kullanmasına fırsat vermemiş, erkeğin "barışçıl" tutumu sonucu savaşlar da yaşanmamıştı. İkincisi, ise kadın tarım yaparak, toplumsal, sosyal ve iktisadi yaşamda erkeği geride bırakmış, itibar kazanmış; bir anda toplumda yardım istenilen, yakarılan tanrıçaya dönüşmüş. Bu kutsallık, o dönemde kadının yaratıcı

40 Abdullah Öcalan'a olan sevgi, Kürtlerin üzerindeki etkisi ve bu sevginin ardında yatan gerçekleri çok iyi tanımladığını düşündüğüm Sait Demir'in "Abdullah Öcalan" adlı yazısı ekler kısmında yer alıyor.

gücü ile toprağın doğurganlığı arasındaki ilişkiselliğe atıfta bulunmuş, ölüm ve yaşamı temsil ettiğine inanılan tanrıça heykelcikleriyle can bulmuş (1992).

Neolitik çağı sonlandıracak ve kadını tahtından edecek sabanın bulunmasıyla, erkeğe toprağı sürme işi, tohumlama işini ise kadının yapmaya devam etmesi, hasadı erkek ile kadının birlikte kaldırması gibi cinsiyete dayalı iş bölümünün pekişmesi sonucu, kadın tarımla değer kazanan etkin konumunu kaybetti. Özellikle, madenî sabanın bulunuşu kadın için geri dönülmez yeni bir dönemi başlattı, kadının sahip olduğu tarlası da erkeğin mülküne geçti, böylece kadının elinde yalnızca, eski, küçük bahçesi kaldı. Bu dönemin sonlanmasıyla üretim, kadın ile erkeğin yaptığı işbirliğine dayandırıldı, toprağın verimliliğiyle özdeşleşen tanrıçılığı kaybeden kadının toplumdaki yeri, cinsel organı ile özdeşleştirilerek tohumlama yapılmak için deşilen toprakta oluşan karığa indirildi (Badinter, 1992). Kadının tanrıçalığını kaybederek son bulan bu dönem, birçok “yeni”liğin de başlangıcı oldu. Bu tarihten sonra ataerkillik güçlenerek çıkacak, kadın erkeğin mülkü olacak, tek tanrılı dinlerin yaygınlaşmasıyla evlere hapsedilmesi bile meşru görülecekti (Berktaş, 2003).

Kürt kadın hareketini şekillendiren Öcalan, neolitik çağ üzerine inşa ettiği ideolojisinde “tanrıça kadın”ı, “özgür kadın” şeklinde güncelleyerek yeniden yarattı. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin mümkün olabildiği “özgür kadın” ideolojisi, iktisadi, siyasal ve toplumsal hayatta kadının neolitik çağdaki “tanrıça”lığına kavuşacağı üzerine inşa ediliyor. Kaybedilen tanrıçalığı vaat eden Öcalan’ın “çağrı”sını kadınlar sahiplendi ve büyüttü.

Başta kadın hareketine olmak üzere, Kürt hareketine rehber niteliğinde olan, Öcalan’ın *Demokratik Modernite* adlı kitabında kadın hareketini “insanlık projesi” diye tanımlıyor ve örgütlenmeyi başlatıyor. Öcalan’ın “insanlık projesi” diye tanımladığı kadın hareketini taktik ve direktifleriyle yönlendirdi, örgütlenmesi için büyük çabalar sarf etti. Kitapta kadın örgütlenmesinin önemli kazanımlar elde etmesi için yeniden yapılandırmaya gidilmesinin gerekliliğine vurgu yapılıyor. 2013 yılında PKK’nin eş başkanlık sistemine geçmesiyle kadınların konumu pekiştiği, yeni bir döneme

geçtiği; geçiş aynı zamanda yeni yapılandırma hakkında fikir verdiği ve yeni dönemin sinyali olduğu anlaşılıyor.

Öcalan'ın kadın özgürlüğüne gidecek yol ve yordamı anlatmak amacıyla yazdığı, neolitik çağın tanrıça kadınlarını; günümüzün ezilen sınıfı, ezilen ulusu ve ezilen cinsi olarak kategorileştiriyor, erkeğin kadını baskı altına almasını tarihsel olarak birkaç aşamadan geçirerek açıklıyor. Bu aşamaları kronolojik olarak, kadının ev kölesi haline getirilmesi, seks aracı ile ücretsiz ev işçisine dönüştürülmesi, kadının metalaştırılması şeklinde sıralıyor. Özellikle, diğer hayvanlarda çiftleşmenin belli dönemleri olmasına rağmen, insan türünde böyle periyodik bir sınırlama olmamasını kadının köleleştirilmesinin göstergesi olarak yorumluyor. Kadına atfedilen "karı" tanımlamasının altında binlerce yıllık kadın düşürülmüşlüğü'nün, yenilgisinin sonucu cinsel bir objeye indirgendliğini, bunu iktidar ile toplum arasındaki kölelik ilişkisiyle, sosyal ve kültürel tarihsellikte açıklıyor (Öcalan, 2010).

İlk eleştirisini tek tanrılı dinlere yönelten Öcalan, biyolojik bir cins olarak tanımladığı kadının, tek tanrılı dinlerin iddia ettiği gibi, erkeğin omurga kemiğinden yaratıldığı iddialarını tamamen reddediyor ve eğer iddia edildiği gibi bir üreme/yaratma varsa da ancak erkeğin kadından üremesinin/yaratılmasının söz konusu olduğunu ileri sürüyor. Kadının aylık kanamasını ise bitmemiş bir yaşamının simgesi olarak değerlendiriyor, özünde varolan güçlü, duygusal zekâ, kadına doğayla dengeli bir yaşam kurmasında avantaj sağlıyor (2010).

İkinci eleştirisini, güçlü örgütsel temelden yoksun olduğunu iddia ettiği feminizme yöneltti. Öcalan, "kadıncılık" hareketi olarak yorumladığı feminizmin karşısına "erkekçilik" hareketini koyduğunda, kısır bir döngüye dönüşme tehlikesini içinde barındırdığını iddia ediyor, bu nedenle oturduğu zemini güçlü bulmuyor. Öcalan, mevcut kadının eşit, özgür bir dünyayı istemesinde, feminizmin yetersiz kaldığını, bu nedenle kurulacak özgün ve özerk *Jineoloji* (Kadın Bilimi) akademilerine eğitim, ekonomi ve feminizmin dahil edilmesi ile kadın özgürlüğünün mümkün olacağını belirtiyor (2010).

Buna göre, ezilen kadının kurtuluşu ve özgürlüğü ancak neolitik çağdaki tanrıça kadına dönmekle aşılacak ve kadın “öz”ünün yeniden keşfedilmesiyle mümkün olacak.

Öcalan’ın Kürt kadın hareketinin ruhani lideri olduğu, kadın mücadelesine katkısı ne derece büyük ve anlamlı olduğu ikinci bölümde kadın anlatılarında da karşımıza çıkacak. Ancak kadın özgürlüğünü “insanlık projesi” gibi iddialı sözlerle kavramsallaştırması, kadınların çabalarını, mücadelesini gölgede bırakıyor ve “özgürleşen kadının” pasif bir nesne gibi anlaşılmasına sebep oluyor. Ki böyle bir çıkarsama, Öcalan’ın ideolojisine haksızlık olacağı gibi ideolojik bakışıyla da uyuşmuyor.

“Önderlik” kurumuyla özdeşleşen Serok [Başkan] Öcalan, kadınların gözünde tek kurtuluş yolunun sarsılmaz simgesi olduğu aşikâr. Öcalan’a her fırsatta vurgu yapan, geleceğini Öcalan ideolojisinde bulan kadınların, gelecekte inşa edilecek “özgür kadın”ın gerçek hayatta karşılığını bulup bulmayacağına dair bir tartışmaya girmek istemiyorum. Ancak, kadınlar ihtiyaç duyduğu gücü bu simgede buluyor ve bu simgenin yardımıyla hayatlarında yeni “odalar” açabiliyor.

TÜRKİYE’Lİ KADINLARLA İLİŞKİLER

PKK’nin başlattığı silahlı mücadele sonrası devletin Kürt köyle-rini yakma politikasından sonra, Kürtlerin metropollere yığılma-sından sonra şehirlerde yeni bir ilişki kuruldu. Bu ilişki Kürtlerin görmezden gelinmesi, terörize edilmesi gibi çok sancılı bir süreci içerdi. 2000’lere gelindiğinde, diyalog ve barışla çözüm arayışının en önemli sonucu toplumsal yaşamda “Türk”lerin Kürtleri anla-maya, acılarını paylaşma, dili ve kültürünün üzerindeki baskıların son bulması gerektiğine olan umudun yükseltilmesi oldu. Türkiye için şüphesiz bu adım, bu ivme radikal bir değişim ve dönüşümdü. 1980’lerden bugüne değişimin sadece 1990’lı yılların sonlarında bir grup kadının kurduğu Barış İçin Kadın Girişimi incelendiğinde bile, değişim ve dönüşümün boyutu görülür.

Kürt kadınları siyasallaşırken Türkiye’deki kadın hareketleriyle

deneyimlerini merkeze alan bu bölümde “Egemen ve Ezilen Kadınların İlişkisi”, “Sosyalist Kadınlar İle İlişkiler”, “Feminist Kadınlarla İlişkiler” adlı başlıklar yer alıyor. Son başlık olan “Farklı Kadınlık Durumları” Kürt meselesini gündeme getiren, görünür kılan, siyasi boyut kazandıran 2000’li yıllarda görünen legal siyaset, görünen Kürt kadınları ile Türkiye’nin batısında oluşmuş sivil kadın örgütlenmelerine odaklanıyor.

Egemen ve Ezilen Kadınların İlişkisi

Türkiye’de kadın hareketi, Cumhuriyet’in kurucu, siyasi seçkinci erkek kadrolarınca gerçekleştirilen “Türkiye modernleşme” projesinin devamı olarak 1980’lere kadar “Cumhuriyet kadını” etrafında şekillendi. Ulus devlet ideolojisinin egemen kimliği devletin inşa ettiği, denetiminde tuttuğu Türk ve Sünni Müslümanlıktı. Bu kimliklerin dışında azınlıkta kalan kimlikleri eriterek egemen kimliğe eklemlemeyi amaçladı. Buna karşı koyan, itiraz eden tek tük sesleri de bastırdı, görünmez kıldı.

Kadın tarihi de resmî tarihin dışında tutulan, ötekileştirilen, marjinalleştirilen kimliklerle benzer bir kaderi yaşadı. Osmanlı’da kadın hareketi olduğu, birçok dernek kurduğu, yayınlar⁴¹ çıkarttığı gerçeği, alternatif tarih çalışmaları yapan kadınlarca yıllar sonra ortaya çıkarıldı. O dönemin önemli dergilerden biri olan *Kadınlar Dünyası*’nın başlattığı; toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan, çalışma ve öğrenim hakkı taleplerini kapsayan uzun soluklu kampanyası sonucunda, telefon idaresine ilk kez yedi Müslüman kadının alındığı, bir kadın üniversitesinin açıldığı söyleniyor.⁴² Geçmiş uzun yıllara dayanmayan feminist çalışmalarla öğrendik ki, kadınları toplumsal yaşamda erkeklerle eşitleyen miras, eğitim, seçme ve

41 Bu dergilerden ilk kadın dergisi 1869’da *Terakki-i Mukadderat*’tır. Sırasıyla *Aile, Hanımlar dergisi, Şükûfezar, Mürüvvet, Parça Bohçası, Hanımlara Mahsus Gazete* çıkarılmıştır. Daha geniş bilgi için Çakır, S. (1996) *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul.

42 Kadın Mücadelesinin “Uzmanlaştığı” Yıllar, Ayşe Bilge Dicleli’nin *Bianet*’te yayınlanan yazısında belirtiyor. <http://www.bianet.org/bianet/kadin/160978-kadin-mucadelesinin-uzmanlastigi-yillar> 30.12.2014

seçilme hakkına kavuşması, Cumhuriyet'in lütfu değildi. Tanzimat Dönemi'nden itibaren kadınların örgütlendiği, güçlü bir kadın hareketinin olduğu, Tanzimat ile Cumhuriyet Dönemleri arasında bir kopuş değil, süreklilik olduğu anlaşıldı (Altınay, 2011).⁴³

Osmanlı'dan kalan feminist miras üzerine kurulan ancak bunu reddeden, Cumhuriyet'in "Batılı", "laik", "çağdaş" değerlerinin temsili "Cumhuriyet kadını", başta kamusal yaşamda olmak üzere, kadınların mücadelesi sonucunda elde edilen bütün kazanımları Cumhuriyet'in kendilerine bahsettiği bir lütuf olarak değerlendirdi. Bu "redd-i miras"ın, en önemli sonucu milliyetçilik ile toplumsal cinsiyet arasında uzun bir süre ilişki kurulamaması ve güçlü bir feminist hareketin ortaya çıkamaması oldu (Ağduk, 2011).

Türklüğün inşa edildiği ulus devlet tezine göre, kırsal alanlarda yaşayan dağ Türkleri, ağır iklim koşullarının, zorlu kış şartlarının hâkim olduğu coğrafyada, aşırı yağın ve aylarca yerde kalan karın üzerinde yürümesi sonucu çıkan kart kurt seslerinden dolayı, kırsal, dağlı Türk olan bu topluluğa Kürt denilmişti, yoksa ayrı bir ulus olduklarından değildi. Bu "bilimsel" gerçekler üniversitelerde "bilim adamları" tarafından tekrar tekrar kanıtlandı, ders kitaplarında okutuldu. Verileri bilimsel, evrensel kaynaklarla ispatlayan devletin yegâne görevi, kendini ayrı bir ulus "zanneden" bu dağlı Türkleri özüne, "Türk"lüğüne döndürmektir. Ulus devlet ideoloji ve stratejisinin ürettiği, diğer kadınlarla ilişkisini şekillendiren bu

43 Serpil Çakır'ın, *Osmanlı Kadın Hareketi* adlı titiz çalışması Altınay'ı doğruluyor. Ancak İnci Özkan Kerestecioğlu (2014) açıkça belirtmese de, bu çalışmayı da ima ederek eleştirir: "Osmanlı Kadın Hareketi"ni ele alan çalışmaların çoğu, imparatorluk dönemini ulus mantığı içinde düşünür" der ve ekler: "Anlatılan Türk ve Müslüman kadınların hikâyesidir. Osmanlı'nın parçasını oluşturan dinsel ya da etnik diğer cemaatlerin kadınları (Ermeni, Rum, Kürt, Çerkes kadınlar), onların çıkardığı dergiler, kurdukları dernekler görünmez kılınır bu anlatılarda." Bunun sebebinin de Rum ve Ermenilerle ilgili arşivlere ulaşmakta güçlükler yaşanması ile dil sorunu olabileceğini, karşılaşılan bu kısıtlı durumu "feminizmin tarihini Türkleştirmeye yönelik bir tehlikeyi barındırıyor" şeklinde açıklayarak, çalışmaları yapan kişilerin "Niyetinden bağımsız olarak milliyetçi tahayyülü güçlendirir" uyarısında bulunuyor.

“bilimsel” tezlere Cumhuriyet kadınları sadık kaldı, bu gibi tezlerle “millet” sevgisini külte çevirdi.

Atatürk’ün ilke ve inkılâplarının savunucusu, mirasçısı “Cumhuriyet” kadınları, başta Kürt ve Müslüman⁴⁴ kadınlar olmak üzere kendinden olmayan herkesi, “sahibi” oldukları iktidar alanlarından dışladı. Cumhuriyet’in karşıtı gördüğü, düşmanlaştırdığı, Müslüman ve Kürt kadınlarını “gerici” ve “bölücü” propagandalara alet olmakla suçladı, onlarla arasına mesafe koydu. Kendilerine Kürdüm diyen kadınlar yabancı, düşman güçlerin maşası olmuş; kirli “oyun”lara gelmiş içteki hainlerdi. “İhanet” belgesi Sevr’i “kâğıt paçavrasını” yırtıp atan Türkleri yenemeyen düşmanlar, içte karışıklık çıkararak emellerine ulaşmaya çalışıyorlardı.

Cumhuriyet kadınları, ulusal kimliğinden dolayı devletin baskı ve şiddetini reva gördüğü “bölücü” diye kodladığı Kürt kadınları ile kamusal alandan uzaklaştırılıp, özel alana, eve hapsedilmelerini onayladığı “gerici” Müslüman kadınları devletin bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyet rejimine tehdit görüyordu. Devletin “sahipleri” devletin bekası için, “şeriat” ve “bölücü”lük yapan, öteki kadınların temel insan haklarını gaspeden resmî ya da gayri resmî politikaların destekleyicisi kimi zamanda bizzat uygulayıcısı oldu.

Egemen feminist hareket, bu dışlayıcı bakıştan dolayı olmalı hiçbir zaman (2015 yılı itibariyle), kendine Kürt diyen “Türk kadınlar”la dayanışma ve birliktelik içerisinde olmadı.⁴⁵ Türkiye’deki egemen kadın hareketinin söz konusu “hassasiyetleri”nden dolayı, öteki kadınlarla arasında gittikçe derinleşen mesafenin temel sebebi, siyasi ranta dönüşen, kolayca pazarlanan “ülke bölünecek” ya da “şeriat gelecek” paronasıydı.⁴⁶

44 Başörtülü kadınları, dinî hassasiyetleri ön planda oldukları düşündüğüm için bu kadınları “müslüman” kadınlar diye kodladım. Yoksa diğer kadınların müslüman olmadığı gibi bir kanıya ulaşmak değil.

45 Aynı zamanda, Ermenilere karşı yürütülen soykırım, etnik kırım ve dil kırım gibi uygulamaları da görmezden geldi, reddetti (Mojab).

46 Ancak, gericici ve bölücü kadınlarla ilgili çarpıcı iddiada bulunuyor İsmail Beşikçi. Beşikçi’ye göre, Türkiye’de devletin denetiminde olan dinin, Kürt siyasetinde kadınların aktifleşmesiyle, “siyasal” İslamın güçlenmesi aynı tarihe denk geldi. Bunu tesadüf olmadığını

Türk kadınlarının kutsadığı Cumhuriyet'in Kürt kadınlarına getirdiği yenilik ise ne yazık ki daha fazla acı, kan ve ölümdü.

Kürt kadınları, "bölücü", "gerici" Kürtlerin öncülük ettiği isyanlarda, "düşük yoğunluk"lu savaşta yaşanan şiddetin mağduriyetini yaşarken, bir yandan da binlerce yıllık ataerkil toplumsal yapının, kadın bedeni üzerindeki alışverişin (berdel), namus, töre cinayetlerinin faileri, tanıkları, kimi zaman da sanıkları oldu ve çift yönlü sömürüye maruz kaldı. Ataerkil toplum özelliklerinin görünür şekilde yaşandığı bu coğrafyada kadınlar, sırf kadın oldukları için bağımlı, ikincil durumdayken; etnik kimliklerinden dolayı da ikinci kez bastırıldı, sömürüldü, ötekileştirildi. Köy boşaltılmaları sonrasında yaşadıkları zincirleme göçlerle metropollerin "çöküntü" alanlarına yığıldı, farklı bir yaşam pratiğiyle karşı karşıya kaldı.

Kürt kadınları, "Kemalist" babalarının destek ve çabasıyla varlık gösteren Cumhuriyet kadınlarının aksine; kamusal alanlara, politik bir bilinçten öte adalet arayışıyla, hak talebiyle, "zorunluluktan" girdi.⁴⁷ Savaş şiddetine maruz kalmış, yerinden edilmiş,

belirtiyor, gençlerin gerilla hareketine katılımını engellemek üzere özellikle Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelerde, İslami radyo yayınları yaygınlaştırmaktır. Beşikçi, "1985 yılında, Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı, Turgut Özal'ın Başbakan, Necdet Üruğ'un Genelkurmay Başkanı, Namık Kemal Zeybek'in Kültür Bakanı olduğu bir dönemde Milli Güvenlik Kurulu'nun böyle bir kararı var" notunu da düşünüyor (Beşikçi, 2009, <http://www.rizgari.com/modules.php?name=News&file=print&sid=12944> Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Kürtlere Ne veriyor?)

- 47 Egemen kadın hareketinin dışında bulunan Kürt kadınları siyasallaşma sürecini de farklı yaşadı. Aynı etnik kimliğe sahip erkeklerle hem mücadele ederek hem de ittifak kurarak yaşadı. Bu yönüyle "Kürt kadınının yaşadığı ezilme deneyimi, aynı coğrafyada yaşayan Türk kadınının ezilme deneyimiyle de aynı değildir" (Mengünoğlu, 2006: 4). Türkiye'deki, farklı deneyimlere sahip "egemen ulus"a mensup kadınlar ile "ezilen ulus"a mensup kadınlar arasındaki ayrışma, Amerika Birleşik Devletleri'nde, feminizmin ilk yıllarında ortaya çıkan siyah ve beyaz ırklara mensup kadınlar arasında benzer bir ayrışma yaşandı. Beyaz, üst egemen sınıfa mensup kadınların; beyaz olmayan kadınların ezilmişliğinin görmezden gelinmesi, kadın hareketleri tarafından ırkçılıkla eleştirildi. Özel ve kamu alanında beyaz kadınlarla

aşağılanmış, yakınları sokak ortasında vurulmuş kadınlar; kayıplarının akıbetinin sormak, “gidenlerin” davalarını üstlenmek için sokakları “mesken” tutmalarıyla görünür oldu. Bir kısım kadın ise, yaşanan bu devlet şiddetine ve baskısına karşı, kitlesel olarak PKK’ye katıldı. Etnik kimlik duyarlılığıyla dağın yolunu tutan kadınlar, kadın kimlikleriyle de ezildiklerini, ikincilleştiklerini yaşayarak fark etti. Kimi zaman “bomba” yaparak, kimi zaman da yakarak “şiddet”i bedenlerine yönelten “feda eylemleri”ni gerçekleştirmeleri, bu yolculuğun, bu ağır tarihin en büyük trajedisidir.

Kürt kadınları, tarihî bir eşikten geçmeye çalıştığı bir dönemde, devletin baskıcı, antidemokratik, “özel” politikaları sonucu yoksullaşmış, savunmasız kalmış, her türlü tehlikeye açık hale gelmiş Kürtler’in bu “açıklık”ından faydalanan Cumhuriyet kadınları, küçük Kürt kadınlarıyla, “terör” tuzağına düşmesini engelleyecek, onları “kurtaracak”, “eğitime kazandıracak” projelerle yeni bir “başlangıç” yaptı. Çocuk bayramı olan 23 Nisan 2005 yılında *Millet* gazetesinde duyurulan kampanya, maddi imkânsızlıklardan okuyamayan binlerce kız öğrenciye burs vermeyi ve kız yurtlarını yapmayı müjdeliyordu. Bu kampanyalar, Türk çocuklarıyla hiçbir zaman eşitlenmemiş Kürt çocuklarına, fırsat eşitliği zemininde, temel insan hakkı olan anadilini kullanacağı, kültürüyle var olabileceği, eğitim alabileceği bir dünya yaratmaktan uzaktı. Baba Beni Okula Gönder, Haydi Kızlar Okul’a gibi sempatik isimlerle bilinen “yaratıcı” kampanyaların gizlenmiş amacı; ulusun annelerini diline, kültürüne yabancılaştırarak, asimile ederek, gelecekte yetiştireceği nesillerle asimilasyon politikalarına eşik atlatmaktır. Kürtleri yüz yıldır yoksayan devlet politikalarına bel bağlayan, Türkiye’de yaşayan herkese Türk diyen ulus devlet ideolojisini içselleştirmiş derneklerin edindikleri yeni sloganları, “küçük parmaklar silah değil, kalem tutacak”tı. Bu şiarla, küçük Kürt kadınlarına Türklükleri hatırlatılacak, devlet sevgisi ve aşkı aşılacak, şimdiye kadar devletin esirgemiş olduğu sıcaklık, sevgi ve şefkat bu “sivil” Türkler tarafından verilecekti. Bu sevgi dünyasında büyüyen çocuk, edindiği eğitimle bölücü, vatan hainlerinin tuzaklarına düşmeyecekti.

farklı deneyimlere sahip siyah kadınlar, beyaz kadınların erkeği dışlayan ayrılıkçı feminizmini reddettiler (Donovan, 2013).

Kampanyaya ünlü sanatçılar, önemli kuruluşların destek vermesiyle, çok kısa bir süre içinde büyüdü, 32 milyon gibi ciddi bir ciroya ulaştı (2008 yılı itibariyle). İsmi kampanyayla özdeşleşen Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin (ÇYDD) dönem başkanı Türkan Saylan'ın "okullar"ı, ilk günden itibaren Kürtler tarafından tepkiyle, endişeyle karşılandı. Kavga milletin saygın, müstakbel "anneleri" üzerinden yürüyordu. Kürtler arasında büyük saygınlık kazanmış, büyük "bedeller ödemiş" Kürdolog İsmail Beşikçi yazdığı yazılarla Saylan'a büyük tepki gösterdi. Nitekim, Saylan yazdığı bir yazıda,⁴⁸ Avusturalya yerlileri Abojinlerin kırıma uğratılmasından, Ebu Garip Hapishanesi'nde yaşanan insanlık suçlarından başlayarak; Türkiye'de son zamanlarda artan aşırı milliyetçi ve dinciliğe, Maraş ve Sivas olaylarına, Hristiyan din adamlarının katledilmesine, kentsel dönüşüm sırasında yaşanan hukuksuzluğa kadar birçok konuyu "geniş" bir perspektifle değerlendirdi, insanları bunlara karşı sesini yükseltmeye çağırdı. Beşikçi, bu yazı üzerinden birçok konuda duyarlılık gösteren Saylan'ı, açtığı okullarla eğitim adı altında Kürt kız çocuklarının asimile edilmesine ön ayak olmasını keskin bir dille eleştirdi. Diğer Türk aydınlarında görüldüğü gibi, söz konusu Kürtler olunca ortaya çıkan "derin çelişki"ye dikkat çekti.⁴⁹

Çağdaş Yaşama Destekleme Derneği, bu derneğin genel başkanı Prof. Dr. Türkan Saylan, Kürt çocuklarının Türklüğe asimile edilmeleri için, çok yoğun bir çaba içindedir. Son yıllarda küçük Kürt kız çocuklarına yönelme, önce kadını asimile etme çok önemli bir çaba olmaktadır. Çünkü çocuklar, aile ortamında kendi dillerini, adadillerini, anadan öğrenmektedir. Onun için önce ananın, daha doğrusu müstakbel anaların asimilasyonu çok önemli olmaktadır. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği bu bakımdan Kürt kız çocuklarına yönelmektedir.

48 1 Mart 2008 tarihli *Radikal* gazetesinde yazılan yazı, "İnsanlık Nereye Gidiyor? Biz Neredeyiz?" başlığını taşıyor."

49 İsmail Beşikçi'nin söz konusu makalesi ve diğer yayınlarına şu siteden ulaşabilirsiniz: <http://www.rizgari.com/modules.php?name=News&file=print&sid=12944>

Beşikçi, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Çağdaş Eğitim Vakfı üzerinden eleştirdiği Saylan'ı devletin bütün imkânlarını kullandığını, vali, kaymakam, komutanların desteği ve teşvikiyle, insanlık suçu işlediğini, şimdiye kadar üniformayla yapılamayanı sivil maske altında yapmakla suçladı. Beşikçi, çocuklarının iyi okullarda okutulmasını, eğitilmesini istemek kadar güzel bir idealin olamayacağını ancak Kürtçenin yasak olduğu bir ülkede kız çocuklarının okul adı altında asimile edilmesinin kabul edilemeyeceği, bu durumun hiçbir insani, çağdaş bir boyutunun olamayacağını belirtti.

Bu süreçte erdem yoktur, çağdaşlık yoktur, ezilenlerden yana olma durumu yoktur. Eğitimin verimli olması anadilde eğitim yapıldığı zaman gerçekleşir. Kürtçeyi yasaklayarak, Kürtleri ve Kürtçeyi aşağılayarak, Kürt kültürünü yasaklayarak, Türk dilini ve kültürünü egemen kılarak gerçekleştirilen bir eğitimde çağdaşlık yoktur. Eğitim çocukların yetişmesinde elbette çok önemli bir kurumdur. Eğitime karşı çıkmak söz konusu olamaz.

Bugün aynı tartışma Gülen okulları üzerinden yürüyor. Anlaşılan o ki iktidarlar, efendiler el değiştirse de, Kürtlerin kölelikleri her koşulda sabit kalıyor.

Aydınlanması gereken, yükseltilmesi gereken Kürt kadınlarının dışında bir kadın topluluğu daha olduğunu önceki paragraflarda belirtmiştim: Müslüman kadınlar. 1997 yılında başta kamu kurum ve kuruluşlarında olmak üzere, okullarda, üniversitelerde başörtüsü yasağıyla karşı karşıya kaldılar. Bu yasağa karşı mücadele vermeye başlayan Müslüman kadınlar, "Gökkuşak Kadın Platformu Başkent Kadın Grubu, Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı" gibi sivil toplum kuruluşlarında örgütlendiler. Modernizmin cinsiyetçi yüzüyle karşı karşıya kalan kadınlar, okudukları üniversitelerden uzaklaştırıldı, gözaltına alındı, polis şiddetine maruz kaldı, mahkemelerde yargılandı. Bu antidemokratik uygulamalara karşı üniversiteli genç kadınların öncülüğünde 'Başörtüsüne Özgürlük' eylemiyle yaşadıkları haksızlığı duyurmak ve kamuoyu oluşturmak amacıyla İstanbul'dan Ankara'ya insan zinciri oluşturulacaktı. Ancak eylem başlamadan polisin sert müdahalesiyle karşılaştı, yüzlerce kişi tutuklandı.

Başörtüsüyle kadınların üniversitelere, kamu kuruluşlarına girmelerini engelleyen politikaların ateşli taraftarları olan Cumhuriyet Kadınları, başörtü “münasebetiyle” kamusal alanda karşı “gerici” kadınlarla karşılaşmaları zaman zaman gerginliğe neden olsa da, bu gerginliğin ilk somut göstergesi, milletvekili seçilen Merve Kavakçı’nın Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM’de) yemin etmek istemesiyle yaşandı. 1999 yılında Fazilet Partisi’nden (FP) başörtüsüyle seçilen Kavakçı, TBMM’de başörtüsüyle yemin etmek için meclis kulisine girdiğinde, dönemin Demokratik Sol Parti (DSP) lideri Bülent Ecevit kürsüye çıktı ve kürsüden “bu kadına haddini bildiriniz” demesiyle, kadınlardan kürsünün etrafında zincir oluşturuldu, Kavakçı’nın yemin etmesi engelledi, kısa süre sonra Kavakçı meclisten çıkartıldı.⁵⁰ Kavakçı’ya en büyük tepki, Atatürk İlke ve İlkelerini, Cumhuriyet’in değerleri etrafında birleşen laik yaşamı referans alan toplumsal kesimin kadınlarından gelmesi şaşırtıcı değildi. ÇYDD’nin dönem başkanı Saylan, “Mustafa Kemal’in yüce meclisinde böyle bir şey olmamalıydı” diyerek Merve Kavakçı’ya tepkisini gösterdi. “Meclisin Mustafa Kemal tarafından kurulmuş olduğunu; ‘Batılılaşma’ ve ‘ilerleme’yi temsil ettiğini, o nedenle Mustafa Kemal’in aşmaya çalıştığı ‘geçmişe’ ve ‘doğuya’ ait bir simge olan başörtünün yüce meclise göre aşağıda ve geride kaldığını” (Özyürek, 2011: 372) belirterek “haklı” gerekçesini dile getiriyordu.

Muhafazakâr kadınların başörtüsünün yeniden Türkiye gündemine girmesi 2002 seçimlerinden sonra oldu. Meclise giren ve büyük çoğunluğu AKP milletvekillerinin eşleri olan kadınların

50 O dönemde gazetecilik yapan Zeynep Erim, Merve Kavakçı’nın gazetecilerle düzenlediği bir buluşmada ilk karşılaşmasındaki izlenimlerini yıllar sonra Bianet’te yazdığı yazıyla karşılaşıyoruz: “Çok genç bir gazeteci idim. ‘İrtica’ dan korkmamamın nedeni politik bilincim değil, apolitik özgürlüğümdü. İlk defa erkeklerin arasında istediği gibi konuşan bir başörtülü kadın görüyordum. Retoriği çok güçlüydü. Sorulara büyük bir rahatlıkla cevap veriyordu. Hem de İngilizce! O gün yemekte bulunan partisinin deneyimli erkek milletvekillerinden daha ilginç, daha çekici, daha parlaktı.” <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160817-merve-kavakci-meclise-basortusuyle-girince> 30.12. 2014

başörtülü olması, resepsiyon için şimdiye kadar eşli gönderilen davetiyeler, ilk kez eşsiz gönderilince uygulamanın milletvekili eşlerinin başörtülü olmasından kaynaklandığı, bu kadınların resepsiyonlarda istenmediği anlaşıldı. Basına sık sık “başörtüsü” krizi diye haber olan bu uygulama yıllarca devam etti.

Başörtüsü hararetli tartışmalara neden olan kadınlardan biri de 11. Cumhurbaşkanı eşi Hayrunnisa Gül'dü. Tartışmalar, “hanımefendinin” taktığı başörtüsü nedeniyle, dünyadaki Türk kadınının imajı zedeleneceği, bayan Gül'ün, çağdaş, modern Türk kadınlarını temsil edemeyeceği etrafında dönüyordu.⁵¹

Bugün bütün bu tartışmalar geride kalmış, ilkokullar dahil devletin bütün resmî kurumlarında kadınlar başörtüsüyle okuyabiliyor, çalışabiliyor.⁵²

Müslüman kadınlar, başörtüsü yasağına karşı mücadeleleri sonucunda kazandıkları “iktidar”ı, ne yazık ki, erkeklere teslim ederek sokaktan çekildi. Bugün, Müslüman kadınlardan muhalif, güçlü bir örgütlülüğün veya hareketlilikten söz etmek çok zor. En son Gezi direnişinde gündeme gelen, müslüman kadınlar adlı grubun öncülüğünde, Kabataş'ta başörtülü bir kadına yapılan saldırıyı⁵³ protesto etmek için feministlerle birlikte “sokak”taydılar. İslama

51 Perihan Mağden, (2007) *Radikal* gazetesinde “Abdullah ve Hayrunnisa Gül” diye, çok eleştiri alan bir yazı yazdı. Yazıda her ikisinin gözlerinin içi güldüğünü, üç nesil İstanbullu bir kadın olarak, Türk kadınlarını çok iyi temsil edeceğine inandığını yazdı.

52 2013'te ‘Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik’te yapılan değişiklikle başörtü yasağı kaldırıldı. Ancak bu serbestlik, hâkim, savcı, polis ve askerleri kapsamadı.

53 Gezi direnişi sırasında Kabataş'ta başörtülü bir kadın çocuğuyla şiddete uğradığını beyan etmiş ve “Benim başörtülü bacımı yerlerde sürüklediler” diyerek siyasi malzeme olarak kullanmaya başladı. Aylar sonra ortaya çıkan kamera kayıtları, bu iddiayı doğrulamıyordu. Adli tıp raporları olduğu, hatta kadının vücudundaki darpı gördüğünü iddia eden gazeteciler de vardı. İstanbul Feminist Kollektifin basın açıklaması için geniş bilgi, Nerden Baksan Tutarsız! (2014) yer alıyor. <http://www.sosyalistfeministkollektif.org/guencel/haberler-duyurular-basin-aciklamalari/809-nerden-baksan-tutars-z.html>

farklı bir yorum getiren, özgürlükçü, antikapitalist Müslümanlar içinde kadınlar yer alsa da Müslüman kadınlardan “iktidar”ı eleştiren, muhalif, fikir beyan eden birkaç sesin dışında “ses” işitilmiyor.⁵⁴ Yaşadıkları zulümden çok daha acı olan da bu...

Feminist Kadınlarla İlişkiler

Egemen hareketin dışında yer alan ve hiçbir ideolojiye eklenmeden, bağımsız olarak varlık gösteren feminist kadınlar Türkiye’de 1980’lerde örgütlenerek, farklı siyasi yelpazede bulunan bütün kadınları kapsayıcı, kucaklayıcı bir misyonla 1990’lı yıllarda görünürlük kazandı, 2000’li yıllarda muhalif önemli bir “güç” haline geldi.

Egemen kadınların “vesayet”çi politikalarına karşı ilk kökten ve kapsamlı eleştiri 1990’lı yıllarda Kürt ve Müslüman kadınlardan geldiği (Kerestecioğlu, 2014) yaygın bir kanı olsa da, ataerkil, militarist söylem içinde inşa edilen Cumhuriyet’in yarattığı kadın ideolojisine ilk eleştiriye 1980’lerde feministler vermişti.⁵⁵ Aydınlanma felsefesinin etkisiyle, “bilge”, “ermiş” kadınlar olarak, cahil kadınlara “bilinç” götüren, onları “aydınlığa”, “özgürlüğe” kavuşturan bir misyon üstlenen Cumhuriyetçi kadınlarının aksine, feministler iktidarı temsil eden hiyerarşiyi reddetti. Feministler kadını ikincilleştiren, köleleştiren toplumsal cinsiyetçiliğe, her yere sirayet etmiş milliyetçiliğe, çok yönlü “erk”e karşı koymak için kadınların birlikteliğine inanıyor; eşit, özgür bir dünyayı yeniden yaratmanın yolunu farklı etnik, dil, sınıf ve kimliğe sahip kadınların ortaklığında buluyor. Politikasını bütün kadınların kızkardeş olduğu üzerine inşa eden feminizm, kadınları özel alanlara, evlere hapseden, mülke dönüştüren, belirlenmiş sınırlara mahkûm eden “erkek”le mücadeleye çağırıyor.

54 Bu kadınlar arasında Hüda Kaya ve Hidayet Şefkat Tutkal’ı sayabilirim.

55 Müslüman ve Kürt kadınları devletin resmî ideolojisi, sınıfsal durumları ve “gizli” ajandalarından dolayı “meşruluk” bulamıyor, ciddiye alınmıyordu. Bu açıdan, feminist örgütlerin birçok konuda ortaklaşmalarına rağmen, Cumhuriyetçi kadınlara karşı, “öteki” kadınlardan yana tutum almasını çok önemsiyorum.

1980'lerin sonlarına doğru feministler, "Babayasa Mahkemesi İffetli Kadın Sertifikası"nı dağıttı, "mor iğne" sattı, aile içi şiddete, cinsel taciz ve tecavüze karşı etkili, yaratıcı kampanyalar yürüttü, bu kampanyalarla görünürlük kazandı. 1990'ların başlarında Mili Eğitim Kanunu'nda yer alan bekâretini kaybeden kızların okuldan atılması, bazı iş başvurularında bekâret raporunun istenmesi ile seks işçilerine tecavüzde erkeğe ceza indirimi uygulayan yasalara karşı gösterdikleri direnç ve eylemler kazanımla sonuçlandı.⁵⁶

Dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de feministler için 8 Mart dünya Kadınlar Günü, kadınlar üzerindeki baskının dillendirildiği, taleplerini haykırdığı, politikasını geniş kesimlere duyurduğu, bütün kadınları birleştirdiği, şenlikle kutlanan günde, feministlerin Kürt kadınları ile ilk dayanışması 1989'da Kadınlar Günü'nde Kürtçe yaşağının protesto edilmesi oldu. Bir yandan, gazetelere verdikleri "nüfus kağıdımızdan utanıyoruz" ilanları ile Kürtlere yapılan şiddete dikkat çekerken, diğer yandan "Arkadaşıma Dokunma" kampanyası ile Meclisten alınarak gözaltına alınan Leyla Zana ve arkadaşlarına dayanışma gösterileri düzenlediler.⁵⁷

Feministler, ezilen, bastırılan, ötekileştirilen, egemen ideolojinin dışında kalan kadınları bir araya getirme misyonunu, 1997'nin 8 Mart'ında, Dünya Kadınlar Günü'nde "Artık Örgütlü" sloganıyla Şişli'de yapılan yürüyüşle başardı. Bu buluşma 2000'ler de oluşacak güçlü birlikteliğin de habercisiydi. Ancak, İnci Kerestecioğlu'ndan öğreniyoruz ki, 1998 yılı Dünya Kadınlar Günü'nde Kürt kadınlarının erkeklerle birlikte meydana çıkma kararı almasıyla bu birliktelik bozuldu. Şişli'de feministlerin kutlaması şenlikli bir havada geçerken, Kürtlerin Taksim'de polisin sert müdahalesiyle karşılaşması, Kürt kadınlarına sahip olduğu kadın kimliğinin yanında bir o kadar can yakıcı olan bir kimliği daha hatırlattı: Kürt olmak.

56 Mor Çatı, Başkent Kadın Platformu, KA.DER, KAMER, Uçan Süpürge, Feminist Kadın Çevresi, Jiyan Kadın Kültürevi, Jiyan Kadın Kültürevi, Arjin Kadın Grubu, Kürt Kadav, Özgür Kadın Derneği Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Barış İçin Kadın Girişimi, Cumartesi Anneleri gibi birçok feminist grup kuruldu.

57 Feminizmin miliyetçilikle imtihanı <http://tr.boell.org/tr/2014/06/16/feminizmin-miliyetcilikle-imtihani>İnci Özkan Kerestecioğlu

Feministler ile Kürt kadınlarının arasındaki bu gizli “husumut”e rağmen, 2000’ler birlikte sokakta var oldukları yıllar oldu. Bu birlikteliğin en görünür olduğu alanlardan biri Cumartesi Anneleri’yle gösterdikleri dayanışma eylemleri, 2014 Cumhurbaşkanı seçimlerinde Kürtlerin de desteklediği, birçok bileşenden oluşan Halkın Demokratik Partisi’nin (HDP) Eş Başkanı Selahattin Demirtaş’a verdikleri açık destek ile Rojava devrimini, Kobani direnişlerini sahiplenmeleriyle birliktelik güçlendi.⁵⁸

Büyük bir kitle hareketine dönüşmeye başlayan, büyük umutları barındıran feminist, özgürlükçü kadın hareketleri, kadınların geleceğine dair umut veriyor. Farklı sınıf, din ve etnik kimliğe sahip kadınların bir arada inşa ettiği, “gizlenmiş”, “sömürülmüş” tarihî mirası devr alan; günden güne büyüten, farklı ulusal kimliğe sahip, demokrat, sol duyarlılığı olan, “öteki”leştirilmiş kadınlar, bugün Kürt hareketi içinde veya dışında yer alarak Türkiye siyasetine yön veriyor. Sosyalist kadınların burjuva ideolojisi olmakla suçladığı feministler, yaşanan krizin çözümünü, erkek egemen ideolojilerden boşanarak, bağımsız kadın örgütlenmelerinde; sosyalist kadınlar ise kurtuluşu işçi ve emekçilerin öncülüğünde yapılacak proleterya devriminde bulması ara sıra sosyal yaşamda gerginlikler yaşanmasına sebep oluyor.⁵⁹

Sosyalist Kadınlar İle İlişkiler

Feminist kadın hareketleri dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de sol hareketten gelen kadınların mücadelesi üzerine kuruldu. 8 Mart’ın bugün Dünya Kadınlar Günü ilan edilmesi, sosyalist

58 Kobani direnişinde sınırda insan zinciri oluşturmak, “nöbet” tutmak gibi manevi desteğin yanında, T-Shirt üretilip satarak, kadın ve çocukların ihtiyaçlarına yönelik maddi desteklerle kadınları yalnız bırakmadılar.

59 Sosyalist hareketleri içinde yer alan kadınları konu alan Gülfer Akkaya’nın *Sanki Eşittik* kitabında, eğitilmiş ve Kürt olan sadece bir kadın, Mazlum Doğan’ın ablası Serap Mutlu Doğan var. Sadece tek Kürt kadının varlığı orta-üst ve eğitilmiş sınıfa mensup Kürt kadınların sayıca azlığıyla açıklanabilir.

kadınların emeği ve çabasıydı. Sosyalist hareketler içinde Clara Zetkin ve Rosa Lüksemburg kadın hakları konusunda verdikleri mücadelelerle dünyada efsaneleşti. Türkiye’de ise ilk akla gelen isim Behice Boran’dı.

Boran, Amerika’da sonuçlandırdığı başarılı eğitim hayatının ardından, siyasete atılarak 1970 yılında İşçi Partisi’nin ilk kadın genel başkanı seçilirken; Türkiye’nin de ilk kadın parti genel başkanı oldu.⁶⁰ Boran’la ilgili metinlerde, her zaman bakımlı, özenli, iyi bir anne, iyi bir eş, iyi bir ev hanımı olduğunun altı çizilir, “cevakâr, fedakâr” yanı hep takdir edilir. Cinsler arası eşitsizliğe aldırmadan, toplumsal cinsiyet rolünü “özümsemiş” bir kadın olarak evlendikten sonra kocasının soy ismini değil, “kızlık” soy ismini kullanmaya devam etti.

Boran, siyasi nedenlerle 15 yıl hapse mahkûm edildi, Türk vatandaşlığından çıkartıldı. Belçika’da siyasi sığınmacıyken sürgünde öldü. Ancak, bu kadar başarılı bir kadın olmasına, bu kadar ağır bedeller ödemesine rağmen, erkek tarihi onu da görünmez kıldı. “Türkiye’nin ilk kadın Marksist kuramcısı, ilk kadın sosyoloğu ve ilk kadın parti genel başkanı olmasına rağmen bugün adı Türkiye’nin sosyologları arasında bile geçmeyen, Türk siyasal hayatında adı çok sık anılmayan “sıra dışı” bir kadındır” (Ünalan-Altaş, 2013).

Hüseyin Aykol, *Aykırı Kadınlar* adlı çalışmasında, Osmanlı’dan başlayarak günümüze uzanan “gizlenmiş” öncü, devrimci kadın tarihini üç kuşağa ayırarak ayrıntılandırıyor: Birinci kuşakta Rumeli ve Selanik’ten gelen (eğitilmiş, üst-orta sınıfa mensup) kadınları,

60 Burcu Ünalan Altaş’ın, “Siyasette Mücadeleci Bir Kadın Figür Olarak Behice Boran” adlı makalesinde o dönem mecliste bulunan kadın milletvekilleriyle karşılaştırarak, “Boran, meclisteki diğer kadın milletvekillerinin aksine, bir baba ya da eş vasıtasıyla değil, bilgi birikimi ve deneyimleriyle meclise girmiştir,” şeklinde belirtse de, gerçeğin böyle olmadığını düşünüyorum. Boran’ın kişisel başarısını göz ardı etmiyorum ancak, Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliğini düşündüğümüzde, 1910 doğumlu kaç kadın okuma yazma biliyordu? Boran’ın üniversite bitirmiş olmasından yola çıkarak, dönemin sosyoekonomik şartlarını göz önünde tuttuğumda, üst-orta sınıfa mensup olduğu açık.

ikinci kuşakta 1960-80'li yılları arasında (eğitimli, üst-orta sınıfa mensup) sol hareketlerdeki kadınları,⁶¹ üçüncü ve son kuşakta ise Kürt hareketinde yer alan kadınları ele alıyor. Daha yakın tarihte olan, genç kuşağı temsil eden Kürt kadınları, işçi-emekçi sınıftan gelmeleri ve daha az “eğitim”li olmalarıyla ilk iki kuşaktan ayrışıyor (Aykol, 2013).

Aykol, toplumun yarısını kadınların oluşturmasına rağmen, kadın görünürlüğünün üst görevlerde bulunmuş birkaç kadından ibaret olmasını ise, bildiğimiz benzer gerekçeyle açıklıyor: Süzgecinden geçirerek “şanlı” tarihi yazan erkek, kadını silikleştirdi, görmezden geldi.

Nilüfer Akkaya, *Sanki Eşittik* adlı sözlü tarih çalışmasının kapsamını, sosyalist kadınların anlatılarıyla sınırlandırıyor, bilmediğimiz tarihe dönemin tanıklıklarıyla ışık tutuyor (2014). Akkaya'nın merkeze aldığı sosyalist kadınların anlatılarında da, o dönemde yaşadıkları cinsiyet “körlüğü” açıkça görülüyor.

Yine de Dev-Genç'in yapısı bazı yerlere kadınların katılımına çekinceli duruyordu. Mesela 6. Filo'ya karşı yapılacak eyleme, bizi kandırdılar ve götürmediler İzmir'e. Nasıl olduysa bir tek Bedriye fark etti; eylemin saatini söylemediler diye. Riskli olduğu için mi, ne olduğu içinse işte İzmir'e bizi götürmediler, çok isyan etmiştik. Sanıyorum ODTÜ grubu içinde Nuran Ağırnaslı, yani Denizlerin çok yakınında olan kadınlar hiçbir engelle karşılaşmıyorlardı. Onlar gitmişlerdi bildiğim kadarıyla, biz gidememiştik⁶² (Akkaya, 2011: 199).

61 1960'lı ve 70'li yıllarda sol hareketleri içinde yer alan kadınların, erkeklerle aynı mücadeleyi vermelerine rağmen; cinsiyetçi rollerin keskin yaşandığı görülüyor. Kadınlar, erkeklerle yan yana, omuz omuza mücadele ederken; ekstra çocuk bakımı ve evin bütün yükünü omuzlamak zorunda bırakıldı. Bu durum bugün, Kürt hareketi içinde yer alan kadınlar için geçerli olsa da, toplumsal cinsiyet rollerinde kısmi bir esnekliğin söz konusu olduğu söylenebilir. Ayrıca örgütlü sosyalist kadınların çoğunluğu; eğitimli, orta ve üst sınıfa mensup iken, az da olsa, aralarında köylü, işçi, emekçi kadınlar da yer alıyordu.

62 Sözler *Sanki Eşittik* kitabından Ümide Aysu'ya aittir.

Anlatılardan da anlaşılacağı gibi kadınlar, kadın sorununu kapitalist sistemin ürettiği eşitsizliğe ve özel mülkiyetle ilişkilendirerek; sorunu yaratan, sömürü düzenini yeniden üreten, toplumsal yapının her alanına sirayet eden sistemle açıklıyordu. İşçilerin yapacağı devrimle kadınlar, Kürtler, bütün ezilenler özgürleşecekti. Erkek yoldaşlarla birliktelikleri, işçi mücadelesine katkıları “nötr”leştirilen kimlikleriyle başarıyorlardı.

Meşru Siyasette Farklı Kadınlık Durumları

Bütün savaşlarda, şiddetin en vahşi biçimlerinin ilk yöneldiği kişiler ne yazık ki, kadınlar ve çocuklar oluyor. Ele geçirilen topraklarda “düşman” kuvvetlerinin sağ yakaladığı çocuklar devşirilmeye, asimile edilmeye çalıştırılırken; kadına yönelen şiddet, tecavüz, gasp oluyor. Tecavüz edilen kadın bedeni, “cinsel haz” almaktan öte zafer ve yenilginin yazıldığı alanı; yani mağlup olmuş erkeğin karısı, malı gibi sahip olduğu bütün “mülkü”nün elinden alınmasını sembolize ediyor. Erkeğin, kutsal annesi, nesillerinin devamını sağlayan, namusu, karısı veya “fedakâr”, “cevakâr” annesine “düşman birliklerinin” tecavüzü ulusun, milletin, “erkek kardeşler” birliğinin namusunun da kirlenmesi anlamına geliyor (Saigol, 2011: 250, 251).

İran kökenli Amerikalı tarihçi ve toplumsal cinsiyet kuramcısı Afsaneh Najmabadi, Modern ulus devletlerin “erkek kardeşler” birliğince inşa edildiğine ve bu “erkek kardeşlik” hukukunun erkek odaklı, kadını merkezden uzaklaştıran, milliyetçi, millitarist bir karaktere sahip olduğuna vurgu yapıyor. “Vatan” toprağının kadın bedeniyle özdeşleştirilmesi; kadının namusu, vatanın namusuyla eşdeğer tutulması; kazanan tarafın “zaferi”ni; mağlup olanın ise “teslim alınma”sının göstergesi olarak tecavüz gibi işlenen insanlık suçlarıyla kadın bedenini araçsallaştırdı. Savaşlar, erkeğin gücünü, iktidarını ve statüsünü biraz daha pekiştirirken; erkeklerin kahramanlıkları bitmez tükenmez hikâyelere, şiirlere destanlara konu olurken, kadınlar açısından bu süreç bambaşka yaşıyor: Erkeğin gücünün pekiştiği oranda kadın zavallılaşıyor, hiçleşiyor, erkekle anlam kazanan bir nesneye dönüşüyor.

Feminizmin yaygınlaşmasıyla, kadınları “kutsallık” adı altında ikincilleştiren ideolojiler sorgulanmaya başlandı. Kadınların ilk girişimlerinden biri, I. Dünya Savaşı sonucunda, kalıcı barışın inşa edilmesi için barış görüşmelerine aktif katılmak istemeleri oldu.

1980’li yıllardan itibaren, Türkiye’de süregelen otuz yıllık savaşta, kadınlardan oluşan ve kadınların öncülük ettiği Barış Anneleri, Cumartesi Anneleri, Barış İçin Kadın Girişimi gibi kadın örgütleri benzer hassasiyetlerle savaşa karşı örgütlendi.

Çocuklarını kaybeden veya hâlâ dağda olan anneler, kadınların savaş alanına tülbentini atarak savaşı sonlandırma, ölümleri durabilme gücü olan eski gelenekten esinlenerek beyaz tülbentleriyle alanlara çıktı. Katliamları sonlandırmaya zorlayan kültürel bir içeriğe sahip bu geleneği hatırlatan annelerin tek amacı var: Otuz yıllık kirli savaşta daha fazla kurban vermemek, kalıcı bir barışı inşa etmek.

Barış Anneleri ilk eylemlerini, temsili olarak beyaz tülbentlerini savaşın aktif yaşandığı bölgelere bırakarak gerçekleştirdiler.⁶³ İkinci büyük eylemleri 1999’da, ellerinde beyaz tülbent ve güllerle anneliğin evrenselliğine vurgu yaparak devlet görevlileriyle görüşmek için Ankara’ya yolculukları polis tarafından engellendi, ancak seslerini kısmi de olsa basın yoluyla duyurabilmiş, amaçlarını anlatabilmişlerdi.

2004 yılında dönemin Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök’le görüşmek için Ankara yollarına tekrar düştüler. Özkök tarafından randevu talebi geri çevrildi. Amaçlarına yine ulaşamadılar ancak kamuoyu oluşturmaya, ülkenin gündemi olmayı başarmışlardı. 2005 yılında Nobel Barış Ödülü’ne, Barış Annesi Müyesser Güneş aday gösterildiğinde (İnce, 2014), barışın sesi Türkiye sınırlarını aşmıştı.

Cumartesi Anneleri’nin biraraya gelmesi ise, 21 Mart 1995’te gözaltına alınan Hasan Ocak’ın işkence sonucu öldürülmüş halde bulunmasıyla oldu. Hasan Ocak’ın annesi ile yıllardır gözaltına

63 *Milliyet* gazetesi indirilme tarihi: 17.08.2014 <http://www.milliyet.com.tr/canli-kalkanlarin-sinirdaki-protestolari-suruyor/gundem/gundemdetay/23.08.2011/1430533/default.htm>

alınıp kaybedilen “çocukların” anneleri, kayıplarının akıbetini sormak amacıyla, her Cumartesi saat 12:00’de Galatasaray Lisesi’nin önünde oturma eylemine başladılar. Eylemini engellemek için polis, Galatasaray Meydanı’nı ablukaya alıyor, annelerin meydana ulaşmasına fırsat vermeden gözaltına alıyordu. Yaklaşık beş yıl boyunca, engellemelere, gözaltılara, işkencelere rağmen hemen hemen her hafta Cumartesi günü Galatasaray Lisesi önünde, anneler oturma eylemine devam ettiler. Baskılara dayanamayarak 1999 yılında eylemlerine ara verme kararı alan Cumartesi Anneleri, 31 Ocak 2009’da tekrar oturma eylemine başladıklarında 10 yıl geçmişti. On yıllık zaman diliminde bazı anneler hayata veda etmiş, nöbeti; babaların, eşlerin, çocukların devralmasıyla, Cumartesi Anneleri, Cumartesi İnsanlarına dönüşmüştü (Kural, 2014).

Cumartesi Anneleri de Barış Anneleri gibi hükümet yetkilileriyle görüşmek istiyorlardı. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’dan randevu talepleri, defalarca geri çevrilmesine karşın ısrarla vazgeçmemişlerdi. ilk kez Ocak 2010’da Başbakan randevuya olumlu yanıt verdi ve Cumartesi insanların temsilcileriyle bir araya geldi. Bu randevuyla, yıllardır medyanın ve devlet otoritesinin ısrarla görmezden geldiği Cumartesi İnsanları’nın toplumun geniş kesimlerine seslerini duyurma imkânı verdi. Türkiye başbakanıyla görüşen kadınlardan biri olan 103 yaşındaki Berfo Ana’nın hikâyesi ile sarsıldı, Berfo Ana gözaltında kayıpların simge ismi oldu. Otuz yıldır kapısını açık bırakan Berfo Ana’nın oğlu Cemil Kırbayır, 30 yıl önce askerler tarafından evinden alınarak götürülmüş ve bir daha geri dönmemişti. Artık kaybettirildiğine, öldürüldüğüne inanan Berfo Ana, devletten oğlu Cemil’in kemiklerini vermesini istiyordu, kemiklerini bulmadan ölmeyeceğini söylüyordu. Eğer Cemil’in kemiklerini bulmadan ölürse gömülmemeyi vasiyet etti. Ancak, 105 yaşında öldüğünde, çocuklarının ve geride kalanların omuzlarına bıraktığı ağır yük, memleketi Kars’ta, mezarının yanına bir mezar kazılarak, Cemil’in kemikleri konulmak üzere boş bırakıldı (Milliyet, 2014). Berfo Ana’nın cenaze töreni farklı siyasi çizgiye sahip birçok kişi ve kurumu bir araya getirdi. Birçok medya organı cenazeyi canlı yayınladı, gençler yoldaşları Berfo Ana’yı “ölümsüzdür” sloganıyla uğurladı.

Kürt kadınlarının öncülüğünde kurdukları diğer bir örgütlenme Demokratik Özgür Kadın Hareketi (DÖKH)'dir. 2003 yılında legal Kürt siyasi hareketi içinde örgütlenen çatı örgüt işlevini de gören DÖKH'lü kadınlar, demokratik eşitlikçi, katılımcı, ekolojik toplumun inşasını amaçlıyor. 2014 yılında Türkiyeli kadınlarla birlikte aldığı ortak kararlar kongreleşti.

Savaşın şiddetinin azaldığı, siyasetin ağır bastığı 2000'li yıllarda siyasetin öncü kadın kadrolarıyla karşılaşırız. Kürt sorunun çözümünü diyalog ve barışla çözüleceğine inanan, Kürt siyasi hareketinin legal partilerinde siyaset yapan kadınlardır bunlar. Kürt meselesini barış ve diyalogla çözmeye çalışan, meşru veya legal alanda siyaset yaparak görünür olan ve kadın kimliği ile var olmaya çalışan kadınların çoğunluğu, örgütün en alt kademesinden gelen, milletvekili ve eş başkanlık gibi legal siyasette aktif olan, savaşın şiddetine maruz kalmış, ömrünün büyük çoğunluğunu savaşın içinde geçirmiş, savaşın ağır şiddetinden payına düşeni almış, kısmen eğitilmiş alt ve orta sınıftan kadınlardır.⁶⁴

Kürt siyasi hareketinin içinde, siyasette görünür olan sayısız kadınlardan biri, Kürt siyasi hareketinden eş başkanlık yapmanın yanı sıra, Diyarbakır'ın ilk kadın belediye başkanı olan Gültan Kışanak, 1980 Askeri Darbesi'nde Diyarbakır Cezaevi'nde insanlık dışı işkenceye maruz kaldı; İşkencesiyle ünlü bu zindandan kurtulmayı başarmıştı. Kurtuluştan sonra uzun yıllar gazetecilik yaptı, 2007'de DTP'nin baraj sorununa çözüm için bulduğu seçime bağımsızlarla girme stratejisi kapsamında Diyarbakır'dan bağımsız milletvekili seçildi.

Bir dönem Halkın Demokratik Partisi (HDP) eş başkanlığını yürüten ve milletvekili olan Sebahat Tuncel legal siyasette milletvekili olmadan önce, DTP kadın komisyonunda siyasi çalışmalarını yürütürken tutuklandı, milletvekili seçildiğinde de hâlâ hapisteydi. Faily meçhul cinayetlerin yaşandığı 1990'lı yıllarda, iş adamı olan kocası PKK'ye yardım yataklık yaptığı iddiasıyla JİTEM tarafından

64 Daha geniş bilgi için Handan Çağlayan, TBMM'de Cinsiyet Kompozisyonu Açısından Aykırı Bir Örnek: DTP/BDP ve %40 Cinsiyet Kotası ve Ardındaki Dinamikler, Kürt Kadınları Penceresinden, 2013.

öldürüldüğü iddia edilen Pervin Buldan, siyasete Kürt siyasal hareketinin legal partilerinde kadın komisyonlarında çalışmaya başlayarak girdi, 2001’de Yakınlarını Kaybedenler Derneğini birkaç kadınla kurdu ve başkanlığını yürüttü. DTP’nin 2007’de bağımsız adaylarla girdiği seçimde, kadın meclisi tarafından aday gösterilen Buldan, Iğdır milletvekili seçildi. Bugün devlet ve Öcalan arasında süren barış görüşmelerinin “İmralı Heyeti” arasında yer alıyor. Demokratik Toplum Partisi ile Demokratik Toplum Kongresi eş başkanlığını yapmış olan milletvekili Aysel Tuğluk da siyasi alanda kadın hareketine katkısı olan kadınlardan biri.

Kürt siyasi hareketinde yer alan kadınların arasında özgün karakteri, siyasi duruşu ve tarzıyla farklı yerde duran bir kadını anmadan geçemeyeceğim: Leyla Zana.⁶⁵ Eski Diyarbakır Belediye Başkanı olan kocasının tutuklanmasıyla Türkçeyi öğrenen, okulu dışarda bitiren Zana, Kürt kadınlarının yaşamış olduğu bütün zulümleri bedeninde yaşamış sembol bir figür.

Barış ve hakikatin ortaya çıkmasını talep eden Kürt hareketi orjinli kadın örgütlenmelerin yanında, batıda da kadınlar örgütleniyordu. farklı cinsel, dinî, soyokültürel kimliklere sahip batılı feministler, barışın toplumsallaşması için bir araya gelerek, 1997 yılında Barış İçin Kadın Girişimi’ni kurdu. Her türlü şiddet, baskı ve erillğe karşı toplumsal barış talebini dillendiren kadınlar, barışın sokakta, evlerde, işyerlerinde, yaşamın her alanında yaygınlaşmasını, toplumsallaşmasını amaç ediniyor. Barış Anneleri’nin öncülük ettiği sıcak çatışmanın yaşandığı bölgelerdeki askerî operasyonları durdurma amaçlı “canlı kalkan” ve “barış noktalarını” oluşturdu. Karakol/kalekol inşaatlarını protesto eden çadır eylemleri, Rojava sınırındaki kadın ve çocuklar için sınır nöbet eylemleri ve “paylaşmaya ben de varım” kampanyalarıyla ses getiren başlıca eylemleri, kampanyaları oldu. Girişim, kalıcı barışın sağlanması, hakikatin ortaya çıkarılması ve hakikatle yüzleşme gibi temel gündem maddeleri için mücadelesini sürdürüyor. Kürt kadın örgütleri birçok

65 Şehrazad Mojab’ın *Devletsiz Ulusun Kadınları: Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar* kitabından; Martin van Bruinessen’in “Adile Hanım’dan Leyla Zana’ya: Kürt Tarihinde Siyasi Liderler Olarak Kadınlar” adlı makalesi, 2013.

konuda ortak hareket eden Barış İçin Kadın Girişimi, Öcalan ve hükümet arasında yürütülen barış görüşmelerinde masada taraflarından biri olma talepleri var. Ancak iktidar odakları tarafından bu talepleri henüz karşılık bulmuş değil.

Barış İçin Kadın Girişimi ile koordinasyon içinde olan iki örgüte daha değinmek istiyorum: Sosyalist Feminist Kollektif ve İstanbul Feminist Kollektif. Örgüt “erkek şiddetine karşı kadının toplumsal yaşamda üzerindeki baskılara, sokakta, evde, kamusal alanda kadınların maruz kaldığı erkekşiddetini, kadının neoliberal politikalarla kadın ev işçisine dönüştürülürken emeğinin sömürüldüğünü, bu politikalara karşı”⁶⁶ mücadeleyi esas alarak örgütlendi. Feministler; muhafazakârlığın yükselmesi, İslamın patriyarkal sistemi meşrulaştırılması karşısında “çağdaşlık” söylemini sahiplenen milliyetçi, militarist söylemlerinin şekillendirdiği Cumhuriyetçi kadınlarını, “bölücü” ve “ayrıştırıcı” politikalara destek vermekle eleştiriyor. Sosyalist Feminist Kollektif, kadınlar arasındaki, etnik, sınıfsal, ulusal, dinsel, mezhepsel, cinsel yönelim farklılıklarının üstünde, kadınlar arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldıracak politikalara, erkek iktidara ve hiyerarşiye karşı mücadele ederek kadınları birleştirmeye çağırıyor.

Kitselleşerek büyüyen bu kadın örgütleri; kadın cinayetlerine, tacize, tecavüze karşı sıradışı dayanışma eylemleri gerçekleştiriyor. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ve bu gecede düzenlenen “gece yürüyüşü”nde alanlardaki hâkimiyetleri gözlemlenebiliyor. Özellikle “Gece Yürüyüşü”, haremlik uygulamasını çağrıştırdığı yönünde yoğun eleştiri alsa da feminist kadınlar ideolojisini kabul ettirmiş ve bu zorlu eşiği atlamış gözüküyor.

Sonuç

PKK’nin siyasi tarihi, Kürdistan bölgesinde şiddetin sıradanlaşarak uzun yıllara yayılması, milyonlarca insanın yaşamını altüst edecek yıkıcı, uzun ve çetin bir yolculuk oldu. Başka bir deyişle,

66 Daha fazla bilgi için, Sosyalist Feminist Kollektif sitesinin adresi: <http://www.sosyalistfeministkollektif.org/>

“ölüm” olan bu tarihe kadınların katılımı, bir tarafta toplumsal yaşamda kadının kaderini değiştirirken, öte tarafta PKK’nin halkta kabulünü sağladı, etkili bir güç haline getirdi, bu tarihin lanetli bir tarihe dönüşmesini engelledi. Kürtlerin kısıtılmış, yok sayılmış seslerine karşı, kadınların bedenlerinde yaktıkları ateş, tarihin acı belleğine dönüşerek masumiyetin başkaldırısı, çılgılığı oldu. Bu gerçeği fark eden Öcalan ince bir taktikle, ideolojisine “toplumun özgürlüğünün ancak kadınların özgürlüğüyle mümkün olacağı” şartını yerleştirerek, kadının mücadeleye etkin katılımını sağladı, kadına alan açtı. Kadın hareketinin üzerinde yükseldiği zemin ile bu kadar güçlü ve etkin olmasının nedeni Öcalan’ın “özgür kadın” ideolojisi. Ancak, bedenlerini özgürlüğe “hediye” etme yoluyla, tarih dışı efsaneyi bugüne taşıyarak “hakikat” kılmak; planla, projeye, zorlamayla açıklanamaz. Kadınların bugün aktif olarak siyasi, iktisadi hayatta görünür olmasının arkasında, kolay inşa edilmemiş bu özgün kadın mücadelesi, kadın tarihi yatıyor. Ancak, her şey bitmiş değil. Cinsiyet kotası; eş başkanlık sisteminin yasallaşması gibi ileri adımlara rağmen, kadın kimliği toplumsal yaşamda ikincil, erkeğe yardımcı konumunu sürdürüyor, çok çeşitli odaklar tarafından sömürülmeye devam ediyor.

Türkiye’de 1980’li yıllara kadar, kadın hareketi, kadınları etnik kimliklerinden dolayı ayırıştıran, milliyetçi ideolojinin şekillendirdiği Cumhuriyetçi kadınlarla sınırlıydı. Güçlü, yaygın ve ateşli olan milliyetçilik, kadınları etkisi altına almış, sadık neferine dönüştürmüştü. Dolayısıyla, diğer yakanın kadınları, Kürt kadınlarının yaşanmışlıklarından habersizdi. Bugün yavaş da olsa güçlenerek büyüyen feminist hareketler sayesinde, Kürt kadınları eskisi gibi yalnız olmadığı gibi, Cumhuriyetçi kadınların egemenliği, alan hâkimiyeti de kırılmış gözüküyor.

Kürt kadınlarının, egemen Cumhuriyet kadınlarıyla ilişkisi, eşit, özgür bir ilişkiden çok uzakta olduğu, “kızkardeşlik” felsefesiyle hiçbir bağı olmadığı açık. Ancak, Serpil Sancar, Cumhuriyetçi kadınlardan “Kemalizm”e karşı yeni bir direnç oluştuğuna, yeni yönelimler, arayışlar içinde olduğuna değiniyor, bu sebeple “Kemalist” kadınların değişip dönüşeceğinden umutlu olduğunu belirtiyor (2013). Sancar, genel olarak Türkiye’de kadın hareketlerinin

içerisinde bulunduğu siyasi hareketlere eklemlendiğini, bu şekilde örgütlenerek varlık gösteren kadınların ne derece özgürleşecekleri konusunda kuşklarını da dile getiriyor (2013). Plumwood ise Sancar'dan çok önce kadınları uyararak “kadınların kurtuluş hareketinin gerçek görevi, böyle bir erkek egemen kültüre eşit katılım elde edip içinde erimek değil, buna direnmek, bunu yıkmak ve değiştirmek” (2004: 48), olduğunu belirtiyor, kadınlara kadın hareketine birinci planda öncelik vermesini öğütlüyor. Özellikle Kürt özgürlük hareketi içinde yer alan, büyük bedeller sonucunda kısmi bir kazanım elde eden kadınların, erkeklerin “oyun”larına karşı uyanık olması gerekiyor. Ulus mücadelesinde erkeklerle yan yana, omuz omuza mücadele edip, ulus mücadelesi başarıya ulaştıktan sonra, kadınların mutfağa geri gönderildiği çokça örneklerin olduğunu biliyoruz... İkinci bölüm bu bağlamda, kadınların dilinden, kadınların deneyimlerine, düşüncelerine, siyasal olarak Kürt hareketi içinde var olma biçimine odaklanıyor.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ANLATTIKLARI: SİYASALLAŞMIŞ KÜRT KADIN ANLATILARI

Bu bölüm, İstanbul Küçükçekmece ilçesi Kanarya Mahallesi'nde yaklaşık 6 ay süren saha araştırmasında, yerinden edilmiş 24 kadın ile hedeflemediğim halde görüştüğüm 4 erkeğin anlatısından oluşuyor. Araştırmanın yöntem ve tekniğini, görüştüğüm kadınlar hakkında geniş bilgiyi giriş bölümünde ayrıntılandırımdı.¹

Araştırmada, toplumsal yaşamda çift yönlü baskı ve ezilmişliğe maruz kalan kadınlar hakkında belli bir fikir sahibi olmak mümkün olunabilirken; araştırmanın dar bir bölgede yapılması, derinlemesine görüşmelerin küçük bir grubu kapsamaması, göç edenlerin geride bıraktıkları, geldikleri yerin kendilerine sunduğu imkânlar; cinsiyet, yaş, eğitim durumları gibi faktörler kişiler üzerinde farklı deneyim ve algılara yol açabiliyor. Yeniden yaratılan her bir imgenin farklı gerçeklikleri barındırdığı, her bireyin farklı bir dünyaya karşılık geldiği göz önüne alındığında, araştırma sonuçları “evrensel”, “bilimsel” bir iddiayı taşımaktan, genelleme yapmaktan ziyade, kadınların yaşamlarını yeniden yaratma biçimlerine, deneyimlerini anlamaya yöneliyor. Bu bölüm, göç sırasında ve sonrasında yaşadıkları hak ihlallerinin hesabının sorulacağı gün için mücadele eden, “ayrıl”dıkları yerden çok uzakta hayata tutunan, yeni yaşamına adapte olmaya çalışan, yerinden edilmiş kadınların kıştırılmış, kırgın sesine odaklanıyor.

Kadın anlatılarını, bir bütün olarak değerlendirebilmek ve anlaşılır kılmak için cevapları belli başlıklar altında toplayarak kategorileş-

1 Ayrıca ekler kısmında, “kişisel bilgiler” başlığıyla, bu kişiler hakkında daha geniş bilgiler yer alıyor.

tirdim. Suni olan bu kategorileri, Yitirilmiş Cennet Bahçesi: Boşaltılmış Köyler, Göç Sonrası Yeni İlişkiler: Dava Yoldaşlığı, Ödenmiş Bedeller, Geri Dönüş Mümkün Mü?: Gitmek Mi Zor Kalmak Mı?, Siyasallaşmış Kadının Çift Yönlü Mücadelesi: Erkek Bir Yandan, Devlet Bir Yandan!, Dışlanma, Ötekileştirilme Aracı Olarak Geleceksel Kıyafetler, Kimsenin Vitriini Değiliz!, Ütopyalaşmış Gelecek: Barış! Hedeflenmeyen Bulgular: Erkek Anlatıları başlıkları altında tartışarak sundum.

Yitirilmiş Cennet Bahçesi:

Boşaltılmış Köyler

Kadınlar göç hikâyelerini anlatırken köylerinin yakıldığı günü yaşamlarının başlangıç noktası olarak aldılar. Daha araştırmacı soruları kendilerine yöneltmeden, hatta ses kayıt cihazı kullanmak için izin bile almadan, çoğunun hikâyelerini anlatmaya başlıyorlardı. Zorunlu göç sırasında özellikle yakın akrabalarını kaybeden kadınların yaşadıkları travmanın hâlâ etkisini sürdürüyor. Göçe zorlanmanın yarattığı mağduriyetler giderilmediği için, kadınlar yaşamlarını bu acıları yeniden üreterek kurguluyor, acılarını taze tutarak sanki kayıplarına karşı sorumluluklarını yerine getiriyorlar. Kadınlar, göç öncesi dönemi; mutluluğun, refahın, bolluk ve bereketin yaşandığı “altın çağ” olarak idealize etti. Altın çağ, yaşamı altüst eden köy boşaltmayla sonlanıyor.

Gülnaz:

Evimiz vardı, hayvanlarımız vardı, arazilerimiz vardı. Durumumuz iyiydi. Misafir ağırlardık, fakirlik nedir bilmezdik. Ekerdik, biçerdik, geçimimizi sağlardık. Hayvanlarımız vardı. Sütü, peyniri, eti... Valla bolluktu, bereketti. Sonra kiracı olduk, başkalarının köyüne evine sığındık. Neler çekmedik ki! Köyümüz güzeldi. Sadece benim kendi 250 koyunum vardı. Telef oldu. Zar zor canımızı kurtardık. Bugünlere geldik. Devlet köyü bastı; ya köyü boşaltacaksınız ya da korucu olacaksınız dediler. Devletin zulmü çoktu. Her gün köy baskını... Bir gün gece yarısı köyü

bastılar. Kocamla kardeşini götürdüler. Sebepsiz yere öldüresiye dövüp bıraktılar. Şükrettik ki öldürmediler. Allah'tan öldürmediler, öldürüyorlardı çoğu zaman. Eve geldik, vallahi inanmadık, onun yaşadığına inanamadık. Korkuyorduk, ne şikâyet ne de başka bir şey... Nasıl şikâyet edeceksin, kimi kime şikâyet edeceksin?... Küçük oğlum 25 yaşında bugün. Ev baskınlarından gece uykularından uyanıyor, korkusunu aşamadı. Allah'a inancın olsun oğlum hâlâ uykudan korkuyla, sıçrayarak uyanıyor bazı zamanlar... Daha 3-4 yaşındaydı. Tam köyümüzün boşaltılacağı gün gelip, "siz PKK'ye yataklık ettiniz," dediler. Ben o zamana kadar, PKK'li görmemiştim, gelmemişlerdi. Ben görmedim. Koyunlarımız, ineklerimiz vardı. Satışını yapardık. Tüccarlar gelmişti köye. Koyun tüccarı. Oradan kaçamayan birini gerilla diye öldürdüler. Bu davamız bitmeyecek. Bize bu yapılanın hesabını soracağız. Asla vazgeçmeyeceğiz. Biz asla kötü bir yola sapmadık. Asla pişman değiliz çektiklerimizden. Biji Apo (yaşasın Apo), Biji Serok Apo, her biji Apo (her daim yaşasın Apo), her biji Kürdistan... Eee daha ne diyeyim. Asla yalan söylemiyorum, söylemeyeceğim de, mesela ben seni tanımıyorum, daha önce ben seni gördüm mü? Ne seni bilirim ne tanırım ama ben doğrusu neyse onu söyleyeceğim sana. Ne biliyorsam onu söyleyeceğim.

Derya:

Karakol vardı köyde. 20-30 metre uzaklıktaydı sadece. Babamların köyü de komşu köydü. Koruculuğu kabul eden aileler vardı. Babamlar da gelin olduğum köye bana komşu geldiler, korucu zulmünden. O köyden bizi tanıyanlar sürekli şikâyet ediyorlardı bu aile PKK'lilere yataklık yapıyor diye. Her gün ev baskını, her gün işkence. Kocamla kardeşim o dönemde hapisneden arkadaşlardı. Doğrusu neyse onu söyleyeceğim. Açıkçası hevaler bize geliyordu gizli gizli. Şimdi onları hiç görmedik desem yalan olur. Babamlara geliyorlardı. Ben de babamlara gittim ve ilk kez orda gördüm. Ben de anneme kızdım karakol hemen şurda diye. Sen nasıl böyle şeyler yapıyorsun. Bebeğim de vardı daha iki aylıktı. En büyük çocuğum. Ben de evime geldim, daha ayağımı

yeni atmıştım ki eve, silahların sesleri yükseldi. Arkadaşlar (gerillalar) karakola saldırdı. Askerler de köye doğrulttular silahlarını. Mahşer yerine döndü ortalık, bombalardan, silahlardan evimizin duvarı yıkıldı. Onlarca hayvanımız telef oldu. Kocamın kardeşi bizi ve çocukları silah sesleri arasında köyden çıkarttı. Kardeşim, kocam hapisteydi, kayınbabam dağdaydı. Biliyorduk ortalık karışırse ilk bizim evi basacaklarını. Herkes, kaçabilen herkes köyden kaçtı. Karanlıkta biz kadınlar yakın köye sığındık. Bildiğin savaştı, helikopterler, bombalar. Köye vardık ama kimse evine bile kabul etmek istemedi bizi, neyse ki geceyi öyle böyle geçirdik. Sabah köye geri geldiğimizde valla 7 köylümüzle birlikte bir tane de ahh ciğer parem gerilla da şehit düştü, cenazeleri de yakılmıştı. Bu saatten sonra bütün köyü yaktılar, ölenler akrabalarımızdı. Zaten bütün köy akrabaydık. Büyük bir köydü, 300 hanelikti. Binlerce hayvan, ev yakıldı. Beyaz bir toz atılıyordu evlere sonra alev topuna dönüşüyordu her şey. Evlere boş dolu bakmaksızın yaktılar. Canlı olan ne varsa ölmüştü. Dicle nehri, atılan hayvan cesetleriyle tıkanı. Her şeyi yaktılar yaktılar. İki ay boyunca kim nereyi bulduysa oraya sığındı. Çadırlarda yaşadık. İki ay komşu köyde çadırda yaşadıktan sonra, Nusaybin'e taşındık. Bazı akrabalarımız İstanbul'a, Mersin'e gittiler. Kayınpederim döner dedik, savaş biter tekrar köyümüze döneriz diye bekledik ama savaş daha da şiddetlendi. Artık köye dönüş umudu kalmadı. Ev baskınları, zulüm mecbur Mersin'e yerleştik. Mersin'den de İstanbul'a geldik, bakalım ne olacak?

Gözde:

Köyümüz güzeldi, her şeyimiz vardı. Toprağımız, tarlalarımız vardı. Yılda üç kez tarlalardan ekin toplardık. Hayvanlarımızın peynirini, yağını, sütünü mandacılara satardık... Mandacılar her yazın gelirdi köye... Valla bolluktu, berekettti... Parayla da çok işimiz olmazdı ama ambarlarımız doluydu, bize yeter de artardı... Zekâtımızı da fazlasıyla verirdik. Yoksulluk nedir bilmezdik. Ama burada aç da kaldık, susuz da kaldık, üstsüz de kaldık...

Figen:

Köyümüz cennetti, cennet... Dicle'nin kenarında, yeşillikler içinde, her çeşit meyvenin yetiştiği bir yerdi köyümüz. Karı, soğuğu olmaz. Bütün ihtiyaçlarımızı biz karşılardık. Hayvanımız, tahılımız boldu, keyfimize göreydi her şey... Cennetimizi cehenneme çevirdiler, yaktılar yıktılar başımıza... Öldürdüler bizi... Dünyayı dar ettiler bize...

Bahar:

Köyümüzde mutluyduk. Onca iş yapardık ama içimiz ferahtı, dert yoktu yüreğimizde. Bu kadar derdimiz, yaramız yoktu. Köyde her şeyimizi bıraktık geldik. Maddi durumumuz iyiydi. Kiracı nedir bilmezdik. Kiracı olduk. Geldik, ben de dil yok. Gerçi hâlâ yok. Artık anlıyorum ama konuşmuyorum, konuşmak da istemiyorum Türkçeyi. Bir tek dilimiz kaldı. Neler çektik. Çocuklarımızın bilek gücüyle, emeğiyle hayatta kaldık. Valla pazara gidecek param olmazdı. Yıllarca... Çocuklarımin yardımıyla dışarı çıkıyordum. Dil yok... Kürdüz biliniyor.

Ayşe:

Sabah vakti ezan saatleriydi. Köyü bastılar. Asker kıyafeti kar kıyafeti olduğundan kimse fark etmedi başta. Birden silah seslerini duymaya başladık. Çatışma çıktı. Ama o gün kimse PKK görmedi. Bütün herkesi çoluk çocuk demeden dışarıya, meydana çıkarttılar, erkekleri karın üstüne yatırdılar. Ağlayışlar, bağrışlar. Erkekleri karın üzerine yatırmış, dipçiklerle dövüyorlardı. Devletin sistemi kirli. Akşama kadar öyle bekledik. Çocukları tuvalete bile izin vermediler. Akşam olunca da bütün erkekleri toplayıp götürdüler. Camiye sığındık. Kimse korkudan giremiyor evlere, kalamıyor yalnız, bazı evleri de zaten yaktılar. 15 gün bütün köylü camide kaldık, sonra evlerimize geçtik. Amcamın evini yaktılar, ahırıyla birlikte. İzin vermediler ahırın ağzını açalım da hayvanları kurtaralım. Sonra grup grup erkekleri bıraktılar. Kocam ilk bırakılan grubun içindeydi. İçerde 7 kişi kaldı.

O, 7 kişinin içinde babam da vardı. Zaten ayağını kestiler [Ağlıyor]... Eşim çıktığında işkenceden eli tutmuyordu. Erkeklerden öğrendik ki, onları 15 gün boyunca açık bir inşaatta soğukta bırakmışlar. Babamın ayakları soğuktan kangren oldu. İkinci grup geldi kimsenin babamdan haberi yoktu. Bizim Cizre'den bir akrabamız Diyarbakır'a hastaneye giderken askerlerin içinde babamı görüyor, tanıyor. Bize haber getirdi. Dönemin milletvekillerine gittik. Leyla Zana'nın haberi oldu, hastaneye gitti, babamı gördü. Milletvekillerimiz İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurdu. Babam kurtuldu, ölebilirdi. Annem de perişan oldu. Babam köye gelince onu öyle görünce... İnsan Hakları ayağına plastik yaptı... 21 yıldır babamın ayakları yok. Babamı gerilla olduğunu, canlı yakaladıklarını iddia ediyorlardı, dağdan getirdik, ayakları dağda bu hale gelmiş demişler hastanede. Bizim evin kapısını kırarak, bütün köylünün gözü önünde götürdüler. Doktor vicdanlıymış biraz, babamın dağdan gelmediğini, bir köylü olduğunu anlayınca gelmiş babamın elini öpmüş, ağlamış... Artık ayağı kesildikten sonra... O işkenceden geçmiş dayımın oğlu, geçenlerde kontrol için doktora gelmişti. O zaman 10 yaşındaydı. Hâlâ o işkencenin izleri var. Böyle işte. Köyde olsaydık, akşama kadar hayvanlarımızla beraber dağlarda, ovalarda gezerdik. Burada akşama kadar evde oturuyorum. Bir miting, Newroz olsun diye bekliyorum. Sıkılıyorum.

Güneş:

Ben köyde yalnızdım çocuklarımla. Onca çocuklarımla kaldım ortada. Yoldaşıma her ne kadar sahip çıkamasak da devlet biliyordu. Kimliğini her şeyini... Sadece davasını da kaybettirdi böylelikle, bizim sahip çıkmamızı engelleyerek... Kayınpederim de Adana'ya taşındı bu korku bu suçlulukla. Ben de Adana'ya yanlarına geldim. 5 yıl boyunca kayınvalidem kaldı benimle. Öyle böyle olmadı, yalnızdım. Derken yoldaşımanın kardeşi de büyüdü. Yaşıt kız kardeşimle evlendirdik. Böylece büyük bir aile olduk. Beraber aynı evde kaldık. Derken kocası da İstanbul'a taşındı, kız kardeşimi de aldı geldi. Biz yine yalnız kaldık orda. Kız kardeşimin evindeydik 7 çocuğumla Adana'da. Sonra iki büyük

çocuğumu kız kardeşimin yanına İstanbul'a gönderdi. Yaklaşık bir yıl çalıştılar orda. Valla babamlar da köyde bir ineğim vardı onlar bakıyordu. Onu da sattım İstanbul'a kız kardeşimin yanına geldim. İlk geldiğimizde çocuklarım Türkçe bilmiyorlardı. Kızım tekstilde bir iş bulmuştu. İki gün çalıştıktan sonra patronu işten çıkartmış. Kızım dediklerini anlamıyor diye. Valla ben de oturdum kızımınla ağladım. Sonunda tuttum kızımın elinden gittim atölyeye. Dedim ki Kürtçe bilen biri varsa tercüme etsin söylediklerimi. Valla atölyede vardı bir çocuk Kürtçe bilen. Anlattım kızım Türkçe bilmiyor, biz yeni geldik, babası öldü vs. Adam da kızımı gerizekâlı sanmış anlıyor musun? Anlamamış dil bilmediği için, söylenenleri anlamadığı için kızım tepkisiz duruyormuş. Adam nerden bilsin. Kızımda da dil yok nasıl ifade etsin. Adam da anlayışla karşıladı, çalışsın dedi. Ben de teşekkür ettim. Öylece kızım işe girdi, derken dili öğrendi. Allah'a şükür şimdi her şey daha güzel. Doktora giderdik dil bilmezdik, perişan olurduk.

"Bol-bereket" diye anlatılan köy hayatı büyük olasılıkla geride kaldığı için özlemle hatırlanan çarpıtılmış bir algıdan ibaret olduğunu düşünüyorum. İnan Keser, Göç ve Zor adlı Diyarbakır alan araştırmasında, yerinden edilmenin en yoğun yaşandığı 1990'lı yıllarda Diyarbakır'da okul ve sağlık ocaklarında hizmet vermesi gereken öğretmen ve sağlıkçıların, şiddet ortamından kaynaklanan güvenlik sorunları gerekçesiyle bölgeye gitmemeyi tercih etmesi, devlet memuru atamalarının da benzer sebeplerle yapılmaması nedeniyle bu hizmetlerin birçok yerde aksadığına, kaymakamlık görevlerinin bile düşük rütbeli emniyet görevlileri tarafından yürütüldüğüne dikkat çekiyor. Bu dönemde, elektrik, haberleşme, su tesisatı, kanalizasyon ve yol gibi altyapının yetersiz olduğunu, ulaşımın toprak yollardan sağlandığını belirtiyor. Dolayısıyla, şiddet ve savaş koşullarını dışarıda tuttuğumuzda da, bölgede kamusal hizmetlerin yetersiz kaldığı, yaşamın zor koşullar altında sürdürüldüğü görülüyor. Keser, zorunlu göçe maruz kalanların, göç öncesi de sağlıklı, dayanıksız, kerpiç evlerde yaşadıklarına, geleneksel tarım ve hayvancılıktan elde ettikleri gelirin ancak beslenme ihtiyaçlarını

karşıladığına, günlük yaşamı kolaylaştırıcı elektronik ev eşyalarına sınırlı ulaşabildiklerine, ekonomik ve toplumsal yaşamda oldukça zor şartların hüküm sürdüğüne dikkat çekiyor (2011).

Köyde geleneksel tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan aileler; herhangi bir yasal düzenleme olmadan, ekonomik bir yardım almadan, üstelik mal varlıklarının büyük bir kısmını da geride bırakarak, programsız bir biçimde göçe zorlanmaları sonucunda ağır bir ekonomik yoksunluğa mahkûm edildikleri gözle görülebiliyordu. Yerinden edilmeye karşılaştıkları yoksulluğu yaklaşık 20 yıldır aşamadıkları, çoğu ailede kronikleştiği, temel ihtiyaçları çalışan çocukları tarafından karşılandığı anlaşıyor.

Şilan:

Evlerimizi yaktılar. Köylülerimizi öldürdüler. İşkence ettiler. Devletin ellerinde çekmediğimiz çile kalmadı. Artık dayanamadık çıktık köyden. Kaçtık. Valla biz iki aile bir araba tuttuk, taşındık. İstanbul'a geldik. Ev yok. Ne yapacağız. Günlerce arabada kaldık iki aile. Kardeşim bize ev kiraladı. İki gözlü bir gecekondu... İki aile bir gecekondu... Valla PKK sivil mücadeleye başlar başlamaz biz çekmeye başladık. Devletten, Hizbullah'tan... Ta ki bugüne kadar... Küçük çocuklarımızın eline baktık, onları çalıştırdık.

Sürreya:

Sadece büyük oğlumu okutamadım. Ortaokuldan sonra çıkartıp, çalıştırmak zorunda kaldım. Mecburdum. Bize o baktı. Okutamadım onları. Küçük iki oğlum da okumayı istemedi. Şimdi ikisi de asansör işçisi.

Gülnaz:

Biz de komşu köye sığınmıştık. 15 yaşında olan büyük oğlumu bize bakması için, İstanbul'a gönderdim. Kazandığı üç beş kuruşu bize gönderdi. 6, 7 yıl böyle çalışarak bize baktı. Büyüdü, bize ev kiraladı, yanına geldik. Gelinim var, şimdi torunlarım

var. Ne büyük yoksulluk yaşadık. Köyde evimiz, arazimiz vardı, çocuklarımızın beş kuruşuna muhtaç kaldık. 20 yıla yakın boş kaldı, köyümüz, tarlalarımız. Çok şükür köyümüz tekrar kuruldu, bazı köylüler geri döndü.

Görüşmede kadınların sık sık “bir misafiri on gün boyunca ağırlayabilecek durumdayken, şu anda bir gün dahi bir misafiri ağırlayamadıklarını” dile getirmeleri ve bundan büyük rahatsızlık duymaları, zorunlu göçün sadece bir yer değiştirme hareketi olmadığı, göçün toplumsal, ekonomik, kültürel yaşamı tümüyle sarstığı anlaşıyor. Zorunlu göç mağduru kadınların geldikleri yerin yaşam biçimlerini korumaya çalıştıkları, misafirlerine alıştıkları usulde kurutulmuş karpuz çekirdeği ve *fêkî* (meyve tabağı) ikram ettikleri, geleneksel kıyafetlerinden özellikle beyaz *laçık* (leçek: tülbent) kullanarak kimlik ve kültürlerini yaşatmak için özel çaba sarf ediyorlar. Yoksulluk nedeniyle misafirlerini arzu ettikleri şekilde ağırlayamayan kadınlar bu durumu zorunlu göçün yarattığı maddi tahribata bağlayarak, üzüntülerini dile getirdiler. Bazı ailelerde, yoksulluğun, yaşanan travmayı derinleştirdiğini gözlemledim.

Derya:

Böyle çıplak köyden çıktık. Üç, beş parça kıyafet, birkaç yorgan. Koyunlarımız her şeyimiz kaldı, telef oldular. Hayvanlarını yakın köylerde yaşayan akrabalarına bırakan oldu, o şekilde bazı hayvanlar kurtarıldı. Biz sefaleti yaşarken, köylerimiz, tarlalarımız boş kaldı. Zulümdü, bize zulmü reva gördüler.

Melek:

Bir bardak dahi kurtaramadık. Koyunlarımızı, ineklerimizi yok pahasına sattık, çıktık. Arsa almıştık yıllar önce. Onu da sattık, İstanbul'a yerleştik. Ama kardeş sayısı çok. Bölüşünce değeri kalmıyor, hiçbir şeyimizi getiremedik. Bir ev kiraladık. Bomboş bir ev. Üstümüzü örtecek bir yorganımız bile yoktu. Komşular bir kadın yastık, yorgan, iki kap kaçak verdi de o şekilde idare ettik. Derken bugünlere geldik. Buna da şükür.

Hasibe:

Biz köyden iki aile ile birlikte çıkıp, İstanbul'a geldik. Bir gecekondu kiraladık, iki aile beraber yaşadık yıllarca. Eşyamız köyde kaldı, iki ay sonra mayın patladı, kardeşim öldü. Kardeşimin ailesi de gelince üç aile bir gecekondu kiraladık beraber kaldık. Rutubetli, pis, yaşanmaz bir yerdi. 7, 8 ay beraber kaldıktan sonra başka bir gecekondu kiraladık ayrıldık. İki aile beraber kalmaya devam ettik, 7 yıl kaldık o evde. Gelirken sadece otobüsle birkaç yorgan vs. getirmiştik. Durumumuz vardı köyde, evimiz vardı. Çocuklar büyüdü, çalışmaya başladılar derken ev aldık. Ve yaklaşık 18 yıl oldu bu evdeyiz.

Güneş:

Kıyafetlerimizle çıktık köyden. Önce komşu köye geldik. Hayvanlarımız, eşyalarımız neyimiz var neyimiz yok, kurtarabildiklerimizi satıncaya kadar birkaç ay yaşadık. Neler çektik... Günlerce onlarca misafiri ağırlardık, nasıl ağırladığımızı bile bilmezdik. Şimdi bir misafiri bir gün dahi zor ağırlıyoruz.

Sevda:

Üç, beş kıyafetimizle, anca canımızı kurtarabilmiştik. Birkaç hayvanımızı yok pahasına komşu köylere sattık. Bütün sermayemiz, bizi bir ay geçindirecek kadar para. Başka da bir şey yok. Neler çektik. Çocuklarımızın bilek gücüyle, emeğiyle hayatta kaldık. Pazara gidecek param olmazdı. Öyle birkaç ay da değil, yıllarca...

Meryem:

Sonra oğlum buraya geldi. İnşaatta çalıştı bize bir gecekondu kiraladı. Üç aile bir gecekonduya yerleştik. Her aile bir odaya sığındı. 6, 7 yıl sürdü. Çocuklarımız büyüdü. Hayvanlarımızı, ekinlerimizi her şeyi sattık. Canımızı kurtardık. İlk yıllar çekmediğimiz rezillik kalmadı. Üç aile bir bodrumda kaldık. Bitti, çok şükür o günler, geride kaldı.

Gülnaz:

Köyde her şeyimizi bıraktık geldik. Maddi durumumuz iyiydi. Kiracı nedir bilmezdik. Kiracı olduk. Geldik bende dil yok. Gerçi hâlâ yok. Artık anlıyorum ama konuşmuyorum, konuşmak da istemiyorum Türkçeyi. Bir tek dilimiz kaldı. Neler çektik. Çocuklarımızın bilek gücüyle, emeğiyle hayatta kaldık. Valla pazara gidecek param olmazdı. Yıllarca... Çocuklarımin yardımıyla dışarı çıkıyordum. Dil yok... Kürdüz biliniyor.

Şilan:

Biz yılda onlarca ton ekin kaldırırdık. Gerillalar gelip giderdi. Durumumuz kötü olsaydı bakabilir miydik? Valla bugün bir misafiri iki gün ağırlayamıyoruz. Değil gerilla olduğunu bildiğimizden... Kim gelirse... Etimiz, sütümüz, peynirimiz... Valla meyve sebzemiz bile bahçemizdendi. Parayla işimiz olmazdı. Her şeyimiz vardı... Ben böyle burada gördüm fakirliği, her şeyi...

Zorunlu göç mağduru kadınların, köylerinin boşaltılma biçimi ve göç sonrası anlatıları, sürecin birçok hak ihlalleriyle dolu olduğunu gösteriyor. Bir katılımcının köy boşaltılmaları sonrasında geldiği İstanbul'da yaşadıkları, duyduğu güvensizlik ve endişenin boyutları açısından çarpıcı:

Güneş:

Büyük kızım 10 yaşındaydı. Hepsi okul çağındaydı. Gönderemedim çocuklarımı okula. Fakirdik, bir şeyimiz yoktu. Kimliklerimiz yoktu, yanmıştı. Biz de korkudan devlet dairelerine gidemedik. Evimizin yakıldığını anlarlar diye... Çocuklarım korkumdan da okuyamadı. Daha sonra iki kızım burada doğdu da okudular. Diğer büyük 4 kızım okuyamadılar.

Köyün boşaltılması sırasında, bir ailenin çocuklarının kimlikleri dahi her şeyleri yanmış. Köylerinin yakıldığının anlaşılacağından korktuğu için, nüfus müdürlüğüne başvurup kimlik

çıkartmaya korktuğunu dile getirdi. PKK'ye yardım ve yataklık ettiklerinin düşünülmesi nedeniyle "potansiyel terörist" olarak algılanmaktan korkmuş. Çocuklarına uzun yıllar boyunca kimlik çıkartmadığını, bu sebeple büyük dört kızının ilkokula gidemediğini kimliklerini yenileyemediği çocuklarını okula gönderemekten duyduğu üzüntüyü dile getirdi. Kadınların çoğunun anlattığı hikâyeden, yerinden edilme sürecinin, insan hakları ihlali ile dolu olduğu, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan "sosyal hukuk devleti" ilkesi başta olmak üzere, anayasal birçok haktan mahrum bırakıldığı anlaşılıyor (Yükseker, 2011: 238).

Bahar:

Komutan korucularla birlikte benim kayınpederimin evini basmıştı. Kapıda birkaç korucu durmuş bekliyorlardı. Evde bir şeyler yaptıklarını hissettim. Koşarak eve doğru yöneldim, kapının hemen önünde yerde kayınpederim yatıyordu. Kayınpederim dayım aynı zamanda. Kanlar içinde yatıyordu. Dövmekten öldürmüşlerdi. Sebep de evde buldukları üç beş çanak... PKK'lilere ait olduğunu iddia ediyorlardı, bir hafta boyunca bir gerilla birliği bizim köyde ağırlanmış, öyle diyorlardı, kanıtı da eski, yıpranmış çaydanlık, birkaç plastik bardak. Ama bulaşıkların üstünde bir metre toz var. Nasıl olabilir, bulaşıklar aylardır kullanılmamıştı oysa. Bunu bahane ederek dövmüşlerdi. Keyfi... Ne dayaklardan, ne baskılardan, ne şideten geçtik valla... On yıl boyunca. Alıp götürüp işkence edilip bırakılıyorduk. Artık yapamadık, zulümden kaçtık.

Meltem:

Askerler geldi köye. Köyü bastılar. Sadece bizim ve amcamın evini yaktılar. Destek vermişiz gerillaya diye. Gerillada geliyordu köye tabii. Ama ben görmedim. Ama gerilla dedikleri de çocuğumuzdur. Benim çocuğum dağa çıkmadı ama onlar da benim çocuğum. Benim bu gözyaşlarım için çıktılar o apansız dağlara, bu zulme karşı çıktılar, aç susuz. Ama babamı vurduklarında ateşkesti. Devlet kirli işlerini PKK üstüne yıkıyordu. Her

zulmün sebebi olarak PKK'yi gösteriyordu. Bizim evi yakanlar ile babamı yakarak öldürenin PKK olduğunu söylediler. Biz gerçeği biliyoruz. Kimin öldürdüğünü yaptığını biliyoruz. Bugün bu aşikâr. Hem öldürüyorlar hem de... (Hıçkırıklara rağmen söyleşisine devam etmek istedi). Babamın cenazesine yaklaştırmadılar bizi. Bir yere gömdüğünü söylüyorlar ama neresi olduğunu biz de bilmiyoruz. Mahkememiz devam ediyor. Babamı öldürdüler, ömür boyu da bizi bu acıyla baş başa bıraktılar. Bizi de her gün o ateşte yaktılar.

Bahar:

Bir gün biz kahvaltıdaiken kapımız çalındı, kapıyı ben açtım. 'Misafir kabul eder misiniz?' diye soran birkaç genç çocuktu. İki gelinim de çocukluydu. Ben de valla siz başımın gözümün üstünde yeriniz var dedim. Aralarından biri, 'gönlün yoksa söyle' dedi, güzel gülümsemesiyle. Nasıl olur, misafir Allah'ın misafiridir dedim ve onları içeri aldım. Kocam da evde değildi, akşama geldi. O gün de kismet olacak ya onlara, ben yemeği çok yapmıştım, kocam da koyunları saymaya gitti, bir tane eksik olduğunu söyledi. Ben de tartıştım onla, ben hayvanların derdine düşemem dedim, kızgınlıkla. Sonra yemekte ne olduğunu sordu, eve geçti. Sonra misafirlere baktım baktım düşündüm. Bilmiyordum heval (PKK'li) olduklarını. Sonra kocama dedim ki bunlar tüccara benzemiyor, bunlar dağdaki çocuklar olmalı dedim. Kimse bana inanmadı. Yemeklerini yediler ve kalktılar. Karakola doğru gittiklerini gördüm. Kısa bir süre sonra, silah seslerinden kıyamet kopuyordu... Ben kendimi oraya attım buraya attım, ne yapacağım bilmiyordum, çocukları bir araya toplamaya çalıştım, silah sesleri... Sonra duyduk ki, iki heval yaralanmış, şehit oldu. Allah'ım sen o geceyi kimseye gösterme. Benim evim de köyden en aşağıdaydı. Bütün köy evini boşaltmış gitmiş, biz evimiz köyün dışında. Hevaller evimize sığındı. Kocam ile kocamın kardeşi ile çocuklarla evde bekliyorduk. Biz de köyden çıksak iyi olurdu, köyün yarısı gitti biz de gitmeliyiz ama silah seslerinden çıkamıyoruz. İki aileyiz kocamın kardeşi ve ailesiyle birlikteyiz. Gidemedik, ben çocuklarımı alıp gitmek istiyordum. Sonunda

ben çocuklarımı aldım ve silah sesleri arasından köyden çıkıp yan bir köye sığındım. Kocam ve kardeşi evden çıkamamış. Sabaha karşı çatışmalar bitmiş, kocam da kahvaltı için bir şeyler hazırlamış, sobada da çay kaynıyormuş. Hayvanlara bakmak için ahıra gitmiş, hayvanlarına yem vermiş. Ahırda da bir pencere var. Pencereden bakarken olmalı, başı koparılmış, beyni de dökülmüştü o an pencereye... Biz de köyümüze yakın bir köyde bekliyorduk. Köy komşu, görünüyor evimizin önündeki hareketlilik. Kocamın kardeşi de silahla değil ama darbeye öldürüldü. Kan akmamıştı. İkisinin de cesetleri karakolda 5 gün boyunca sergileniyor, kimse korkudan gidip alama... (ağlıyor) Sonra yakmışlar. Bu korkunç ölümden sonra yaktılar... 5 gün sonra civar köylerden insanlar geldi, gömdü. Bütün hayvanlarımızı yaktılar, öldürdüler. Evimizi yaktılar, her şeyimiz vardı. Bütün köyü yaktılar. Ne getirmediler ki başımıza.

Güneş:

Kocam öldürüldüğünde en büyük çocuk 10 yaşındaydı. Köydeki okula göndermek istedim. Ama benim resmî nikâhım yok. Ne yapacağımı bilmiyordum. Muhtara gittim durumu biliyor zaten. Dedi ki bana, ben senin evlenmeni yapamam. Zaten yoldaşım öldürüldüğünde kimse sahip çıkmadı, bu adam Suriyeli dendi. Kimse korkudan sahip çıkmadı. Şimdi muhtar da ne yapsın. Ama benim de 5 tane çocuğum okuma çağına gelmiş. Gitmediğim, çalmadığım kapı kalmadı. Çocukların kimliğine ihtiyacı var diye. Kayınpederim en sonunda dedi ki ikişer ikişer çocuklarını yoldaşının kardeşleri üzerine yaptıralım. İki çocuğum da kayınpederim kendi üzerine yazdırmak istedi, çocuklarımı böylece paylaştırmak istedi. Toplandılar böyle karar vermeye kalktılar. Kabul etmedim, dünyayı yıkarım çocuklarımı vermem dedim. Yoldaşıma sahip çıkamadım bu resmî devlet işlerinden. Asla vermem çocuklarımı. Kimseye vermem dedim. Kayınpederim de Allah razı olsun o zaman yapacak bir şey yok dedi. Ben de kalktım babamlara gittim. Kardeşlerim durumu biliyorlardı. Öğrendik ki o zaman benim soyadımın yani babamın soyadına yazdırabiliyormuşum. Bu sefer kayınpederim asla ben

oğlumun çocuklarını vermem dedi. Valla böyle ben vermem o vermez derken sonunda kendi soy ismimle bekâr olduğum halde, 7 çocuğumu da babalarının ismiyle yazdırdım. Ama sadece babalarının ismi var. Kütük benim kütüğüm. Yani hukuki hiçbir hak talep edemiyoruz, Hayrettin'in davasıyla ilgili. Ben bekâr gözükiyorum. Evlenmem yok. Ne yapacaksın. Kimse sahip çıkmadı. Benimle resmî hiçbir bağı yok. Öyle kaldı. Ne yapacaksın?

Figen:

Biz hâlâ baskı altındayız, hâlâ gözaltılar, hâlâ kendimizi güven de hissedemiyoruz. Sıkılıyorum bazen arkadaşım [kocas] diyor ki senin canın gezmek istiyor söyle nerede yaşamak istersin? Espri yapıyor arkadaşım, artık gidecek yerimiz kalmadı diye. Söyle nereye gitmek istersin, Konya'yı biliyor musun, bu sefer Konya'ya gitsek, diyor.

Göç Sonrası Yeni İlişkiler:

Dava Yoldaşlığı, Ödenmiş Bedeller

Katılımcıların tümü zincirleme göçe maruz kalmış, hepsi için Kanarya Mahallesi, en az ikinci göç durağı olmuş. Göç sonrasında büyük bir sefalet ve yoksullukla baş başa kaldıklarını; tek çarelerinin, akrabalarına, yakınlarına sığınmak ve küçük yaştaki çocuklarının emeğinden faydalanmak olduğunu belirttiler. Tanıdıkları ve akrabaları aracılığıyla yaşama tutunmaları, toplumsal yaşamda “aşiret” ilişkilerinin kısmi olarak devam ettiğini gösteriyor. Ancak varolan ilişkiler geleneksel aşiret ilişkisinden çok; aynı dil ve kültürü, benzer sosyal dışlanmışlık deneyimini paylaşmaktan kaynaklanan, yoksulluk ve siyasal “dava” üzerinden birleştirilen, aşiretin yeniden tanımlandığı ilişkiler. Görüşülen kadınların büyük çoğunluğu göçe zorlanırken yanlarına sadece yorgan ve birkaç eşya alarak çıktıklarını, öncelikle köye yakın bir bölgeye göç ettiklerini ancak köye dönüş umutlarının tükenmesiyle şehir merkezlerine akraba ve köylülerinin yanına gittiklerini, onların desteğiyle ayakta kalabildiklerini belirttiler.

Bahar:

Siirt'te babamlar yaşıyordu. Ailemden herkes o zaman 5 milyon verdiler. Kıyafetlerimizi bir şeyler verdiler. Uzun bir zaman bize gıda yardımı yaptı ailem. Üç aile direk buraya Kanarya'ya geldik. Kızım biraz büyüktü, o çalıştı kiramızı verdi, ta ki çocuklarım büyüyene kadar. Allah yardım etti. Biz üç aile kaldık uzun süre.

Güneş:

Kız kardeşim burada yaşıyordu, ona yakın yere gelelim dedik.

Sanem:

Eşimin teyzesi burada yaşıyordu biz de yanına geldik.

Remziye:

Mersin'e zor attık kendimizi. Akrabalarımızın yanına. Öylece üstümüzdeki kıyafetlerle... Biz Mersin'de mutluyduk. Keyfimizden gelmedik buraya. Tamam köyümüz gibi değildi Mersin ama güzeldi. İyi de geçiniyorduk, geçim daha kolaydı yani. Biz oradan devletin zulmünden kaçtık, her gün ev baskınları her gün zulüm. Düşman rahat bırakmadı peşimizi. Valla hayatta gelmezdim buraya. İdare edemiyorum burada. Kocam aranıyordu, Adana'ya annesinin evine gitti. Her gün evimizi basıyorlardı. Daha rahat yaşarız diye buraya geldik.

Esra:

Biz kızlarımla çocuklarımla hep birlikte çalışıyorduk. Adana'ya, Mersin'e nere olursa gidiyorduk çalışmak için. Tarım işçiliğini yaptık yıllarca. Burada akrabalarımız, tanışlarımız vardı. Buraya geldik. Burada yurtseverler çok, burada rahat ettik ama evimizin halini, durumumuzu görüyorsun. Nerde olsa yoksulluk çekiyoruz, hiç olmazsa yoldaşlarımızla, kültürümüzle iç içe yaşayalım, diye buraya geldik.

Kadın anlatılarında ulaştığım sonuçlar, Sevilay Kaygalak'ın Mersin'de iç göçle kurulan Demirtaş Mahallesi'nde yaptığı alan araştırmasının bulguları ile büyük ölçüde örtüşüyor. Kaygalak'ın, Mersin'in Demirtaş Mahallesi'nde göçle gelen kişilere odaklandığı alan araştırmasında kişileri, 1990'dan önce ve 1990'dan sonra gelenler olarak iki kategoriye ayırıyor. 1990 sonrası gelenler kategorisinde, iç göçle gelenlerden farklı olarak, ağır ekonomik koşullar altında yaşayan yerinden edilmiş kişiler olduğunu belirtiyor. Söz konusu çalışma, yerinden edilenlerin ilgili, sağlıksız barınma, düşük eğitim durumları ile düşük gelir düzeyleri gibi genel yaşam şartları göstergeleri iç karartıcıdır (2009). Kaygalak'ın dile getirdiği koşulların Kanarya Mahallesi'nde uzun süredir yaşandığı, bu iki ayrı kentin iki mahallesi arasında büyük ölçüde bir fark olmadığı anlaşılıyor.

Gözde:

Kayınpederim, kayınlarımla yaşadık yıllarca. Üç-beş aile... Daha sonra bazıları köye döndü, bazıları ayrıldı. Biz tek bir aile kaldık. Kira yüksekti. Bir bodrumda kaldık yıllarca. Şimdi de bu gece-kondudayız işte. Ucuz diye. Bodrumdan da bir farkı yok zaten.

Mesude:

İstanbul'a geldiğimde üç yıl evimde televizyon yoktu. Bodrumda kaldım yıllarca. Tuvalette bile su yoktu, banyodan su götürüyor-duk. Hayvanlar bile kalmazdı, hayvanlar için bir yaşamdı âdeta. Ama mecbur kaldık, yaşadık.

Meryem:

Birkaç ay idare ettik. Gündüzleri köyde kalıp, geceleri yan köyde kaldık. Daha sonra hayvanlarımızı sattık, İstanbul'a geldik. İlk yıllar çekmediğimiz rezillik kalmadı. Üç aile bir bodrumda kaldık. Bitti şükür o günler.

Kaygalak, yerinden edilmiş nüfus, iç göçle gelen nüfusa göre, birçok farklı egemen yapılarla mücadele ettiğini, ağır sosyoeko-

nomik şartlara mahkûm edildiğini belirtiyor. Kadın anlatılarında da kadınlar yoksulluğun yanında, kendilerine yönelen “terörist”lik algısı gibi birçok farklı baskı ve şiddetle baş etmek zorunda kaldıkları anlaşıyor. Kaygalak’ın belirttiği gibi, “Zorunlu göç (yerinden edilmiş nüfus kastediliyor) mağduru yüz binlerce kişinin kendilerini buna zorlayan ‘kamu’ tarafından daha önce olmadığı kadar ihmal edildikleri, yok sayıldıkları, gittikleri yerlerde kolluk güçleri ve yerli nüfus tarafından itilip kakıldıkları görüldü” (2009: 200).

Derya:

İlk geldiğimde Soğuksu’da bir ev kiraladım. Çok çektim. Kiracıyım, bir sürü çocuk... Hepsi küçük... Bunlara bakım lazım... Bütün çocuklarım küçüktü. Çalışacak bir çocuğum vardı. 5’i yeni bitirmişti büyük oğlum. Mecbur okuldan aldım. Çalışması, bize bakması için. Kocam da terk etti bizi, gitti. Avrupa’ya gitti. Çocukları zar zor ilkokulu bitirecek kadar yetiştirebildim. En azından okuma yazmaları olsun istedim. Perişan olduk, ev kiramızı ödeyemedik... Hangisini anlatsam. İlk girdiğimiz evin karşısında bir polis oturuyordu. Ev sahibi de polismiş, ben de bilmiyordum. Çocuklarımın fazlalığını bahane ederek çıkarttı beni. Ben de bir ev buldum ama biliyordum çocuklarımın sayısını öğrendiklerinde bana ev vermeyeceklerini. Artık öğrenmiştim. Bir tane ev buldum sonunda. Ama çocuklarımın gerçek sayısını vermedim. İki tane çocuğum var dedim. Gece çocuklarımı eve götürdüm inan. Ama daha biz yeni eve girmiştik ki komşunun biri kapımızı çaldı. Çocukların gürültüsünden rahatsız olduğunu söyledi. Daha biz kapıdayken ev sahibine telefon açtı. Ev sahibine Türkçe, “çok çocuklu bir aile evine girmiş, çok rahatsızsınız hemen gel” dedi. Ev sahibi gelince şaşırdı bana “iki çocuğum var” dedin dedi. Eee ne yapayım çocuklarımı bırakamam ya... Ev sahibi kabul etmedi çıkarttı beni. Böyle çok ev değiştirdim. İyi Türk dostlarımız da oldu, bizi koruyan, koluyan. Ama sırf Kürt olduğumuz için de bizi evlerinde istemeyen, komşusu olarak istemeyen insanlar da oldu. Yıllardır burada yaşıyorum. Derken çocuklarım büyüdü, Allah’a şükür. Ama köyde başlayan kaderimiz, peşimizi bırakmadı. Çocuklarım hapiste şimdi. Zar zor büyüttüm onları, ne

zorluklarla büyüttüm onları, çileyle, dertle yalnız başıma.

Aylık toplam gelirle ilgili sorulara tek bir kadın bile cevap vermedi. Ancak, her ailede ortalama üç çocuğun çalıştığını dikkate aldığımızda ve her bir çocuğun asgari ücretle çalıştığını hesapladığımızda, hanenin toplam aylık gelirinin hane halkı sayısı düşünüldüğünde ve toplam gelir kişi başına bölündüğünde, ciddi bir yoksulluğun yaşandığı ortaya çıkıyor. Kadınların, aylık toplam gelirle ilgili soruları geçiştirmelerini, kısmen, kültürel kodlarla açıklayabiliriz.

Zeynep: *Geçim zor tabii... Allah'a şükür iyi durumumuz!*

Semiha: *Çorbamız kaynıyor şükür...*

Remziye: *Geçimimiz oluyor. Şükür kimseye muhtaç değiliz.*

Mesude: *Geçiniyoruz. Durumumuz şükür iyi.*

Ancak, kadınların sözlerinden anlaşılacağı üzere, yakınlarını kaybedenler, kayıpları karşılığında tazminat talep ettikleri şeklinde yorumlanabileceği endişesi ile özellikle, değil para sıkıntısından, paradan bile söz etmekten kaçınıyor.

Bahar:

Benim bir kızım ve 4 erkek çocuğumdan biri pakrêwan [sözcük anlamı 'doğru yolda'; gerilla için 'şehit' anlamında kullanıyor] oldu, köyden bir yıl önce... Çocuğumun üstüne kocamı öldürdüler, yetmedi köyümüzü yaktılar, yetmedi muhacir ettiler bizi. Gerillalar bize gerilla olduklarını bile söylemediler. Normal misafir olarak geldiler köye... [Askerler] gündüz vakti vurdu, öldürdüler bizi... Sonra size para, maaş verelim PKK yaktı deyin dedi. Kan parası mı veriyorlar bize. Üç tane yiğit kaybetmişim. Oğlumun kan parasını nasıl yiyeceğim. Kocamın, kocamın kardeşinin... Dünya malı da nedir. Biz şerefimizi, onurumuzu istiyoruz artık, parayı ne yapacağız. Ben ne maaş istiyorum ne de başka bir şey. Bizi askerler yaktı, askerler öldürdü. Nasıl PKK'nin hakkına gireceğim. Bizi gündüz vakti öl... [ağlayarak devam ediyor] Sessimizi kimse duymadı...

Meltem:

Kimse bize yardımcı olmadı. Kendi çabamızla sessimizi duyurmaya çalışıyoruz. Her cumartesi günü meydanda oturarak sessimizi duyurmaya çalışıyoruz. Bu devletin elinde çekmediğimiz kalmadı. Devletin zulmü arşa çıktı. Allah hakkımızı kaybettirmeyecek. Bunca dert, bunca iş açtılar başımıza. Devlet dürüst değil. İnancım yok bu devlete. Adi bir devlet. Barbar, fesat, fitnekâr bir devlet. Bunca acıyı reva gördü bize. Bunları Tansu Çiller, Mehmet Ağar, Demirel zamanında başımıza getirdi. Erdoğan daha fazlasını başımıza getiriyor. Güvenim yok bu devlete. Ama güvencemiz halkıma, bu bedende can bulan ruhuma. Biz ancak kendimize güvenerek kayıplarımızın hesabını sorabiliriz, kayıplarımızı ortaya çıkarabiliriz. Tek güvencemiz haklı davamız. Tazminatla bizi kandıracaklarını sanıyorlar. Devletten ne para ne yardım istiyoruz. Devletin vereceği parayı biz devlete verelim. Biz kayıplarımızın haksızlıkların hesabını istiyoruz. Bir daha aynısı yaşanmasın diye. Biz dertlerin en büyüğünü gördük. 40 yaşındayım kim der, 40 yaşındayım. 60 yaşında gösteriyorum.

Mülksüzleşerek şehirlerin çeperlerine yerleşen yerinden edilmiş kişiler, tabiricaizse “sıfırdan” başlayarak ilk adımı atmak için gerekli olan ekonomik sermayeden yoksun olmanın yanı sıra, Türkçe de konuşamamaları nedeniyle, tek sermayeleri olarak gördükleri çocuklarının emeğinden faydalanmak zorunda kalmış. Ekonomik yetersizlik gibi nedenler ileri sürülerek çocukların ev ekonomisine katkı sağlamak amacıyla küçük yaşta çalıştırılmaları, yoksulluğun kronikleşerek bir mirasa dönüşme riskini artırıyor (Kaya, 2009). Yoksulluğun kronikleşmesine belki ikinci kuşağın eğitimi sayesinde engel olunabilecekken, çocuk emeğinin yaygınlığı nedeniyle, bu durumun uzun bir süre daha varlığını koruyacağı düşünülebilir. Okullaşma oranının birinci kuşağa göre yükseldiği gözlemlense de 24 kadından sadece ikisinin birer çocuğu üniversitede okumakta. 4 çocuk liseye devam ederken, çocukların büyük çoğunluğu 8. sınıftan sonra çalışmak için okula devam etmiyor. Bu

durumun, çocukların sosyopsikolojik durumuna ve geleceklerine ilişkin ciddi sorunlar doğuracağı endişesini taşıyorum. Kaygalak'ın dediği gibi, "eğitim düzeyinin bu derece düşük olması, burada yaşayanların yaşam koşullarının gelecekte iyileşebileceği olasılığını da azaltıyor" (2009: 191).

Derya:

Çalışacak yaşta olan bir tek çocuğum vardı. 5. sınıfı yeni bitirmişti diğer oğlum. Mecbur okuldan aldım. Çalışması, bize bakması için. Kocam da terk etti bizi gitti. Avrupa'ya gitti. Çocukları zar zor ilkokulu bitirecek kadar yetiştirebildim. En azından okuma yazmaları olsun. Perişan olduk, ev kiramızı ödeyemedik... Hangisini anlatsam sana... Yoksulluğumuz, çektiklerimiz anlatmakla bitmez. Tek çarem çocuklarımdı.

Hasibe:

Küçücük çocuklarımızın bilek gücüyle, emeğiyle hayatta kaldık. Valla pazara gidecek param olmazdı. Yıllarca... Çocuklarımdan yardımıyla dışarı çıkıyordum. Dil yok... Ne yapacaksın, çaresizsin...

Bahar:

Kızım biraz büyüktü, o çalıştı, kiramızı verdi, üç kuruş kazanıyla eve ekmek getirdi. Derken diğer çocuklarım yetişti. Durumumuz daha iyi şimdi. Allah yardım etti...

Kadınlar, okul çağındaki çocukların okula gitmemelerini iki temel gerekçeye bağladılar: Birincisi, göç sonrası maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını çalıştırmak zorunda kalmaları; ikincisi ise, çalışmak zorunda olan bu çocukların zor şartlar altında eğitimlerine devam ederken karşılırlarına çıkan anadilde öğretim sağlamayan eğitim sistemi. Katılımcılara göre bu durum çocukların okula karşı olumsuz tavır geliştirmelerine sebep olmakta ve yaşları ilerledikçe okula devam etmemelerinde etkin rol oynamakta.

Mesude:

Eşimin ayağı yeni kesilmişti, simit satıyordu bize öyle baktı. İki kızım okula gidiyordu ama Türkçe bilmiyorlardı. Neler çektiler. Öğretmenlerden korkuyordular. Diyordu ki ben anlamıyorum bir şey... Kesinlikle okumam diyordu, ağlıyordu. Okumadı da... Şimdi tekstilde çalışıyor zaten...

Güneş:

Kızlarım ilk başlarda ağlıyorlardı, dışarı bile çıkamıyorlardı. "Anne onların dili Türkçe bizimki Kürtçe. Dillerini anlamıyoruz" diye her sabah ağlayarak giderlerdi işe. Valla ben de onlarla beraber ağlar öyle gönderirdim onları okula, işe. Bu halde yavaş yavaş tutunduk hayata... Çevremizi tanıdık, çocuklarım büyüdü. Oğlum büyüdü. Oğlumu Midyat'a okula gönderiyordum köy boşaltılmadan önce. Köy yakılınca, çocuğumu da ondan sonra gönderemedim. Bizimle İstanbul'a geldi. Çalışmak zorundaydı, okumadı bu yüzden. Kızlarımı öyle gönderemedim. Onlar çalıştılar yavaş yavaş, kendimizi toparladık. Bir komşumuz vardı Malatyalı, çok iyi insanlardı. Kızlarımı çalışmaları için yanına, işyerine gönderdim. Ne yapacaksın, çalıştırmak zorundaydım. Kimlik yok, baba yok, dil yok, valla evde bir yakacağımız bile yoktu.

Mesude:

Çocuklarımızın dilleri özgür değil. İstiyorum ki çocuklarımız okusun ama kendi dilinde. Eğitimsiz insan zordur. Dilimiz özgürleşsin istiyorum. Kürtler olarak haklarımızı alıncaya kadar bu mücadeleye devam edeceğiz. Biz niye köyümüzden çıkıp buralara geldik. Niye biz hâlâ sokaklardayız, eylemlerdeyiz. Biz de evimizde oturmayı biliyoruz. Haklarımızı istiyoruz, Serok özgürleşsin istiyoruz. Dilimiz, toprağımız, köyümüzü istiyoruz. Baskısız, insanca yaşamak istiyoruz. Benim çocuğum 16 yaşında daha bir yıl önce gece saat 4'de evime baskın yapıldı, gözaltına alındı. 6 ay hapistekaldı. Yargısız, mahkemesiz. Oğlum okula

bazen gitmek istemiyor. Valla ben de onun yerinde olsaydım gitmezdim okula, ama yanında söylemiyorum tabii. Ama gitmese de hak veririm, anlarım çocuğumu. Çocuğum geçenlerde diyor bana arkadaşlarım sen sınıfta kaldın diyor. Ben de dedim ki sen sınıfta kalmadın, devlet seni sınıfta bıraktı. Utanma asla bundan. Okuluna devam et. Ben her şeye rağmen okusun istiyorum.

Katılımcılar ilk yıllarda kötü koşullarda yaşadıklarını ve oluşan yeni duruma alışmakta zorluk çektiklerini belirtti. Anlatıları yoksulluğun ciddi boyutlarda yaşandığını gösteriyor.

Sevda:

Köyümüz boşaltıldıktan sonra valla aç kaldık, susuz kaldık, kirli kaldık, yıkanmadık, bu varlıklı dünyada elbise bile yoktu giysydik. Para bulamazdık pazara gidelim... Çok şükür Allah'a... Bugünlere de şükürler olsun.

Güneş:

Valla geldiğimizde kıyafet bile yoktu çocuklarımın üstünde. Biz de alışmamıştık kimsenin kıyafetlerini giymeye, başkasının elinden bir şey almaya... Çünkü köyümüzde durumumuz iyiydi, bahçemiz, bostanımız, ekimiz vardı. Biz alışık değildik. Bir parça kıyafet veriyorlardı çocuklarıma, çocuklarım ağlıyordu. Kızlarımla beraber oturup ağlıyorduk.

Türkçeyi bilmeyen yaşlı iki katılımcı, öğrenmek için çaba göstermediğini, hatta öğrenmek istemediğini belirtmiştir. Avrupa'dan Kürtçe-Türkçe yayın yapan Roj TV'yi izlediklerini, "dağdaki çocukları" görerek zaman geçirdiklerini ve Roj TV'nin kendilerine iyi geldiğini dile getirdiler. Özellikle yaşlı kadınların, ev dışında başka bir hayatlarının olmadığı, akraba veya dostlarının düğününe ya da taziyeye gitmek gibi etkinliklerin dışında neredeyse hiç dışarıya çıkmadıkları, yaşamlarını bir apartman dairesinde, dört duvar arasında geçirdikleri anlaşılıyor. Evin dışında herhangi bir yaşamı

olmayan kadınlar için anladıkları dilden yayın yapan radyo ve televizyon kanallarının ne derece önem arzettiği şaşırtıcı değil.

Aysun:

Roj [adı Nuçe olmasına rağmen hâlâ yayını durdurulan ROJ TV ile anıyor] TV'yi her gün izliyorum hep. Bir gün izlemezsem... Açıyorum televizyonu, çocuklara bakıyorum, nefes alıyorum. Hepsi bizim çocuğumuz. Terörist diyorlar onlara ama onlar bizim çocuklarımız. Bir gün güzel bir haber olur, çocuklarımız geri döner diye, bütün herkesin çocuğu benimki de beraber diye televizyonu açıyorum.

Kadınların anlatısından, kendilerini İstanbul'a ait hissetmedikleri, yalnızlaştıkları ve bu sorunlarla baş edemedikleri anlaşılıyor. Kadınlar, yaşadıkları kırılganlığın nedenini, seslerini duyurmakta ve kendilerine yapılan haksızlığa karşı halkın duyarsız kalması ile açıklamakta; yaşadıkları bunca hak ihlaline rağmen hâlâ haksız görüldüklerini, çilelerinin devam ettiğini, hem evlatlarını ve yakınlarını, hem de bütün maddi varlıklarını kaybettiklerini, köylerinden, yurtlarından, arkadaşlarından olduklarını, bu anlamda kaybedecek hiçbir şeylerinin kalmadığını her fırsatta dile getirdiler. Katılımcıların, geleceğe dair korkuların, kaygıların ve acıların yüküyle ağırlaştığı fark ediliyordu. Sürekli yaralarını kanatarak, açık tutarak yaşama tutunuyor; açık olan yarayı iyileştirmeye dönük her sözü, her davranışı, yaşanmışlıklarına, acılarına ihanet edecek bir hamle olarak algılıyor gibiydiler. Görüşülen kadınlar, köylerinin boşaltılması sırasında yaşadıklarını büyük bir açıklıkla, sorumluları isimleriyle tek tek hatırlayarak ve sorumluların hâlâ cezalandırılmamış olmasını etnik kimliklerine bağlayarak, eşit vatandaş olmadıklarının bir kanıtı olarak değerlendirdiler. Bu değerlendirmeleri ile siyasallaşmalarının da birlikte geliştiği söylenebilir:

Meltem:

Hepsinin çocuklarının kemikleri mağaralarda, yikanmamış, bir mezarları yok. Evet ben evladımı kaybetmedim ama dostlarımı,

arkadaşlarımı, akrabalarımı kaybettim. Acımız büyüktür. Kolay değil bir evlat büyütmek. Benim çocuğum bir saat geç gelsin eve ben dört dönüyorum. Çocuğuma bir şey mi oldu diye. Bizim annelerimizin evlatlarına bir toprak çok görülmüş yoldaş! Kemikleri mağaralarda, dağlarda, tepelerde... Acılarımız çok büyük. O çocuklar bizim için can verdiler, bizim acılarımız, özgürlüğümüz için...

Melek:

Ben okula gidemedim ama bugün ben her yere gidebilirim şimdi. Tek başıma Avrupa'ya bile gidebilirdim. Valla ben 13 yıldır eşimin cenazesine, ölümüne sahip çıktım, sorumluları cezalandırılсын diye mücadele veriyorum. Cumartesi Annesiyim ben. 13 yıldır adalet arıyorum ama adalet yok.

Katılımcılardan biri 22 yaşındaki çocuğunun bir eylemde tutuklanıp, KCK davasından 17 yıl ceza aldığını belirtmiştir. Aktif olarak siyasetin içinde yer almayan ancak bireysel olarak parti, miting, toplantı ve basın açıklamalarına katılan bu katılımcının anlatıkları düşündürücüdür:

Derya:

Mehmet Ağaryüzlerce insanı yaktı, kesti parçaladı, elini kolunu sallayarak çıktı. Türkiye'de insan hakları yok. Mehmet Ağar gibi binlercesi var. Onlar çok cana kıydılar, en kötü ölümleri reva gördüler çocuklara. Çocuğum silahla yakalanmadı, cinayet işlemedi. Nasıl bir ceza sistemidir bu? Hiç mi vicdan yok. Benim oğlum adam öldürmedi, 17 yıl... El insaf... Bir eyleme katılmış. 4 Nisan'da bir kutlama olmuş, oğlum da katılmış, sonra polis müdahale etmiş, oğlum da o eylemde yakalandı. Daha 22 yaşında ve KCK'den tutuklu, 4 yıldır içerde, tam 17 yıl ceza aldı. Tamam! Polise taş atmanın bir cezası olmalı, sonuçta devlet de kanunları uygulayacak. İnsan bir suç işlemişse cezasını verecektir. Diyelim ben Newroz'da bir taş attım diye cezalandırılmalıyım.

Ancak devletin yaptığı ceza; hukuk, adalet değil, zulümdür. Bir taşın cezası 20 yıl olmamalı. Adalet bu değil. Biz devlete kanunlarını uygulamasın demiyoruz. Bu bize bir zulümdür, keyiftir.

İşlenen her suçun bir cezası olması gerektiğini kabul ediyor, çocuğunun devlete karşı kanunla belirlenmiş bir suç işlediğinde ceza alması gerektiğine inanıyor, ancak, “hukuk sistemi”ni çarpıklığına atıfta bulunarak sorguluyor. Kanunların adaleti sağlamadığını ve keyfi uygulandığına vurgu yapıyor. Barış içinde yaşayabilmenin ön koşulu olarak kanunların herkese eşit mesafede olması gerektiğine, adaleti hâkim kılmanın önemini belirtiyor. Bir zamanların faili meçhul cinayetlerinin, baskı ve şiddet politikasının resmî uygulayıcısı olarak gördükleri Mehmet Ağar’ın ismini başka kadınlar da verdi, hâlâ cezalandırılmamış olmasını ise adalete olan güven duygularının zedelendiği belirtiyor. Ağar ile birlikte kamuoyunda bilinen birkaç kişinin daha, köyleri boşaltıldığı sırada şahsen bulunduklarını ve bu kişiler hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunmalarına rağmen; bu kişilere herhangi hukuki bir işlem yapılmamasını kendilerinin, Kürtlerin devletin “üvey evlatları” oldukları hislerini, düşüncelerini güçlendiriyor. Kendilerini bu topraklara ait hissettiklerini, bu deneyimlerine rağmen, aidiyet duygularını kaybetmedikleri; yüzlerinin bütün dertlerinin “terörist” söyleminin ardındaki “haklı mücadelelerine”, iade-i itibar yapılması, dillerinin, kültürlerinin özgürleşmesi ve bir millet olduklarının kabul edilmesi.

Aysun:

Köyden çıktığımızda biz ne siyaseti ne patriyi, ne devleti ne de zulmü bilirdik. Küçük bir köydeydik. Yazın ot biçerdik hayvanlar için. Kışın hayvanlarımızı ve kendimizi besleyecek kadar erzak, odun topladık mı yeterliydi. Doktoru da bilmezdik. At sırtında taşımaya gerek duymazdık. Yetişemeyeceğini hastaneye bilirdik. Şimdi bugün ise dava sahibi olduk, dert sahibi olduk. Zulüm gördük hâlâ da görüyoruz [Uzun bir süre ağladıktan sonra devam ediyor]. Kimse acımızı bilmez, duymaz. İnsanın

yangını içindedir, yüreğindedir. Çocuklarım her dışarı çıktıklarında başlarına bir şey gelmesin sağ salım dönsünler diye bekliyorum. Bize terörist diyorlar, her şey diyorlar. En ufak bir şey oluyor, biz sanki bu ülkenin vatandaşı değiliz. Bize karşı bayrak açıyorlar, Kapılarına asıyorlar.

Göç sonrasında, göçe tanık olmuş birinci kuşak kadınların büyük çoğunluğu, Türkçeyi göçten sonra öğrenmiştir. Göçmen ikinci neslin, çift dilli bir yaşam sürdürdüğü, anadilleriyle kendini daha rahat ifade ettikleri, günlük yaşamda Kürtçeyi kullandıklarını gözlemledim. Ancak İstanbul'da doğmuş çocukların ise Kürtçeyi çok az konuştuklarını veya hiç konuşamadıklarını belirttiler. Kadınlar, bu durumun temel sebebi olarak, çocukların en büyük sosyalizasyon merkezleri olan okullarda, anadillin kullanımını sınırlandıran politikalar ve Kürtçeyi kamusal alanda yasaklayan uygulamaları gösterdiler. Her ne kadar aileler tarafından, çocukların anadilini öğrenmesi için gündelik yaşamda özel bir çaba sarf edilse de kamusal alanda anadilini kullanamayan çocukların; zamanla ana diline karşı olumsuz tavır geliştirdiğine, anadiline yabancılaştığına tanık olan birinci kuşak ebeveynlerin, çocuklarıyla aynı dilde anlaşamamanın hüznünü yaşıyor.

Güneş:

Çocuklarımın öncelikle Kürt bilinci olsun istiyorum. Ama çocuklar, kızlar ne kadar eğitsen de arkadaşlara takılıyorlar. Anneleri gibi olmuyor. Çocuklarımın burada boş, amaçsız bir yaşam geçirdiklerini düşünüyorum. Atölyelerde çalışıyor zor şartlarda. Çoğu anneye babaya telefon açıp ben bu akşam mesaiye kalıyorum diyor. Ama mesai değil, başka yere gidiyor. Anne baba da o kadar takip edemiyor. Devlet zaten elinden geldiğince beynini yıkıyor, kültürümüzü örf âdetlerimizin yok olması için elinden geleni yapıyor. Mesela anne baba da gidip acaba gerçekten iş yerine gidip mesaide mi değil mi diye kontrol edemiyor. Zordur da. Çocuklarımız boş amaçsız bir hayat sürüyorlar. Ben kendileri tanısın istiyorum. Binlerce kızlarımız oğullarımız ölüyor. Kadın

ölümleri oluyor. Kadın her türlü kahrını çekiyor. Kadın evin işini, erkeğin işini, çocuklarının işini yapıyor. Niye kadın öldürülüyor. Her gün kadın öldürülüyor, sebepsiz. Kadınlar ölsün istemiyorum artık. Biz kadınlar birlik olmalı, bilinçli olmalı, bu şiddete karşı çıkmalı, yaşamı yeniden kurmalıdır.

Sanem:

Allah büyük. Bu bedellerimize, kaybettiklerimize sahip çıkmalıyız. Yoksa bu mücadele boşa çıkacak. Pişman değiliz yaşadıklarımızdan, davamızın her dem arkasında olacağız. Elimizden ne gelirse yapacağız.

Melek:

Ben eşimin katilleri bulunsun, cezaları verilsin istiyorum. Benin 6 çocuğumun hayatı gitti. Benim zaten gitti. Eşimin Annesi ile babası 3-4 yıl sonra kahırdan öldüler. 6 çocukla ben kalmışım İstanbul'da... Ne yapabilirim.

Geri Dönüş Mümkün Mü?

Gitmek Mi Zor Kalmak Mı?

Zorunlu göç mağduru kadınlar arasında yaşlı olanlar köye dönmek istediklerini her fırsatta vurguladı; İstanbul'da kendilerini sürekli hasta hissetmelerini, geçmeyen ağrılarını, gün içinde aniden ve nedensiz ağlama nöbetleri geçirmelerini geldikleri yere olan özlemlerine bağladılar. Zira söylediklerine göre, memleketlerine gittiklerinde kendilerini rahat ve huzurlu buluyor, yaşadıkları bu ağrılar ve ağlama nöbetlerinden hiçbirisini yaşamıyorlar. Geri dönememenin nedeni olarak birinci sırada çocuklarının ve torunlarının dönmek istemedikleri anlaşıyor. Köye dönmek isteyen bu yaşlı kadınlar, çocuklarını ve torunlarını bırakıp gidemiyorlar. İstanbul'da büyüyen çocuklar, tarım ve hayvancılığı bilmedikleri için, olası bir dönüşte yapacak işleri olmayacağından kendilerini İstanbul'a mahkûm hissediyorlar.

Bahar:

Hasta oldum buralarda. Ama çocuklarım var torunlarım var. Nasıl bırakıp gideyim. Siirt'ten çok istiyor aile. Gel diyorlar illa-ki ama nasıl gideyim.

Hasibe:

Artık çocuklarımız dönmek istemiyor. Çocuklarımız dönse neden olmasın. Ben istiyorum ama çocuklarım var artık. Çocuklar ne isterlerse ben ordayım. Çocuklar burada büyüdü sayılır. Artık biz gitmek istesek de onlar gelmezler.

Zeynep:

Memleketime dönmek istiyorum. Valla ben geçenlerde memlekete gittim vallahi gelmek istemedim. Akrabalarımızla beraber arkadaşlarımızla beraber... Burası gurbet vallahi. Birkaç eş tanıdık dost var burada ama her gün gidilmiyor ki. Birkaç ev... Hep içerdeyim. Çocuklar burada kalmak istiyor ama... Valla biz barış olsun istiyoruz, memleketimize dönmek istiyoruz. Çocukların iş imkânı olsa onlar da gelir. Burada çalışıyorlar. Ee şimdi oraya gelince ne iş yapacaklar, hayvancılık mı, tarım mı?

Daha genç olan yetişkin kadınlar ise artık dönmek istemediklerini, şehir hayatına alıştıklarını ifade etti.

Melek:

Çocuklarım burada. İnsanın memleketinin yerini bir şey tutmaz ama alıştık. Artık köy işlerini de yapamayız...

Şilan:

Alıştık buraya, daha da dönmek istemiyorum.

Ancak dönmek isteyen veya istemeyen katılımcıların söylemlerinden anlaşıyor ki, dönüş için karar verilse bile bu mümkün gözükmüyor. Çünkü, göçe zorlanma nedenlerinin ortadan kalkmadığı, boşaltılan köylerin bir kısmına köy korucularının yerleştiği, elinde silahıyla halka zulüm ve baskı yapmaya kaldığı yerden devam edeceği endişesi geri dönme fikrini engelliyor. Dönüş için öncelikle koruculuk sisteminin lağvedilmesi, korucuların uyguladığı şiddet ve baskıdan dolayı cezalandırılması, gasp edilen topraklarının teslim edilmesi, gerekli yasal ve hukuki çerçevenin hazırlanması gerekiyor; geri dönüşün ancak ondan sonra düşünülebileceği ifade ediliyor.

Güneş:

Biz hep istedik köyümüze dönmeyi istedik. Dönüş de oldu. 6-7 yaşımız köyde şimdi. Orda da karakol hâlâ var. Öyle olmuyor. Karakol duruyor, köye dön diyorlar. Zaten bizi zorlayıp köyümüzü elimizden aldılar. Şimdi köyümüzde baraj yapılıyor. Artık sular altında kalacak. Nasıl döneceğiz. Valla başımıza gelen kâfirin başına gelmesin. Düşmanın başına gelmesin. Türklerin başına gelmesin. Bize bunları yapanların başına gelsin. Biz çok çektik devletin elinden. Hapislere aldılar, işkence gördük, kaçtık. Ne dersen geldi başımıza. Bu nereye kadar sürecek böyle? Artık bu vahşetin, zulmün bitmesini istiyoruz. İstemiyoruz ölümler olsun. Dört tarafımızda ölümler var. Suriye'de çocuklarımız ölüyor. Hangi milletten olursa olsun ölüm istemiyoruz. Biz vatanımıza hasretiz. Türklerin metropollerinden yaşamak istemiyoruz. Vatanımızda yaşamak istiyoruz. Bize metropoller vatan olmaz. Bin yıl da yaşasak bize vatan olmaz. Biz vatanımızı istiyoruz. Maalesef artık elimizden gitti. Biz ne yapsak da kavuşacağız vatanımıza bilmiyoruz. Valla bilmiyoruz. Buralarda da biz Kürdüz deyince hapse atılıyor, bize saldırıyorlar. Sırf bu dilimiz için. Biz bu dille, anamız dilliyle dünyaya geldik. Allah bizi bu dille getirdi. Doğduğumuz anamızdan doğduğumuz dille konuşma diyorlar. Nasıl adalet bu. Dillimizden dolayı bütün bu işkenceler, bu sürgünler... Valla ben de dilimin özgürlüğüyle ilgili her platforma, her eylemde bulunuyorum. Dilimiz önemli. Bu

ölümler, bu katliamlar bitsin istiyoruz. Ölüm olsun istemiyorum. Allah'ın verdiği canı ancak Allah alır. Kardeş kavgası, katliamı haramdır. Allah hiçbir kitapta hiçbir hukukunda bu ölümlere izin vermemiş. Türk'ün devleti zor bir devlet. O kadar barış barış diyoruz, düşmanca saldırıyor bize. Düşmanca yaklaşıyor. Uzattığımız barış elimize düşmanca yaklaşıyor. Bu şartlarda köye dönmek mümkün mü? Burada yaşamak mümkün mü? Vallahi de bilmiyorum...

Meltem:

Dönmek istemiyorum. Babamın kanı var o topraklarda. Çok nadiren gidiyorum oralara. Gittiğimde de büyük bir hüznle dönüyorum. Ama barış olur, haklar teslim edilir, korucular terk eder o memleketi, yaptıkları suçlardan cezalandırılır... O zaman niye olmasın. Ama şu anda istemiyorum.

Remziye:

Keşke nasip olsaydı gitseydik... Memleketimiz güzelleşseydi, evimiz, ocağımız tütseydi, şenlenseydi, yuvamız [Günde me ava be, mala me avabe]. Geçinebilseydik oralarda, otursaydık yaşasaydık yine eskisi gibi. Eski dostlarımızla, eski komşularımızla tekrar buluşsaydık. Keşke... Keşke... Nasıl istemez insan. Kiradayız, çocukların geçimi zor. Burada sessimizi kısmışız bekliyoruz, barışı bekliyoruz [Hêviya aşitiyîne em]. Dua ediyoruz da bu barış gelsin, güzel bir şeyler olsun da biz de memleketimize geri dönsek.

Sevda:

Baraj altında kalacak şimdi köyümüz. Kimse geri dönmedi. Biz dönmeden önce devlet asker kim yaktıysa bunun hesabını versin. Biz tazminat para istemiyoruz. Devlet şimdi de köye yapacağı barajla ikinci kez topraklarımızı almak istiyor bizden. Bütün köyümüzün arazileri şimdi ağaçlık, yemyeşil bir ova olmuş. Hepsini yakacaklar, yıkacaklar tekrar.

Sürreya:

Benim eşim hasta. İlacıdır, doktorudur. Çocuklarımin da işleri iyi... Daha da dönmek istemiyorum. Tabii yine de hâlâ çok zor şartlarda yaşayan halkımız var. Mağdur edilmiş. Bunlar için köye dönüş için gerekli imkânlar sağlanmalı. Koruculuktan vazgeçmeli devlet. Halk da bu koruculuğa yapmaktan vazgeçmeli. O para zehirdir, pistir, haramdır, bereketsizdir. Kardeşlerimizin kanıdır.

Siyasallaşmış Kadının Çift Yönlü Mücadelesi:

Erkek Bir Yandan, Devlet Bir Yandan!

Görüşmelere, zamanının büyük çoğunluğunu mahallede bulunan daha sonra kapatılan dernekte geçiren erkeklerin yardımıyla başladım. Mahalle sakinlerini bütün farklılıklarıyla bir araya getirmek, kadın-erkek farkı gözetmeksizin kültürel yaşamı zenginleştirmek amacıyla kurulduğu belirtilen Kanarya Halk Derneği'nde geçirdiğim süre boyunca, Kürt hareketinin siyasal söylemi hâkimdi. Gündelik yaşamı ev temizliği, çocuk bakımı, akrabaları ziyaret, düğün, taziye ziyaretleri ile sınırlı ve İstanbul ile tek bağlantıları Newroz, parti (legal Kürt siyasi hareketi) mitingleri, toplantı ve gösterilerinden ibaret olan kadınlar için dernekte yapılan etkinlikler çok önemli bir yere sahipti. Belirli bir zaman diliminde de olsa düzenlenen film ve müzik etkinlikleriyle kadınların sosyal alanı dernek sayesinde genişletilmiş ve "dışarıyla" bağlantılarını kurmuştu. Ayrıca dernekte gençler ve çocuklar için saz, bağlama kursları ve müzik dinletileri gibi kültürel etkinlikler de düzenleniyordu. Ancak kısa bir süre sonra farklı amaçlara "alet" edildiği, kuruluş amacının dışında faaliyetler yürüttüğü gerekçesiyle dernek, kapatıldı. Bu durum, devletin, örgütlü gücü "güçsüzleştirmek" için sıradan bir uygulaması olarak açıklanıyordu. Bir hafta içinde aynı bina, BDP'nin mahalle temsilciliğine dönüştürüldü. Kadınlar, parti çalışmaları bünyesinde kendine iyi hissettiren "dışarıyla" tek bağlantıları olan bu mekânı toplantılar için kullanmaya devam ediyor.

Şilan:

Elimden geldikçe, imkânım oldukça partinin her türlü eylemine, toplantılarına katılmaya çalışıyorum. Valla geçenlerde KCK tutukluları kadın arkadaşlar serbest bırakılmış. Duydum ama çocuklarım var akşam gelecek, yemek lazım onlara. Aldım bütün malzemelerimi akrabam var hemen şurada dedim ki sen Allah rızası için yap bu yemeği akşam çocuklarıma, eve getir dedim. Allah'a inancın olsun eğer gitmeseydim ölürdüm. Öyle bir heyecanla gittim ki uçuyordum. Elimden geldiğince gidiyorum...

Semiha:

Çocuklarıma bakıyorum. Eylem, Newroz, miting olunca katılıyorum. Başka da bir şey yapmıyorum.

Zeynep:

Çocuklarım için yemek yapıyorum, evimin işlerini yapıyorum. Partinin mitinglerine gidiyorum eğer miting varsa. Çocuğum 4 yaşında, çok küçük. Son zamanlarda çocuğumdan dolayı sürekli gidemiyorum.

Sanem:

Çocuklarıma bakıyorum, evime bakıyorum. Arada partiye gidiyorum.

Kadınların büyük çoğunluğu, ataerkil pratikleri eleştirel ve sorgulayıcı bir tavır içinde olsalar da, kadına yönelik baskıyı besleyen geleneksel ataerkil yapılar, kadınların hareket sınırını kısıtlamaya devam ediyor. Özellikle resmî evlilikleri devam ettiği halde, eşlerinin başka bir kadınla birlikte yaşadığını dile getiren kadınlar; eski eşten “eş” diye söz etti. Bu durumda olan iki kadından biri, bütün ilişkisini kestiğini, sadece kâğıt üstünde evli olduğunu belirtirken; diğeri ise, eski eşinin “evlendiği” kadını eve getirip, birlikte yaşamak istediğini ancak bunu kabul etmediği için çevre ve

akrabaları tarafından kınandığını, hatta parti [BDP]'nin çalışanlarının bile bu durumdan dolayı kendisine tavır aldığını üzümlere dile getirdi. Ancak, üstüne getirdiği “kumaya” ve eşine karşı yalnız, tek başına yürüttüğü mücadeleyi kazanmış görünse de; zaman zaman katıldığı miting ve toplantılardan ibaret olan özel yaşamına, eşinin karıştığını ve müdahale ettiğini belirtti. Heidi Wedel'in belirttiği gibi, Kürt kadınlarının toplumsal gerçekliği her ne kadar zenginleşse de akrabalık, etnik ve dinî ilişkiler ile bunların ürettiği değerler ve normlar tarafından kısıtlanmaya, denetim altında tutulmaya devam ediyor (2013).

Derya:

Serok ve gerillanın sayesinde biraz özgürleştik ama yeterli değil, özgür değiliz. Kadınların da hatası var. Kadınlar korkuyor hâlâ erkekten, içselleştirmiş korkuyu. Kendine güvense, korkularından arınsa... Ama olmuyor, bin yıllardır erkek kadının başını ezmiş, parçalamış. Erkek ben güçlüyüm diyor, gücümü de kadına karşı kullanırım diyor, kadını insandan saymıyor... Kadın çamaşır yıka, çocuğu doğur. Kadınsan kölesin.

Sanem:

Kadınlar özgürleşmedi. 100 kadından birinin koşulları düzelmiş. Mesela ben partinin toplantılarına gidiyorum valla hâlâ bize kötü bakıyorlar. Derneğimizdeki insanların bazıları benim için kocasını evine kabul etmedikçe bu kadını almayın derneğe demişler. Zihniyetler kirli hâlâ. Temiz değil. Kadınların kurtuluşu nasıl olacak, yoldaş? 100 kadından biriyle olmaz. Çok yavaş ilerliyor.

İstanbul'a göç eden kadınları konu aldığı araştırmada Wedel, okur yazar olmayan ve Türkçeyi çok az bilen göçmen Kürt kadınlarının; devletin yönlendirmesi altında olan televizyon haberlerini, siyasi bir bilinçle ve eleştirel bir tarzda yorumlayıp, yaşanan baskıları politik bir söylemle aktarmalarından etkilendiğini belirtiyor

(2013). Bu tanımlama, Kanarya Mahallesi'nde görüştüğüm kadınların çoğunluğu için geçerli. Göçün kendisinin politik olduğunu düşündüğümüzde, iç içe geçmiş birçok faktör sonucunda, kadınların politikleşmesi şaşırtıcı değil. Yerinden edilmiş ailelere odaklandığı araştırmasında Kaygalak, sadece kadınların değil, göç eden nüfusun bir bütün olarak siyasallaştığını, yerleştikleri yerlerde yeni siyasi eğilimlerin ortaya çıktığını, hatta bazı yerlerde hâkim siyasal eğilimleri değiştirdiğini belirtiyor (2009). Yerleştikleri yerde yoksullaşan bu kitlenin ihtiyaçları ve talepleri üzerine inşa edilen, kadınların aktif katılımıyla şekillenen Kürt siyasi hareketi aracılığıyla, toplumsal yaşamı dönüştürme çabası kapsamında; kadın hak ve özgürlüklerinin genişlemesi, karar verme süreçlerinde etkinleşmesi yönünde önemli değişiklikler yaşanıyor.

Aysun:

Geçenlerde beni ziyarete geldi bir akrabamız. O gittikten sonra günlerce ağladım. Hapishanelerin durumunu anlattı bana, rezaletini anlattı devletin... Onca genç boşu boşuna hapishanelerde eziyet görüyor, çürüyor. Devletin zulmü hiç bitmiyor. Daha önce, 5 yıl oldu galiba... Polis gencecik bir çocuğu öldürdü. Şerzan'ı [Şerzan Kurt] öldürdü, Muğla'da... Öğrenciydi daha... [ağlıyor]... Sonra ne oldu... Şerzan'ın katili olan polisi terfi ettirler. Yine geçenlerde biliyorsundur belki, bir gerillanın cenazesini sürüklüyorlardı, ordan geçen askerler de ayağıyla başına vuruyorlardı. Ahhh... Hem bizi öldürüyorlar hem de... Neyin hükmüdür bu? Öldürüyorlar, yakıyorlar. Sonra bunu yapanları terfi ettirdiler... Kürtlere yapılan zulüm kimseye yapılmadı. Kürtler mazlumdur. Kürtler esirdir. Hep de hakları yerde kalıyor.

Zeynep:

Ben devleti yönetenleri vallahi anlamıyorum. Kendi halkıyla savaşıyor nasıl yabancı devletlerle savaşacak, nasıl Ortadoğu'da bir güç olacak. Onca çocuklarla dağlarda savaşıyor. İkiye bölmüş vatandaşını. Aklını kullansa o çocuklar onun vatandaşı. Birlik ol vatandaşınla... Bu Kürtler kimin Kürt'tü. Kendi

ülkesinin vatandaşı... Hâlâ terörist diyor, savaşıyor, öldürüyor. Ancak savaşa para yatırıyor, milletini yoksullaştırıyor... Ne için, neyin savaşıdır bu, kimin savaşıdır?

Güneş:

Kürtler huzura kavuşmadıkça Türkler de huzura kavuşamazlar. Bu kavga sürdükçe biz bu kadar ezildikçe Türkler de huzura varamazlar. Bu dava sonlanmadıkça, masa başında çözülmedikçe Türk halkı da huzura kavuşamaz. Ne Türk ne Kürt... Türkler sanmasın ki bu acı, bu ölümler yaşandıkça Türkler de huzura kavuşacaklar... Ne zaman bu dava bitecek o zaman hepimiz rahat bir nefes alacağız. Şimdi mesela ben uzun zamandır partide görev almıyorum. Gelinimin çocukları var. Onları bırakamıyorum. Her türlü eylem, newroza gidiyorum ama bu evimdeki sorumluluklarımdan dolayı artık çalışamıyorum... Ama hep yanlarındayım. Mesela geçen yürüyüşe gittim ayaklarım kırıldı, alçıya alındı. Bu... Eroine, fuhuşa hayır yürüyüşüne... Geçenlerde 11 KCK tutuklusu serbest bırakıldı, onları da ziyarete gittim. Haklarımız için sonuna kadar mücadele edeceğiz.

Kadınların gündelik yaşamına yön veren siyasi pratikler, Öcalan'ın söylemleriyle inşa ediliyor; toplumsal, siyasal ve kültürel haklar, Öcalan'la özdeşleştirilerek, ortaklaştırılarak talep ediliyor.

Derya:

Kadının eskiye göre durumu azıcık daha iyi; Başkan ile gerillaların sayesinde. Biraz ilerleme var ama yeterli değil. Daha çok haklarımız var olacak. Bazen de bir ileri iki geri yaşıyor kadınların hakları. Bunda biraz kadınların da payı var. Aslında yılların korkusu var. Kadın o korkusundan sıyrılamıyor. Eskiden erkekler kadınları şiddetle bastırıyorlardı, neler nelerle bastırıyorlardı. Allah korusun... Böyle erkekler olmaz olsun. Kadını insandan saymıyordu. Benim gücüm var diyor. Konuşmasıyla, kelimesiyle davranışlarıyla hep işkence yapıyordu kadına. Kadın

doğur, kadın çamaşır yıka, kadın yemek yap, kadın o adama bak, adamın köleliğini yap. Kürt erkekleri köleyken, kadınları da kendilerine köle görüyorlardı. Aşağılıyordu. Şimdi durum biraz daha iyi ama yeterli değil.

Zeynep:

Kadınlar bu taraftan da eziliyor. Tutsaktır. Şimdi biraz daha özgürleşmişler. O da Apo kadınları desteklediğinden beri sadece sessiz duruyorlar erkekler. Ama yine de eziliyorlar, yine zulüm ediyorlar erkekler. Vallahi hâlâ da tutsaklar. Duyuyoruz her yerde zulüm devam ediyor. Valla benim evimde biz eşitiz. Ama yine de erkeklere biraz daha hizmet etmemiz gerekiyor. Yine de erkektir. Devlet bir yandan erkekler bir yandan...

Esra:

Biz Kürt kadınların borçlu olduğumuz bir yer var. O da dağlardaki kızlarımızdır, Başkan Apo'dur. Önceleri Kürt erkeklerin boynu büküktü devletin karşısında. Devlet karşısında korkaktılar. Eve gelince kadınlara her türlü zulmü görüyorlardı. 13-14 yaşındaki kızları 70 yaşındaki adamlara veriyorlardı. İki kadın, üç kadınla evleniyorlardı. Kürt kadını mücadeleye katılmadan önce Kürt erkeği devletin kölesi gibiydi. Kürt kadını ne zaman bu mücadelenin içinde yer almaya başladı bu mücadele daha iyi bir yere geldi. Kürt kadınları dillerine sahip çıkmalı, çocuklarıyla Kürtçe konuşmalı. Bizim bu dillimiz için çocuklarımızın kanı döküldü. Elimizde kalan son mücadeledir. Dillimiz de elimizden giderse o zaman o gün kesinlikle biz de ölürüz.

Kürt kadınlarının etkin konumunu ve "özgürlüğünü" sınıfsal bir durumla değerlendiren kadınlardan biri; eğitim ile ilişkili profesyonel bir mesleğe sahip olan kadının; eğitim olanaklarından yoksun, işsiz, güvencesiz olarak çalışan kadına göre yaşamı üzerinde daha fazla söz sahibi olduğunu belirtti.

Melek:

Kürt kadınlarından okuyanlar daha iyi durumda, hak ve hukuklarını biliyor, mücadele edebiliyorlar. Diğer Kürt kadınları hâlâ baskı altında, hâlâ zulüm görüyor. Kocasından, çocuklarından her yerden görüyor. Her zaman Kürt kadınları fedakârlık yapıyor. Kürt kadınları çocuklarının arkasında...

Görüşülen kadınların ifadelerinde ve davranışlarında tutarsızlıkları da gözlemledim. Örneğin bütün kadınların “kız kardeş” olduğunu, kadınları baskı altında tutan ataerkilliği eleştirdiklerini, ataerkilliği besleyen geleneksel yapılara karşı eleştirel bir tavır takındıklarını; erkeğin kadına karşı “üstünlüğünün” ardında gizli olan kadın “düşürülmüşlüğü” yattığını, bu zihniyet ve yapılarla mücadele ettiklerini iddia etmelerine rağmen; geleneksel ataerkil ilişkiler, bizzat aynı söylemi geliştiren kadınlar tarafından yeniden üretiliyor. Erkek çocuklarının dışarıda oyun oynarken; aynı yaştaki kız çocukları, evde, ev işlerine ve çocuk bakımına anneye yardımcı oluyor (bkz. ek 8-9). Bu durum bir katılımcı tarafından özeleştirisi olarak dile getirildi.

Zeynep:

Kadınlar kendi kendini mahkûm ettiriyorlar. Evet partiye gidiyorlar özgürlük istiyoruz diyorlar, ama eve gelince aynı kaldıkları yerden devam ediyorlar. Sofrayı kıza kurduruyor anne, evdeki büyük kızına küçük erkek kardeşinin gömleğine sen ütüle diyor. Biz kadınlar böyle yetiştiriyoruz çocuklarımızı. Ben de aynısını yapıyorum. Ben farklı bir şey yapmıyorum yani.

Kimse'nin Vitrini Değiliz!

Katılımcılardan biri, gittikçe artan kadın cinayetlerini hatırlatarak, bu cinayetleri kadının baskı ve tahakküm altına alınmasıyla ilişkilendirdi. 1 Eylül Dünya Barış Günü'nde, barış eylemine giderken kocası tarafından öldürülen ve Kanarya'da yaşayan aktivist

Neslihan, kadın özgürlüğü için mücadele etmesine rağmen, erkek şiddetinden kaçamadı. Görüşülen kadınlar, kadın mücadelesi yükseldikçe, bununla orantılı olarak artan baskı ve zulmü, üzüntüyle karşılıyorlar. Kadınlar, erkeklerle birlikte “yan yana, omuz omuza” çalışıyor olmalarına rağmen; erkeklerin, kadınları hâlâ “eksik” gördüğünü, kadınları karar verme organlarından uzak tutmaya çalıştığını, kadınlara karşı güvensizliklerini söylemlerinde yansıtmamaya dikkat etseler de, davranışlarında gizli olan ataerkilliğin çaba sarf etmeksizin gözlemlenebildiğini belirtti.

Meltem:

Yoldaş, esasen kadına çok zulüm var. Her gün bir kadın katliamı yaşanıyor. İkili evlilikler. Biz bitecek sandık ama zulüm de git-tikçe artıyor. Partide de aynısını yapmaya çalışıyorlar erkekler. Ama biz bilinçliyiz, müsaade etmiyoruz. Ben geçenlerde An-kara'ya gittim. Erkekler bize destek vermek istiyorlar. Tamam, anlıyoruz ama yine de buna da müsaade etmiyoruz. Dönüşte Küçükçekmece'de araba yok diye haber verdim, arabayı getirdi bir erkek arkadaş. Arabanın ücretini ödemeye çalıştı. Olur mu dedim hiç öyle şey? Ben paramı veremiyor muyum? Ben sadece tanıdık bir araba istemiştim. Bizi ciddiye almıyorlar. Bize gü-venmiyorlar, yapabileceklerimize güvenmiyorlar. Geçenlerde Mehmet Ağar'ı protesto etmek için de gitmiştik. Başkan [BDP ilçe başkanı] da oradaydı. Bizi küçümsüyorlar. Biz yönetime gi-riyoruz, meclise giriyoruz ama bakıyoruz bazen bizi kapının dı-şında tutup içerde kendi kendilerine karar veriyorlar. Birkaç kez buna şahit oldum. Valla elimi masaya vurdum ve kadının sözü olmadığı yerde biz yokuz dedim. Kabul etmiyoruz. Ne karar verilecekse beraber vereceğiz. Madem öyle evimizde otururuz. Ben hep öyle diyorum, biz vitrinleri değiliz kimsenin...

Kadınların büyük çoğunluğu, toplumsal yaşama dayatılan ka-dınlık-erkeklik normlarının, kadınları erkeklerin gerisine ittiğini, kadın için erkeksiz bir yaşamın çaresizlik, eksiklik olarak ataerkilli-ğin meşrulaştırdığı geleneksel kalıpları reddediyor, ataerkilliği ter-

sinden okuyarak yaşamın ancak kadınla güzelleşebileceğine inanıyorlar. Yaşamın kendisinin “kadın” olduğunu ve “erkek” iktidarının “kırlettiği” renginden, gerçek rengine kavuşabilmesi, kadının “cinsiyle” var olmasıyla, “dışarıya” çıkıp, kamusal alanda yer alma mümkün olacağına inanıyorlar.

Güneş:

Kadın her türlü zorbalığın altındaydı. Kadın kendinin farkında değildi. Yeni yeni kadın bilinci oluştu, kadın yeni yeni kendini tanımaya başladı. Kadınlar gerillada en ön saflardalar şimdi, şehirde de kadınlar erkeklerle birlikte erkeğin yaptığı her işi yapmaya başladı. Kadın eziliyordu önce. Şimdi de eziliyor ama eskisi kadar şiddetli değil. Kadın kendini tanıdıkça siyasete de, yaşama da renk geldi. Kadın her yerde artık... Kendini tanıyarak, bilerek kendi olarak var olma mücadelesini veriyor. Öyle erkeklerin çizdiği yolda yürümek yok. Kadınlar karar verme sürecinde, her yerde var artık.

Sevda:

Kadınlar güçlüler ama çalışmıyorlar. Bir gün biz Öcalan'a özgürlük için imza toplayacaktık Silivri'ye gittik, erkekler de söylemiyorlar açıkça ama bizi koruma amaçlı geldiler. Tamam erkekler bize destek olsunlar ama bizi ezmeden... her yere erkeklerle gidiyoruz. Tamam partide erkekler bize destek veriyorlar ama olmuyor. Kadın daha özgürleşmedi, nerde? Kolay mı öyle, erkeklerden kurtulmak? Kadınların çoğu hâlâ kocasından korkuyor. Ben yeni İstanbul'a geldiğim yıllardı, mitinge gideceğim. Arkadaşım [kocasını kastediyor] bana gitme, yakalanacaksın dedi. Ben dinlemedim gittim. Valla Taksim'de gece saat 01'e kadar mahsur kaldık, çıkamadık dernekten. Eve geldiğimde arkadaşım [kocasını kastediyor] neler etti başıma, neler, yaptı bir bilsen? Bela oldu, demediğini bırakmadı. Ama ben takmadım, kolay olmadı yani. Şimdi çok rahatım, özgürüm istediğim her yere, izin almadan gidiyorum. Zaten bir miting, bir eylem olunca gitmezsem ölürüm. Ben hakkımı aldım ama bu arkadaşıma haksızlık

yapmam anlamına gelmez. Biz arkadaşı, ne karı koca... Arkadaşımı da düşünürüm, ama gitmem gereken yere de giderim. Mesela beni arıyorlar yarın saat 8'de bilmem nereye gideceğiz, çıkıp gidiyorum. Geçenlerde yine arkadaşım eylem dönüşü bana sorumluluğumu hatırlattı, bir sürü şey saydı yine. Arkadaşım morali bozuksa ben de onunla üzülrüm, arkadaşlığımız, dostluğumuz da önemli. Ama ona dedim ki ben de gitmek zorundayım, Kürdistan'ın özgürlüğü için. Bizim davamız şeref ve namus davasıdır, hiçbir davaya benzemez.

Dışlanma, Ötekileştirilme Aracı Olarak Geleneksel Kıyafetler

Cenk Saraçoğlu, İzmir'de yaptığı *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler* adlı alan çalışmasında, "Kürt düşmanlığı" konusunu ciddi bir çözümlemeye gidiyor, "Kürt karşıtı" kişilerin zihniyet dünyasına, algısına dayandırarak, bu düşmanlığın nasıl bir söylemle meşrulaştırıldığını açıklamaya çalışıyor. İzmir'e yönelen Kürt göçünün yarattığı kaygıyı Saraçoğlu, İzmir'in kapasitesini aşan bir nüfus artışıyla karşı karşıya kaldığı, bu durumun yarattığı olumsuz koşullara duyulan rahatsızlık değil, "modern, laik, Batılı" İzmir'in karşıtlığıyla ifade edilen cahillik, haksız kazançla geçinme, bölücülük ve Kürt işgali gibi yerli halkta oluşan yeni Kürt algısıyla açıklıyor. Kürtlerin okullu eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle, bu algının tamamen yersiz olmadığını, ancak bu eğitimsizliğin "cahilliğin" altında yatan gerçeğin; yerinden edilmeleri sonucu, sosyal ve ekonomik sermayeden mahrum kalmaları, yerleştikleri yerlerde anadillerinin dışında "yabancı" dille eğitim almalarının yarattığı zorluklarla olduğunu belirtiyor. Saplandıkları dezavantajlı konumu aşmak ve yoksulluğu gidermek bireysel çabalarla mümkün olamayacak kadar da zor olduğunu ekliyor (Saraçoğlu, 2011). Evin gelir getiricisi çocuklar olunca da yoksulluk sonraki kuşaklara miras kalmaktadır. Bu yönüyle, toplumsal dinamikleri yerinden oynatan yerinden edilmiş Kürtlerle, "yerli halkın" ilişkisinin sınıfsal özellikler taşıdığını belirtiyor (Saraçoğlu, 2011). Kadınların anlatıları Saraçoğlu'nun belirttikleriyle paralel ifadeler içeriyor:

Melek:

İki çocuğum tekstilde çalışıyor. Bütün çocuklarımı okuldan çıkarttım, işe verdim. Şimdi de asgari ücretle çocuklarına bakamıyorlar. Ben de tek başımaydım, babaları yok, destekçimiz yok. Ben çalışamıyorum, çocuklarım hepsi küçük. Korktum çocuklarımı kaybederim, babaları yok, kimsemiz yok. Uyuşturucusu var, çetesi var, her şeyi var. Bu yüzden erken evlendirdim çocuklarımı, küçük yaşta evlendirdim hepsini... Şimdi zor bakıyorlar çocuklarına...

Şilan:

Çocuklarımı burada çalışmaya gönderdim, kız kardeşimin evinde kaldılar. Dört yıl boyunca... Uzunca çalıştılar, toparlandık, evimizi taşıdık geldik. Çaremiz yoktu. Küçüktü çocuklarım... Ortaokulu zar zor bitirdi ortancası. Zaten büyüğü 5. sınıftan sonra çalıştı. Ne yapacaksın. Valla tekstilde ne zorluklarla çalışıyorlar, güneş bile girmiyor atölyelere. 11, 12 saate kadar çalışıyorlar. Durumumuz iyiydi köyde, çocuklarımızın kazancına mı ihtiyacımız vardı?

Bütün kadınların, kişisel bir deneyimine dayandırarak anlattıkları temel dışlanma biçimi, anadil ve geleneksel giyimlerinin merkezinde gerçekleşiyor; özellikle kamu hizmeti veren sağlık ve eğitim kurumlarında karşı karşıya kalıyorlar. Kadınların, Türkçeyi aksanlı, “düzgün” konuşamamalarından dolayı, “ayrımcılıkla, dışlanmışlıkla” karşı karşıya kalmaları, kamusal alanda gerilim yaratmasına sebep oluyor. Saraçoğlu’nun, İzmir’de yaptığı alan araştırmasında, İzmirli orta sınıfların, Kürtlerle “karşılaşmasında”, Kürt düşmanlığı üzerinden kurgulanan ötekileştirme ve dışlanmanın dil üzerinden yapılmasının kökünü, resmî milliyetçi ideolojinin asimilasyoncu politikalarının, Kürtçenin üzerindeki başarısı olduğunu belirtiyor. Kürtçe konuşmanın devlete meydan okuma algısının nedeni, Kürtçe konuşmanın bölücülük ve vatan haini olarak anlamlandırılmasıyla açıklıyor (2011). Wedel de, sahip olduğu her şeyi elinden alınarak, yerinden edilen Kürtlerin, İstanbul gibi

metropollerde ağır yoksulluk şartlarında, iş yaşamında olmak üzere, diğer bütün alanlarda ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtiyor (2013).

Gözde:

Mesela ben geçenlerde okula gittim kadın soruyor nerelisin diye? Dilimizden belli oluyor, doğru dürüst konuşamıyorum Türkçeyi. Kendi dilimiz olsaydı o kadar çirkin görünmezdi. Dilimiz güzeldi. Şırnaklıyım dedim kadına. Kadın da belli oluyor dedi. Öğretmen soruyor doğru dürüst anlamıyorum. 10 kelime-den beş altısını ancak anlıyorum. Çocuğuma sordum da anladım tam ne dediğini...

Melek:

Ben her şeyi gördüm. İlk geldiğimde dilim yok. Bir ekmek almaya bile gidemiyordum. Eşim varken de bekliyordum ki eşim gelsin bize ekmek alsın. Doktora gidemiyorduk. Ben geçenlerde doktora gittim. Yaşlı bir kadın da gelmiş. Kürt. Türkçeyi bilmiyorum. Benden yardım istedi. Ben de dedim ki ben bugün doktora gitmesem de olur. Gerekirse yarın gelirim, sana yardım ederim dedim. Gittim doktora durumunu anlattım. Bana kızdı sen git, kadın gelsin. Kadın Türkçe bilmiyor dedim, çevirecek biri lazım dedim. Ben uğraşamam bir saat sizinle, çekin gidin dedi. Ben de hemen başhekime çıktım. Durumu anlattım. Başhekim geldi doktora dedi ki bir muayene et sonra konuşuruz dedi. Bugün artık hakkımızı da arayabiliyoruz, haksızlıklara karşı mücadele edebiliyoruz. Ama dilimizin kabul edilmediği zamanlar vardı.

Aysun:

Parti eylemine katılanı içeri atıyorlar. Kanımca biraz daha sinmiş bu yıl Kürtler. Geçenlerde kadınlar gününe gittik. Hepimiz kadınız. Saldırdılar. Küfrettiler. Taşlarla saldırdılar. Biz de arabalarımıza sığındık. O kadar çoktular ki. Vallah arabamıza birkaç taş geldi. Şoför hızlı sürdürdü de aralarından kurtardı

bizi. Kadınız diye bize tahammülleri yok. Beyaz tül bendimize saldırdılar aslında. Hak hukuk yok. Zorbalık. Yıllardır aynı zulüm. Hâlâ yapıyorlar bakalım nereye kadar sürecek. Ben daha ne diyeyim.

Kürtler, 1990'lı yıllarda kitlesel ve kısa dönem içinde yerinden edilmeleri nedeniyle, Kürtlerin belirli mekânlarda yoğunlaşarak; Kürt kimliğini, kültürel, toplumsal sembolleriyle yeniden üretilme, imkânı sağladı. Yerinden edilen nüfusun, yerleştikleri yerlerde özgül farklılıklarını koruması, (Saraçoğlu, 2011), Türklerde "Türk" kimliğinin stratejik gücünü yitireceğine dair korkuların oluşması nedeniyle (Kentel ve ark. 2009), "şehrin egemen sahipleriyle" "karşılaşması" Kürtlerin, öteki olma durumunu derinleştirdi. Kadınlardan birinin, Kürt kimliklerini inkâr etmeleri durumunda ayrımcılığın ve dışlanmışlığın önüne set çekilebileceğini vurgulaması Saraçoğlu, Kenterve arkadaşlarının yaptığı araştırmaları teyit ediyor.

Güneş:

Eğer biz Kürdüz demezsek saklasak, sizin gibi düşünüyoruz, Türküz deyince bir sorun yok, baskı yok. Kürdüz deyince sıkıntı çekiyoruz. Kendimizi inkâr ettiğimiz zaman problem yok. İlk geldiğimizde dil yok, fakiriz. Aklına gelen her şeyi yaşadık. Ona rağmen, bunca yaşadıklarımıza rağmen barışı istiyoruz. Devlet bizle barış yapmıyor. İstemiyor bizimle barışı. Beklentimiz herkesin birleşmesi, barışı talep etmesidir. Her yerde ölüm savaş var. Biz savaşı istemiyoruz.

Her vatandaşa parasız, zorunlu eğitimle fırsat eşitliği sunma iddiası taşıyan devlet okulları; Kürtler için eşitsizliğin yeniden, en sert üretildiği yerler. Eğitim, artan özel okullarla ve bu okullarda eğitim gören "üst sınıfa" mensup çocuklara; gerçek yaşamla paralel, yaratıcılığı zenginleştirme gibi avantajlar sağlanırken; alt sınıflara mensup çocuklar için mevcut devlet okulları, sürdürdükleri yaşamla paralellik değil; zıtlıkları içeriyor. Ağır ekonomik koşullar

altında hayatta kalma mücadelesi veren ailesinin ekonomik sermayesi olan çocukların, okul ile gerçek yaşamı bütünleşemiyor. Kürt çocuklarının hem alt sınıfta bulunması, hem de “yabancı” bir dille eğitim alması; sorunu katmerleştiriyor (Saraçoğlu, 2011). Böylelikle sistematik bir “öteki”yi yaratan koşullar, toplumsal yapılar ve kurumların yardımıyla yeniden üretilerek, “gerçek” işlevini yerine getiriyor (Saraçoğlu, 2011). Kadınların anlatımında, bu “öteki”, “dilsizlikleri” üzerinden yeniden üretilerek, Kürtlüklerini “ele veriyor” ve ayrımcılığa maruz kalmalarında önemli bir işlev görüyor.

Hasibe:

Kürtçe konuşuyoruz. Ev vermiyorlar. Çocuklarımız çok. Terörist diyorlar. Her türlü zorluk çektik. Korkuyorduk, Kürdüz demeye. Ama dilimizden, her şeyimizden anlaşıyor, Kürt olduğumuz. Nasıl yaşayacağız, bu şartlarda nasıl yaşayacağız birlikte. Ama şu sıralar daha iyi, en azından dilimiz inkâr edilmiyor.

Sanem:

Biz dilimize, kültürümüze sahip çıkıyoruz, Serok'un [Abdullah Öcalan] çizdiği yol önemli. Ben bu beyaz leçeğimle doktora gidiyorum, bazı arkadaşlarım diyor ki bu beyaz tülbentle doktor sana bakmaz, zorluk çıkarırlar diyor ama ben ne yapacağım, bu benim tülbentim. Ben buyum, kendimi mi inkâr edeceğim? Biz geçenlerde doktora gittik kızım. Metrobüste Kürtçe konuşuyoruz diye üstümüze yürüyorlar. Korkmuyoruz ama bakışlar, duruşlar. Kendi dilimizi konuşamıyoruz.

Melek:

Çok çektik, rezillik gördük. Ben ilk geldiğimde dükkâna gidip bir ekmek alamıyordum. Ben de kadınlarla belediyeye gittim, durumum iyi değil diye. Memur geldi, bana bir şeyler sordu ben de Türkçe bilmiyorum dedim. Türkçeyi öğren o zaman gel dedi, gitti. Yardım yapmadı valla. Bu nedir? Bu haksızlık değil mi?

Semiha:

Valla benim apartmanda komşularım hepsi Türk. Ben onlarla konuşmayı, gelmeyi gitmeyi, komşuluk yapmayı isterim. Ama ne yapacaksın, dil yok. Geçenlerde dışarı çıktım Kürtçe konuşuyordum arkadaşım [kocas] Mahalledeki çocuklardan biri taklidimi yapıyor. Biz ilk geldiğimizde Kürt olduğumuzu söylemeye korkardık, dilimizden anlayacaklar diye korkardık. Şimdi burada herkes Kürt.

Gülnaz:

Geçen yine doktora gittim. Gelinimin içeri girmesine izin vermedi. Çocuğumun yaşıtıydı. Ağlayarak çıktım. Ben Türkçe bilmiyorum, anlamıyorum. Ne olacak ha! Söyle ne olacak? Bundan büyük haksızlık, zulüm var mı? Benim dilimi konuşan doktor istiyorum, kendi dilimizde eğitim veren okullarımız olsun, Serok'umuz olsun. Bunun neresinde yanlışlık, neresi hata. Fırına gittim fırıncı Türk. Ben gidince "dudu nanan" (iki ekmek), "dudu nanan" dedim. Adam "dudu nanan" deyip iki ekmek verdi bana. Ben bilmiyor muyum iki ekmek demeyi. Biliyorum ama demiyorum. O da bilsin dilimi... Ne var? Biz sömürge miyiz? Valla kesseler de beni Türkçe konuşmuyorum.

Zeynep:

Yaşadığımız her şey ayrımcılık, dışlanmışlıktır. Okulda her yerde çocuklarımız ayrımcılık görüyorlar. Ben okula toplantıya gidiyorum orda da var. Biz Newroz'dan geliyorduk trende oturuyoruz. Benim de Kürt olduğum başımdaki tül bentten, dilimden belli. Belki on kere pis Kürtler diyor, pis Kürtler treni kırdı, döktü dedi. Ben de o gün o trendeydim Newroz'a gitmek için. Newroza gittiğimizi bilen ülkücüler treni taşıladı. Treni ülkücüler perişan etti, Newroz'a gitmeyelim diye. Sonra yine olayı "pis" Kürtlerin üzerine attılar.

Kadınlardan biri, ev sahibinin Kürt olduklarını bildiğini; ancak

“PKK’nin siyasi uzantısı” BDP’ye oy verdiklerini anlayınca, evden çıkartmak istediğini söyledi. Ferhat Kentel, Meltem Ahıska ve Fırat Genç’in “Milletin Bölünmez Bütünlüğü” *Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler)* adlı araştırma raporunda; Türk milliyetçiliğinin yükselişindeki ortak paydanın PKK’ye karşı üretilen düşmanlığın yattığını belirtirken (Kentel, Ahıska, Genç, 2009: 98), Saraçoğlu, bu düşmanlığın, 1980’den sonra 12 Eylül Askeri Darbesi’yle devletin bütün ideolojisini Kürtlerin varlığını inkâr ve onların aslen Türk olduğunu yaymak ve üretmek üzerine kurgulamasıyla açıklıyor (Saraçoğlu, 2011).

Gözde:

Valla ev sahibim Kürt olduğumuz için evden çıkarmak istiyor. Aslında Kürt olduğumuz için değil, AKP’li olmadığımız için... BDP’li olduğumuz için evden çıkarmak istiyor. Buralarda da BDP denince akıllarına PKK geliyor. Mesela benim ev sahibim Kürt olduğumuzu biliyordu. Allah için... Birkaç gün önce ev sahibimin evine gittim. Bahçede ev sahibinin karısıyla birlikte bir kadın oturuyordu. Kadın bana nerelisin diye sorunca ben de Şırnaklıyım dedim. Kürt müsün deyince, ben de Kürt’üm dedim. Dedi ki valla Kürtlerin kafası çok sert. Ben de dedim niye? Dedi ki yedikleri ekmeğe ihanet ediyorlar. Ben de dedim ki biz sizin dediğiniz ekmeği istemiyoruz. Bu benim dilim, kültürüm... Dili mi kültürümü de bir torba makarnaya, kömüre satmam dedim. Ben böyle deyince ev sahibi de o zaman çıksınlar evimden dedi. Durum bu yani...

Güncel ve politik olayları takip eden kadınların, Gezi Parkı direnişine destek verdiği halde, aktif olarak yer almamalarını ancak Doğu ve Güneydoğu’da güvenlik gerekçesiyle dağların yeşillenmesine dahi izin verilmeden yakıldığını; batıdaki tepkisizlik nedeniyle direnişçilerin samimiyetlerini sorguluyordu. Susan McDonald, Kürtlerin maruz kaldığı hak ihlallerine sadece Türkiyeli kadınlar değil, Avrupalı kadınların da benzer tutum sergilediklerini belirtiyor. Kürt kadınlarının, erkekler gibi, etnik kimliğini ifade edemediği,

dilinin yasak olduğu dönemlerde, özellikle, cezaevlerinde bulunan kadınlara, tecavüz ve bekâret kontrolü gibi çeşitli insan hakları ihlali yaşandığı; bu ağır insan hakları ihlali dahi, Batılı feministlerin sesini yükseltmelerine neden olamadı (McDonald, 2013).

Derya:

Onca köylerimizi, dağlarımızı yaktılar. Hayvanlarımızın otlaklarına bile göz diktiler. Cehenneme çevirdiler hayatımızı. Kimse sessini çıkartmadı. Ne Türkiye halkları ne de Avrupa. Bugün Taksim’de eylem var. Biz haksızlar demiyoruz. Haklılar ancak Kürdistan dağları için niye ses çıkarmadılar. Kürt insanı kadar mazlum bir halk yok dünyada, yalnız bir millet yok. Hâlâ bize haksızsınız diyorlar. Suçsuz sorgusuz onca insanı öldürdüler sokakta. Sokakta niceleri vuruldu... Hâlâ haklılığımızı ortaya çıkaramadık, ölülerimizin hesabını bile soramadık. Bu devlet binlerce insanı rahat rahat öldürdü. Acaba başka bir devlette oldu mu, bu kadar kolay insan öldürülen başka bir devlet var mı? Hesabı sorulmayan, bunca haksızlığa rağmen devlet haklı olarak görülüyor. 10 kadından 5’i dul kalıyordu. Çocuklar yetim kaldı işsiz, güçsüz, aç kaldı çocuklar. Kimse de sahip çıkmadı. Hâlâ da devam ediyor.

Meltem:

Biz Taksim’deydik cumartesi günü. Gezi Parkı’ndaydım arkadaşımı bekliyordum. Polisin biri geldi teyze çık dedi. Ben ne yapıyorum burada dedim. “Çık teyze!” diye sessini yükseltti. Ben de ona dedim ki, ne var yani burada bekliyorsam, bombam yok, bir şeyim yok. Kürt olduğum için çıkartıyorsun dedim. Bir de şunu da söyleyeceğim: Bugün Gezi Parkı için, bir ağaç için ayağa kalanlar Kürdistan’ın her taşı toprağı ağacı çiçeği ateşe verilirken neredeydiniz, bizim köylerimiz yakılınca nerdeydiniz?

Yaşlı kadınların hepsi, İstanbul’da kendilerini “hasta” hissettiklerini, kendilerine iyi gelen tek yerin parti (BDP) miting ve toplantılarının olduğunu dile getirdi.

Güneş:

Evde ben hastayım. Partiye gitmediğim an hastayım. Gideme-yince hastayım. Gidince sağlıklıyım. Tek ilacım parti ve parti ça-lışmaları. Nasıl idare edeyim nasıl oturayım yerinde. Onca kanı döküldü genç kızların, erkeklerin. Onca insan yaktı kendini... Onca çocuklarımız zindanlarda. Nasıl rahat olalım, nasıl evi-mizde oturalım. Biz huzurlu olamayız. Bu dava sonlanmadıkça bütün huzura kavuşamazlar.

Gülnaz:

Valla İstanbul benim ömrümden 10 yıl aldı. Yerimiz yurdumuz değil. Ama ben mitinglere, kutlamalara, anmalara katıldığımda biraz ferahlıyorum, nefes alıyorum. Mesela geçenlerde 3-4 saat konuştuk, bir araya geldik. Kendime geldim.

Bahar:

Ben artık hastayım. Aktif olarak çalışamıyorum ama partinin her türlü mitingine katılıyorum. Hastayım artık, yaşlıyım... Valla ben burada nefes alamıyorum. [Binamên derna yê li vêr]. Nasıl gece gündüz oluyor bilmiyorum. Hasta oldum buralarda. Ama çocuklarım var torunlarım var. Nasıl bırakıp gideyim. Si-irt'ten çok istiyor ailem gel diyorlar illaki ama nasıl gideyim.

Meltem:

Benim yaşamımı zor yoldaş. Ben partiye gittiğimde partide ça-lıştığımda çok ferahlıyorum, o zaman daha iyi hissediyorum kendimi... Partide ne olursa olsun katılıyorum. Ne görev verse-ler yapıyorum. Cumartesi Anneleri'yle her cumartesi Galatasa-ray Meydanı'ndayım. Sağ olduğum sürece babamı arayacağım. Devlet çok zulüm etti. Sağ olduğum sürece babamın kemikle-rini arayacağım. Gerçi babamla birlikte bütün kayıplar bizim. Babamla birlikte yanan herkes bizim parçamız... Aynı acıyı, or-tak acıyı paylaşıyoruz. Partide kadınların oranı gün gün artıyor.

Yeni yönetimle daha artacak. Bazı erkek arkadaşlarımız var; bir kadın gibi yardım ediyorlar, bize destek oluyorlar. Ama genelde kadının her yerde yaşamı zordur. Kadının üzerinde her zaman yük var. Mesela evde bile yükümüz fazla. Bizim sorumluluğumuz fazla. Ama bunu kırmak için mücadele ediyoruz.

Ütopyalaşmış Gelecek: Barış!

Kadınların yaşam beklentileri; şeffaf, açık ve somut gerçeklikleri kapsamaktadır. Ortaklıklarını kaybettikleri yakınları üzerine kuran kadınlar, beklentilerini “barışla” ete kemiği büründürerek dile getirmişlerdir. “Barış istiyorum” olarak kodlanan bu cümleye, “Barıştan kastınız nedir, biraz açar mısınız?” sorusunun cevabı “sevdiklerinin ölmeyeceği; çocuklarının daha güzel bir dünyada kendi kimliğine, kültürüne yabancılaşmayacağı; özgürce dillerini konuşabilecekleri bir dünya” olarak tasvir ettiler.

Remziye:

Allah’tan önce iman diliyorum. Sonra Kürt halkının özgürleşmesini, kültürümüzün özgürleşmesini ummuyorum. Çocuklarımız için güzel, rahat bir gelecek... Çocuklarımız bizim yaşadıklarımızı yaşamсын istiyorum. Barış, eşitlik istiyoruz. Nasıl diğer halkların çocukları iyi okuyor, iyi yaşıyorlarsa bizim çocuklarımız da okusunlar, iyi bir hayatları olsun.

Hasibe:

Barış istiyorum, çocuklar ölmesin istiyorum. Başka ne isteyebilirim. Bunca çile çektik. Herkes çekti. Artık yeter, yetmez mi? Giden geri gelmez. Artık kalanlar ölmesin. Genç kızlar, erkekler ölmesin artık. Artık insanlarımızın kıymetini bilelim. Çocuk büyütme kolay mı? Kan dökülmesin. Ölenler öldü, geri getirmek mümkün mü? Kalanlara sahip çıkalım. Çocuklarımız dönsün dağlardan... Bir tavuk ölüyor adamın insanın içi gidiyor. Özgür olsun artık bu halk. Bunca kan aktı. Artık yeter. Özgür olsun

Kürt halkı. Barışla Kürtlerin hakları verilecek. Barışla eşitleneceğiz. Önceleri Kürt bile diyemiyorduk. Haklarımızı, dilimizi kültürümüzü istiyoruz. Barışla gerillalar gelsin, zindanlardaki tutsaklar bırakılsın. Apo çıksın, özgürleşsin. Dağdaki çocuklar gelsin evlerine dönsün. Özgür olsun çocuklarımız. Gerillalar döndü ne yapacak oralarda. Bu başka nasıl çözülecek. O çocuklar orda mı kalacak öyle. Onca çocuklar öldü yetmedi mi? Valla ben siyaset bilmiyorum. Ama bunu biliyorum. Televizyonda görüyorum dayanamıyorum onlara...

Meryem:

Bütün haklar gibi özgür olmak istiyorum. Köyümüze Kürdistan'a gitmek istiyorum. Kimliğimizi istiyorum. Artık kan dökülmesin. Kalan çocuklarımız dağdan dönsün. Dilimiz özgür olsun. Biz 21 yıldır burada yaşıyoruz dilimizi yaşatmaya çalışıyoruz. Dilimiz önemlidir, kültürümüz önemlidir. Özgür olsun istiyorum. Bütün davam, çabam budur. Ben barış istiyorum başka bir şey istemiyorum. Kürdistan'a bahar gelsin, güzellik gelsin istiyorum. Haklarımızı istiyoruz, yerlerimizi, kimliklerimizi istiyorum. Çocuklarımız dağlardan dönsün. Gidenler zaten annelerinin babalarının yüreğinde yaradır. Ama kalanlar dönsün, anne babasına dönsün.

Derya:

Çocuklar dağa hakları için çıktılar. Ne yapacaklardı başka? Kolay mıdır, dağlarda yaşamak, ailesini, dostlarını, arkadaşlarını bırakıp gitmek? Kürtler yıllarda geçse de haklarını almadan vazgeçmeyecekler. Çünkü, haklı bir dava bu. Ölümle, öldürmekle çözüm olmaz biliyoruz, çözüm geciktikçe, daha çok ölüm olacak. Gençlere yazık olacak. Ben kimsenin çocuğu ölsün istemiyorum. Biz gerçek bir barış istiyorum, bütün dünya için.

Kadınlar barışın, Türkiye'de yaşayan tüm halkların kucaklaşmasıyla sağlanabileceği, kadının etkin rolünün önemli olacağını

vurguladı. Yaşadıkları bütün acıları unutmaya hazır olduklarını, yeter ki hakikat ortaya çıksın, bundan sonra gözyaşı, kayıplar olmasın...

Derya:

Oğlum daha 22 yaşında bir metre önünü görmüyor. Çocuklarımız cezaevinde çürüyorlar. Bir parça kaldı çocuğum. Kemikleri eriyor o zindanlarda. Kötü muamele görüyorlar, kötü yemekler veriliyor. Çocukları rahatsız ediyorlar kapılara vuruyorlar, ses çıkartıyorlar, çocukları rahatsız ediyorlar. Bu da bir işkencedir. Çocuklarımıza farklı işkenceler uygulanıyor. Çocuklarımız karşı çıkınca da ceza veriyorlar, hücreye atıyorlar. Bu şekilde bastırıyorlar. Dünya çok güzeldir. Niye bu dünyayı karatıyorlar, bu aydınlık dünyayı... Bugün ben de çocuklarımla hapisteyim. Ben dışarıda mıyım sanıyorsun. Ben evimde yemek yapamıyorum. Yemek yiyemiyorum. Çocuklarım aç orada. Ben nasıl yerim o yemeği. Aklımdan çıkmıyor çocuklarım. Ben haftada iki gün boyunca hapishanelerin kapısında 4 saat, 5 saat bekliyorum. Onca onur kırıcı aramalardan geçiyorum. Bana da işkence yapılıyor. İki kez... Bir bakıyorum hemen görüşme bitti. Çözüm umudumuz barış umudumuz yeşeriyor bazen, bazen de bütün umudumu kaybediyorum. İşte o zaman dünyam da başıma yıkılıyor. Bütün insanlık için özgürlük, demokrasi istiyorum. Doğru dürüst bir demokrasi ve özgürlük... Gerçek bir demokrasi ve özgürlük olduğunda cehenneme çevrilen cennet dünya tekrar cennete dönecek. Kimse kimseye haksızlık etmesin. Kimse kimsenin kölesi olmasın, kimse kimsenin padişahı, ağası olmasın. Herkesin insanca, hakça, eşitçe bir yaşamı olsun. Birbirimizi aşağılayarak, birbirimizin hakkını gasp ederek olmaz. Yaşam böyle olmaz. Yaşam bu durumda daha da kötüleşir.

Zeynep:

Biz de serbest olmak, özgür olmak istiyoruz. Dilimizi istiyoruz. Başkan'ın özgürlüğünü istiyoruz. Barışı da istiyoruz. Beraber rahat rahat oturalım. Korkularımız olmasın. Kocam partiye gidiyor

diye valla gece bir ses geliyor korkuyorum. Evimizi basacaklar kocamı götürcekler diye. Valla biz hep Türklere el uzatıyoruz, onlar Kürtlere el vermiyorlar. Yazarlarımızdan milletvekillerimizden herkes el uzatıyoruz Türklere. Onlar elimizi hava da bırakıyorlar. Gerçek bu değil mi her yerde? Ama biz dua ediyoruz, Allah'a hakkı hukuk sağlasın diye. Hastaneye kendi başıma gitmek istiyorum. Biz de şahidiz neler çektik valla. Bizim gördüğümüz zulmü kâfir Müslümana yapmaz. Ne diyelim bizim gücümüz yok. Siz okuyor, yazıyorsunuz. Hakkımızı yazın ne olur, hakkımızı hukukumuzu yazın, Kürtlerin çektiklerini anlatın. Barışı istiyoruz. Barıştan güzel bir şey var mı? Korkularımızdan kurtulalım. Dünyada rahat yaşayalım. Demek ki onlar korkmuyorlar. Operasyon yapsınlar, işleri güçleri savaş istiyorlar. Kendileri rahat odalarında, dairelerinde oturuyorlar, keyifleri yerinde. Onlar neler çekti hani. Ne gördüler hani. Çeken biziz, acıyı yaşayan biziz. Valla bir tek dağ başındaki asker de bizim gibi aynı çileyi çekiyor. Bizim gibi zavallılar. Korkudan savaş yapıyorlar ne yapsın. Ölmek için. Ne yapsın. Kürt kadını ne Türk ne Kürt çocuğu ölsün diyor buna bile tahammül etmiyorlar. Öyle demiyorlar. Anca savaş kavga istiyorlar. Bir asker ölüyor. Diyorlar ki bir tane Kürt kalmayacak, hepsinin kafasını keseceğiz. Ee böyle olur mu? Sürekli savaş istiyorlar.

Kadınlar, toplumsal barışla Kürt kadınlarının çocuklarının ölmesi engellenirken; zorunlu olarak askere giden Türk annenin çocuğunun da ölmesinin önüne geçeceğini dile getirdi. Ancak görüşmeler boyunca Türkiye'deki halkların sınırlarının "Türkler" ve "Kürtler" olarak belirlenmesi dikkat çekti.

Derya:

Devletten beklentim var. Annelerin yanan yüreklerine su serpsin. Annelerin çocuklarının ölümlerinin hesabı verilsin. Kadının özgürlüğü için önce bunları yapsın. Kadın özgürleşmedikçe dünya özgürleşemez. Kadın demokrasi de yer almadıkça dünya da demokrasi gelmez. Kadın önemlidir. Biz kadınların sessini

duysun. Bütün kadınlar sokaktalar. Çocukları için acı çekiyorlar. Her türlü derdi kadınlar çekiyorlar. Sadece Kürt kadınları bu acıyı çekmiyor Türk kadınları da çekiyor. Evet bugün Kürt kadını yaşadığı deneyimlerinden belki daha cesur daha çok sokakta ama Türk kadının çocuğu da suçsuz, habersiz elinde silahla kardeşini öldürmeye götürülüyor, öldürülüyor. Çözüm hepimiz için, böyle tek taraflı da çözüm olmaz. Silah tüccarları var, bu kandan beslenen var, savaştan beslenen var, Kürtlerin kanı üzerinden alışveriş yapan var. Çözümü istemeyen, barışı istemeyen var.

Esra:

Bizim çocuklarımız biz Kürtler burada İstanbul'da en kötü işlerde çalışıyoruz. Köleyiz, baskı altındayız. Avrupa'ya kaçıp giden Kürtlerde Avrupa'nın kölesi, işçisidir. Bizim topraklarımız yok mu? Batman'ın sadece petrolü yeter diyorlar. Geçenlerde bir uzman çıkmış programda anlatıyordu. Biz niye hep başkasının en kötü işlerinde çalışıyoruz. Mesela biz köylerimizde geçiniyorduk. İşimiz vardı. İşimizin sahibiydik. Aç kalmazdık, açıkta kalmazdık. Köylerimizden ettiler bizi buralara sığındık. Bugün burada bizi aç bıraktılar. Atölyede çalışıyorlar. Ama kolay mı atölyelerde çalışmak, saatlerce, bir asgari ücrete... Devlet Türklerin, bize ait değil. Kaç tane Türk o atölyelerde çalışıyor. Devlet politikalarıyla vallahi çocuklarımıza uyuşturucu, tineri kendi elleriyle sağlıyor. Bunu bir politika olarak uyguluyor. Kürtler de fakir. Bütün bunlar başımıza yoksulluktan, fakirlikten, kimsesizlikten geliyor. Yine çocuklarımızı alıp İmam Hatiplerde, ucuz yerlerde eğitim veriyorlar. Çocuklarımızı bize düşman ediyorlar. Planlar yapıyorlar. Başımıza olmadık politikalar çıkarıyorlar. Okuyan çocuklarımızı bize düşman ediyor. Parti de ateşkes yapıyor. Valla belki bu ateşkes yapılmasaydı 3-4 yıl önce asker Kürdistan'dan atılmıştı. Ateşkesle sadece daha fazla oyun daha fazla zaman kazanıyorlar. Halkımız bunun farkında olmalı. Kürdistan toprakları zengin... Fırat-Dicle arasında petrol var. Başımıza yıktılar evimizi, topraklarımızdan sürdüler bizi.

Bizi ekmekle sınıyorlar. Açlıkla tehdit ediyorlar. Hep fakirlikten geldi bunlar başımıza. Allah inşallah barışı getirir, inşallah topraklarımıza döneriz. Bütün bu yaşanan kötü durumlardan sonra rahat bir nefes alırız. Kürdistan'da çocuklarımızla mutlu yaşarız.

Görüşülen kadınlardan birinin, 7 çocuğundan biri PKK'ye katıldıktan sonra, yaklaşık 20 yıldır haber alınamamış. Dağa giden [PKK'ye katılan] kızı Dicle'den sonra, dört torunu dünyaya gelmiş ve torunlarından birisinin Dicle'ye çok benzemesine, adı Dicle olmasına karşın kızına olan özlemini hiçbir şey dindiremediğini söyledi.

Şılan:

10 tane daha çocuk sahibi olsaydım da yine hiçbiri Dicle'nin yerini tutmazdı, özlemini dindiremezdi yüreğimde... Bin tane oğlum, kızım da olsa yaşamımda Dicle eksiktir; çünkü o Dicle'ydi...

Bu kadının anlatısıyla ilişkilendirilebilecek, Yuval Davis'in bir Filistinli kadından aktardığı şu anekdot anlamlı olduğunu düşünüyorum: "Savaşıp ölmesi için bir oğlumuz, hapse gitmesi için bir oğlumuz, para kazanmak üzere petrol ülkelerine gitmesi için bir oğlumuz ve yaşlandığımızda bize bakması için bir oğlumuz olması gerekir." Ancak bu değerlendirmenin "hakikatin" yaşamdan arındırılarak dile getirildiği kuşkusunu yarattı bende. Çünkü her bireyin bir yüzü, kendisine has bir tavrı, bir ismi var ve bu yüz, bu karakter sadece o kişiye ait. O "Dicle"dir, "Ali"dir... Bu nedenle çocuklarından haber alamayan, çatışmada veya gözaltında kaybedilen kadınların çocuklarının yaşadığına inandığı, kapıyı açıp içeri gireceği anın beklentisi içerisinde olduğunu, bu umutlarını yitirmediğini, hep canlı canlı tuttuğunu dile getirdi.

Şilan:

Gecenin yarısı bir gün evi bastılar. Hepimiz uyuyorduk. Kızım da o zaman dağa yeni çıkmış. Bana mektup göndermişti. Yanında fotoğrafı... Her ikisini de sarmışım göğsümde saklıyordum. O korkudan, o telaşla bir yere mi sakladım, ne yaptım bilmiyorum. O günden sonra o kadar aradım ne fotoğrafını ne de mektubunu buldum... Ne mektubu ne de fotoğrafı... Bir gün geldiyse kızım köye bizi bulamamıştır. Çünkü ne köy var, ne ev. Bir gün bir haber gelecek veya kapıyı açıp içeri girecek diye bekliyorum. Şimdi 37 yaşında olmalı... 20 yıl oldu.

Hasibe:

İki kardeşimi kaybettim. 26 yıl önce PKK'ye gitti küçük kardeşim. Tek bir haber yok. 26 yıldır tek bir haber yok kardeşimden. Haber yok, öylece, kayboldu gitti. Diğer kardeşim de, küçük kardeşim dağa çıktıktan 2 yıl sonra mayın patladı öldü [ağlayarak devam etti]. Erkek kardeşim, küçüğü olan, bu acılardan kahretti, valla ne evlendi ne de bir şey yaptı. Kız kardeşim ameliyat sonrası öldü. Kardeşim dağa çıktı. Büyük kardeşim mayın patladı öldü, üç çocuğu yetim kaldı. 2 yılda üç kardeş kaybettim. Valla öyle kahrettik, öyle acılar çektik. Artık dile getirmiyoruz. Valla yıllarca renkli elbise giymedim. Öyle anlatabilirim, öyle anlatayım sana... Bizim derdimiz bitmez. Belki de kardeşim öldü. Haber bile yok, nasıl öldü, bir şey kalmadı mı geriye, ne bileyim insan düşünüyor işte. Öldüyse nasıl öldü, nerde, bir mezar çok mu görülür. Bir not, bir defter, küçük bir şey isteme hakkımız yok mu? Babama yıllarca devlet eziyet etti. Her gün basılıyordu evimiz. Panzerlerle... Huzur kalmadı. Babam da dosyayı savcılıkta kapattı sonunda [evlatlıktan reddetmiş olmalı]. Babamların köyünde en ufak bir şey olunca, ev basılıyordu, ne yapsın babam. Artık yapılacak bir şey yoktu. Öldü mü kaldı mı bilmiyoruz. Zaten o dosya olayından sonra annem de babam da kahrettiler, ikisi de fazla yaşamadı. Çok rahatsız etti devlet bizi, babamı, ne yapsın! Artık hiçbir hak da talep edemiyoruz. 26 yıl... Ne yaralarımız var içerde. Bakma dile

getirmiyoruz artık. Neler neler yaşadık. Devlet mi, işkence örgütü mü belli değil... Karakolda bir çatışma oluyordu, evlerimiz basılıyordu, taranıyorduk... Neler görmedi ki bu halk, Kürt halkı. Hangisini anlatsam... Ne bileyim, sen daha iyi bilirsin. Yaz bunları, hakkımızı yazın.

Sevda:

Bir oğlum gerilla... Daha 13 yaşındaydı gittiğinde. Gözlerim hep Roj TV'de. Çıksa da görsem... Çıksa da tanıyamam ya. Çocuğumu görsem şimdi tanıyamam. Bu kahır nedir bilir misin? [Ağladı, bir sigara yaktı, gelini de tam o sırada çay getirdi, sigarasını bitirdikten sonra kendisi devam etmeyi teklif etti].

Gözde:

Benim eşim hasta görüyorsun. Ben bakıyorum, her türlü bakımını ben yapıyorum. Gecelerce uyumadığım oluyordu. Partinin her türlü mitingine her türlü toplantısına gidiyordum. Doğrusu küçük kızım da dağa çıkınca artık mesafe koydum arama [5 yıl önce de büyük kızı dağa gitmiş, ancak hiçbir şekilde haber alamadığını daha önce belirtmişti]. Çünkü haksızlıktır artık. Bir de ben o kadar kızımın peşine düştüm, kızım gitmiş mi, kalmış mı, ölmüş mü diye hiç yardımcı olmadılar. Partide o kadar tanıdığımız o kadar yol arkadaşlığım vardı. Hiçbirisi bu dostluğun hatırına yardımcı olmadı bana. Kızımdan bir haber dahi alamadım. Acımızda bir kez olsun yanımda olmadı. Acılıyım kızımı arıyorum, kimse kapımızı çalmıyor, hal hatırımızı sormuyor. Günlerce... Bayıldım, hastanelere düştüm. Yedi yabancı gibi. Partideki kadınlarla onca yol arkadaşlığım vardı. O günden sonra ben de arama mesafe koydum tabii. Kızımdan istediğim sadece bir haberdir. Neyse ki, gittikten 15 gün sonra oraya ulaştığı bildirildi bize...

Çatışmalarda yaşamını kaybeden PKK'lilerin cenazelerini toplu mezarlara gömüldüğü, çatışma alanına terk edildiği, mağaralarda bırakıldığı bilgisi sır değil. Devletin resmî politikası uzun yıllar

boyunca ölümlerle de kavgayı sürdürdüğü için, gerillaların ölmüş bedenlerine bile işkence yapmaktan geri durmadı. PKK'ye katılmış aileler, çocuklarının yaşamından habersiz, bir umutla çocuklarının geleceği günü bekliyor. Ailelerin sonlanmayan, yorucu bekleyişin bitmesi için, örgüt üyeleri hakkında bilgi talep edilecek tek adres PKK olduğu anlaşılıyor. PKK, ağır savaş koşulları bahanesinin ardına saklanmadan, çocuklarını kaybeden ailelere karşı, üzerine düşen sorumluluğunu yerine getirmek zorunda. Ayrıca, son yıllarda resmî milli ideolojiden beslenen siyasal erk ile siyasal erkin yanında yer alan sivil toplum kuruluşları, siyasal partiler ve tabanları kısmi de olsa Kürt halkının anadilde eğitim ve kültürel haklarını meşru görüyor. Ancak, bir yandan Kürt halkının temel haklarını meşru görürken; diğer yandan PKK "şeytan"laştırılıyor. Bu durum toplumsal barışın önünde önemli bir engel. Çünkü, Kürtlerin haklarını meşru görüp PKK dışlandığında; yaşanan şiddet ve çatışma ortamında en büyük hak kayıplarına uğrayan zorunlu göç mağdurları, faili meçhullerde yakınlarını ile dağda çocuğunu kaybeden kişilerden oluşan; Kürt hareketinin ideolojik söylemini dayandığı, dağ ve siyasal kadro ihtiyacının karşılandığı, gerektiğinde harekete geçen, "bedel ödeyen" siyasallaşmış, PKK'yle organik bağı olan bu kitle de dışlanıyor. Bu dışlanma üzerinde yeniden inşa edilecek toplumsal barışın kalıcı olması mümkün değil. 24 kadından hepsi, Türkiye halklarıyla, eşit vatandaşlar olarak aynı çatı altında yaşayacağına olan inancını, Türk komşusuyla barışarak pratikleştirmiş. Yüzyıldır gençlerin cansız bedenlerinin düştüğü bu topraklarda barışın geleceği devletin "üvey evlat"ı olan Kürt vatandaşlarıyla yeniden inşa edecek güvene bağlı.

Sevda:

Yan komşumuz Türk, ben Apo'cuyum. Sebahat Tuncel kazandığında valla sardım sarı kırmızılı yeşilleri, zılgıtlarla aşağıya indim, misafirlerimle çocuklarımla birlikte. Komşumla karşılaştık, Türkçe hayırlı olsun dedi. Allah razı olsun dedim, sizinki de hayırlı olsun dedim, biliyordum AKP'liler. Bir gün yine Amara'ya Öcalan'ın doğumu için gideceğiz. Çocuklar bizi bekliyorlar. Kapıyı kapatınca anahtarımı mutfakta unuttuğumu hatırladım.

Valla giyinmiştim renklerimi, geleneksel kıyafetimi ve biliyorlardı Öcalan'ın doğumunu kutlamaya gideceğimi. Komşumun oğlu geldi, kartını taktı, "şip şak" açtı kapımı, içerden aldım anahtarımı. Görümcem de yanımda. Dedi ki senin komşuların nasıl da seni seviyor. Ben Kürt olduğumu inkâr etmiyorum. Ben Kürdüm ama biz de Türklerle barışmaya çalışıyoruz, aynı çatı altında yaşamaya çalışıyoruz. Nasıl olacak bu? Komşumuzla anlaşamıyorsak, nasıl başaracağız bunu. Önce komşumuzla, yakınımızla mesafelerimizi kaldıracğıız. Bir ara askerler yaşamını yitirmiş, yine cehennem günleri yaşıyoruz, her taraf bayrakla donatılmış, aynı komşum da bayrak asmış balkonuna. Komşum da beni görünce açıklama yaptı, bu bayrak senin için değil dedi.

Sürreya:

Kayınbiraderlerimden biri köye gitti. Mecbur gitti. Etraftaki bütün korucu köylerinden korktuk. Korucular arazilerimizi zaptediyordu. Devlet, şimdi korucuların karılarını da korucu yapmış. Bir de şunu söylemek istiyorum. Kürtler diyoruz ama... Bu acılarımızdan, kayıplarımızdan, savaştan dolayı devletle işbirliği yapmış, zengin olmuş, hiçbir acı çekmemiş Kürtler var. Hatta biz bu mücadeleyi verdiğimiz için devlet bize düşman oldu. Onları dost tuttu. Para verdi. Bunlar az da değil, çok fazla... Yoksa nerde... Şimdi de bize karşı onları kullanıyorlar... Tayyip, partimiz için onlar, Kürtleri temsil etmiyor diyor. Niye diyor? Devletin politikasıdır bu. PKK'ye karşı, Kürtlerin yarısından fazlasını korudu, kolladı, zenginleştirdi... "Kürt kardeşlerim" diyor. Bizim için mi diyor? Kürtlerin yarısı bu partiye karşı... BDP'ye kim oy veriyor. Bizim gibiler... Mesela, benim dayım da korucuydu. Oğlu dağda şehit [PKK'li için kullanıyor] oldu. Kardeşinin 2 oğlu, yani yeğeni... Benim de kuzenlerim aynı zamanda. Benim kardeşim şehit [PKK'li] oldu. Emekli olmuş şimdi, geçenlerde ziyarete gittim. 5 çocuğunu evlendirdi, düğünsüz. Ben de sordum niye. Sessizce konuşmadı. Ama Harun'un [PKK'liyken ölen oğlu] ölümünden sonra düğün olmazdı. Ama korucuydu da. Oğluna karşı silah

almıştı. Ama mecburdum diyor, başka türlü yaşama imkânımız yoktu diyor.

Katılımcılarda anlaşılamamanın, sesinin duyulmaması hissi barış talebinde bir öfkeyi ve çaresizliği büyüttüğü anlaşıyor.

Gülnaz:

Apo'nun özgürleşmesi... Apo özgürleşmedikçe biz özgürleşemeyiz. İlk isteğim dileğim budur. Bu başlayan süreçte de biz 100 yıldır savaşıyorduk. Sonunda barış gelecek diye umut ediyoruz. Artık onlar da Erdoğan da aklını başına alsın. Haktan, hukuktan yana tavır alsın. Yetmez mi artık. Diyorlar ki PKK için korkudan çekildi. PKK hep dikti. Oraya çekilip de teslim olmadı. Başkan'ın talebiydi ve geri çekildi. PKK sözünü boşuna çıkarmadı. Sadece Başkan için. 67, 68 gün binlerce insan açlık grevine girdi, ölüm sınırındaydı insanlar. Başkan'ın bir sözüyle 2 dakikada sonlanmadı mı? Başkan bu halkın önderidir ve çok değerlidir. Erdoğan'ın yapacağı onunla masada oturup bu savaşı bitirmektir. Artık yetmedi mi? Allah için biz kimsenin ölmesini istemeyiz. Biz vallahi de barışla arkadaşız, barışı istiyoruz. Savaşı istemiyoruz. Ölümün savaşın taraftarı değiliz. Vallahi de askere de ağıyoruz. Görmüşsündür çocuklarımızın kollarını kırılıncaya dek büküyorlar. Vallahi biz bunu unutmayacağız. Çocuklarımıza mirasımdır unutmayacaksınız diye. Hiçbirini unutmayın diye... Biz yine de ölümü değil, intikamı değil, barışı istiyoruz. Dünya ne kadar büyük bak. Hiç mi hakkımız yok. Biz kimliğimizi, kültürümüzü, dilimizi istiyoruz. Başkanımızı istiyoruz. Bu kabahat mi, bu zulüm mü, bu başkasının hakkını gasp etmek mi? Başkanımızı istiyoruz. Bize ait olanı istiyoruz, bize ait olanı... Başkasının değil. Dilimizi... Dilimiz neden yasa. Bu süreç ne kadar iyiye giderse biz de o kadar iyi olacağız. Biz kadınlar buna el atmalıyız. Bırakmamalıyız kimseye, kimseden de beklememeliyiz. Mesela kanaryada her perşembe hoparlörden veriyorlar yüksek sesle: "Gelin Kuran okuyalım, sohbet edelim. Orada da yani Müslüman bize Müslümanlığı

öğretecekler. Kadınları erkekleri ayrı salonlarda topluyorlar. Derdinizi biliyoruz. Çok da bizi zavallı, cahil bilmesinler. Bunca çocuklarımız mezarsız, topraklara düştü. Vallahi de millette hainlik yapanın yeri cehennemdir. Vicdan lazım bir insana... Bunca ölümlere sessiz kalmak... Sonra Müslümanım demek... Vallahi de ne Erdoğan, büyük babaları da gelse Kürtler haklarını, özgürlüklerini alacaklar.

Şilan:

Çocuklarımıza sahip çıkmamamız lazım. Çocuklarımız geleceği için, mutlu bir dünyada yaşaması için... Erdoğan mesela valla tek bir gerçek söylediğine inanmıyorum. Başkan'ımız ne yapsın, canımız ruhumuzla onunlayız. Erdoğan bir yandan barış diyor diğer taraftan korucuları alıyor, karakol yapıyor. Nerde barış. Bundan dolayı huzursuzum. Gerillalar çekildi bak yap işte barışı... Dürüst olsa karakolları yapar mı? Korucu alımını devam ettirir mi? Koruculuğu fes etmesi gerekirken... Barış istiyorum. Ama gerilla annesi de ağlamasın, asker annesi de ağlamasın. Kimse ağlamasın, hiçbir insan... Kan dökülsün istemiyorum, savaş olsun istemiyorum. Barış, kardeşlik istiyorum. Dünya güzelleşsin istiyorum. Başkan özgürleşsin istiyorum. Barışla dünya güzelleşir.

Derya:

Binlerce köyü yaktılar, dağları yaktılar, kimse sesini çıkarmadı, hayvanlarımızı canlı canlı yaktılar. Bizi canlı canlı yakmak istediler. Kimse ses çıkarmadı, taş ses verdi, Türklerden ses gelmedi. Kimse hakkımızı savunmadı. Kürtler yüzyıldır yalnız. Yalnız kaldık, yalnızız. Devletin zulmü arşa çıktı. Bizi öldürdü, öldürüyor, bizi öldüren kişileri tebrik etti, iyi iş çıkardılar diye. Kürtlerin üzerinde bu zulüm sonlanır, biz de savaşız, gençlerimiz toprağa vermediğimiz günleri görür müyüz bilmiyorum. İnsan gibi, dertsiz, tasasız yaşar mıyız, bilmiyorum.

Aysun:

Melike Hanım şunu özellikle yaz: Biz korucu olmadığımız için köyümüz yakıldı. Biz bundan pişman değiliz. Biz buralara sürüldük, memleketimizden kovulduk yine pişman değiliz. Biz varlığımız için buradayız. Varlığımızı inkâr etmediğimiz için bütün bunları yaşadık ve pişman değiliz. Biz Kürtlüğümüzün, davamızın savunucusuyuz. Bizi dünyanın öbür ucuna Avrupa'ya, ABD'ye gönderseler de pişman olmayacağız. Her daim davamızın arkasında olacağız. Asla yaşadıklarımızdan pişman değiliz. Korucu olmadık, dayatıldı, fakirliğe yoksulluğa zulme maruz kaldık, aç kaldık ama pişman değiliz. Korucu olmayacağız, alçak olmayacağız, mit (ajan) olmayacağız, davamızı satmayacağız. Bunları yaz. Bunu herkes bilsin. Biz barış istiyoruz, onurlu, eşit bir yaşam istiyoruz. Bu şartlarda memleketimize dönmek istiyoruz.

Esra:

Yeri geldiği zaman hepimiz müslümanız diyorlar. Müslüman mümin kardeşlersek, her gün çocuklarımız dağlarda öldürülüyor, niye bu zulüm bitsin demiyorlar. Çocuklarımız bir mitinge gidiyor diye tutuklanıyor, yıllarca zindanlarda çürütülüyor, haksız, hukuksuzca. Niye bu zulme dur demiyorlar. Müslümanız diyorlar ama Allah'ın kanunu kabul etmiyorlar. Müslüman Müslümana bu zulmu reva görür mü? Bizi mi kandırıyorlar?

Kadınlar, Kürt özgürleşmesini ve devletin Kürt halkıyla barışmasını; PKK'nin cezaevindeki lideri Öcalan'ın özgürlüğüne ilişki-sellik atfederek açıkladı. Kadınlar, Öcalan'ı, bir bütün olarak Kürt halkının kişiliğini temsil ettiğine inanarak mitleştiren; resmî ideolojide, aynı beden; bebek katili, bölücü başı, birlik ve beraberliği bozan şeytani bir kişilik olarak tanımlanıyor. Görüşmeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Öcalan, resmî ideolojinin psikolojik eşiği olarak görüldüğü, bu psikolojik eşik aşılmadan haklarının teslimi, geçmişle yüzleşmenin, hakikati ortaya çıkarmanın mümkün olamayacağı inancını taşıyor.

Meltem:

Ben barış istiyorum. Dilimin, kültürümün özgürleşmesini istiyorum. Topraklarımda ölmek istiyorum. Geçmişim olsun istiyorum. Biz bu mücadelenin içindeyiz. Mücadelemizin sembolü de Başkan'dır. Eğer Başkan hapishaneden çıkmadıkça da bu barış olmaz. İlk isteğim Başkan'ın özgürlüğüdür. Başkansız yaşam olmaz, valla... Zaten Başkan çıkmadıkça bütün bu taleplerimizin karşılanmayacağını da biliyoruz. Başkan özgürleşmedikçe biz özgürleşemeyiz. Yoldaş sana şunu söylemek istiyorum: Bunca acılı tarihimiz var. Ama bu acılı tarihin sembolü, önderi Başkan'dır. Şimdi onca kayıplarımız oldu artık gelebilirler mi? Bu savaşa 3-4 evladını veren anneler dahi Başkansız olmaz diyor. Hepsinin çocuklarının kemikleri mağaralarda, yıkanmamışlar, bir mezarları yok. Evet ben evladımı kaybetmedim ama dostlarımı arkadaşlarımı, akrabalarımı kaybettim. Acıları büyük. Kolay değil bir evlat büyütmek. Benim çocuğum bir saat geç gelsin eve ben dört dönüyorum. Çocuğuma bir şey mi oldu diye. O annelerin evlatlarına bir toprak çok görülmüş yoldaş. Kemikleri mağaralarda, dağlarda, tepelerde... Acıları çok büyük o annelerin. O çocuklar bizim için can verdiler, bizim acılarımız, özgürlüğümüz için...

Güneş:

İlk önce dünyaya bir dayanışma dostluk, arkadaşlık, yoldaşlık lazım. Dünyaya dostluk dayanışma hâkim oldukça biz de bu nimetten faydalanacağız, bizim evlerimize de bu dayanışma ruhu girer, biz de daha umutlu bakarız dünyaya. Kürt halkının, bizim dünyamızın güzelleşmesi Başkan Apo'nun özgürleşmesine bağlı. Barış istiyorum, barış gelecek çocuklarımız daha iyi bir dünyada yaşayacak. Çocuklarımız ölmeyecek, onlar için tedirgin olmayacağız, gelecekleri için kaygı duymayacağız. Bundan daha güzel bir şey olabilir mi? Biz kötü bir şey istemiyoruz, artık inansınlar.

“Önderlik” ile eşanlamlı görülen Serok [Başkan] Öcalan, kadınların gözünde tek kurtuluş yolunun sarsılmaz simgesi olduğu anlaşıyor. Öcalan’a her fırsatta vurgu yapan, kadının geleceğini Öcalan ideolojisi üzerine kurgulayan kadınların, gelecekte inşa edecek “Yeni Kadın”ın gerçek hayatta karşılığını bulup bulmaya-acağına dair bir tartışmaya girmeden, ihtiyaç duydukları gücü bu simgede buldukları, bu simgenin yardımıyla dışarıya “odaların” açıldığı bir gerçek.

Hedeflenmeyen Bulgular:

Erkek Anlatıları

Giriş bölümünde belirttiğim gibi, ziyaret ettiğim ailelerde yalnızca planlandığım gibi kadınlarla değil, oldu-bittiye getirerek görüşmelere katılan 4 erkekle de derinlemesine görüşme yaptım. Görüşmeleri, erkelerden ikisiyle eşlerinden önce, ikisiyle de eşlerinden sonra gerçekleştirdim. Kadın ve erkeklerle yapılan görüşmeleri bir arada değerlendirdiğimde, anlatılarda en dikkat çeken farklılık “barış” kavramının anlamlandırılmasında oldu. Kadınların çoğunluğu barışı; artık çocuklarının ölmeyeceği, dil ve kültürleri üzerindeki baskıların sonlanacağı, “daha güzel bir dünya”ya açılacak kapı olarak tasvir ederken; erkekler “barış” kavramı ile Türk’e karşı kazanılacak zafer, Kürdün gücünün bütün dünyaya ispatı gibi imalar çıkarılabilir.

Serhat:

Abdullah Öcalan da benim senin gibi bir insandır. Ve insandan ziyade bir filozof diyebilirim. O adamın felsefesi, düşüncesi birçok insanı etkilemiş. Bir düşün, onca peygamberler gelmiş, Allah tarafından peygamberlik verilmiş. Kimse onlar için bedenini yakmamış, ateşe vermemiş. Görmemişiz, duymamışız. Değil mi? Ama bu insan için yüzlerce kişi bedenini ateşe vermiş, kendini yakmış. Bu bir mucize değil mi? Şimdi ben Başkan’ı ne görmüşüm, ne konuşmuşum. Kitaplarını okumuşum sadece. Hele kadınlar için bir bilsen neler yapmış... Şimdi biz diyoruz ki

Kürtçe konuşabiliyoruz, mitingler yapıyoruz. Devlet bize kolay kolay mı verdi. Biz direne direne almışız. Önderliğin sayesinde... Ama ben sana yemin ediyorum Öcalan, hiçbir zaman öldürmeye öldürtmeye taraf değil. Şimdi kediye bir köşeye sıkıştırırsan ne yapacak. Tırnaklarıyla tırmalayacak. Böyle bir durum olmuş. Bizim köye yakın köyde, sana köyün adını da söylüyorum. Orada korucuyla asker köyü bastı. Bebekleri, bütün insanları öldürdü. PKK yapmış, Abdullah Öcalan'ın adını bebek katili diye çıkarttılar. Öcalan mı, yok hayır. Yemin ederim hayır. Devlet eliyle olmuş hepsi. Ergenekon'da ortaya çıktı, gördük işte her şeyi. Ondan sonra şurada burada olan her şey ortaya çıkıyor. Cizre eski Belediye Başkanı Kamil Atak bin taneden fazla insanı öldürdü, katletti, asit kuyularına attı. Toplu mezarlar yeni yeni çıkıyor. PKK mı yapmış, Öcalan mı yapmış bütün bunları? Kırk bin tane Kürdü öldürdüler. Abdullah Öcalan mı yapmış? Felsefesinde yoktur böyle bir şey. Onu takip eden bilir. Onun sayesinde, farkına vardık, haklarımıza kavuştuk.

Doğan:

Bizlerin, Kürtlerin başına gelen her şey TC'den geldi doğrusu. Son dönemde Kürtlerin başına gelen her türlü vahşet, barbarlık hiçbir dönemde gelmedi. Hiçbir isyan bu şekilde bastırılmaya çalışılmadı. Son olarak Allah'ın izni Başkan'ın çabalarıyla PKK'nin mücadelesiyle yaşadığımız her türlü zulmü bize hafifletti. Acımızı dindirdi. Gücümüzü şehitlerimizden, Başkan'dan, bu mücadeleden alıyoruz. Başkan'ın felsefesi, Başkan'ın çizgisi, Başkan'ın ideolojisi yolumuzu aydınlattı.

Hüseyin:

Açlık grevleri ilk önce cezaevlerinde başladı, sonra sokaklara taşdı, sonra Kürtlerin bulunduğu her yere sıçradı. İnan ki, biz o gün Esenyurt'ta açlık grevindeydik. Serok'tan haber geldikten birkaç saat sonra açlık grevine son verildi. Devlet bunu anlamıyor mu, anlaması için, bu yetmiyor mu? Birkaç saniye içinde ölümleri durdurdu. Savaşa gidecekken her şey aniden

normalleşti. Yine tek sinyalle 8 tane askeri serbest bıraktırdı. Sanmayın Murat Karayılan'ın emriyle oldu. Öcalan onları bıraktı. Şimdi Öcalan ne derse yemin ederim saniye de olacak. Bir saniyede... Bakmayın siz o yalancı medyaya. Öcalan dünyanın eşsiz bir lideridir. O ordan çıkacak Mandela gibi. Bunları biliyorsunuz, dünyanın böyle sayılı lideri var. Öcalan da öyle olmazsa kulağımı keserim. Çünkü halkı için çok güzel çaba sarfetti, çok güzel şeyler yaptı.. Şimdi Erdoğan bak hastayım diye korkuyor, milletin korkusundan. Korkma ya, ne korkuyorsun. Kanı durduruyorsun. Erkek gibi çık doğrudur de. Korkuyor. Doğrudur de silahla bitiremedik masada bitireceğiz de, ama demiyor, oy kaybederim diye. Bir de Türk kadınlarının hassasiyetlerini diyor, Kürt kadının hassasiyeti yok mu? Vicdansız, yok mu? Kürt kadınları her şeyini feda etmiş, diyor ki, aman aman kan dökülmesin, ne benim ne de başka kimsenin çocuğu ölmesin diyor. Türk kadınlarının da böyle söylemesi gerekmiyor mu? Gerekmiyorsa demek ki onlar zalim biz de mazlumuz. Mazlumun yanında yer alsın Erdoğan da, devlet de herkes de. Bak kırk beş bin insan ölmüş. En az kırk bin Kürt ölmüş. Onların hassasiyetleri var da biz Kürtlerin hassasiyeti yok mu? Hiçe sayıyorlar bizi. Siz okumuş insanlarsınız daha iyi biliyorsunuzdur bunları.

İsmail:

Dünyanın hangi ülkesinde halkların anadilleri yasaklanmış? Bu cehalet bütün dünyada bitmiş, sadece Türkiye'de var. Kürtlerin topraklarında yaşıyorlar yüzyıllardır. Kürtler, I. Dünya Savaşı'nda kanlarıyla, canlarıyla korumuşlar bu toprakları. Kürtlerin Türklere ne zararı var? Devlet bu Kürt sorununu çözmek zorunda, yoksa altında kalır. Dünyada Sırplar kadar zulüm eden başka bir ülke yoktu, yine başaramadı. Amerika Vietnam'da kazanamadı. Artık TV var, bilgisayar var. Evimizde oturup dünyada olup bitenleri anlayabiliyoruz. Eşek eşekliğiyle, bir kere çamura battığı yola tekrar girmiyor. Devlet de aynı hatayı işlememeli. Söyleyeceklerim bu kadar. Teşekkür ederim.

Dikkat çeken diğer bir farklılık, erkeklerin kendilerini PKK'li üyelerle özdeşleştirmeleri; köyde yaşadıkları dönemde köye gelen "dağdaki çocuklar" ile ilişkilerine dayanan, yer yer dinleyende "mili" oldukları izlenimi uyandıran, zengin "kahramanlık" hikâyeleri anlatmaları oldu.

Serhat:

O zaman kesinlikle bizim köyün yarısı PKK nedir bile bilmiyorlardı. PKK yoktu o zaman. Yani varsa da sadece ben tanıyabilirdim. Bak düşün, ben köyde solcuyum dediğimde sen kâfirsın diyorlardı. Köyümüzde... Solcu nedir bilmiyorlardı tamam mı? Neyse ben Mazıdağı'na giderken 1988'de artık ben köyden kaçtım. 89'da da bütün ailemi ağabeylerimi de çağırttım. Ben artık dedim burada yaşanmaz. Çünkü biliyordum artık ne olacağını... 90'da daha da baskılar şiddetlendi köyümüzün üstünde.

Doğan:

O dönemde talebe derdik devrimcilere, PKK'lilere. Daha örgütün adını bilmiyorduk. Çok sonra Apo'cu, sonra da PKK dedik. Çok sonra PKK oldu. Apo'cu derdik onlara. Birçok grup vardı. Kot takımı giyerlerdi, bir de tabanca taşırlardı bellerinde. Abim dağlardakilerle bağlantı kuruyordu. İlk olarak bize gelen bir genç vardı. Ben böyle güzel bir genç görmedim daha önce. Örgütlenme bir köyde bir kişiyle başlar. Köyde örgütlenmeden sorumlu bir kişi ya vardır ya yoktur. Gerillaların irtibat kurduğu, yiyecek, lojistik destek sağladıkları biri olurdu ve her türlü destek o kişi üzerinden yürütülürdü. İlk karşılaşmam onlarla bizim evde oldu. Sonra herkes tanıdı PKK'yi. Yalnız herkese gitmezlerdi. Bir köye geldiklerinde ancak bir veya iki evin haberi olurdu, onlara gelip gidilirdi. Ben sana şunu açıklıkla söyleyebilirim ki bizim köyden çocukların çoğu dağa çıkmıştır, ancak gerillayı sadece TV'den görmüştür. Yani bütün köylüler gerillaya bakmış, yardım etmiş diye bir şey yok. Bizim köyden 23 genç katılım sağladı ama ona rağmen hiç karşılaşmayan kişiler var.

Erkekler de bu süreçte en az kadınlar kadar siyasallaştığını gördüm. Kadınlar partideki var olabilmelerini, erkeklerle mücadele edebilmelerinin güvencesini Öcalan olduğunu belirtti. Erkeklerden biri kadınların parti ve yaşamdaki yerinin önemini Öcalan ideolojisi ile İslami referansları harmanlayarak açıklaması, Öcalan ideolojisinin erkeleri de dönüştürdüğünü gösteriyor. Kadın anlatılarında olduğu gibi erkek anlatılarında da Öcalan'a yüklenen anlam önemini koruyor.

Hüseyin:

Kadın çok önemlidir. Kadın yaşamdır, bilirsin. Kürtçede kadın (jın) ve yaşam (jîn) aynı sözcükten türemiştir. Kadın olmadan barış olmaz, yaşam olmaz. Aslında bütün ilahi dinler, İslam da hepsinin buyurduğu kadın ve erkek eşitliğidir. İnsanlar bilmiyor. Eğer bu halklar tarafından iyi anlaşılmazsa halkların geleceği tehlikeye girer. Toplumsal barış da tehlikeye girer. Kadına karşı yapılan zulme karşı durmak gerekir. Kadın erkek beraber yaratıldı. Havva Âdem'den yaratılmıştır. Âdem'in ruhundan... Aynı cins aynı renktir her ikisi de... Gün geldi kadın güvercinin kafeslere konulması gibi kadın da kafese konuldu, dinlere dayandırılarak, dinler referans verilerek. Kadın kafese konmuş bugün. Şimdiye kadar belki binlerce şeyhin, mollanın fetvalarıyla kadınların yüzünün bile gösterilmesine izin verilmedi, sesi dahi haram kılındı. Rusya'nın komünizmi bile kadını özgürleştiremedi. Ama Apo, kadının yaşamdaki rolünün önemini anlattı. Hatta bütün dünyaya duyurdu. Yeni yeni kadının değeri anlaşılıyor toplumumuzda. Apo "kadın yaşamdır" [jın jiyandır] dedikten sonra ilerleme kaydedildi. Türkiye tarihinde bir veya iki kadın milletvekili vardı mecliste, böyle miydi? Bütün dünyada kadınların haklarına karşı duyarlılık yeni yeni oluşuyor. Yıllar sonra artık Kürtler cahillikten kurtulmaya çaba sarf ediyor. Artık küçük çocuklar daha iki yaşında anne diyemiyor "Apo" diyor. Bu nasıl oldu? Kürtler bilinçlendi. Nasıl başarıldı? Gençlerin kadınların direnişi, Agitlerin mücadelesiyle oldu. Onlar bu zincirleri parçaladı. Hayatımız boyunca onlara Allah'tan

rahmet dileyeceğiz. Ebediyete kadar Allah onlarla olsun. Allah inşallah Kürtlerin hakkı hukunu teslim edecektir, Allah'ın izniyle, Allah'ın yüce hakkı hukuku çerçevesinde. Tüm beklentimiz, dualarımız boyunduruk altında olan bütün halklar için, sadece Kürt halkı için değil. Ama Kürtler de büyük eziyetler, zulümler gördü... Dualarımız sömürge konumdaki bütün halklar için, dolayısıyla Kürtler için de.

SONUÇ

Araştırma sonucunda, yerinden edilme, sadece bir yer değiştirmeye hareketi olmayıp, Kürdistan'ın bölünmesi sonucunda ortaya çıkan Kürt sorunu, şiddet, baskı, antidemokratik yasalarla iç içe geçmiş ve antidemokratik uygulamalardan beslenen karmaşık bir süreç olduğu ortaya çıktı. Boşaltılan köylerinden göçe zorlanmış, yerinden edilmiş kadınların anlatıları çevresinde değerlendirildiğinde, birbirleriyle bağlantılı bir dizi sonuç ortaya çıktı. Kadınların çoğunun benzer deneyimler yaşamış olduğu, bu deneyimlerin ortak algılar ve talepler yarattığı en belirgin sonuçlardan biriydi.

Bu ortak bulgulardan en sık karşılaşılanı “barış” ve “kadının özgürlüğü” oldu: Savaşın ve ölümün yaşanmadığı bir Türkiye özlemine kadının özgürleşeceği bir dünyanın hayali eşlik etti. PKK'nin içindeki kadınların, erkeklerle aynı zeminde mücadele etmesi kadınların, erkeğin yedeği olmadığı, kadının ataerkillikle binlerce yıldır sömürüldüğü, ezildiği, erkeğin gerisinde olduğu; toplumsal yaşamın eşit hak ve talepler üzerinden yeniden yaratılması gerektiği düşüncesi toplumsal yaşamda kendisini dayatmış durumda. Öcalan'ın söylemleri, stratejisi ve ideolojisi; kadın hak ve özgürlüklerini, toplumun özgürleşmesinin bir ön koşulu olarak değerlendirmesi; tabanda karşılık bulmuş ve kadın hareketinin mücadelesine ivme kazandırmış görünüyor. Binlerce yıllık ataerkilliğin şiddetle hüküm sürdüğü, yaklaşık yüz yıldır toprakları farklı uluslar içinde bölünmüş, kültürü, dili üzerindeki baskılar devam eden, etnik kimlik mücadelesi veren bir ulusun kadınlarının özgürlük mücadelesine öncelik vermemesi, ilk bakışta anlaşılır bir durum gibi gözükebilir. Ancak, “toplumun özgürlüğünün ancak kadınların özgürlüğüyle mümkün olacağı”, ulus mücadelesi ile kadın

mücadelesinin iç içe geçmesi gerektiği ve kadının özgürlüğünün ancak kendi öz bilinci ve iradesini kullanması sonucunda gerçekleşeceği savı, Kürt hareketi ideolojisinde önemli yer tutuyor ve kadınlar bu savdan önemli bir güç alıyor.

Göç sonrasında kendilerini metropollerde bulan, dilleri ve kıyafetleri üzerinden üretilen yaygın dışlanmışlıkla baş etmek zorunda kaldıklarını belirten kadınlar; dillerinin ve kültürlerinin üzerindeki baskıların son bulacağı, kadının özgürleşeceği, bir daha ölüm ve kayıpların yaşanmayacağı, taleplerinin eşit yurttaşlık temelinde çözüleceği bir Türkiye hayalini “barış” sözcüğüyle dile getirdi. Her fırsatta söz ettikleri “eşit vatandaşlık” taleplerinin karşılanması için yasal düzenlemeler şart gözüküyor. Ancak, sadece yasal düzenlemelerle sorunun çözülemeyeceği; özellikle, toplumsal barışın, erkekler arasındaki bir uzlaşmayla değil, halklar arasındaki yüzleşmeyle mümkün olabileceği; devletle yüzleşmek, devletle barışmak olarak tanımlanan barış girişiminin önemli ancak yetersiz kalacağı kadın anlatılarında okunabiliyor. Kalıcı bir barışın, iki tarafın temsilcileri arasındaki bir anlaşmadan fazlasını içereceğine ve ancak toplumsal yüzleşmeler, karşılaşmalarla sağlanılabileceğine inanılıyor.

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de, köy boşaltmaları sırasında mağdur olanların yaşamlarının geri kalan kısmını “sağlıklı” yaşayabilmesi için adaletin ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Bu araştırma; yaşanan çeşitli hak kayıplarının bağımsız komisyonlar aracılığıyla, evrensel hukuk çerçevesinde giderilmesinin, iade-i itibar yapılmasının, mağdurların faillerle yüzleşmesinin, yeni bir belleğin oluşmasında, kişilerin travmalarıyla baş edebilmesinde, huzurlu ve güvenli yaşayabilmesinde hayati rol oynayacağının ipuçlarını veriyor. Bulgular ve Tartışma Bölümü’nde sözü edilen bir katılımcı, bu konuya iyi bir örnek oluşturmakta: Köy boşaltılması sırasında tutuklanıp soğukta bırakılarak işkence edilen ve bu işkenceler sonucunda kangren olan iki ayağı kesilmiş bir erkek katılımcı, yaşadığı mağduriyeti, dönemin Demokrasi Partisi (DEP) milletvekillerinin desteğiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) taşımış ve AİHM tarafından Türkiye Cumhuriyeti mahkûm edilmiş. Katılımcının beyanına göre, dava Ankara’da görülmüş, davada AİHM hâkimleri ile İçişleri Bakanlığı ve

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) olmak üzere devletin üst kurumlarının temsilcileri yer almış, mahkeme sırasında bu kişilerle yüzleşmiş. Bu aileyi diğer katılımcılardan ayıran en önemli özellik, söylemlerinde ve tavırlarında gözlemlenen huzur ile kendileriyle ve çevreleriyle barışık yaşamaları idi. Katılımcıların büyük çoğunluğunda, seslerinde ve davranışlarında yaşadıkları travmanın derinliği gözlenebilirken, bu katılımcılarda yaşadıkları ağır travmanın izleri azalmıştı. Söz konusu katılımcının yaşadıkları, “yüzleşme” ve “hakikat”ın ne derece önemli olduğunu gösteriyor.

Araştırmanın odaklandığı Kanarya Mahallesi’nden çok daha geniş bir çerçevede yer alan bölgeler arası eşitsizlik, bu tez çalışmasının sonucunda bir kez daha ortaya çıktı. Yerinden edilenler arasında, geri dönüş için gerekli düzenlemeler yapılsa bile gitmek istemeyen genç nüfusun çok fazla olduğu tahmin edilmekte; ilk etapta, metropollerde yerleştikleri alanlarda, yerel ve idari birimlerin desteğiyle yaşam koşullarını düzeltmek, sağlık, eğitim ve altyapı sorunlarını gidermenin gerekli olduğu görülmekte. Ancak, şimdiye kadar, idari ve yerel birimler, yerinden edilenlerin yerleştikleri alanlara hizmet götürmekte isteksiz davranmış; hükümetler tarafından “köye dönüş projelerine” odaklanılmış, yapılması gereken iyileştirmeler göz ardı edilmiş. Çift yönlü iyileştirmeler yapmak yerine, “geri dönüş” odaklanan siyasal, hukuki ve ekonomik düzenlemeler, mağduriyetlerin giderilmesinde yetersiz kalmış. Akgül’ün 2013’de belirttiği gibi, barışı sürdürülebilir kılabilmek için; şiddetin ortaya çıkmasına neden olan dinamikler, şiddeti körükleyen ve meşrulaştıran etmenler, bütünlüklü bir düzlemde kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik boyutuyla anlaşılmalı, değerlendirilmeli ve dönüştürülmeli.

Yerinden edilme sonrası, katılımcıların yaşadıkları kültürel kırılmaya rağmen, “geleneksel” ilişkiler, örneğin çok eşliliğin devam etmesi de araştırma sonuçları arasında sayılabilir. Görüşmeye katılan üç kadın katılımcının, resmen evli oldukları halde eşlerinin başka kadınlarla beraber yaşamasını “ikinci evlilik” olarak değerlendirmeleri, çok evliliğin hâlâ meşru görüldüğünün göstergesi. Erkeklerden birisi, Suriye’deki savaştan kaçan genç bir Kürt kadınla beraber yaşıyor. Son dönemlerde genç sayılmayacak yaştaki

Kürt erkeklerin, Suriyeli genç kadınlarla beraber yaşadıkları ve bu “evlilik” biçiminde artış gözlendiği görüşülen kadınlar tarafından dile getirildi. Erkeklerin, beraber yaşamak istedikleri kadınları eve getirip, eşleriyle aynı evde yaşamaya zorladıkları ancak eşlerin, bunu kesinlikle kabul etmedikleri anlaşılıyor. “İkinci evlilik”ler toplumsal yaşamda meşruiyetini korusa da cılız da olsa bu duruma itiraz eden kadınlar direnç gösteriyor. Ancak “ikinci eşler” konusunun siyasallaştırılmasından, “geleneksel” gibi görünen mahrem ilişkilerin de dönüştüğü sonucunu çıkartabiliriz. Kadınların “ikinci evliliği” yapan eşlerini BDP’ye şikâyet etmesinden, BDP’yi siyasal bir partiden öte, toplumsal adaleti sağlayan, toplumsal ihtilafların yaşandığı durumlarda başvurulacak bir güç, bir yargı merci olarak gördükleri anlaşılıyor. Zaman zaman partiye gerekli şikâyetle bulunduğu halde kadınların somut bir destek alamaması, yaşadıkları bu haksızlığın erkekler tarafından sessizce karşılanması ve bu sessizlikten kumayla beraber yaşamaları gerektiği anlamının çıkartılması, kadınları yalnızlaştırmakta, maruz kaldıkları baskı ve şiddetin boyutunu gösteriyor. Buna rağmen direnen kadınların, Öcalan’dan aldıklarını ifade ettikleri güçle bir yandan erkekleri eleştirdikleri, öte yandan da partiyle ilişkilerini sürdürdüklerini gözlemledim.

Katılımcı gözlemi ve görüşmelerde edindiğimiz sonuçlar, özellikle erkeklerin toplumsal cinsiyet ideolojisindeki çelişkilere işaret ediyor. 1 Eylül Dünya Barış günü için düzenlenen mitinge giderken kocası tarafından öldürülen Neslihan hakkında kadın ve erkeklerin görüşleri farklılaşmıştı. Erkekler, açıkça dile getirmese de, “biz o kadar dedik barış diye, barışmadı”, “adamı eve almıyordu” gibi sözlerle, Neslihan’ın ölümünü meşrulaştırmaya çalışıyorlardı. Kadın ölümlerini lanetleyen, toplumsal yaşamda kadının erkekten geride kaldığı, ezildiği konularında açık ve net olan erkeklerin, şahit oldukları somut bir olayı aynı zeminde değerlendirmemeleri, kem küm etmeleri, kadına dair sarf ettikleri “özgürlük” söylemleri ile çelişki içindeydi. Evlerine misafir olduğumuzda gözlemlediğim kadarıyla, erkeklerin eşleriyle ev işlerini paylaşmamaları, davranışları ile sözlerinin uyuşmadığı görülüyordu. Ancak genç erkeklerin sofrayı kurmakta kaldırmakta, misafirlere hizmette istekli

görüldüğü, daha yaşlı erkelere oranla toplumsal erkeklik rolünün imtiyazlarından vazgeçmeye daha yakın oldukları gözlemledim.

Araştırmanın odaklandığı yerinden edilmiş ve siyasallaşmış Kürt kadınlarıyla ilgili önemli veriler sağlamıştır. Baskı, tahakküm ve iktidar ilişkilerinin odağında olan ataerkillikle mücadelesi çok ağır koşullarda ve çok çeşitli erklerle sürdüren kadınlar, daha insani bir gelecek kurmak ve bu pratiğin gelişebilmesinin ön koşulunun yaşamın her alanında çoğalmasına, var olmalarıyla mümkün olacağını düşünmektedirler. Toplumsal yaşamda önemli bir yer tutan siyaset alanında aktif olmaları, kurdukları “özgür kadın” hayali için umut vaat ettiğini söyleyebiliriz. Ancak, ulus devletlerin kuruluş aşamasında ulusun kadınlar ile erkekler işbirliği geliştirdiklerini, ulus devletin istikrarını ve gücünü sağlamlaştırmasından sonra kadınların evlere, özel alanlara geri gönderildikleri durumların yaşandığına dikkat çeken (Sancar, 2013) kimi çalışmaları unutmamak gerekmektedir. Egemen ulusun kadınlarının erkeklerle bu ittifakta kazançlı çıktığı durumlar yaşanabiliyorken; yerel, etnik ve azınlık gruplara mensup kadınların ise statü ve güç kaybettiği durumların yaşanmıştır.

Anaerkil bir düzen kurmayı amaçlayan ve Öcalan’ı “rehber” gören Kürt kadın hareketi, kadının kurtuluşunu ancak kadının tanrıça olduğu iddia edilen neolitik döneme dönüşle gündelik, sosyal ve siyasal yaşamda etkin olmanın mümkün olacağına inanmaktadır. İdeolojik söylemini, egemen gruplar tarafından bastırılmış, tahakküm altına alınmış “dişil” özellikler üzerine kuran ve ondan beslenen Kürt kadın hareketinin güncelleştirdiği, neolitik çağdaki kutsal tanrıça kültüründe, kadın moral ve güç bulmuştur. Ancak, ekonomi biliminin “Kadın Bilimi” içinde yer alması ve eşlerin ayrı evlerde yaşam gibi önerilerin gerçek yaşamda uygulanabilirliğinin zor olacağı tahmin edilmektedir. Kadının ekonomiyi hâkimiyetine alması ve çiftlerin ayrı evde yaşamasıyla, evin geçimi ve çocuk bakımının kadına yüklenmesi sonucuna yol açacağı ve kadının, “kadınlık” rolüne katı ve şiddetli saplanması, erkeğin “efendi” konumunu pekiştirme tehlikesini barındırmaktadır. Öte yandan, kadının toplumsal, kültürel ve sosyal yaşamının sınırlarının, erkeklerin “Önderlik” tarafından belirlenmesi, “özgür kadın” söyleminde

Çelişkiler yaratmış, kadınlara “yol gösterme”, “uygun kadın” tarifleri, iktidarın hegemonyacı haliyle açıklanabilir. Ayrıca, dört parçada (Türkiye, İran, Irak, Suriye) yaşıyan Kürt kadınlarıyla ilgili yaptığı araştırmada Mojab, modern devletlerin milliyetçilik ve ataerkilliği güçlendirdiğini ancak dünyanın en büyük devletsiz toplumu olan Kürtlerin devletsizlikleri, ataerkil yapıların zayıflamasını engellemeyemediğini belirtmektedir. Devletsiz toplum olan Kürtlerin toplumsal yaşamında, devletli toplumlara benzer özelliklerin görülmesi nedeniyle, ataerkilliğinin köklerinin çok derinlerde aramak gerekiyor (2013), Mojab, “Kürt hâlkına karşı uygulanan ağır ulusal baskılara rağmen; Kürt feministleri, din, ulus ve etnik saflık uğruna ataerkilliğin yedeğine dşmeyeceklerdir” (2013), diyerek Kürt kadın hareketine duyduğu umudu dile getiriyor. Martin van Bruinessen’a ise, Mandela ile zdeleştirilen calan’ın aksine; Kürtlerin, Mandela’ya en yakın liderinin, ilk Kürt kadın milletvekili olan Leyla Zana olduğunu vurgulamıştır ([1993], 2013). Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Kürt zgrleşme hareketi içinde kendilerine yer amaya çalışarak varlık gösteren Kürt kadınlarının, talep ettikleri hak ve özgürlüklere kavuşmalarının ne düzeyde gerçekleşeceğini bugünkü fotoğrafına bakarak anlaşıłmasının zor olduğu düşünüyorum.

Araştırmada, devletin resmî organlarının, “terör rgt”n bitirmek amacıyla sivil halka şiddet ve baskı uygulanma sonucunda, köyler boşaltılmış, acılarla dolu bir süreç yaşanmış; ciddi hak kayıplarına uğrayan halkın kendini metropollerde bulmasıyla her türlü ötekileştirme ve dışlanma biçimleriyle karşı karşıya kaldığı anlaşılmıştır. Yaşanan bu hak kayıplarının açık ve şeffaf bir biçimde araştırılmasının n aılması gerektiği, talep edilen hakların bir insan hakkı talebi olduğu, sorunun eşitlik temelinde çözümü sağlanması ve evrensel hukuk çerçevesinde çözülmesinin mümkün olacağını, özellikle anlatıların satır aralarında okumak mümkündür. Sürekli çektikleri acılardan bahseden katılımcılar, yaşadıkları mağduriyetler giderilemediği için, yaşamlarını bu acıları yeniden üreterek kurguladıkları ve acılarını taze tutarak kayıplarına karşı sorumluluklarını bu şekilde yerine getirmeye çalıştıkları anlaşılmıştır. Sürekli bu mazlum, acılı ve yoksul tarihinin kendilerine haklarının

yolunu açacağı düşüncesiyle olmalı ki, bu son “acılı Kürt kimliği”ni sahiplenmiş, bu kimlikle barışık bir görüntü içinde oldukları gözlemlenmiştir. Sorunun çözümünü, toplumsal dayanışma ve barışla sağlanacağına inanan ve bunu talep eden farklı kesimlerin, sorunu yeniden dramatize ve romantize edip tanımlamaya çalışmaları, söz konusu yeni “acılı Kürt imajı”nı güçlendiriyor. Bu durum Kürtlere acılı bir imaj yaratırken; “efendinin” büyüklüğü, kucaklayıcılığı, lütufkâr imajını pekiştiriyor.

Araştırmada katılımcıların hemen hepsinin gündelik yaşamda karşılaştıkları özellikle dilleri ve kıyafetleri üzerinden üretilen yaygın dışlanma, ötekileşmeye dair bir hikâye önemli bilgiler barındırıyor. Bulgular ve Tartışma bölümünde ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Küçük bir gettoya dönüşen mahalde iş yerleri ve tekstil atölyelerinin sahipleri, çalışanları da Kürtler olması nedeniyle herhangi bir dışlanma, ötekileşme biçimi ile karşılaşılıyor. Genellikle mahallenin dışına çıktıkları hastaneler, okullar gibi kamusal alanlarda konuştukları “kaba” Türkçelerinden, Kürtçe dilleri üzerinden ile beyaz leçekleri ve yöresel kıyafetleri üzerinden ötekileştirme ve dışlanma biçimleriyle yüz yüze gelmekte ve bunlar üzerinden yeniden üretiliyor.

Milliyetçi, resmî ideolojinin çirkin yüzüyle, dayatmalarıyla karşı karşıya kalan, egemen kadın hareketinin dışladığı kadınlar, bütün olumsuzluklara rağmen, yaşanılabilir bir Türkiye’yi inşa etmeye çok yakın. Türkiye’nin geleceğini kuracak olan da, kadınları bölen, düşmanlaştıran, birbirine tehdit gören “erk”e karşı, farklı ideolojilere eklemlenmeden, bağımsız örgütlenerek varlık gösteren kadınların ortaklıkları olacağına inanıyorum.

Çalışmanın kapsamının dar tutulması nedeniyle dışında kalan ancak araştırılmasının ciddi boşluk dolduracağına inandığım birkaç öneride bulunmak istiyorum.

Ataerkilliği besleyen, kadını ikincilleştiren, eve hapseden İslam ile kadını erkekten üstün gören hatta İslami yaratılış kabulünün aksine, erkeğin kadından yaratıldığını iddia eden Öcalan ideolojisi bir arada yaşıtılıyor. Temelde çok zıt gibi görünen bu iki ideolojisinin birbirini reddetmeden bir arada yaşamaları, tüm katılımcıların hem İslama hem Öcalan’ın ideolojisine sadakatle bağlı oldukları

dikkatimi çekti. Bir yandan, ataerkilliğin *Kuran* ve sünnetten gücünü alan meşruluğu sürerken, bir yandan kadın hareketinin gündelik yaşamı yeniden yaratma isteğini gerçekleştirebilmesi ve bunu İslami kuralları reddetmeden başarması, toplumun farklı kesimlerinin ortak demokrasi değerler üzerinde oturtan Öcalan ideolojisinden kaynaklıyor. Ancak bu farklı iki ideoloji sosyal yaşamda kısmi bir gerilim yarattığını söyleyebilirim. Kürt Kadın hareketinin taleplerinin, ataerkilliği pekiştiren İslami hükümlerle nasıl bağdaştırıldığı sorusunun cevabını bulamadım. İleride bu çelişkilerin nasıl aşılabacağı konusunda şimdiden herhangi bir öngörüye sahip değilim. Kürt siyasi hareketinden etkilenen toplumsal cinsiyet ideolojilerini dinî ve siyasi söylemler bağlamında karşılaştırmalı olarak inceleyecek bir araştırmanın önemli olduğunu düşünüyorum.

Kanarya Mahallesi'nde kadınları kamusal alana yönelten; kamusal alanda varlık gösterdikleri tek yer sadece BDP binası. BDP tek katlı bir apartman dairesinde yer almakta ve seçim çalışmalarının yürütüldüğü bir merkez olması nedeniyle ne yazık ki kahve, kıraathane görünümüne sahip. Genç ve orta yaşlı kadınların ara ara toplantı yaptığı, yaşlı erkek üyelerin yoğunlukta oldukları bir yer. Özellikle yaşlı kadınlar, kendilerini çok yalnız ve mutsuz hissettiklerini, gün içinde aralıklarla ağlama nöbetleri geçirdiklerini belirttiler, kadınların çoğu da görüşme boyunca da ağladı. Olayların üzerinden aşağı yukarı 20 yıl geçmesine rağmen; kadınların kayıplarını anlatırken gözyaşlarını tutamamaları, elleri ile ses ve vücutlarının titremesini kontrol edememeleri, ellerini bir yaraya bastırır gibi karınlarına bastırmaları; travmayı atlatamadıklarını ve yaşadıkları travmanın derinliğini gösteriyor. Dışarıyla hiçbir bağları olmayan, yakınlarını kaybetmiş bu yaşlı kadınlar parti binasını tercih etmiyorlar. Kadınların içine düştüğü bu durumu aşmasına yardımcı olacak ve az da olsa onları acılarından uzaklaştıracak; idari ve yerel birimler ile çeşitli sivil toplum kuruluşları yardımıyla yaşamların geri kalanını iyi ve huzurlu geçirmeleri için destek verilmeli, zamanlarını evin dışında geçirecekleri sosyal bir alanının, mekânın yaratılması gerekiyor.

Araştırmada kadınların büyük çoğunluğu çok çocuklu olmaları, çocukların geleceği açısından dezavantajlı bir durum olsa da,

kadınlar açısından yaşamı kolaylaştırıcı bir faktör. Asgari ücretle çalışan birkaç çocuğun gelirlerinin toplanmasıyla ailenin geçimini sağlamak mümkün olabiliyor. Günde 10-12 saat, güneş girmeyen, merdiven altı atölyelerde, asgari ücretle ağır şartlarda çalışan çocukların sosyopsikolojik durumları ve gelecekleri kaygı verici bir boyutta.

Kadınların yerinden edilmesini merkeze alan bu araştırma, idari ve yerel birimlere, sivil toplum kuruluşlarına, bağımsız araştırmacılara zemin oluşturmasını ümit ediyorum.

Bu kitap, çocuklarının kemiklerini arayan mezarsız çocukların anneleri ile bedenlerini ateşe veren genç kadınlarındır. Böyle bir felaketin bir daha yeryüzünde yaşanmaması umuduyla...

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2006), *Bitmeyen Göç*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Ağduk, M. (2011), "Cumhuriyet'in Asil Kızlarından 90'ların Türk Kızlarına... 1990'larda bir "Türk kızı": Tansu Çiller", Altınay, A.G. (Ed.) *Vatan Millet Kadınlar* içinde (299-307), İstanbul, İletişim Yayınları
- Akgül, Ç. (2013), *Millitarizmin Toplumsal Suretleri Devlet Ordu ve Toplumsal Cinsiyet*, Ankara, Dipnot Yayınları
- Akşit, B. T. (2013), *Sosyal Bilimlerde Niteliksel Araştırma Teknikleri Ders Notları*
- Akkaya, G. (2011), *Sanki Eşittik*, İstanbul, Kumbara Sanat Atölyesi ve Toplumsal Dayanışma Derneği
- Altınay, A. G. (2011), *Vatan, Millet, Kadınlar*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Anderson, B. (2011), *Hayali Cemaatler*, İstanbul, Metis Yayınları
- Anter, M. (2011), *Hatıralarım*, Diyarbakır, Aram Yayınları
- Badinter, E. (1992), *Biri Ötekidir: Kadınla Erkek Arasındaki Yeni ilişkiler Ya da Androjin Devrim*, İstanbul, Afa Yayınları
- Bayrak, M. (2002), *Geçmişten Günümüze Kürt Kadınları*, Ankara, Özge Yayınları
- Berktaş, F (2012), *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul, Metis Yayınları
- Beşikçi, İ. (1967), *Doğu Mitinglerinin Analizi*, Türkmen, E, A. Özmen, A (2014), *Kürdistan Sosyalist Solu: 60'lardan 2000'lere Seçme Metinler* içinde (99-155) İstanbul, Belge Yayınları
- Bora, A (2012), *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası* İstanbul, İletişim Yayınları
- Butler, J. (2012), *Cinsiyet Belası*, İstanbul, Metis Yayınları

- Benhabip, Butler, Cornel, Fraser. S. J. D. N. (2006), (Çev. Evren-Sezer, F.) *Çatışan Feminizmler Felsefi Fikir Alışverişi*, İstanbul, Metis Yayınları
- Castells, M. (2008), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Cansız, S. (2014), *Hep Kavgaydı Yaşamım* (1. Cilt), Diyarbakır, Aram Yayınları
- Cansız S. (2014), *Hep Kavgaydı Yaşamım* (2. Cilt), Diyarbakır, Aram Yayınları
- Can, H. (2014), *Nâzım Hikmet ve Kürtler*, İstanbul, Pêrî Yayınları
- Cemal, H. (2014), *Delila: Bir Genç Kadın Gerillanın Dağ Günlükleri* İstanbul, Everest Yayınevi
- Cole, S. (1999), *Sosyolojik Düşünme Yöntemi Sosyoloji Bilimine Giriş*, Ankara, Vadi Yayınları
- Çağlayan, H. (2010), *Analalar, Yoldaşlar, Tanrıçalar, Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Çağlayan, H. (2013), *Kürt Kadınları Penceresinden*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Çakır, S. (1996), *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul, Metis Yayınları, Kadın Araştırmaları Dizisi
- Defter Dergisi*, 1994 Bahar, Yıl: 7, sayı: 21 s. 66-67
- Enloe, C. (2011), *Feminizm, Milliyetçilik ve Millitarizm*, Altınay, A.G. *Vatan Millet Kadınlar içinde* (203-226), İstanbul, İletişim Yayınları
- Erder, S. (2011), *İstanbul'a Bir Kent Kondu Ümraniye*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Erder, S. (2006), *Refah Toplumunda Getto*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Ersöz, G. (2014), *Gurbet'in Güncesi: Yüreğimi Dağlara Nakşettim*, Diyarbakır, Aram Yayınevi
- Donovan, J. (2013), *Feminist Teori*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Fanon, F. (2009), *Siyah Deri Beyaz Maske*, (Çev. Cahit Koytak) İstanbul, Versus Yayınları
- Gellner, E. (2006), *Uluslar ve Ulusçuluk*, İstanbul, Hil Yayınları
- Güneş, C. (2013), (Çev Efla-Barış Yıldırım), *Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi Direnişin Söylemi*, Ankara, Dipnot Yayınları

Güvenç, S. Teselli, Ş. Barut, M. (2011), *Zorla Yerinden Edilenler İçin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Araştırma Raporu*, İstanbul, İnsan Hakları Ortak Platformu ile Göç-Der Yayınları

Kadın Ordulaşması -1, (2004), Weşanen Jina Serbilind-23 Yayınları

Kadın Ordulaşması-2, (2004), Weşanen Jina Serbilind-25 Yayınları

Kadın Ordulaşması-3, (2005), Weşanen Jina Serbilind-27 Yayınları

Kandiyoti, D. (2011), *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, İstanbul, Metis Yayınları

Kaya, A. (2009), *Türkiye’de İç Göçler- Bütünleşme Mi Geri Dönüş Mü?* İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Kaygalak, S. (2009), *Kentin Mültecileri Neoliberalizm koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*, Ankara, Dipnot Yayınları

Kentel, F. Ahıska, M. Genç, F. (2009), *“Milletin Bölünmez Bütünlüğü” Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler)*, İstanbul, Tesev Yayınları

Keser, İ. (2011), *Göç ve Zor: Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç*, Ankara, Ütopya Yayınları

Kümbetoğlu, B. (2012), Göç Çalışmalarında “Nasıl” sorusu, İhlamur-Öner, S, G. Öner, N, A,Ş *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* içinde (49-88), İstanbul, İletişim Yayınları

Kümbetoğlu, B. (2008), *Niteliksel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık

Kurban, D. Yüksek, D. Çelik, A. Ünal, T. ve Aker, T. (2008), *“Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*, İstanbul, TESEV Yayınları

Kırmızıtoprak, S. (2014), Bir Tarih Üzerine. Türkmen, E, A. Özmen, A (2014), *Kürdistan Sosyalist Solu: 60’lardan 2000’lere Seçme Metinler* içinde (99-155) İstanbul, Belge Yayınları

Najmabadi, A. (2011), Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek, Sahip- lenmek, Korumak. Altınay, A,G. *Vatan Millet Kadınlar* içinde (129-166), İstanbul, İletişim Yayınları

Maalouf, A. (2012), *Ölümcül Kimlikler* (Çev. Aysel Bora). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

McDonald, S. (2013), *Kürt Kadınları ve Kendi Kaderini Tayin Etme: Ulus- lararası Hukuka Feminist Bir Yaklaşım*

Mojab, S. (2013), *Devletsiz Ulusun Kadınları Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar* içinde (183-214), (çev.) Adsay, F. Kılıç, S. Uşaklı, E. Diyarbakır, Avesta Yayınları

Mojab, S. (2013), *Devletsiz Ulusun Kadınları Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar*, (çev.) Adsay, F. Kılıç, S. Uşaklı, E. Diyarbakır, Avesta Yayınları

Özgür, N. (2012), "Zorunlu Göç Tecrübesinin Devlet Politikalarındaki Yansıması: Bulgaristan'dan Türkiye'ye kitlesel Göçün Analizi," İhlamur-Öner, G. S. ve A. N. Şirin Öner (Ed.) *Küreselleşme Çağında Göç* içinde (199-216), İstanbul, İletişim Yayınları

Özyürek, E. (2011), *Mecliste Başörtüsü Dügümü*, Altınay, A.G. *Vatan Millet Kadınlar* içinde (357-373), İstanbul, İletişim Yayınları

Perouse, J. F. (2012), İstanbul'da Kürt Göçleri: Yeniden İnşa Edilmesi Gereken Bir Araştırma Konusu, *Praksis Dergisi* 2012 cilt: 28, s. 43-56

Perouse, J. F. (2011), *İstanbul'da Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek*, İstanbul, İletişim Yayınları

Plumwood, V. (2004), *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, İstanbul, Metis Yayınları

Ramazanoğlu, K. (1998), *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, İstanbul, Pencere Yayınları

Saigol, R (2011), Millitarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri, Altınay, A.G. (Ed.) *Vatan Millet Kadınlar* içinde (227-260), İstanbul, İletişim Yayınları

Sancar, S. (2013), *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet; Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul, İletişim Yayınları

Saraçlı, M. (2011), *Uluslar Arası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Ankara, Adalet Yayınları

Saraçoğlu, C. (2011), Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler: "İnkâr'dan Tanıyarak Dışlama"ya İstanbul, İletişim Yayınları

Sennett, R. (2005), *Saygı*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları

Selek, P. (2011), *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*, İstanbul, İletişim Yayınları

Strather M. ve C. MacCormack (1980), *Nature, Culture and Gender*, New-york, Cambridge University Pres

Tekelli, İ. (2011), *Göç ve Ötesi*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekin, G. G (2014), *Özgürleşen Ruhlar / Kürt Gerilla Hareketi*, Yayınevi,

Belge Yaynevi

Türkmen, E, A. Özmen, A (2014), *Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı*, 60'lar-
dan 2000'lere Seçme Metinler, İstanbul, Belge Yayınları

Van Bruinessen, M. (2013), Adile Hanım'dan Leyla Zana'ya: Kürt Tarihinde Siyasi liderler Olarak Kadınlar, Mojab, S. *Devletsiz Ulusun Kadınlar: Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar* içinde (131-153), (çev.) Adsay, F. Kılıç, S. Uşaklı, E. Diyarbakır, Avesta Yayınları

Wedel, H. İstanbul'a Göç Eden Kürt Kadınlar: Cemaat ve Marjinalleştirilmiş Bir Sosyal Grubun Yerel Siyasete Katılımı, Mojab, S. (2013), *Devletsiz Ulusun Kadınları Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar İçinde* (155-182), (çev.) Adsay, F. Kılıç, S. Uşaklı, E. Diyarbakır, Avesta Yayınları

Zetkin, C. (1996), (Der. N. Krupskaya, W. Pieck) *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar ve Clara Zetkin Üzerine*, İstanbul, İnter Yayınları

Yükseker, D. (2012), Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'laradaki Zorla Göçün Sonuçları, İhlamur-Öner, S, G. Öner, N, A,Ş *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* içinde (233-262), İstanbul, İletişim Yayınları

Yuval-Davis, N. (2010), *Cinsiyet ve Millet*, İstanbul, İletişim Yayınları

Yücel, M. (2014), *Abdullah Öcalan: Amara'dan İmralı'ya* İstanbul, Alfa Yayınları

İNTERNET KAYNAKLARI

Acar-Savran, G. Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İlişkileri Aşan Bir Feminizme Doğru. *Praksis*:8, (s. 255-306). İnternette indirilme tarihi: 09/10/203. <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/008-09.pdf>

Adar, A. (2014) Sozdar Avesta: 36. yıl Öcalan'a özgürlük yılı olacak indirilme tarihi: 27/11/2013 <http://firatajans.com/news/guncel/sozdar-avesta-36-yil-ocalan-a-ozgurluk-yili-olacak.htm>. İndirilme Tarihi: 16/11/2013. http://www.youtube.com/watch?v=ZK_3Lb4UOpk

Akşit, E, E. (2009). Tartışma: Anadilde Eğitim ve Kadınlar. *Fe Dergi* 1, sayı 1 (2009: 30-38 s.) İnternette indirilme tarihi: 07/10/2013 <http://cins.an-kara.edu.tr/anadil.html>

Altan, E. Özer, V. (2013) Diri Diri Yakıldılar Hiç Soruşturan Yok. İnternette indirilme tarihi:15/01/2013.<http://www.ozgurgundem.com/?haberID=94868&haberBaslik=Diri%20diri%20yak%C4%B1ld%C4%B1lar%20>

hi%C3%A7%20soru%C5%9Fturan%20yok&action=haber_detay&module=nuce

Altındal, Y. (2009). Erkeksi Siyasetin “Erk”siz Dublörleri. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 12, Sayı 21, 351-367. İnternetten indirilme tarihi:20/12/2013.<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s21/makale/c12s21m22.pdf>

Aksu, E Kadın Hareketi: Nereden Nereye (1996) İndirilme tarihi: 12.09.2014 <http://www.birikimdergisi.com/sayi/83/kadin-hareketi-nereden-nereye>

Akşam Gazetesi (2013) İşte Öcalan’ın mektubu. İnternetten İndirilme Tarihi: 29/11/2013. <http://www.aksam.com.tr/siyaset/iste-ocalanin-mektubu/haber-17957>

Akşit, E, E. (2009). Tartışma: Anadilde Eğitim ve Kadınlar. Fe Dergi 1, sayı 1 (2009: 30-38 s.) İnternetten indirilme tarihi: 07/10/2013 <http://cins.an-kara.edu.tr/anadil.html>

AljazeeraTürk (2014). Portre: Bese Hozat. İnternetten indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-bese-hozat>

ANF (2014). Kürt Mücadelesinde Sembolleşen Kadın: Viyan Soran. İnternetten indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://istanbul.indymedia.org/comment/284135>

ANF (2013). Sakine Cansız’ın Dilinden İlk mücadele Yılları. İnternetten İndirilme Tarihi: 28/12/2013 <http://firatajans.com/news/guncel/sakine-cansyzyn-dilinden-ilk-mucadele-yyllary>. Acar-Savran, G. Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İlişkileri Aşan Bir Feminizme Doğru. Praksis :8, (s. 255-306). İnternetten indirilme tarihi: 09/10/2013. <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/008-09.pdf>

Anf (2014). DÖKH konferansı başladı indirilme tarihi: 10.01.2015 <http://firatnews.biz/news/guncel/dokh-konferansi-basladi.htm>

Arlı, S. (2010). Kanayan Yara Kanarya Mahallesi. İnternetten indirilme tarihi:15/12/2013. http://www.extrahaber.com/haber.php?haber_id=10213

Arsalan, R. (2010). Kardelen Kardelene Karşı mı? İnternetten indirilme tarihi: 12.12.2014 <http://www.bianet.org/bianet/kadin/123290-kardelen-kardelene-karsi-mi>

Aslan, Ö. (2014) 90’lardan Bugüne Barışa Yürüyen Anneler. İnternetten indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160754-90-lardan-bugune-barisa-yuruyen-anneler>

Ayşe Hür Newroz ve Nevruz'un tarihi. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.demokrathaber.net/tarih/newroz-ve-nevruzun-tarihi-h7685.html>

Başlangıç, C. (2014). 90'ların İşaret Fişegi: Yeşilyurt Köylülerine Yedirilen Dışkı. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/medya/160934-90-larin-isaret-fisegi-yesilyurt-koylulerine-yedirilen-diski>

Berktaş, F. Tektanlı Dinlerde Kadın Bedeninin Toplumsal Denetimi. İnternette İndirilme Tarihi: 22/11/2013. http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/33ef4454daf7078_ek.pdf?dergi=HABER+B%EF%BF%BDLTEN%EF%BF%BD

Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Hakları Gelişimi ve Tarihi. İnternette İndirilme Tarihi: 22/11/2013. http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf

Beşikçi, İ. (2008). Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Kürtlere Ne Veriyor <http://www.rizgari.com/modules.php?name=News&file=print&sid=12944>

Beşikçi, İ. (2008). İnsan Nasıl İnsan Olur <http://www.enternasyonalforum.net/makaleler/2302-insan-nasil-insan-olur.html>

Bianet (2013) KCK'de Eş Başkanlık Dönemi. İnternette indirilme tarihi: 11/11/2013. <http://www.bianet.org/bianet/toplum/148368-kck-de-es-baskanlik-donemi>

Bianet (2013) KCK'de Eş Başkanlık Dönemi. İnternette indirilme tarihi: 11/11/2013. <http://www.bianet.org/bianet/toplum/148368-kck-de-es-baskanlik-donemi>

Bianet (2014). Feministlerden Başbakan'a: "Sen sus kadınlar konuşsun!". İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/kadin/153613-feministlerden-basbakan-a-sen-sus-kadinlar-konussun>

Çağlayan, H. (2010). Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar. Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu. İstanbul: İletişim Yayınları. Çandar, C. (2013). PKK'de Değişiklik: Nasıl okunmalı, Nasıl Anlaşılmalı? İnternette indirilme tarihi 12/11/2013. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/23701266.asp>

Çağlayan, H. (2014). Leyla Zana: Bir Gün, Bir Dil, Bir Tarih. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160802-bir-gun-bir-dil-bir-tarih>

Çakır, S. (2008). 1908'in Kadınlar Açısından Anlamı İnternetten indirilme tarihi: 11.16.2014. <http://www.bianet.org/biamag/kadin/108437-1908-in-kadinlar-acisindan-anlami>

Çıra Gazetesi. (2014). Bese Hozat'tan büyük itiraf; "Dersim kültürü ve dili PKK saflarında asimile oluyor!" İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.cilagazete.com/bese-hozattan-buyuk-itiraf-dersim-kulturu-ve-dili-pkk-saflarinda-asimile-oluyor/>

Demir, B. (2014). Newroz ve Zekiye Alkan İnternette indirilme tarihi: 30.11.2014. <http://hurbakis.net/content/newroz-ve-zekiye-alkan>

Dicle, D. (2012). Diriliş, Direniş ve Özgürlüğün Bayramı Newroz (1). İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://rojbas1.wordpress.com/2012/03/17/dirilis-direnis-ve-ozgurlugun-bayrami-newroz-1/>

Dicleli, A, B. (2014) Kadın Mücadelesinin "Uzmanlaştığı" Yıllar. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/kadin/160978-kadin-mucadelesinin-uzmanlastigi-yillar>

Duman, D. Doğdu, M (2010). 1930-1950 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık bilinci Gelişimi Kapsamında ulus-devlet Algısının Sağlanması: "Türk Çocuğu-Cumhuriyet Çocuğu". ÇTTAD, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz) 157-170. İnternette indirilme tarihi: 27/12/2013. http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2020-21/8.pdf

Dünden Bugüne Küçükçekmece (2010). İnternette İndirilme Tarihi: 22/11/2013. http://webdeyim.net/tr/e_kitap/kucukcekmece-belediyesi/dunden-bugune-kucukcekmece/1/11

Erdim Z. (2014). Merve Kavakçı Meclise Başörtüsüyle Girince... İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014 <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160817-merve-kavakci-meclise-basortusuyle-girince>

Fırat, Aksu, G, T. (2009). Baba Beni Okula Gönder Dört yaşında. İnternette indirilme tarihi: 12.12.2014 <http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&ArticleID=1086491&Kategori=guncel&b=Baba%20Beni%20Okula%20Gonder%204%20yasind>

Gazetevatan (2014). İşte PKK'nın 6 Üst Düzey Yöneticisi. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.gazetevatan.com/iste-pkk-nin-6-ust-duzey-yoneticisi-28760-galeri-haber-fotogaleri/>

Gazete5. (2014). PKK'nın 'Üst Düzey' Yönetimindeki 4 Kadın. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.gazete5.com/haber/pkk-nin-ust-duzey-yonetimindeki-4-kadin-317547>

Gedik, E. (2009). Türkiye’de Şehit Annelerinin Savaş ve Çözüm algıları. İnternette indirilme tarihi: 29/10/2013. Fe Dergi 1, sayı 2 (2009): 29-43 http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2020-21/8.pdf

Habername (2011). PKK’da kim kimdir? İşte PKK Yöneticileri... İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.habername.com/haber-pkk-ocalan-karayilan-63739.htm>

Habertürk (2013). PKK’lı 3 Kadının Öldürülmesiyle İlgili Yeni Bilgilere Ulaşıldı. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.haberturk.com/dunya/haber/906252-pkkli-3-kadinin-oldurulmesiyle-ilgili-yeni-bilgilere-ulasildi>

Herema Ararat (2012). PAJK, Sema Yüce’yi andı. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://herema-ararat.blogspot.com.tr/2012/06/pajk-sema-yuceyi-and.html>

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Araştırması (2006). Türkiye’de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması. İnternette indirilme Tarihi: 20.09.2012 http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tgyona/TGYONA_rapor.pdf TGYONA.

Halis, M. (2013). KCK’nin ilk kadın lideri Bese Hozat’la söyleşi <http://www.ilkehaber.com/haber/kcknin-ilk-kadin-lideri-bese-hozatla-soylesi-27074.htm>

İlkaracan, P. İlkaracan İ.(1998). 1990’lar Türkiye’sinde Kadın ve göç.75 yılda Köylerden Şehirlere (1998). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. S.305-322. İnternette indirilme tarihi: 28/12/2013. http://dl.dropboxusercontent.com/u/64736171/kadin_goc.pdf

İmrallı eve taşınamayınca, evi İmrallı’ya taşıyor! İnternette indirilme tarihi: 12.12.2014. http://haberler.rotahaber.com/imrali-eve-tasinamayinca-evi-imraliya-tasiniyor-_338997.html

İnce, E. (2014) 90’LARIN HAK MÜCADELELERİ/ ÖZLEM ASLAN ANLATTI 90’lardan Bugüne Barışa Yürüyen Anneler. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160754-90-lardan-bugune-barisa-yuruyen-anneler>

İnce E. (2014). Kişisel Bir “Başörtüsü” Mücadele Öyküsü. İnternette indirilme tarihi: 30.12. 2014. <http://www.bianet.org/bianet/kadin/161061-kisisel-bir-basortusu-mucadele-oykusu>

İnce, E. (2014). Kadınların Yasalara ve Hayata Müdahale Başarıları. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/di>

ger/161090-kadinlarin-yasalara-ve-hayata-mudahale-basarilari

İnce, E. (2014). Sakarya Platformu: Başörtüsü Yasağı Bitti Ama... İnternetten indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/161057-sakarya-platformu-basortusu-yasagi-bitti-ama>

İnce, E. (2014). "Başörtüsüne Özgürlük için Elele" Zincirlerinden Bugüne. İnternetten indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/kadin/161062-basortusune-ozgurluk-icin-elele-zincirlerinden-bugune>

İnternethaber (2014). TBMM'de Başörtü Krizine Son! İnternetten indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.internethaber.com/cemil-cicek-tbmm-resepsiyon-tartisma-davet-uygulama--416745h.htm>

İstanbul Indymedia (2006). HPG komutanı Viyan Soran Bedenini Ateşe Verdi. İnternetten indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://istanbul.indymedia.org/comment/284135>

Kartal, C.B. (2008). II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e Mirası: "Makbul Kadınlar". İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 38. İnternetten indirilme tarihi: 22/11/2013. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/siyasal/article/view/9382/8720>

Kaya, H. (2013). Müslüman Bir Kadın Gözüyle Kandil Yazı Dizisi Hhttp://hurbakis.net/content/musulman-bir-kadinin-gozuyle-kandil-yazi-dizi-si-7-bolum. İndirilmetarihi: 16/11/2013

Keskin, T. (2013) Demet Dergisi'nde Kadın ve İlerleme Anlayışı. İnternetten indirilme tarihi: 19/11/2013. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/33/273.pdf>

Kerestecioğlu İ, Ö. (2014) Feminizmin Miliyetçilikle İmtihanı. İnternetten indirilme tarihi: 01. 01.2015. <http://tr.boell.org/tr/2014/06/16/feminizmin-miliyetcilikle-imtihan>

Kılıçcıoğlu, C (2014). Siirt Mücadele Manşetlerinde 1990 İnternetten indirilme tarihi: 30.11.2014. <http://www.bianet.org/bianet/medya/160935-siirt-mucadele-mansetlerinde-1990>

Koçali, F. (2003). Parti genel başkanı ilk kadın: Behice Boran. İnternetten indirilme tarihi: 01.01.2015 <http://www.bianet.org/biamag/siyaset/9952-parti-genel-baskani-ilk-kadin-behice-boran>

Kurumsal Emlak Haberleri (2013). Kanarya Mahallesi, Yatırımcıların Gözdesi. İnternetten İndirilme tarihi: 30/12/2013. <http://kurumsalemlakhaberleri.com/kanarya-mahallesiyatirimcilarin-gozdesi.html>

Kural, B. (2014). Böyle Başladı. İnternetten indirilme tarihi: 30.12.2014.

<http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160803-video-haber-cumartesi-an-neleri-nin-500-haftasi>

Kürtlerin metropoldeki çığığı: Raşan Demirel (2013) İnternette İndirilme Tarihi: 12.11. 2014 http://www.ozgur-gundem.com/?haberID=67994&haberBaslik=K%C3%BCrtlerin%20metropoldeki%20%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1%C4%9F%C4%B1:%20Ra%C5%9Fan%20Demirel&action=haber_detay&module=nuce

Küçükçekmece İlçe Tanıtımı (2014). İndirilme tarihi: 20/12/2013. <http://www.iamistanbul.tv/ilce/kucukcekmece>

Mağden, P. (2007). Abdullah ve Hayrünisa Gül. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=219688> (01.01.2015)

Mater, N. (2014). 90'ların Hak Mücadeleleri'ne Başlarken. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/diger/160661-insan-haklari-mucadelesiyle-90-li-yillari-asmak> 30.12.2014

Mazlum, Ş. (2014). Yaradılışın Öyküsü. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.yja-star.com/tr/bolumler/guencel-yazlar/303-yaradilisin-oeykuesue>

Milliyet Gazetesi (2014). İnternette İndirilme Tarihi: 17.08.2014 <http://www.milliyet.com.tr/33-yil-bekledi/gundem/gundemde-tay/22.02.2013/1671854/default.htm>

Merve Kavakçı (2013). İnternette indirilme tarihi: 28/11/2013. http://www.youtube.com/watch?v=ZK_3Lb4UOpk

Mengünoğul, G. (2006) Farklılık, Toplumsal Cinsiyet ve Kente Göç İkinci Kuşak kadınlarının Kimlik ve Cinsiyet deneyimleri. İnternette indirilme tarihi: 11/11/2013. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1840/2504.pdf?show>

Newroz'un Ateş Gülleri (2011) İnternette indirilme tarihi: 11.12.2014. <http://www.pkkonline.net/tr/index.php?sys=article&artID=282>

Newrozlaşan Kadınlar, Jinha (2015). İnternette İndirilme Tarihi: 19.03.2015. <http://jinha.com.tr/Portreler/content/view/53>

Nevruz Bayramı (2014) İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. http://www.canim.net/gunvehaftalar/nevruz_bayram.php

Odatv (2014). PKK Yönetimindeki Değişim Ne Anlama Geliyor (2013). İnternette indirilme tarihi: 30.11.2014. <http://www.odatv.com/n.php?n=p-kk-yonetimindeki-degisim-ne-anlama-geliyor-1007131200>

Öcalan, A. (2013). Erkeği Öldürme. İnternette indirilme Tarihi: 03. 12. 2013 <http://www.antitorite.com/fileUplod/ks469423/File/34893786-erkegi-oldurmek-abdullah-ocalan.pdf>.

Öcalan, A. (2013). Demokratik Modernite. İnternette indirilme tarihi: 18.11. 2013. <http://www.antitorite.com/?Syf=5&ld=80354>

Özgür Gündem (2013) Kürtlerin Metropoldeki Çılgılığı: Rahşan Demirel. İnternette indirilme tarihi:30.11.2014.http://www.ozgurgundem.com/?-haberID=67994&haberBaslik=K%C3%BCrtlerin%20metropoldeki%20%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1%C4%9F%C4%B1:%20Rah%C5%9Fan%20Demirel&action=haber_detay&module=nuce

Özküralpli (2013) Bir Desideratum Olarak Vatan Kavramının Tanzimat Dönemi Erkeklik Kavramı İnşasındaki Rolü. Fe Dergi 5, no.1 (2013),32-42 İnternette indirilme tarihi: 10/12/2013. http://cins.ankara.edu.tr/9_4.htm

Nerden Baksan Tutarsız (2014). İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/guncel/haberler-duyurular-basin-aciklamalari/809-nerden-baksan-tutars-z.html>

Önen, Y (2014). Kürt Sorunu”nda Son 25 Yıl. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160718-kurt-sorunu-nda-son-25-yil> 30.12.2014

Öndül, H. (2014). 90’ların Hak Mücadeleleri: İnsan Hakları Mücadelesiyle 90’lı Yılları Aşmak. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/diger/160661-insan-haklari-mucadelesiyle-90-li-yillari-asmak>

Özgür. Arya, D. D. (2014). Kürdistan ve Kadın Özgürlüğü İçin Adanan Bir Ömür. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://firatajans.com/news/guncel/kurdistan-ve-kadin-ozgurlugu-icin-adanan-bir-omur.htm>

Özgür Gündem. (2013). Newroz Geleneğinde Bir Sıçrama: Zekiye Alkan. İnternette indirilme tarihi:30.12.2014.http://www.ozgurgundem.com/?haberID=67925&haberBaslik=Newroz%20gelene%C4%9Finde%20bir%20s%C4%B1%C3%A7rama:%20ZEK%C4%B0YE%20Alkan&action=-haber_detay&module=nuce

Özgür, C. (2014). Paris Katliamının Arka Planı. İnternette indirilme tarihi: 30.11.2014. <http://firatajans.com/news/guncel/paris-katliaminin-ar-ka-plani.htm>

Özgür, Arya. D. D. (2014). Direniş Tarihi: Yaşamın Her Anını Kavga ile Geçiren, Dersim Asiliğini Kendi Kişiliğinde Yaşayan. İnternette indirilme tarihi: 30.11.2014. <http://firatajans.com/news/guncel/direnis-tarihi-saki->

ne-cansiz.htm

Özbilgen, F. (2012). Lilith'in Suçu Ne? İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/136831-lilith-in-sucu-ne>

Özsökmenler, Y. (2014). Zekiye'den Bugüne Kürt Kadınları Siyasette En Önde İnternette İndirilme Tarihi: 01.01.2015 <http://yeniozgurpolitika.info/index.php?rupel=nuce&id=36156>

Radikal Gazetesi (2014) Bese Hozat kimdir? İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. http://www.radikal.com.tr/turkiye/bese_hozat_kimdir_radikal_trends-1223777

Radikal Gazetesi (2014). Fransız Hâkimden 'Ömer Güney' Talebi. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. http://www.radikal.com.tr/turkiye/fransiz_hâkimden_omer_guney_talebi-1211774

Sağ, V. Tarihsel Süreç İçerisinde Kadın ve Atatürk. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1. İnternette indirilme tarihi: 17/11/2013. <http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/tarihsel%20s%C3%BCre%C3%A7%20%C4%B0%C3%A7erisinde%20t%C3%BCrk%20kad%C4%B1n%C4%B1%20ve%20atat%C3%BCrk.pdf>

Sancar, S. (2009). Türkiye'de Feminizmin Siyasal Bilimlere Etkisi. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 40. İnternette indirilme tarihi: 10/11/2013. <http://www.politics.ankara.edu.tr/serpilsancar/03.pdf>

Sancar, S. (2009). Türkiye'de Feminizmin Siyasal Bilimlere Etkisi. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 40. İnternette indirilme tarihi: 10/11/2013. <http://www.politics.ankara.edu.tr/serpilsancar/>

Saylan, T. (2008). İnsanlık nereye gidiyor? Biz neredeyiz? İnternette İndirilme Tarihi: 11.12.2013. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haber-no=248986>

Selvi, A. (2013). Bese Hozat Neden Dağlarda? İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/AbdulkadirSelvi/bese-hozat-neden-daglarda/39031>

Sosyalistforum (2014). 15'inci yılında Ronahi ve Berivan Anıldı. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.sosyalistforum.net/guncel-haberler/10942-15%27inci-yilinda-ronahi-ve-berivan-anildi.html>

Saruhan O. (1995) Yıl 1995, Yaşar Kemal "Yalanlar Seferi"ni Yazdı. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/medya/160862-yil-1995-yasar-kemal-yalanlar-seferi-ni-yazdi>

Sosyalist Kamu Emekçileri Sendikası (2014). Devrimci Temellerde Yenilenme İhtiyacı ve KESK Genel Kurulları. İnternette indirilme Tarihi: 29/01/2014 <http://issuu.com/sosyalistkamuemekcileri/docs/ske-2014-genelkurulbrosuru>

Şaman, Ö. (2013). Ronahî'nin Öyküsü. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.kaypakayahaber.com/haber/ronahinin-oykusu-kaypakaya-partizan>

Şen, B. ve A. Tunç. Kanarya Mahallesi: Olağanlık İçinde Zorunlu Göçle bir Mahalle Büyür. İndirilme tarihi: 26.09.2013. http://www.academia.edu/1115348/KANARYA_MAHALLESİ_ZORUNLU_GOC_ENFORMELLIK_VE_SIYASET.

Şardan, T. (2012). PKK Yönetimi Koruma Ordusu ile Dolaşılıyor. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.milliyet.com.tr/pkk-yonetimi-koruma-ordusu-ile-dolasiyor/gundem/gundemdetay/28.09.2012/1603432/default.htm>

Tahaoğlu, Ç (2014). Müslüman Kadınlar: “Tacizi Durdur Direnişi Sürdür” İnternette indirilme tarihi: 14.12.2014. <http://bianet.org/bianet/toplum/147365-tacizi-durdur-direnisi-surdur>

Tanrıkulu, N. (2014). Galatasaray Hafıza, İtaatsizlik ve Küreselleşmenin Mekânı. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/160801-galatasaray-hafiza-itaraz-politiklesme-sosyallesme-ve-kuresellesme-mekani>

Tarihin En Anlamlı Devrimi Kadın Kurtuluş İdeolojisi'dir (2014). İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.gerrillaforum.com/showthread.php/157-K%C3%BCrt-M%C3%BCcadelesinde-Sembolle%C5%9Fen-Kad%C4%B1n-Viyana-Soran?s=f23eb31b91362bcfab976be6a5a7d3>

TBMM (1997). İstanbul Milletvekili Algan Hacaloğlu ve 9 arkadaşının Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Anayasanın 98'nci, İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci Maddeleri Uyarınca Bir Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergesi ve(10/25) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. İnternette indirilme tarihi: 20.09.2011. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf>.

Tuna, S. (2009). Köy Enstitüleri'nde Kadın Olmak. Fe dergi 1, sayı 1 (2009): 20-29 İnternette indirilme tarihi: 25/11/2013. <http://cins.ankara.edu.tr/tuna.html>

Türksolu (2014). Avrasya'nın Ortak Bayramı Nevruz, İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. <http://www.turksolu.com.tr/78/adiguzel78.htm>

Ünalın-Altaş, B. (2013). Siyasette Mücadeleci Bir Kadın Figür Olarak Behice Boran İnternette indirilme tarihi: 10.01.2015. <http://www.sendika.org/2013/03/siyasette-mucadeleci-bir-kadin-figur-olarak-behice-boran-burcu-unalan-altas/>

Wikipedia, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Lilith>

Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi İndirilme tarihi: 21/11/2013. http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/277/makaleler/20/1/arastrmx_277_20_pp_225-232.pdf

Yıldız, K. (2002). Ülke İçinde Göç Ettirilen İnsanlar: Türkiye'deki Kürtler Bir Kürt İnsan Hakları Projesi Raporu. (çev: Emin Soğancı). İnternette indirilme tarihi: 11/10/2014. http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.khrp.org%2Fkhrp-news%2Fhuman-rights-documents%2Fdoc_download%2F49-kuert%2Fgoecue.html&ei=Pt_TUuOtI6jy7Aas_4DgDA&usg=AFQjCNHRYa12FT7moLrv7v-RnQWgDZRh4g&bvm=bv.59026428,d.bGE

Yurttagül, A. (2014). Hayrünnisa Hanım'ın Başörtüsü. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. http://www.zaman.com.tr/ali-yurttagul/hayrunnisa-hanimin-basortusu_2230856.html

Yüce, S. (2013). Özgür Yaşam Manifestosu. İnternette indirilme tarihi: 30.12.2014. http://www.ozgurgundem.com/index.php?haberID=75612&-haberBaslik=%C3%96zg%C3%BCr+ya%C5%9Fam+manifestosu%3A+Sema+Y%C3%BCce&action=haber_detay&module=nuce&authorName=Tarihe+Not+D%C3%BCC%C5%9Fenler&authorID=607

Yüce, S. (2014). Çağımızın Sosyal Mücadeleler Öğretisinin Yaratıcısı Parti Genel Başkanımız, Ulusal Önderimiz Başkan APO'ya! <http://www.yjastar.com/tr/sehitlerimiz/341-sema-yuece-yoldasn-mektuplar>

Zihnioğlu, Y. (2005). Sosyalist Kadınlar ve Bağımsız Kadın Hareketi. İnternette İndirilme tarihi: 01.01.2015. <http://bianet.org/kadin/saglik/56511-sosyalist-kadinlar-ve-bagimsiz-kadin-hareketi>

EKLER

EK 1

KİŞİSEL BİLGİLER

1. Selva: 44 yaşında 11 çocuğu var. Kuması ile birlikte aynı evde yaşadıktan sonra, kendi değişiyle çocukları “eli ekmek tutmaya” başlayınca, kocasından ayrılıp, çocuklarıyla ayrı eve taşındı. Berdel usulü ile evlendiği kocasından resmen boşanmamış. Ev kadını olan Selva, Kürt siyasi hareketine yakın parti ve derneklerde eş başkanlık gibi birçok görevde bulundu, halen aktif çalışma ve görevlerine devam ediyor. 26-19 yaşları arasında 5 çocuğu tekstilde çalışarak geçimini sağlıyor.

2. Zeynep: 63 yaşında olan Zeynep, 7 çocuğu ve geliniyle aynı evde yaşıyor. Ev kadını, okuma yazması yok. Kürt siyasal hareketinin düzenlediği miting, gösteri ve Newroz’a düzenli katılıyor. Maddi durumuyla ilgili sorulara net cevaplar vermezken, duyduğu memleket özlemini hiçbir şey dindiremediğini, İstanbul’a alışamadığını belirtti. Görüşme, “her şey dün yaşanmış gibi gözlerimizin önünde” diyen Zeynep’in gözyaşları içinde gerçekleşti.

3. Semiha: 32 yaşında olan Semiha araştırmadaki ilkokul mezunu olan tek kadın. Görüşme boyunca çekingen tavırlarıyla dikkat çekti. Eşi tekstil işçisi ve iki çocuğuyla kirada yaşıyor.

4. Figen: 42 yaşında, evli, 5 çocuğu var. Okuma yazması yok. Kürt siyasi hareketinin düzenlediği miting, gösteri, eylemler

ile Newroz'a düzenli katılıyor. Eşi inşaat işçisi ve çocuklardan ikisi tekstilde çalışıyor. Ciddi sağlık problemi olan 21 yaşındaki büyük oğlu ise sağlık sigortası olmadığından tedavisi yapılamıyor. Figen'in gözyaşları nedeniyle sık sık görüşmeye ara verildi. Köyleri baraj altında kaldığından köye dönüş umudunu yitirmiş, bunun üzüntüsünü yaşıyor.

5. Remziye: 47 yaşında, 7 çocuğu var. Okuma yazma yok. Bir çocuğu hapiste. Aile zincirleme göçe maruz kalmış. Remziye'nin en büyük isteği köye dönmek.

6. Meltem: 4 çocuğuyla yaşayan Meltem'in eşi belediye temizlik işinde çalışıyor. Geçmişi anlattığında, gülen gözleri ılsansa da, söylediği stranlarla (türkü) renkli bir görüşme gerçekleşti. Meltem, evdeki dikiş makinasıyla, yöresel kıyafetler (şal u şapık, Şırnexi, xıftan Fistan) ile tekstil atölyelerine parça başı iş yaparak para kazanıyor, kısmi de olsa paranın kendisine sağladığı özgürlüğün keyfini yaşıyor.

7. Derya: 60 yaşında, okuma yazması yok. 11 çocuğu var. Yıllar önce ailesini terk ederek Avrupa'ya giden kocasından, 6 yıl önce resmen boşanmasına rağmen, eski kocası birlikte yaşamak istiyor, onu taciz ediyordu. Kürt siyasi hareketinin içinde yıllardır aktif çalışıyor. 20 ve 22 yaşlarında iki çocuğu hapiste. Biri KCK davasından 17 yıl ceza aldı. Her hafta Salı günü Silivri'de, her Çarşamba Tekirdağ Cezaevleri'nde bulunan çocuklarını ziyaret ediyor. Özgüvenli, güçlü duruşuyla etkileyiciydi.

8. Bahar: 69 yaşında olan Bahar, kocasını köy boşaltılması sırasında, örgüt üyesi olan oğlunu yerinden edildikten bir yıl sonra çıkan bir çatışmada kaybetti. Görüşme süresince akıttığı derin gözyaşları nedeniyle, görüşmeyi sonlandırmak istememe rağmen; yaşadığı acıyı paylaşmaya, derdini anlatmaya, sesini bir yerlerde duyulacağına olan inançla olmalı, ısrarla konuşmak, anlatmak istedi.

9. Sevdâ: 66 yaşında 3 kız 2 oğlu var. Okuma yazması yok. Köy boşaltılmadan uzun yıllar önce, kuması ile birlikte iki “aile” olarak birlikte yaşadı. Kocasını öldükten sonra, evli olan büyük oğlusuyla yaşamaya başladı. Yerinden edilmiş olmanın travması-nın görünür olduğu kadınlardan biri olan Sevdâ’nın en büyük acısı, 13 yaşında gerillaya katılmış olan oğluna duyduğu özlem-di. 22 yıldır görmediği, haber alamadığı oğlunun bir gün kapıyı açıp içeri gireceğine dair umudunu koruyor, oğlunu bekliyor.

10. Meryem: Okuma yazması olmayan 39 yaşındaki Meryem, 5 çocuğu, gelini ve gelinin iki çocuğu olmak üzere 10 kişi 3 odalı evde yaşıyor. Zincirleme göçe maruz kalan Meryem, yoksulluğu, sefaleti büyüyen çocukları sayesinde “aştığını” belirtti. Ancak bu yoksulluğun aşılması, ne yazık ki temel gıda ihtiyaç-larının karşılanması anlamına geliyor.

11. Hasibe: 42 yaşında genç bir kadın olan Hasibe, üç kardeş-ten küçüğünü 1990’lı yıllarda askerlerle girdiği bir çatışmada, büyüğünü bir yıl sonra mayın patlaması sonucu, tek kız karde-şini de 5 yıl önce kanserden kaybetti. Ses kayıt cihazını açmak için izin istediğimde, kararsızdı. Ancak evde bulunan iki oğ-lunun bir mahsur görmedikleri konusunda annesini ikna et-mesi sonucu, Hasibe, görüşmenin kaydına izin verdi. Görüşme sonlandıktan sonra, hemen silmemi rica etmesi üzerine, Hasi-be’ye söz verdiğim gibi çözümlemeyi aynı gün içinde yaptım, ses kaydını aynı gün içinde sildim. Bu yüzden 24 kadından, sa-dece Hasibe’nin ses kaydı mevcut değil. Hasibe’nin gözlerinde, yaralarının derinliği okunabiliyordu. Tedirgin sesi, kesik kesik, düğüm düğüm.

12. Güneş: 50 yaşında, 7 çocuğu var. 1993 yılında 7 aylık hami-leyken, resmî nikâhı olmayan kocası, sivil, silahsız bir şekilde bir PKK’liyle birlikte öldürüldü. Kocasının ailesi, akrabaları ile bütün köylü korkudan öldürülen kişiyi tanımadıklarını belir-terek, kocasının cesedine sahip çıkmadı. Bu yüzden cenazenin

gömüldüğü yer bilinmiyor. Resmî nikâhı yapılmadığı için, hiçbir yasal hakkı olmadığını belirten Güneş, çocuklarına da kendi soy ismini verdi. Bir daha evlenmedi.

13. Gülnaz: 10 yıldır Kanarya'da oturuyor. 1992 yılında korucu olmayı kabul etmedikleri için köyün tamamı göçe zorlanmış. Topluca yakın bir köyde 10 yıl boyunca kaldı. Bulundukları köyü de geçim sıkıntısı ve bir türlü köye aidiyet duygusu hissetmemeleri ve kendi köylerine dönüşü dair umutlarının yok olmasıyla İstanbul'a taşınır. Köylerine geri dönüş birkaç yıl önce başladığını artık köyde insanların yaşamasından dolayı büyük bir mutluluk duyduğunu özellikle belirtti. Acılarından bahsederek başladı sözlerine. Ama şimdiye kadar hiçbir kadında gözlemediğim kadar öfkesi vardı. Zaman zaman dertlerinden bahsederken sinirleniyor, nefes nefese kalıyordu. Yaşadıklarından pişman olmadığını defalarca dile getirdi. Görüşme boyunca benim devlete (her ihtimale karşı olur da devlet adına çalışıyorsam, devlete) bir şey söyleyeceksem de söyleyeceğim şeyin bu olması gerektiğini dile getirdi.

14. Şilan: 50 yaşında olan Şilan'la görüşme, 15 yaşındayken, PKK'nin dağ kadrosuna katılan, yaklaşık 22 yıldır haber alamadığı, görmediği kızına özlemle başladı. Hastalığından dolayı çalışmayan, sağlık sigortası olmayan eşinin tedavi giderlerini karşılamakta zorlanıyor. Tek dileği, PKK'li kızını ölmeden bir kez görmek.

15. Mesude: Köyleri, 1993 yılında korucu olmak istememeleleri nedeniyle askerler tarafından yakıldı. BDP'de aktif çalışıyor ve bir kız kardeşini dağda kaybetmiş. 16 yaşındaki oğlu 6 ay cezaevinde kaldıktan sonra yeni özgürlüğüne kavuşmuş. Mesude'nin kocası, köy baskınında tutuklanıp soğukta bırakılması nedeniyle iki ayağı kangren olup kesildi. Türkiye aleyhinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılan davada Türkiye mahkûm edildi. Diğer ailelerde görülen öfke ve duygu patlaması bu ailede asgari sınırdıydı.

16. Güneş: Köyü 1993’de yakılmış. 7 kişi olarak yaşadığı ev kendisine ait. 5 çocuğuyla birlikte yaşlı, hasta kayınvalidesiyle yaşıyor. Kocasını da hastalığı nedeniyle çalışmıyor. Sağlık sigortası yok. En büyük şikâyetinin 15 yaşındaki kızına söz dinlemediğini, çalışıp parasını da harcaması... Köy yakılmadan önceki süreci anlatırken ses kayıt cihazını kapalı olmasını istedi. PKK’lilerin köye geldiğini, varlıklı bir köy olmasından dolayı günde 20 misafiri ağırlayacak maddi gücünün olduğunu ve “dağdaki çocuklar” dediği PKK’lilerin yakıldığı gece de evine geldiğini, onlara hizmet ettiğini, daha sonra yönünü dağlara dönen “çocukların” ardından silah seslerinin duyulduğu savaşın yaşandığı, köyün yakıldığı o geceyi hiç unutmadı.

17. Zeynep: Yedi çocuğu olan Zeynep’in bütün çocuklarını okutabilmenin, parça başı iş yaparak ev ekonomisine katkı sağlamanın gururunu yaşıyor. Görüşme sırasında toplumsal cinsiyet rol dağılımını gözlemleme fırsatı yakaladığım ailelerden biriydi.

18. Sanem: Sanem’in ailesi, zincirleme göçün en dramatik biçimde yaşandığı ailelerden biriydi. 67 yaşında olan Sanem yerinden edilme öncesinden sonra oradan buraya sürüklendi, tarım işçiliğiyle göçebeliği kalıcılaştı. 6 yıldır “yerleşik” hayata geçen Sanem, hasta ve yaşlı olmasından dolayı ev ekonomisine katkı sağlayamadığından üzüleniyor.

19. Ayşe: 37 yaşında olan Ayşe yedi çocuğuyla yaşıyor. Yerinden edilerek geldiği İstanbul’da yaşamaya tutunma çabası verirken kocası, genç bir kadını evine getirip birlikte yaşamayı dayatmış, ancak bunu reddeden Ayşe, kocasına karşı verdiği mücadeleyi kazanmış görünüyor. Mücadele gücünü Öcalan ideolojisinden aldığını belirten Ayşe, başta partidekiler olmak üzere yurtsever akrabaları kendisini desteklememesinden dolayı kırıyordu.

20. Sürreya: 7 çocuğu olan Sürreya'nın iki kızlarından biri 5 yıl önce, en küçüğü ise 6 ay önce Hukuk Fakültesi 1. sınıfta okurken, PKK'nin dağ kadrosunda katıldı. Her ikisinden de herhangi bir haber alınamadığını belirten Sürreya, kocasıyla kızlarının geri döneceği günü bekliyor.

21. Gözde: İki çocuğu olan Gözde'nin kocası, asgari ücretle çalıştığı için, maddi sıkıntılar yaşıyor. Kürt siyasi hareketinin büyük sempatizanı diye ifade etti kendini. Fırsat bulduğunda da mitinglere katılıyor. Ama Newroz'u kaçırmıyor.

22. Melek: Korucu baskısı, oluşan şiddet ortamından 6 çocuğu ile İstanbul'a yerleşti. Dönemin Kürt legal siyasi hareketinde çalışan, sempati duyan kocası, resmî kıyafetli kişilerce, beyaz Renault marka arabayla evden alınmış, 17 gün sonra, cesedi Kırıkkale yolunda bulunmuş. Melek, 6 çocuğunu İstanbul'da, yarı aç, yarı tok büyüttüğünü, çocukların emeğinden faydalanmak zorunda kaldığını, iyi eğitim alamayan çocuklarına fakirliği miras bırakmış olduğundan dolayı hüzünlüydü. Melek, her Cumartesi günü Galatasaray Meydanı'nda ortak kaderi paylaşan dostlarıyla, kocası gibi binlerce kayıpların akıbetini soruyor, adalet talep ediyor.

23. Esra: Esra 11 çocuğuyla birlikte, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde tarım işçiliğini yaptıktan sonra, Kanarya'da iki gözlü bir gecekondu kirada oturuyor. Ailenin içinde bulunduğu yoksulluk, ciddi boyutlardaydı ve yerinden edildikleri ilk günün izlerini taşıyordu. Eşini bir yıl önce kaybeden Esra, politik duruşuyla, kendine güveniyle etkileyiciydi.

24. Aysun: Aysun, 9 çocuğundan ikisi son bir yıl içinde PKK'nin dağ kadrosuna katılmış. Zincirleme göçün son durağı İstanbul'da tek geçim kaynakları inşaat işçisi kocasının ücreti. Aysun, bir yanda bitmek bilmeyen yoksullukla mücadele ederken, diğer yanda siyasi eylemler içinde bulunan çocuklarının

geleceği için endişe duyuyor. Tek dileği, çocuklarıyla birlikte bütün çocukların dağdan döneceği günü görmek, buna şahit olmak.

Erkekler

Serhat: Zeynep'in eşı.

Doğan: Figen'in kocası.

Hüseyin: Remziye'nin kocası.

İsmail: Mesude'nin kocası

EK 2

MEKTUPLAR

Mektup 1:

Zilan (Zeynep Kınacı)'nın Mektubu

1972 Malatya merkez doğumluyum. Adım Zeynep Kınacı'dır. Aslen Malatya merkeze bağlı Elmalı köyündenim. Çevrede Mamureki olarak tanınırsınız. Malatya İnönü Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü'nden mezun oldum. Safflara katılmadan önce Malatya Devlet Hastanesi'nde röntgen teknisyeni olarak çalışıyordum. Evliyim. Eşim Amed'in Eğil ilçesine bağlı Xllya köyündendir. Kendisi de üniversiteden aynı bölümden mezundur. 1995 kışında Adana'da cephe faaliyetleri yürütürken düşmana esir düştü. Ailemin geçim durumu orta hallidir. Ailemin sosyal yapısı bir yanıyla feodal etkileri taşıırken, bir yanıyla da küçük burjuva Kemalist anlayışı vardır. Kardeşlerimin mücadeleye sempatileri vardır. Eşimin ailesi ise ekonomik olarak zengindir, feodal bir aile yapıları vardır, yurtsever değildirler. Lisede okurken sol düşüncelere ve Kürtlüğe ilgim gelişti. Yaşamı irdelemem bu yıllarda başladı, ancak herhangi bir çizgiye yakınlık duymadım. Üniversite yıllarında sol düşünceler arasında bir netleşme ve özellikle PKK'ye bir sempatim gelişti. Kürtlüğe ilgim ailemin geri bir temelde de olsa, önce ulusal özelliklerini belli ölçülerde taşımasından kaynaklanıyordu. Yurtsever arkadaş ortamı örgütlü değildi. Öncülük yoktu. Yine ailemin ekonomik sorunları gibi nedenler uzun bir dönem netleşmemi engelledi. Süreç içerisinde belli bir netleşme ve olgunlaşma sonucu saflara katıldım.

1994'te Adana'da cephe faaliyetleri yürütmeye başladım. Bir yıl kadar bu faaliyetlerde kaldım. Ciddi bir eğitim sürecinden geçemedim. Ardından yönetim düzeyinde yakalanmaların olmasından dolayı yeterli bir desteğin sağlanmaması, bireyi sivilileştiren etkisi gibi nedenler, yine kişilik dönüşümü yapamamam gibi nedenlerle aslında çok istekli olmama rağmen, fazla bir gelişme ve başarının sahibi olamadım.

1995'te Dersim'de ordu saflarına katıldım. Ordu safları içerisinde olduğum süre içerisinde geçmişe oranla kendi kişiliğimi tüm yönleriyle tanıyarak belli bir gelişmeyi sağladım. İddia, kararlılık, moral, netleşme gibi konularda güçlendiğimi belirtebilirim.

.....

Parti Önderliği çok zayıf bir gerçeklikten yola çıkmıştır. Din sorununa, kişilik sorununa, kadın ve aile sorununa yaklaşımı oldukça özgün ve bilimseldir. Rus Devrimi'nin önderi Lenin bile kadın sorununun çözümünde oldukça yüzeysel kalmıştır. Kadının ordulaşması, gerçekleşen Kadın Konferansı ve Kadın Kongresi dünya devrim tarihinde ilk kez bizde gerçekleştirilmiştir. Parti Önderliğinin yaşam tarzı, fedakârlık, cesaret, derinlik, duyarlılık, zekâ, öngörü, yorumlama gücü, bağlılık, bilimsellik, tecrübe, birikim düzeyleri hiçbir önderlikle kıyaslanmayacak boyuttadır. Olayı ele alış tarzı dogmatik değildir. Parti Önderliği Kürdistan gerçeğini, dünya devrimlerini çok iyi tahlil edip sonuç çıkarmış ve Kürdistan devriminin özgünlüğünü ortaya çıkarmıştır. Taklitçi, kalıpcı, dogmatik bir tarzda değil, oldukça yaratıcı bir tarzda ele almıştır. Gerçekleşen sosyalizmi çok iyi tahlil etmiş ve kendi halk gerçekliğine uygun bir tarzda uyarlamıştır. PKK, Parti Önderliği'nin şahsında ifadesini bulmuştur.

Kürdistan tarihinde sağlanan bu gelişme, onun emeği, onun gelişmesidir. Kendisi sevgi kaynağı, birleştirici ve bütünleştiricidir. Kendi şahsında yeni insan tipini profilini çizmiştir. Bir insanın ne kadar gelişebileceğini kanıtlamıştır. Kürdistan Ulusal Kurtuluş mücadelesinin bugünkü düzeyi "Partileşelim, Ordulaşalım, Zaferi Kazanalım" şiarına denk düşen, bütün tali sorunları bir kenara bırakarak bütün Kürt halkıyla düşman gerçeğine doğru

yaklaşma temelindedir. Gelineen noktada hemen hemen bütün Kürt halkıyla beraber milyonlarca insanı sıcaklığıyla saran, ulusal kurtuluş devrimine ve sosyalizmin hizmetine sokmuş, faşist TC'yi askerî, siyasi, kültürel, ekonomik her konuda geriletmiş, çözümsüz bırakılmıştır.

.....

Bizlerin bu tarihî mirasa sahip çıkmamız ve sürecin gereklerini yerine getirmemiz gerekiyor. Süreç, intihar eylemlerini gerekli kılıyor. Bu hem bir taktiksel çıkış olacak, hem de bizim açımızdan bu süreçte düşmana verilecek en iyi cevap olacaktır. Bu tür bir eylemlilik moralmen bozguna uğrayan düşmanı çıldırtmak, düşmanı bulunduğu her alanda çepeçevre kuşatmak, ülkeyi ona zindan etmek anlamına geliyor. Bizim açımızdan ise başta halkımıza, bütün savaş güçlerimize moral vermek, cesaret ve direnişi güçlendirmek, dost düşman herkese davamızda ne kadar kararlı olduğumuzu ve bu uğurda özgürlüğün bedelini bombaları kendimizde patlatarak gerçekleştireceğimiz mesajını bir kez daha vermek, halkımızın özgürlük istemini bütün dünyaya duyurmak ve ileriki süreçte halkımızın bu yönlü direnişler geliştirmesinin öncülüğünü yapmak savaşın her yerinde ivme kazandırmak anlamına gelmektedir.

Başkanım!

Kendimi intihar eylemini gerçekleştirmek için aday görüyorum. Bizler, sizin bitmez tükenmez emek ve çabalarınıza karşılık canımızı bile versek yeterli değildir. Keşke canımızdan başka verecek şeylerimiz olsaydı. Siz yaşamınızla bir halkı yeniden yarattınız. Bizler sizin eseriniziz. Tüm Kürdistan halkının ve dünya insanlığının geleceğinin teminatısınız. Yaşamınız bize onur veriyor, sevgi, cesaret, inanç veriyor. Tüm Kürdistan halkı ve milyonlarca insan size ölümüne bağlıdır. Sizin bu çekiciliğiniz bizi de oldukça etkilemektedir. En zorlandığımız anlarda sizin bizlere olan sevginizi düşünüyor ve manevi güç alıyoruz. Şehide en çok bağlı olan sizsiniz. Bu temelde gözümüz kesinlikle arkada kalmayacaktır. Bu eylemi, gerçekleştirmem gereken bir görev olarak görüyor ve kendimi sorumlu hissediyorum. Mevcut geriliklerimi aşmanın, özgürleşmenin ve kendini gerçekleştirmenin savaştan geçtiğini

ve bu savaşın da gereğinin yerine getirilmesinin gereğine inanıyorum. Mazlum, Hayri, Kemal, Ferhat, Bese, Beritan, Berivan ve Ronahi yoldaşların direnişlerine sahip çıkmak ve onların takipçisi olmak istiyorum. Halkımın özgürlük isteminin ifadesi olmak istiyorum. Emperyalizmin kadını köleleştiren politikalarına karşı, bombayı kendimde patlatarak hıncımın ve öfkemin büyüklüğünü göstermek ve Kürt kadınının dirilişinin sembolü olmak istiyorum.

Yaşam iddiam çok büyük. Anlamlı bir yaşamın ve büyük bir eylemin sahibi olmak istiyorum. Başkan APO önderliğinde yürütülen ulusal kurtuluş mücadelemiz çok yakında zafere ulaşacak ve mazlum halkım dünya insanlık ailesi içerisinde hak ettiği yerini alacaktır.

Bu temelde Başkan APO'ya, tüm Kürdistan şehitlerine, tüm savaş ve cephe güçlerimize, zindandaki yoldaşlarımıza, Kürdistan halkına ve insanlığa bağlılığımızı bir kez daha ifade ediyor ve onlara layık olmaya çalışacağıma dair söz veriyorum.

Yaşam iddiam çok büyük. Anlamlı bir yaşamın ve büyük bir eylemin sahibi olmak istiyorum. Yaşamı ve insanları çok sevdiğim için bu eylemi gerçekleştirmek istiyorum.

Yaşasın Başkan APO! Yaşasın Ulusal Kurtuluş Mücadelemiz! Kahrolsun Faşist Türk Devleti!

Kürdistan Kadın Özgürlük Savaşçılarına!

Başkan APO ve PKK öncülüğünde yürütülen ulusal kurtuluş mücadelemiz Kürdistan toplumunun geriliğin; görerek sorunları köklü çözme çabasıdadır. Kadının yitirilmişliği, sınıflı toplumları ortaya çıkışı ile birlikte başlamıştır. İlkel komünal dönemde üretim etkinliğinden kaynaklanan kadınının yaşam içindeki etkin rolü, ilkel sermaye birikiminin oluşması ve bu birikimin erkek cinsinin elinde toplanması ile birlikte sınıflı toplumlar oluşmuş, kadın özgürlüğünün yitiriliş süreci de bununla birlikte başlamıştır. Köleci toplumdan feodal toplum düzenine, kapitalist ve emperyalist toplum düzenine geçilmiş, kadın cinsinin sömürülmesi her sınıflı toplumda biçim değiştirerek ve daha ince bir tarzda sömürülerek devam etmiştir.

İnsanlığı her alanda özgürleştiren, sınıflar arasındaki çelişkileri ortadan kaldırarak eşit, özgür yaşam olanaklarının oluşturulması anlamında olan bilimsel sosyalist teori, kadının insanca yaşam olanaklarına kavuşturulması gerektiğini savunmaktadır. Ancak gerçekleşen sosyalizm, her ne kadar kadını bu yönlü biçimlendirmeye çalışmışsa da, sosyalizmin bilimsel esaslarından sapma, kadın özgürlüğünün özgün bir temelde ele alınmayıp bütün insanlık sorunları ile birlikte ele alınması gibi nedenlerle kadını özgürleştirme çabaları sınırlı kalmıştır.

Kürdistan özgürlüğüne baktığımızda kadının yitirilişi, hem cins olarak sömürülüğü, hem de diğer her yönden sömürülüğü Kürdistan'da kadın sorununun daha derinden yaşanmasına neden olmuştur. Ulusal kurtuluş mücadelemiz başlamadan önce Kürdistan'da kadının varlığından, iradesinden bahsetmek mümkün değildi. Kadın bir hiçti, Türk şairi Nâzım Hikmet'in belirttiği gibi, "Sofradaki yeri öküzden sonra gelmektedir." Bu kadar kötü pozisyonda kalan Kürt kadınının özgürleştirilmesi çabası da sorunun büyüklüğüne denk bir çabayı ve yaklaşımı gerektirmektedir. Kürt halkının nüfusunun neredeyse yarısından fazlasını oluşturan kadın sorunu çözülmeden Kürt kadınının özgürleştirilmesinden söz edilemez.

Parti Önderliği bütün sorunlara yaklaşımda olduğu gibi, kadın sorunu konusunda da derin çözümlemeler ve bu sorunun çözülmesi yönünde asıl öncülüğü yapmıştır. Bugün geline düzey kadının gelişimi ve özgürlüğü noktasında çok ileri bir düzeyi ifade etmektedir. Ancak kadının yitirilişi o kadar kötü ve ciddi ki neredeyse insanlık tarihi ile birlikte başlıyor. Bu noktada kadının özgürleşmesi ve kendi ayakları üzerinde durması öyle bir çırpıda gerçekleştirilecek bir olgu değildir. Uzun bir sürece ihtiyaç vardır. Partimiz PKK'nin bu konuda attığı adımlar, bu süreci yakınlaştırma temelindedir. Kadını özgürleştirme çabaları çok kutsaldır, çok öğreticidir. Bu açıdan Parti Önderliği'ne en çok bağlı olması gereken, çok savaşması, can vermesi, emek harcaması gereken kadının kendisi cevabı vermiş, akın akın saflara koşarak özgürleşmenin adımlarını atmaya başlamıştır. Ancak kadın olarak korkunç geriliğimiz, Parti Önderliği'nin bu

yönlü çabalarına denk düşen bir gelişmeyi sağlamaktan uzak kalmamıza neden olmuştur. Mevcut durumumuzla savaşımızın genel seyrine denk, dönemsel görevlerimizi yerine getirmekten uzağız.

Özgürleşmenin yolu savaşmaktan geçmektedir. İyi savaşabilmek için iyi örgütlenmek gerekiyor. Güçlü bir örgütlenmeyi gerçekleştirebilirsek güçlü bir iradede de bahsedebiliriz. Kadın özgürlüğünün savaştan geçtiği bugün kanıtlanan bir gerçektir. Öyle ise hedeflerimiz bellidir. Kürt kadınına özgü olan yurtseverlik, bağlılık, kararlılık, cesaret gibi olumlu özelliklerimizi devrim lehimize kullanarak, korkunç bir çabanın sahibi olmamız gerekiyor. Özgürlük için emek harcayan, gelişim sağlayan ve bu uğurda kanını döken binlerce bayan şehidimiz var. Berivan, Rahime, Bese, Ronahi, Zekiye, Mizgin ve Rahşan yoldaşlar bu şehitlerimizin içerisinde zirveleşen yaşamları ve şahadetleri ile hem ulusal kurtuluş mücadelemiz içerisinde, hem de kadın özgürlüğü konusunda önemli süreçlerin yaşanmasının öncülüğünü yapmışlardır. Bu yoldaşlarımız savaşan bütün kadın özgürlük savaşçılarına, özelde bireysel olarak bize büyük moral ve cesaret vermektedirler. Kürdistan toplumunun geri bırakılmışlığına, özelde ise kadın köleliğine olan o büyük öfkemizi düşünceyle, ideolojiyle ve politikayla birleştirerek dönemsel görevlerimizi yerine getirmeli, ulusal kurtuluş mücadelesi içindeki rolümüzü oynamalı, hem de özgürleşmenin pratik adımlarını atmalıyız.

Bu temelde bireysel olarak aldığım “intihar” gerillası olma kararını sadece kendi şahsım adına değil, başta Başkan APO ve partimiz PKK’nin çabalarına layık olma, genelde sömürülen bütün insanlığa, özelde Kürdistan halkının özgürlüğü ve Kürt kadınının özgürlük istemlerine cevap olmak ve onların temsili olmak amacıyla aldığım bu karar, bana büyük bir moral ve cesaret veriyor. Tarifi imkânsız güzel duyguların sahibi olmama neden oluyor. Kadın özgürlük şehitlerimiz ve büyük direnişçilerimizin izinde yürümek, onların mirasına doğru bir şekilde sahip çıkmak çok şerefli bir duygudur. Bu şerefli görevin sahibi olacağım için kendimi şanslı görüyorum. Bin bir türlü sıkıntıya

ve zorluğa katlanarak fedakârlık gösteren, emek ve çabanın sahibi olan, Kürdistan dağlarında özgürlük mücadelesi veren bütün kadın savaşçılarımızı partimiz PKK'ye ve başta Başkan APO'nun çabalarına bu temelde daha fazla örgütlenerek, güçlenerek, söz ve iradenin sahibi olarak, bunun zeminin yaratmak için de ordulaşarak cevap vereceğine ve özgür yarınları kendi elleriyle yaratacaklarına olan inancımla selamlıyorum! Yaşasın Başkan APO Öncülüğündeki Özgürlük Savaşımız! Yaşasın PKK Öncülüğünde Savaşıp Özgürleşen Büyük Kürt Kadını! Kahrolsun Faşist Türk Devleti!

Bütün insanlığa sesleniyorum!

Eğer bu insanlık suçunu işlemek istemiyorsanız, Kürdistan halkına omuz verin, destek olun, emperyalizmin dumura uğrattığı beyinlerinizin ve yüreğinizin pasını silin ve bir halkın özgürlük çığlıklarına kulak verin. Bu seste kardeşlik var, insanlık erdemleri var, dostluk var.

Yurtsever halkım!

Bu eylemle yüreklerinizin dili olmaya çalışacağım. Bizler dağlarda binlerce evladınız sizlerin özgür yarınları için bir kez değil, binlerce kez canımızı feda etmeye hazırız. Savaşımızın bu en kızgın günlerinde sizler de saflarınızı netleştirmelisiniz artık. Savaşımızın adı halk savaşıdır, öyleyse halk savaşının gereklerini yerine getirelim. Özgürlük ağacı kanla sulanır diye bir deyim vardır. Özgürlüğünüzü ucuz terk etmemelisiniz. Şunu çok iyi bilince çıkarmak gerekiyor ki, ülkemiz çok değerli. Bunun için düşman bu kadar ısrarlı. Biz neden ısrarlı olmayalım ki? Canımızdan başka kaybedecek neyimiz var? Onurluca ölmeyi, onursuzca yaşamaya tercih edelim. Özgürlüğe çok yakınlıştığımız bu süreçte halkımızın şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da PKK'nin başlattığı direniş mirasına sahip çıkacağına, ödediği bunca bedelden sonra bir o kadar da ödeyeceğine ve özgür yarınları kendi elleriyle yaratarak dünya toplumları içerisinde şereflice yerini alacağına olan inancımla selamlıyorum!

Kahrolsun Emperyalizm, Sömürgecilik ve Her Türden Gericilik! Yaşasın Ordulaşan Halk Gerçeğimiz! Yaşasın Başkan APO!

Kaynak:

<http://www.yja-star.com/tr/sehitlerimiz/37-zilan-zeynep-kinaci-arkadasin-mektubu> (2014) siteden alınmıştır.

Mektup 2:

Sema Yüce'nin Mektubu

Çağımızın Sosyal Mücadeleler Öğretisinin Yaratıcısı Parti Genel Başkanımız, Ulusal Önderimiz Apo'ya!

1971 Ağrı doğumluyum. Parti içinde Leyla ve Serhıldan kod isimlerini kullandım. Geçmişte Kürt feodalitesi içinde belli bir yeri olan, ancak TC tarihi boyunca ne tam anlamda rejimle buluşan, ne de Kürt kimliğini korumaya dönük ciddi bir öncülük yaratan, giderek sistem içinde eriyen, maddi olduğu kadar, manevi olarak da zayıf düşen bir ailenin çocuğuyum. Ailem, belli bir bölge insanları içinde dinî vasıfları nedeniyle ve şeyhlik kurumuna dayanarak moral merkez rolünü oynamışsa da, günümüzde toplumsal bir iddiaya sahip olmayan, vasatlaşan bir ailedir. Bu aile içinde yetişen altı çocuktan biriyim. Ailemde belli bir yurtseverliğin olması, medrese eğitiminin aile içindeki uzantıları, aile içinde büyük amcamın bana Leyla Qasım diye hitap edişi, 70'li yılların belleğimde sınırlı kalan, ancak derin izleri beni mücadeleyle, 90'lı yılların kitleselliğiyle buluşturdu. Küçüklüğümden bugüne kadar ailemin şahsında şahit olduğum Kürt gerçekliğinin tüm çatışmalarını, çelişkilerini yaşadım. Son olarak Kemalizmin eğitim kurumlarında gördüğüm eğitim ile bu daha da boyutlandı. Özellikle de üniversitede emperyalist kültür ve onun kadına sunduğu seçeneklerin üzerimdeki etkileri sonucu, çocukluk hayallerime karşıt yaşam arayışının içine girdim. Kendimi doğru temellerde örgütlenemediğim, Önderlik kavrayış düzeyimi zamana ve mekâna uyarlamadığım için kişiliğimdeki gerilikleri aşamadım. Aynı zamanda toplumda, mücadele saflarında köleliğe karşı büyük öfkeme,

inadıma rağmen, erkek egemen toplumun dayatmalarına karşı güçlü bir duruşu sergileyemedim. İsyan adına attığım her adımda bağımlılık duruşuna yol açtım. Bir anlamda bu toplumla bütünleşen ve onun üreticisi olan bir konuma geldim. 1988'de üniversitede mücadeleyle tanıştım. Bu on yıllık mücadele yürüyüşümde yukarıda özetlemeye çalıştığım kişilik duruşumun tüm ayrıntıları söz konusudur. Geriye dönüp baktığımda bir Kürt kızı olarak, özgürleşme yoluna giren her Kürt insanının ve kadınının, hatta her insanın yaşayabileceği birçok beşeri zaafı, kişilik sorunlarını, siyasal ve örgütsel eksiklikleri yaşamış olduğumu görüyorum. Fakat asla yerinde saymadım. Başkan APO ve onun önderliğinde gelişen özgürlük öğretisi, beni hep ayakta tutan bir güç kaynağı oldu. Geline nokta kişiliğimde Kürt toplumunun ve yine Kürt egemen sınıflarının tüm çelişkilerinin bir kadın kişiliğinde ulaşabileceği son noktaya geldiğini ve bunun aynı zamanda aşma noktası olduğunu görüyorum. Mübalağasız, kişiliğimde yaşanan çatışma düzeyinde bin yılların bir çatışmasını hissediyor, duyumsuyorum. Bu, aynı zamanda kendimi aştığım AN'ı ifade ediyor. Bunun tesadüf olmadığını biliyorum. Bu durum Başkan APO şahsında Kürt gerçekliği içinde verilen insanlaşma, sosyalleşme ve özgürleşme mücadelesini, "Savaşta Zafer, Yaşamda Özgürlük" aşamasına gelmesiyle yakından ilişkilidir. Mücadelenin geldiği düzey, bunun alanımızda yürütülen Partileşme çalışmalarında bulunduğu ifade sonucu şu gerçeği daha iyi kavırıyorum: Nasıl ki gökyüzünde iki güneş yoksa ve olmayacaksa, bir insan için, özgürleşmek isteyen bir kadın için, iki yaşam seçeneği, iki moral merkez olamaz. Bu satırları yazdığım AN, kendimde düşünsel, moral ve yaşamsal açıdan Başkan APO'yu tek merkez haline getirdiğim, kendimdeki tüm iç engelleri aştığım AN'dır. Bu dönemin bir emridir. Bu dönem, mücadelenin geldiği bu aşama, tükenmiş bir toplumun tüm öfkelerini, inadını, sabrını ve acısını kendinde biriktiren, büyük intikam savaşını, peygamberlerde dahi görülmemiş bir sabırla yürüten Başkan APO'nun emeklerinin bir ürünüdür.

Başkanım!

Bu temelde beynimi, yüreğimi ve bedenimi 8 Mart'tan 21 Mart'a ulaşan ateşten bir köprü yapmak istiyorum. Çağdaş Kawa Mazlum Doğan'ın ve diğer tüm şehitlerimizin iyi bir öğrencisi olabilmek için Zekiye gibi yanmak, Rahşan gibi Newrozlaşmak istiyorum. Diğer Newrozlaşan Berivan, Ronahi, Mirza Mehmet ve Eser yoldaşların izinde kararlıca yürümek istiyorum. Kadının yaşam gücünün, zafer gücünün olduğunu, kadının da yoldaş olabileceğine olan inancımı soylu bir eylemle taçlandırmak isteğimin nedeni; soyluluğu bilinen tüm tanımlarından arındırarak, kendisi basit düşle-ri büyük insanın erdemi olduğunu haykırmak isteyişimdir. Öğrencisi olmaya çalıştığım şehitlerimizin eylemleri üstünde çok düşündüm. Her gün, her an devrim ateşinde yürüyerek yanmayı, bunun sırrını kavramayı çok istedim. Gördüm ki bu kendini aşan insan eylemidir. Bu kararı verdikten sonra tekrar tekrar büyük bir iç savaşı yaşadım. Kendimde bütün beşeri zaafların ayartıcı gücünü son bir kez gördüm ve yendim. Özgür yaşam, özgür kadın tutkum bana bunu emrediyor. Başkan APO'ya bağlılık andımın, bu tutkunun ateşinde kül olmak ve bu küllerden yeniden kendini yaratmak olduğunu şimdi daha iyi kavıyorum. Kendimde yaşamı yaratmak kararında en önemli güç kaynaklarımdan biri de kadının partileşme silahı olan YAJK'tı. YAJK, hem Başkan APO'nun kadınla yoldaş olunabileceğine inancın eseridir, hem de inanıyorum ki Başkan APO öğretisinin kurumlaşmasının, yayılmasının ve derinleşmesinin önemli silahlarından biri olacaktır. Bu yüzden YAJK'ı daha da büyütme her Kürt kadınının, hatta bölge halklarının kadınlarının asli görevidir.

Başkanım!

Zafer tanrıçamız Zilan yoldaşın vasiyetine bağlılığım, O'nun görkemli eylemine sadece özüyle değil, biçim itibariyle de cevap olmak isterdim. Fakat zindan koşullarında bu mümkün değil. Bu Newroz'da ayağa kalkan binlerce çocuk yüreğinin masumiyetiyle buluşmak, bu vasiyetin takipçisi olmakla mümkündür. Özgürlük tutkum çok büyük. Bu tutkuyu yaşam gücüne dönüştürebilmek için tek varlığımı, kendimi Başkan APO'ya adıyorum.

Kadınlar, küllenen Kürt ateşinin kıvılcımlarıdır. Küllerinden yeniden doğmayı başaran bunun kıvılcımı olan her kadın, özgür Kürdistan'ın dokuyucusu olacaktır. Ancak bu bile Başkan APO'ya cevap olmaya yetmez. Cevap olabilmek için karartılan her yüreğin ateşte arınması gerekir. Ben ancak kendi yüreğimi verebilecek güçteyim. Kendimi Newrozlaştırırken, beynimi ve yüreğimi, bedenimin her hücresini bu öğretinin yoluna adadığımı bir kez daha belirtiyor, bağlılık andımı yineliyorum.

Yaşasın Başkan APO ve O'nun Özgürlük Öğretisi! Yaşasın PKK, ERNK, ARGK! Yaşasın Özgür Ülke, Özgür İnsan! Kahrolsun Her Türden Egemenlik ve İşbirlikçiler!

Devrimci Selam ve Saygılarımla

Sema Yüce, 21 Mart 1998

Kaynak:

<http://ararat-welat.blogspot.com.tr/2010/07/sema-yuce-nin-son-mektubu.html>

Mektup 3:

Viyan Soran'ın Mektubu

Yoldaşlar, Dostlar ve Acı Çeken Kadınlar!

Sizler için de birkaç değerlendirme yapmak istiyorum. Üzülmeyin, halay çekin. Biliyorsunuz ki ben halay çekmeyi çok seviyorum. Halay çektiğim zaman kanatlanıp uçtuğumu hissediyorum. Ben doğanın bir çocuğu ve evrenin küçük bir parçası olarak söylüyorum ki; kutsal bir yaşamın kanun ve ölçülerini yerine getirmek ve yaşamıma anlam vermek istiyorum. Bende bir meyve ağacı gibi acı çeken halkıma ürün verme zamanına geldiğime inanıyorum. Elleri havada kalmış çocuklara ve boğulmuş hayallere bir umut olmak istiyorum. Az da olsa acı çeken kadınların özgürlük molekülünü geliştirmek için bir atom olmak istiyorum. En önemlisi de İmralı Adası etrafındaki mumlar içinde bir mum olmak istiyorum. Size şunu belirtmek istiyorum ki artık egemen devlete, yalancı ve zalim erkeğe bir cevap vermenin zamanı gelmiştir. Bunun için 15 Şubat gecesini içimdeki kin ve nefreti bir volkan gibi patlatarak bunların cezalandırılacağı bir geceye dönüştürmek istiyorum. 15 Şubat gecesini Mazlum Doğan, Zekiye Alkan, Berivan, Ronahi, Rahşan, Sema, Fikri Baygeldi ve zincirin son halkası olan Serdar Arı'nın bedenindeki ateşi yüreğimde hissetmekteyim. "Ya özgür bir yaşam ya da onurlu bir ölüm" "Bijî Rêber Apo" sloganları kulaklarımda çınlıyor, beynimde üst üste yankılanan ses dünyaya sesleniyor. Bu ses amaca kilitlenişimin sesi olup eylemdeki amacımın başarısını yüzde yüz garantiliyor. İçimde Sema ve Serdar'ın alevleri gürleşirken hiçbir zaman Başkan Apo'nun etrafındaki ateşin

soğumasına izin vermeyeceğim. Çok zorlu geçen bir kış içinden bedenimdeki ateşin acısıyla mesaj vermek ve çağrıda bulunmak istiyorum. Bu mesajım özgürlük mesajıdır. Hepinizi Başkan Apo'yu korumaya, başarıya ulaşmak için eylem ve mücadeleyi yükseltmeye çağırıyorum.

Selam ve saygılar 15.01.2006

Başkan Apo'ya hücre cezası verildiği gün.

Yurtsever ve Direnişçi Kürt Halkına,

Tarih Kürt halkının kahraman ve fedai bir halk olduğunu ispatlamıştır. Tüm inkâr siyaseti, Araplaştırma, Türkleştirme ve Farslaştırmaya karşı tüm yetersizlikleriyle birlikte halkımız kendini korumayı bilmiş ve tarihten silinmemiştir. İşgalci devletler her zaman “eğer siz Türkleşir, Farslaşır ve Araplaşırsanız, yurttaşlık ve bir yaşama hakkınız olur,” demişlerdir. Emperyalist devletler Kürtleri siyasi çıkarları için nasıl, ne zaman ve nerede bir maşa gibi kullanacaklarını ve oyunu başarıya götürececeklerini sürekli düşünüyorlar. Kürt egemen sınıfları ya da işbirlikçi Kürtler de kendi dar parti, aile ve bireysel çıkarları için her zaman emekçi Kürt halkını satmak ve bunun üzerinden ticaret yapmak istemişlerdir. Kürt halkı öyle bir duruma gelmiştir ki, dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir tarihte onun gibi bir örnek görülmemiştir. Tecrit edilen ve yalnızlaştırılan bir halk olup, suçlu ve bozguncu bir kesim olarak görülmüştür. Bu durum 5000 yıldır yaşanmakta, bu duruma karşı da Kürt halkı binlerce savaş, kılıçtan geçirilme, ölme, kesilme, göç ettirmeyle karşı ancak kendilerini koruyabilmiş ve 21. yüzyıla gelebilmişlerdir. Başkan Apo, Kürdistan ulusal kurtuluş hareketi 30 yıldır bu duruma müdahale etmiş ve Kürt halkını mücadele edecek bir düzeye ulaştırmış ve yalnızca kendini savunma, öldürme ve kırdırılmayı bir kader olmaktan çıkarmıştır. Şimdi de tüm dünyaya çağrı yaparak bu trajedisine son vermek istemektedir. Kendine çözüm, barış ve demokrasi elinin uzatılmasını istemektedir. Ama ne insan haklarını koruma adına hareket ettiğini söyleyen güçler, ne de Kürdistan'ı işgal eden devletler

barış eline cevap vermemekle kalmayıp sonuna kadar büyük bir vahşet, savaş ve baskıyla cevap vermekte, teslimiyet ve köleliği dayatmaktadırlar. Bu da uluslararası komploya dahil olarak yeni bir konsept şeklinde sürmektedir. Bu yeni konseptin adı da bağımsız Kürt'ün iradesini kırma ve onursuzlaştırmadır. Kürt halkını inkâr etmediklerini söylüyorlar, ama Başkan Apo'suz ve PKK'siz bir çözümü esas alıyorlar. Bir taraftan Başkan Apo'ya, gerillaya ve direnen halka saldırmakta, diğer yandan da kendine bağlı Kürtleri Ortadoğu projesinin merkezine koyarak kendilerine bağlı, devlet ve statülerin garantisi haline getirmek isteyişleri normal bir durum değildir. Öyle görünüyor ki 2006 yılı çok sıcak geçecek. Düşman topyekûn bir savaş ilan etmiş ve bunu şimdiden uygulamaya koymuştur. Bu temelde biz de Kürt halkı olarak her yönüyle çok yönlü ve güçlü bir mücadele yürütmeliyiz. 2006 yılı sadece kendini koruma yılı değil, Kürt sorununda çözümü geliştirecek bir yıl olacaktır. Herkesin kendisini ve halkını koruma ve onur savaşında yer alması ve iş başına gitmesi şartıyla başarının teminatı elimizdedir. Bunun için her Kürt insanı, her aydın, her örgüt, bütün toplumsal sınıflar, bütün şehirler, köyler, kendine insanım ve Kürdüm diyen herkes bu yılda eylem haritasına sahip olmalıdır. Bu haritanın yalnız ve yalnız amacı özgürlük ve başarı olmalıdır. Artık çaresizlik ve yenilgi değil, 21. yy.da öz mücadelemizle kaderimizi belirlemeliyiz. Uzak ve yakın zamanda üç temel noktayı eylem haritamızın dayanağı yapmalı ve bütün güç ve yeteneğimizi bu yolda harekete geçirmeliyiz. Birincisi; Kürt halkı ve Kürt kadınları olarak Başkan Apo'nun özgürlüğü için "Başkan Apo'suz yaşam olmaz" şiarı ile adım atmalı ve bu gerçeği bu slogan olmaktan çıkartılmalıdır. Bu nedenle her günümüz 15 Şubat 1999'daki gibi cesaretli ve anlamlı geçmeli, ama bilinçli ve örgütlenmiş olmalıdır. Çünkü gerçekten de 15 Şubat 1999'da Kürt halkının serhıldanları çok sıcaktı ve Kürt insanı şunu ispatladı ki Reber APO onları için vazgeçilmez bir gerçek, savaş ve barışın temel gerekçesidir. O yılın iradesinin Başkan Apo'ya yönelik komploya karşı bir kez daha yüreğimizde kendini yenileyeceğine, Önder Apo'nun koşullarını düzeltmede ciddi gelişmeler yaratacağına,

çok yakın bir zamanda Reber APO'nun özgürlüğünün zeminini garantileyeceğine inanıyorum. Çünkü 15 Şubat 1999'daki direniş ruhu tüm dünyayı sarsmıştır. Bu nedenle dünyanın dört bir yanındaki Kürtleri bu yılın 15 Şubatını da özgürlük mücadelesinin bir başlangıç haline getirmeye çağırıyorum. İkincisi; meşru savunma çizgisinde halkların birliğine zarar verilmemesi, kan dökülmemesinin hedeflenmesi için demokratik eylemler ve halk direnişiyle bir olarak tüm gençler -ister kadın, ister erkek olsun- hepsi birer gerilla gibi yönünü dağlara çevirmeli ve şehirlerdeki misilleme hakkını sadece HPG'den beklememelidirler. Düşmanın, savaş isteyen ve Kürtlerin yok edilmesinde başrolde olan güçlerin maddi ve manevi kaynakları hedef alınmalıdır. Çünkü bunlar Kürtlerin katledilmesinde ve yok edilmesinde rol sahibidirler. Kürt gençleri ve kadınları nasıl ki, dün rollerini oynadıysalar bugün de pasif eylem tarzını aşarak birer gerilla gibi şehirlerde büyük eylemler yapmanın fırsatını yaratıp, gerçekleştirmeleri gerekir. Çünkü bugün mücadele ve kararlılık günüdür. Yetersiz eylemler büyük bedeller ve hak etmediğimiz sonuçları kendisiyle getirecektir. Bunun için imkân var, devlet bir sarsılma içindedir ve o kadar da güçlü değil. Eğer öz savunma temelinde eylem gerçekleştirirsek devlet çaresiz kalacak ve İmralı'yı çözüm muhatabı yapmak ve Kürtlere barış eline uzatmak zorunda kalacaktır. Eğer bu gerçekleşirse Kürt kadının ve gençlerinin barışa dair istemleri anlam bulacaktır. Çünkü barış ve çözüm büyük bedeller ister. Halkın eylem haritasında üçüncü dayanak da; Kürdistan konfederalizm sisteminin örgütlendirilip, geliştirilmesidir. Bu yönlü Başkan Apo sürekli sorumlu kurum ve kuruluşların ağır hareket etmesini eleştirmektedir. Şehitlere cevap vermenin, halkın yıllarca yürüttüğü mücadele emek ve değerlerine aynı zamanda Başkan Apo'ya bağlılığın temel ölçüsü konfederalizm sisteminin kurulmasıdır. Çünkü demokratik konfederalizm demokratik çözüm yolu olup, Kürt halkının kendi öz yönetiminin sistemidir. Eğer bu sistemi iyi anlayıp alttan üste doğru örgütlenmesini sağlarsak o zaman hiçbir zaman devletleşmeye ihtiyaç duymayacağız. Dil, kültür ve kimlik haklarımızı elde etmeyi devletten değil, kendimizden bekleyeceğiz.

Bu çerçevede askerî, siyasi ve örgütsel olarak büyük bir katılım gerekmektedir. Çok yakın bir zamanda Kürt halkının özgürlüğünün doğuşunun gerçekleşeceğine inanıyorum. Nasıl ki ulusal diriliş devrimi süreci başarıldıysa, bugünde çaba ve irademizle demokratik çözüm süreciyle başarı elde edilerek ulusal trajediye son verilecektir. Ben de sizin bir çocuğunuz olarak eylemlerinize katılmak ve siz değerli ve fedakâr halkıma borcumu ödemek istiyorum. Kürdistan kutsal dağlarında düşmanın halk ve gerilla arasında yarattığı zorlukları aşarak kışın soğuşunu yenerek ateşli bir eylemle gerilla dürüstlük ve bağlılığını göstermek istiyorum. Aynı zamanda bu müjdeyi ve mesajı vermek istiyorum ki, tüm eksikliklerimize rağmen içimde zerre kadar PKK ve Kürtlük ruhu, fikri bende olana dek Sema ve Serdar Arı gibi irade ve inançla kendimizi feda etmeye hazırız. Barış ve özgürlük dolu bir yaşam için zaferin çok uzak olmadığını düşünüyorum. Eğer uzak da olsa zaman, hiçbir şekilde mücadele inanç ve irademizi kıramaz. Son olarak da sizin gibi bir halkın çocuğu olmaktan mutluluk duyduğumu belirtiyorum.

Kaynak:

<http://www.lekolin.net/haber-2407-Sehit-Viyan-Soran8217in-Mektubu.html>

Mektup 4:

Evrin Demir'in Mektubu

'Başka bir dünya düşünüyorum.'

Vasiyetim bir gün herkesinde benim gibi bir dünya düşlemesidir. Bu eylemle barışın sesi olmak istiyorum. Kan kanla temizlenmez kan kanı getirir. Bu MHP anlayışından, Kemalistlerin anlayışından hiçbir farkı yoktur. Kürt halkı sınırları önemsemiyor, devleti önemsemiyor. Çünkü bir devlet bir toplum var. Bir toplum dili, kültürü ve tarihi var eder. Bizim sınırlarımızı kültürümüz çizecektir, tarihimiz ve dilimizdir. 'Biz kardeşiz ama haklarımız yok, Kürt sorunu yoktur' denilirse biz de tüm gücümüzle bu hakları savunuruz ve isteriz. Bütün zorluklara rağmen 36 milletvekili seçildi fakat bir milletvekilimiz düşürüldü. Benim sesim hukuk adı altında susturuluyor. Böyle hukuksuzluğu kabul etmeyeceğiz. Hatip Dicle ve diğer tutuklu vekillerimiz onurumuzdur.

Biz Kürtçe söyleyip oynamak değil, statü istiyoruz. Biz kendi kendimizi yönetmek hakkını istiyoruz. Biz var olduğumuzu ve PKK hareketiyle bir bütün olarak kabul edilmek istiyoruz. Bu böyle bilinsin. Artık 'PKK hareketini imha tasfiye ederiz' deyişimiyle 30 yıl daha savaşa hizmet ederler. Ben ve benden sonrakiler bunu kabul etmez. 70 yıl bile olsa tekrar ayaklarız. Yani her açıdan bu durum imkânsız ve yararsızdır. Ben bölücü, terörist de değilim, ben bir Kürdüm. Azadî (özgürlük) sloganıyla büyüyen ve onun için ölecek bir Kürdüm. Kürdistan'da hâlâ çok kirli bir savaş yürütülüyor. Kürt halkının evlatlarını ölüme mahkûm edenler, Türkiye halklarında temennidir ki bir gün onların da ölecek olmasıdır. Bölücülük adı altında Türk halkı

korkutuluyor ve korku imparatorluğu inşa ediliyor. AKP, MHP çok net bir şekilde bunu kullanıyor. Türkiye halkları bizi anlamalı bize kimlik vermek zorunda neden dağlara çıkıldığını böyle yaptığımızı sorgulamalı. Kürt halkı Bedirhanlardan, Şeyh Saitlerden ve Seyit Rızalardan gelir. Kürt halkı bunu nesilden nesile evlatlarına anlatır. Daha çok şey yazmak isterdim. Fakat artık gerçekte bütünleşme ve var etme zamanıdır. Tüm Kürt halkını Türkiye halklarını Önder Apo'yu savaşlarda evlatlarını kaybetmiş, tüm anneleri ve babaları değerli tüm gerillalarımızı ve özellikle Amed ve Hakkâri halkını kucak dolu selamlıyorum. Gün barışa ve Önder Apo'ya özgürlük günü olması dileğiyle.

Evin Munzur (2011)

Mektup 5:

**Abdullah Öcalan'ın Cezaevinden Evrim Demir'in
ailesine avukatları aracılığıyla gönderdiği not**

**(20 Temmuz 2011 avukatlarıyla yaptığı
son görüşme notlarından)**

“Muş-Bulanık'ta 18 yaşındaki Evrim Demir, 14 Temmuz'un yıldönümünde barış için bedenini ateşe vermiş, hayatını kaybetmiş. Üzüldüm, keşke olmasaydı. Daha önce de söylemiştim. Bu tür yakma eylemlerini tasvip etmiyorum. Bu tür eylemler beni derinden etkiliyor. Beni çok zorlayan eylemlerdir. Bu eylemler karşısında kendimi çaresiz hissediyorum. Tekrar söylüyorum. Bu tarz kendini yakma eylemleri asla tasvip etmediğim eylemlerdir. Bununla beraber Evrim arkadaşın eyleminin derinliğine saygı duyuyorum. Büyük anlam veriyorum. Önünde saygıyla eğiliyorum. Halkımıza düşen, bu büyük değerleri asla unutmamaktır, hep yaşatmaktır. Ancak rica ediyorum, bu tür kendini yakma eylemlerine girişmesinler. Bu tür eylemlerin sayısı 100'ü buldu. 15 Şubat yıldönümünde de dört gerilla arkadaş bu şekilde eylem yaparak kendilerini feda etmişlerdi. Evrim arkadaş sanırım mektubunda benim de adımı anmış. Ben gerçekten bu eylemin büyüklüğü karşısında eziliyorum. Bu tür eylemler yerine kendilerini özgürce ifade etme olanaklarını yaratmalılar ve yaşayarak mücadelelerini yükseltmeliler.

Bıraktığı notta, Mustafa Malçok'un yanına defnedilmek istediğini belirtmiş. Evet, öyle istemişse öyle yapılmalıdır. Mustafa da

17 yaşındaydı. O da eylemiyle bizi derinden yaralamıştı. Söylediği gibi Mustafa'nın yanına defnedilmelidir. İkisi için onlara yakışacak bir anıt mezar inşa edilmelidir. Biz, kadınların hele Kürt kadınlarının bu acılı yaşamlardan kurtulup âdeta tanrıçalar gibi yaşamasının mücadelesini veriyoruz. Ailesini selamlıyor, başsağlığı dileklerimi iletiyorum."

Abdullah Öcalan
Cumhuriyet Gazetesi

1990'LARIN İŞARET FİŞEĞİ: YEŞİLYURT KÖYLÜLERİNE YEDİRİLEN DIŞKI

Celal Başlangıç

Aslında güvenlik güçlerinin, Kürt köylülerine ilk dışkı yedirme olayı değildi bu, ama olay gerçekleştikten hemen sonra, sıcağı sıcağın yazılan, uzun bir mücadele süreci sonucunda sorumlusunun mahkûm edildiği ilk olaydı bu.

Buluşma saati gelmişti.

Dışarıda yağmur, karanlık, bir de soğuk var.

Elektrikler biraz önce kesildi. Otuz kişilik yer sofrasından geriye tabaklardaki artık kalmıştı. Sıyrılmış kuzu kemikleri ve pirinç tanelerine, solgun mum ışığı vuruyordu.

Günlerdir yaşananlar, derin çizgilere dönüşüp sofranın çevresindeki herkesin yüzüne yapışmıştı gölge gölge. Suskunluğu sesi egemendi; iç çekme, öksürük, tesbih şakırtısı, çakan çakmak, sönen çakmak...

Yeşilyurt köylüleri bekliyordu. Soğuk bir karanlıktaydılar mutlaka.

Kalkmam gerekiyor.

“Ben gidiyorum.”

Sanki boşluğa düşmüştü bu ses. Gözler gizliden gizliye birbirine değdi.

Gözlerin birleştiği noktada Cizre’nin Sosyaldemokrat Halkçı Partili (SHP) Belediye Başkanı Tahir Vesek vardı. Belli ki gecenin bu saatinde evinden bir kişinin tek başına çıkması onu tedirgin ediyordu.

Yemek boyunca ayakta dikilip duran ince uzun gence parmağının ucuyla belli belirsiz bir işaret yaptı. Fırlayıp çıktı dışarı, işareti görünce.

Dışarıda yağmur, soğuk, bir de karanlık vardı. Tahir Vesek cama doğru uzattı elini:

“Şimdi gidebilirsin. İşin bitince çocuklar seni geri getirir. Sakın sokaklarda yalnız gezme.”

Oda geniş bir avluya açılıyor, avlunun çevresi kale gibi yüksek duvarlarla çevrili. Amansız bir kan davasının ürünü bu duvarlar. Avludan dış kapıya kadar uzun bir koridor var. Her girintide filinta boylu gençler bekliyor.

Dış kapı açıldı. Çevredekiler kartal bakışlı, elleri kabzaya bir solukta uzanacak tetiklikte.

Hâlâ bekliyordur Yeşilyurt köylüleri.

İki koldan iki insan kümesi, elektrik direklerinin diplerinden karanlığa doğru daldı. Bir “U” biçiminde sarmışlardı çevremi. Ceketlerinin yırtmacı, bir kabza kalınlığında açılmıştı. Soğuğa ve yağmura, bir de karanlık eklenince ortalık olduğundan da fazla ür-künçleşiyordu.

Bölgede yaşanan işkence olaylarını incelemek için yola çıkan SHP heyetiyle birlikte Batman üzerinden İdil’e, oradan Cizre’ye gelmiştik. Yol boyunca korkunç işkence öyküleri dinlemiş, büyük bir gözaltı dalgasının yarattığı tedirginliğe tanık olmuştuk.

Her yerde karşımıza işkence yaralarını hâlâ üzerinde taşıyan,

gözaltına alınan yakınlarının akıbetini merak eden insanlar çıkıyordu.

İdil'den Cizre'ye geçerken SHP Merkez Disiplin Kurulu Üyesi olan İdilli avukat Hasip Kaplan kalabalıktan sıyrılıp yanımıza gelmişti. İşkence ve gözaltı belgeleri vardı Kaplan'ın elindeki dosyalar da. Bunlardan biri de elle yazılmış iki sayfalık dilekçeydi ve işte bu dilekçe beni Cizre'nin karanlık sokaklarından Yeşilyurt köylülerine doğru götürüyordu.

Günlerdir süren bir kabus yaşıyordu Cizre'de.

İdil Caddesi'nden gelen polis aracı, yolun soluna yanaşmış. Kapıları açan resmî giysili iki polis tam araçtan inerken çapraz ateşe tutulmuşlar.

Günün tam ortası. Tarih 13 Ocak 1989... Saat 13.25...

İki kişiymiş ateş edenler. Cizre'de bir yıldır süren "kaldırımüstü cinayetleri"nin bir benzeriymiş yaşanan. İki tetikçi 14'lü tabanca, yakın mesafeden çapraz ateş... Ancak bir farkla ki, bu kez öldürülenler ihbarcılar değil, polisti! İşte bu olay, bir dönüm noktası olmuştu Cizre'de. İki polisin öldürülmesiyle ilçede büyük bir operasyon ve gözaltı dalgası başladı.

Mahalleler tutuldu, girişler çıkışlar yasaklandı. Çarşıya ancak "ekmek alabilecek kadar küçük çocuklar" gidebildi. Büyük bir gerginlik yaşıyordu Cizre'de. Bir yandan operasyon sürüyor, evlerin kapıları kırılıyor, içerdekiler dövülüyor, kimi gözaltına alınıyor, diğer yandan da halkın tepkisi giderek artıyordu. Geceleri "ilan edilmemiş bir sokağa çıkma yasağı" uygulanıyordu. Anlatılanlara göre, gözaltına alınanların sayısı 300'ü aşmıştı.

«PKK'nın muhtarı»

Celal Başalangıç milletvekilleri Cüneyt Canver, Fuat Atalay ve Yeşilyurt Köyü Muhtarı Abdurrahman Müştak ile birlikte köyde...

İşte böyle bir Cizre'de, gecenin karanlığında, Yeşilyurt köylüleriyle sözleştiğim dükkanı arıyordum. Tahir Vesek'in evinden birlikte çıktığım gençler de bir bir bakıyorlardı kararlığın gölgesindeki tabelalara. Biri, "Tamam, buldum" dedi, "Kent Gıda Pazarı..."

Dükkanın aralık kapısından içeri girdim.

İçerde sekiz kişi oturuyordu. Sekizi de Yeşilyurtlu. Hasip Kaplan'ın bana İdil'de verdiği dilekçenin fotokopisini uzattılar:

“Okudun mu bunu?”

Okumuştum ama, inanılır gibi değildi. Dilekçe önümde duruyordu. Mumun titrek ışığında gördükleri daha bir inanılmaz geliyordu insana.

“Cumhuriyet Savcılığı'na,

Sanıklar: 14-15 Ocak 1989 günü Yeşilyurt köyüne gelen güvenlik kuvvetleri.

Suç: Efrada suimuamele, işkence

Olay: 1) 14-15 Ocak 1989 gece saat 02.00'de Cizre'ye bağlı Yeşilyurt köyümüz, jandarma, komando, özel tim ve diğer güvenlik güçlerince sarılmıştır. Sabaha doğru köy yakınında bir eşek ve iki sapa karaltı olarak görülmüştür, açılan ateş üzerine eşek yaralanmıştır.

2) Köye giren güvenlik görevlileri ise köyden üç kişinin kaçtığını söyleyerek tüm köylüleri kadın erkek bir araya toplamışlardır. Evler aranmış, hiçbir suç unsuru bulunamamıştır. Kadınların tek tek ağızları açılarak bakılmış, üstleri aranmış, tüm erkekler yüzükoyun yere yatırılmıştır. Burada sürekli olarak, “Siz PKK'yi

besliyorsunuz, düşmansınız, bu köyü yıkacağız,” denilerek her türlü küfür edilmiştir. Köy muhtarına, ‘Sen devletin değil, PKK’nin muhtarisin’ denilmiş, yere yatırılan köylülerin sırtında, karda kışta saatlerce güvenlik güçleri gezmiş, kaba dayak atılmıştır.

3) Muhtar Abdurrahman Müştak, amcası Kamil Müştak, Abdullah Gündoğan ve Bahattin Müştak soruşturmaya alınmış, saatlerce dayak atılarak yaralanmışlardır.

4) Çevreden insan pisliği toplatılarak, muhtarın amcası Kamil Müştak’a, zorla, tek tek, yaşlı genç demeden pislik ağızlarına verilmiştir. Daha sonra bu insan pisliği, Kamil Müştak’ın oğlu olan Bahattin Müştak’a zorla babasının ağzına verdirilmiştir. Yaşlı olan Kamil Müştak yaralanmıştır. Abdurrahman Müştak yaralanmış, Abdullah Gündoğan yaralanmıştır.

5) 15 Ocak günü köylü bırakılmamış, şikâyet etmeleri önlenmiş, Kamil Müştak ve Ahmet Kaya yalın ayak karda yedi kilometre ötedeki Cizre ilçesine götürülmüştür.

6) Köyde hiçbir suç unsuru bulunmadığı halde, her türlü aşağılık, yakışsız ve yaslara aykırı olarak bize suimuamelerde bulunmuş, işkence yapılmıştır.”

Karanlıkta bir daha yüzlerine bakıdım. Okuduklarıma inanmıyordum. Üstüne basa basa sordum:

“Size insan pisliği mi yedirildi?”

Sekizi birden kafasını salladı:

“Evet, hepimize birden insan pisliği yedirilmiştir.”

Arka bacağı yaralı terörist!

Yeşilyurt köylülerinin başına gelenler pek öyle inanılır cinsten değildi. Aslında 12 Eylül’den bu yana yaşadıkları sözün dar gelmeyeceği bir öyküydü. Ama onlar sadece 14-15 Ocak gecesi başlarına gelenleri bir dilekçeye yazıp önce Cizre Cumhuriyet Savcılığı’na, ardından Cumhurbaşkanlığına [Kenan Evren], Anavatan Partisi (ANAP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Doğru Yol Partisi (DYP) genel merkezlerine, İçişleri Bakanlığı’na [Mustafa Kalemli], Genelkurmay Başkanlığı’na [Necip Torumtay], İnsan Hakları Derneği’ne göndermişler, bu baskı belki bir gün biter diye.

12 Eylül'den bu yana hiç boş bırakılmamış Yeşilyurt köylüleri. "Korucu ol" baskısı, "Bize silah teslim etmezseniz..." tehditi, gece baskınları, gündüz baskınları... 12 Eylül 1980'de 120 ev ve yedi mezrasıyla Cizre'nin en büyük köyü olan Yeşilyurt'ta ev sayısı 80'e inmiş. Onlar yıllardır yaşadıklarını değil, sadece bir gece başlarına gelen utanç verici öykülerini son bir umutla duyurabileceklerine inandıkları her yere dilekçe yazıp göndermişler.

Aslında resmî makamlara verilen bu dilekçede anlatılanların çok daha ötesindedir Yeşilyurtluların yaşadıkları...

13 Ocak'ta iki polisin öldürülmesinden sonra ilçe merkezinde başlatılan operasyonlar, bir gece sonra köylere kaydırılmış. Cizre'ye yedi kilometre uzaklıkta olan Yeşilyurt köyünün çevresi, komando, özel tim, jandarma ve yörede görev yapan "sivil zevat" tarafından sarılmış.

15 Ocak başlayalı daha birkaç saat olmuştur. Saat 02.00'de kuşatma tamamlanmıştır. Köye birkaç yüz metre uzaklıktaki mezrada üç karaltı hareket eder. Askerler yayılım ateşine başlarlar. Karaltılar kaybolur. Köyün dört bir yanından ateş edilmektedir. Sıcak yataklarındaki Yeşilyurtlular neye uğradıklarını anlayamazlar. O anda anons duyarlar:

"Başını çıkartan öldürülür. Herkes evine gitsin. Pencereilerin kepenkleri kapatılsın!"

Köyü bir sessizlik basar. Köy halkı evlerine çekilmiş, ne olacak diye beklemektedir.

Bir süre sonra görevli binbaşı, herkesin evlerinden çıkmasını ister. Kadın erkek, çoluk çocuk... Hatta çocukların beşikleriyle kapının önüne konulması emredilir. Bütün köy halkı alanda toplanmıştır. Komutan, kadınlarla erkeklerin ayrılmasını ister. Sonra, erkeklere döner, yaşlılara gençlerin iki ayrı grup oluşturmasını söyler. Yörede yaşlılık ölçüsü altmış ve sonrasıdır. Komutan genç gruba döner, "Yere yat" emri verir. Sonra köyden üç teröristin kaçtığını söyleyerek bunların bir an önce bulunmasını ister. Muhtar Abdurrahman Müştak ile amcası Kamil Müştak, köyde terörist olmadığını anlatmaya çalışırlar. Bunun üzerine muhtarla amcası "sorguya" alınır. Yörede "sorgu", aslında kaba dayaktır. Ardından komutan,

askerlere emir verir ve onlar da yere yatmış gençlerin üzerinde dolaşırlar bir süre.

Köydeki tüm evler aranır. Hiçbir suç unsuru bulunmaz. Ama jandarma, köylülerin ilçeye inip şikâyet etmesini önlemek amacıyla köyden ayrılmaz. Bu arada köyün çevresindeki göçebeler, muhtara bir haber salarlar. İş anlaşılmıştır. Köyden sabaha karşı çıktığı sanılan üç terörist, köyün eşiğiyle onun sıpalarıdır. Muhtar, açılan ateş sonucu arka ayakları parçalanmış eşekle başında bekleyen sıpalarını alır, ahıra kapatır.

Ertesi gün binbaşı gelir, “Teröristleri buldun mu?” diye sorar muhtara. “Evet” der muhtar, “Buldum”. Komutan duyduklarına inanamaz. Nerede olduklarını merak etmektedir. Muhtar ahırını gösterir; “İşte orada”. “Ne işleri var orada?” diye bağırır komutan. Muhtar sakindir, yanıtlar:

“Eşekle sıpalarıdır. Dün terörist diye onları vurmuşsunuz.”

Sonu dışkı yedirmeye kadar varacak olan baskı ve işkenceler işte bu olaydan sonra bir dilekçeye dönüşür ve ilgili olduğuna inanışları her kişiye, kuruma başvururlar. Bir de raporları vardır ellerinde işkence gördüklerine dair.

‘Gitmeyin sizi vuracaklar.’

“Bir kazaya kurban gitmemek” için yazıyı bölgeden ayrıldığım gün yazdım.

Ancak, 1989’un Ocak ayında “Yeşilyurt köylülerine asker dışkı yedirdi” diye bir haber girebilir miydi?

Bu soruya “Evet” demek pek kolay değildi.

Bu yüzden haber olarak değil de izlenim olarak yazdım. Dışkı yedirme olayını yazının sondan bir önceki paragrafına deyim yerindeyse “gizledim”. Başlığını da “Münferit bir işkence öyküsü” diye attım.

22 Ocak 1989 tarihli *Cumhuriyet*’te, birinci sayfadan tek sütuna anonslanarak yayınlandı yazı.

Ancak korktuğum başına gelmişti.

Sondan bir önceki paragrafta gizlediğim “dışkı yedirme” olayı, köylülerin bu konuyla ilgili anlatımları tümüyle çıkartılmıştı yazıdan.

O zamanlar böyle durumlarda akla ilk gelen soru “Bu mesleği bırakmalı mı artık?” oluyordu.

Değişik duyguların git-gelinde yaşarken telefon çaldı, arayan Genel Yayın Müdürü Hasan Cemal’di.

“Yazın çok güzel olmuş eline sağlık” diyordu.

Durumu anlattım, atılan bölümü aktardım ve artık gazetecilik yapmanın pek anlamlı olmadığını, bu yüzden istifa etmeyi düşündüğümü söyledim.

O da şaşırmıştı.

“Köye bir daha girer misin?” dedi. Hiç tereddüt etmeden “Evet” deyince, “Sen köye git, ben de manşet yapacağım” diye söz verdi.

Cumhuriyet’in Adana’daki bürosunda yeniden Yeşilyurt’a gideceğimi duyan herkes aynı görüşte birleşiyordu:

“Gitme, senin vururlar!”

Bu tartışma sırasında, bürodan içeri SHP Adana Milletvekili Cüneyt Canver girdi. “Gitmeli mi, gitmemeli mi?” tartışmasına o da karıştı. sonunda Canver kararını açıkladı:

“Gidersen ben de seninle gelirim Yeşilyurt’a.”

Bu kimsenin görüşünü değiştirmemişti:

“Gitmeyin, bu sefer ikinizi de vururlar!”

Demek ki, daha da kalabalık gitmek gerekiyordu.

SHP Diyarbakır Milletvekili Fuat Atalay’ı aradım. “Tamam” dedi Atalay, “Ben de gelirim.”

Sonunda bir plan yapıldı. Canver’le ben Adana’dan Cizre’ye gidecektik. Atalay da ilk uçakla Ankara’dan Diyarbakır’a gelecek, orada Siirt muhabirimiz Cengiz Mumay’la buluşacaktı. Birlikte Cizre’ye geçeceklerdi. Buluşma yerimiz de Cizre Belediye Başkanı Tahir Vesek’in makamıydı.

Hemen Tahir Vesek’i aradım “Biz geliyoruz” diye.

Daha bu telefonun üzerinden yarım saat geçmemişti ki Vesek, Cizre’den soluk soluğa arıyordu.

“Senin telefonun ardından bana ‘faili meçhul’ bir telefon geldi. ‘Gelmesin, vurulacak’ diye.”

Belli ki telefonlar çok sıkı dinleniyordu. Hatta dinlemeye kalmayıp tehdit etmeye de sıvanmışlardı.

İlkokul karakol yapılacaktı.

Sonunda planladığımız biçimde Cizre Belediye Başkanlığında buluştuk.

Başkan Vesek, “Bırak milletvekilleri gitsin ama sen gitme,” di-yordu sürekli olarak. Israrı sonuç vermedi. Canver, Atalay ve Mu-may’la birlikte Yeşilyurt köyüne doğru yola çıktık.

Yeşilyurt’a gitmek için Cizre-Nusaybin yolundan ayrılıp dağla-ra doğru uzanan dar, toprak bir yola sapmak gerekiyordu.

Köy yolunun sapağında üç askerî araç duruyordu. Bizim araç-ları görünce bir cip ile iki cemsenin motorları çalıştı. Tam yak-laştığımızda da önümüzden köye doğru hareket etti askerî araçlar.

Hep birlikte, konvoy olarak köye doğru gidiyorduk. Olayın ge-rilimi iyice artmıştı. Demek ki bizi bekliyorlardı.

Beş kilometrelik toprak yol neredeyse bitiyordu. Yeşilyurt’un evleri görülmeye başladı. Askerî araçlar yavaşlamaya başladı. İçin-den askerler ikişer metre aralıklarla atlayarak köyü sarıyorlardı. Hepimizde, bir tuzağın içine kendi ayağımızla giriyoruz, duygusu vardı.

Cizre ilçesinin yamaçlarına doğru çıkan toprak yol bittiğinde, askerler, köyün “terk edilmiş” ilkokulunun önünde durdu. Yeşil-yurt’un çevresindeki taş bol, karasabanın güçlkle çekildiği tarla-da katırlarla çift süren köylüler endişeyle kaldırdılar motor sesleri-ne kafalarını.

Köy muhtarı Abdurrahman Müştak evinden fırladı telaşla. Köyün harabeye dönmüş ilkokulunun önünde askerleri görünce, günlerdir yaşadığı tedirginliğin çizgileri dalga dalga oturdu yüzü-ne. Ancak hemen ardından milletvekilleri Canver ve Atalay ile Mu-may’la beni görünce biraz rahatladı.

Tüm köy halkı çevremizi sarmıştı. Günler önce köye yapılan baskını anlatmaya hazırlanıyorlardı. Bir yandan da gözleri köyü kuşatan askerleri tarıyordu. Hepsinde bir merak vardı: “Bugün ne yapacaklardı acaba? Niye gelmişlerdi?”

Askerler komutana koşup emir aldıkça köylülerin tedirginliği artıyordu.

Bir askerî araç tozu dumana katarak köylülerle birlikte durduğumuz meydana doğru geliyordu.

Hemen bir önlem almaya çalıştı Canver:

“Sen şimdi rahat anlatamazsın askerlerin yanında. Eğer bizi dinlemeye kalkarlarsa, ben sana, ‘Muhtar, evinde bir çay ikram et bize’ derim. Eğer peşimizden eve gelmeye kalkarlarsa da içeri sokamayız.”

Bu önleme gerek kalmadı. Topluluğa fazla yaklaşımadan gelen aracın komutanı muhtarı çağırdı.

“İlkokulun anahtarını ver.”

Yeşilyurt Köyü İlkokulu bir yıl önce kapatılmış, öğretmen atanmadığı için. Muhtar elini pantolonunun cebine atıp sarı, büyük bir anahtar çıkardı. Askerî araç geldiği gibi, tozu dumana katarak uzaklaştı.

Muhtarı şimdi de yeni bir telaş sarmıştı şimdi de. Bize doğru dönüp son bir çare olarak yakınmaya başladı:

“Bakın, daha bugün köy sabah yedide basıldı. Köyün hoparlöründen, ‘Kimse evden çıkmasın kimlik kontrolü yapılacak, evler aranacak’ duyurusu yapıldı. Köyün aşağısında amcaoğlum Halil Müştak’ın evi var. 10 yıl önce evi boşaltıp Cizre’ye yerleşmişti. Ev virane. Kapısı bezle bağlı. Evin içinde bana bir torba gösterdiler. İçinde beş tane el bombası vardı. Birkaç tane de tahrip kalıbı. Bir tutanak yapıp imzalattılar. Torbaların başında da fotoğrafımı çektiler. Şimdi okulun anahtarını verdim. Nereden bileyim içine bir şey bırakmayacaklarını?”

“Haydi yürüyün, gidip okula bakalım.”

Bu, milletvekillerinin önerisiydi. Hep beraber kalkıldı.

Okulun çevresi askerlerle sarılıydı. İçeride kırık dökük sıralar, duvarlarda mevsimler şeması ve Atatürk’ün fotoğrafı vardı. Bir yıldır okulun kapısı açılmamıştı. Bir süre önce muhtara bildirim yapılmıştı. Okulun boşaltılması isteniyordu. İlkokul, karakol olarak kullanılacaktı.

Bir yandan okulu gezerken, diğer yandan muhtar Abdurrahman Müştak anlatıyordu yıllardır başına gelenleri.

1982 yılında köylerden silah toplanmaya başlanmış. Yeşilyurt'tan 40, mezralarından da 20'ser silah istenmiş. 180 silah bulunmayınca da köy çeşmesinin başındaki dut ağacına kollarından asıvermiş askerler muhtarı. O günden bu yana benzeri uygulamalar çok olmuş. Tümüne de ses etmemişler. Ta ki en son olay meydana gelinceye dek.

PKK lehine yazan gazeteciler

24 Ocak 1989 tarihli *Cumhuriyet*'te tüm ayrıntılarıyla yayınlandı Yeşilyurt köylülerine dışkı yedirme olayı. Hem de manşetten. Hasan Cemal sözünü tutmuştu.

Ortalık karıştı. Muhalefet biraz ürkek de olsa, ayağa kalkar gibi olmuştu. Başbakan Turgut Özal, "Ya doğru değilse?" diye soruyordu.

Gazetede haber çıktıktan bir gün sonra Emniyet Genel Müdürü Sabahattin Çakmakoglu, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçioğlu ve Jandarma Asayiş Komutanı Korgeneral Hulusi Sayın Ankara'da ortak bir basın toplantısı düzenledi.

Sözüm ona İstanbul'dan Cizre'ye uzanan büyük bir operasyon başlamış, adı "Birlik" olan bu operasyonu baltalamak için bu iddia ortaya atılmıştı.

Hatta Korgeneral Sayın, "bazı gazete muhabirleri PKK'nın lehine, devletin aleyhine yazılar yazmayı görev saymışlar sanki. Bunlar belki bilmeyerek, yanlış bilgi ile oluyor ama bazıları da özel nedenlerle yazıyorlar," diyordu.

Hatta general Sayın haberi okur okumaz soruşturma emri verdiğini söylerken soruşturma sonucunu da açıklıyordu aynı anda:

"Olay en ince teferruatına kadar incelenecek ve kimse korunmayacaktır. Bu iddiaların birçok kısmının yanlış olduğunu, yapılacak olan açıklamalarla sizler de öğreneceksiniz."

Haberin çıkmasından neredeyse bir hafta sonra köylülere dışkı yedirdiği iddia edilen binbaşının adı ortaya çıkmıştı; Cafer Çağlayan.

Daha binbaşı ifadeye bile çağrılmamıştı.

Yeşilyurt köylülerine kimse hâlâ gelip sormamıştı; “Size dışkı yedirildi mi?” diye.

Ama olayı yazdığımız için neredeyse beni PKK”li ilan edeceklerdi.

Gazeteciler de OHAL Valisi Kozakçioğlu’na iddiaları soruyor. “Savcıya gitsinler” diyor Kozakçioğlu. Yeşilyurt köylüleri savcıya gitmişler zaten. Ama savcı ne yapsın. 12. Jandarma Komando Tabur Komutanlığı’na bir yazıyla iki polisin şehit edilmesi olayıyla ilgili olarak Yeşilyurt köyüne yapılan operasyondaki birlik komutanının adını soruyor.

Yanıt da geliyor; “Operasyondaki komutanın kimliği Cafer Çağlayan” diye.

İmza: J.Kd. Binbaşı Cafer Çağlayan...

İşte OHAL’in hali...

Binbaşı ifade vermek için Cizre Adliyesi’ne gittiğinde gazeteciler fotoğraf makinasına davranıyor. Yanındaki yüzbaşı silahı çekip bir gazeteciye doğrultuyor:

“Resim çekmeye kalkarsan kurşunu alnına yersin.”

Haberin çıkmasından üç gün sonra İçişleri Bakanı Mustafa Kalemli bir açıklama yapıyor: “OHAL Valiliği ve Jandarma Asayiş Komutanlığı’nca tahkik edilmiş ve bu iddiaların doğru olmadığı saptanmış bulunmaktadır” diye.

Hoppala. Oysa daha soruşturma sürüyor, binbaşı adliye koridorundan çıkmamış bile, köylüler ifadelerinde olayı tüm ayrıntılarıyla anlatıyorlar savcıya. Tam o sırada İçişleri Bakanı Mustafa Kalemli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde (AİHM) dışkı yedirmekten mahkûm oldu.

Aslında güvenlik güçlerinin, Kürt köylülerine ilk dışkı yedirme olayı değildi bu, ama olay gerçekleştikten hemen sonra, sıcağı sıcağına yazılan, uzun bir mücadele süreci sonucunda sorumlusunun mahkûm edildiği ilk olaydı bu.

Her ne kadar gerek ulusal, gerekse de uluslararası hukukta haberimizin doğruluğu tescil edilse de bugüne kadar verilen her bri-

fingde hem genelkurmayın koridorları, hem de kulaklarım çınladı hep “vatan haini” diye. (CB/BA)

Kaynak:

<http://www.bianet.org/bianet/medya/160934-90-larin-isa-ret-fiseği-yesilyurt-koylulerine-yedirilen-diski> (2014).

* Manşet fotoğrafında Yeşilyurt köylüleri kendilerini askerlerin nasıl yere yatırıp üzerinde gezindiklerinin tatbikatını yapıyor.

** Fotoğraflar: Cengiz Mumay

ABDULLAH ÖCALAN*

Sait Demir

Diyarbakır Newroz’unda Abdullah Öcalan’ın mesajı okunduktan sonra çok farklı kesimler tarafından farklı yorumlar yapıldı. Herkes, açıklamanın bir yerinden tutmaya çalıştı. Ben de Öcalan’ın verdiği mesajın bazı bölümlerini tekrar tekrar çizip, yeni süreç ve dönemle ilgili yorumda bulunmaktan ziyade, sürecin bir numarasını, Abdullah Öcalan’ın Kürtler üzerindeki etkisine yoğunlaşacağım. Peki Abdullah Öcalan kim, onu ne kadar tanıyoruz?

Öcalan’ı anlamaya, tahlil etmeye çalışanların başında kendisi geliyor. Çocukluğunda yaşadığı en ufak bir olayı bile güncelleştirip, bugünle ilişkisini kurup elle tutulur, somut bir sonuca varmaya çalışıyor.

Sokrates’in “*kendini bil*” sözünün etkisinde kaldığı, bu sözün kendisine derin anlamlar çağrıştırdığını kitaplarından anlıyoruz. Yazdıklarından en dikkat çeken özellik; sadelikten, yalınlıktan öte abartının hâkim olması. Kürtler de genellikle Abdullah Öcalan’ı anlattıklarından anlamaya çalışıyor. Öcalan’a dair yeni yorumlar, farklı bakış açıları geliştirilse de; objektif değerlendirmelerden uzak, varolan mevcut durumu bir adım öteye geçirilerek son buluyor: Bir halk önderi, kusursuz lider, kurtarıcı konumu biraz daha pekiştiriliyor.

Devlet tarafı da reel bir tahlil yapmak yerine, Abdullah Öcalan’ı hakaretlerle tanımlamaya çalışıyor. Bir ara toplumda “itibarını” düşürmek için aslen Ermeni olduğu, gerçek adının Agop olduğu üzerinde propaganda yapıldı. İsmiyle yeni yeni hitap ediliyor. Adı

«Terörist başı, bölücü başı, bebek katili» olarak anıldı, zihinlerde yer buldu. Kenya'da yakalanıp İmralı Cezaevi'ne girdiğinde hakaretlerin dozu arttı. «İmralı Canisi» sıfatını da bu sırada aldı. Devlet ne kadar hakaret ettiyse buna karşılık Kürtler, onu, o kadar çok sevdi. İkinci görüş bir bakıma birinci görüşü besledi. PKK'den ayrılan kişiler de eleştiri dozunu iyi ayarlayamadılar. Devletin penceresinden bakmaktan, o bakışı büyütmekten başka bir ekleme yapamadılar. Şemdin Sakık ve Selim Çürükkaya akla gelecek ilk iki isim.

Türkiye'de bugüne kadar Öcalan'la ilgili gerçek, anlaşılır, hakkaniyetli bir tahlil yapan çıkmadı. Ya çirkin iftiralar, akla hayale gelmeyen hakaretler edildi ya da göklere çıkartıldı. Benim söyleyeceklerim bu iki zıt kutbun ortasında bir yere denk geldiğini düşünüyorum. Bu tanımlamanın, toplumun birleşmesine katkı sunacağı kanısındayım:

Şimdi gelelim, Kürtler Öcalan'ı neden bu kadar seviyor, Öcalan'ın etki alanı neden bu kadar geniş sorusuna? Kürt halkının büyük bir sempatisini kazanan Abdullah Öcalan daha önceki isyan eden hiçbir Kürt lidere benzemiyor. Ne büyük bir aşiretten ne de büyük bir mir soyundan geliyor. Ne şeyh ne de seyyid... Urfa'nın Halfeti ilçesine bağlı Amara köyünde, fakir bir anne babadan dünyaya geldi. Ne annesi ne de babası tanınan biri, ne yaşadığı yer önemli bir yer, ne de doğduğu yer... Evlendiği Kesire Yıldırım bile güçlü aşiret ilişkisi olan, «köklü» bir aileye mensup değil.

Üniversite yıllarında PKK'nin temeli atılırken, kurduğu örgüte halk arasında Apocular deniliyordu. Bu örgütteki kişilerin çoğunun ortak paydası, Öcalan'ın yakın çevresinden, arkadaşlarından oluşmasıydı. Çok planlı ve programlı olması tipik bir Kürt'te hatta Ortadoğu insanında olmayan bir özellikti. Pragmatist yanı, geleceği görme, çabuk karar alma ve verdiği karardan çabuk dönebilmesi gibi özellikleriyle çevresindeki insanların alışık olmadığı, farklı bir lider karakteriyle dikkat çekiyordu. Dış görüşüne önem vermemesi bir liderde nadir görülen diğer özelliklerinden biri.

Yine Kürtlerin yaşadığı katliamlar, sürekli aşağılanmaları, ötekileştirmeleri sonucu ortaya çıkan aşağılık kompleksi ile eksikliğin zerresi yok. Anlatımlarında mitolojik öğelerden yararlanması fikir-

lerinin halk içinde etkili bir şekilde yayılmasını kolaylaştırdı. Bu özelliği devlet tarafından çok kullanıldıysa da tavrından geri adım atmadı. Karnını kaşıma veyahut burnunu karıştırma görüntüleri Kürtleri ondan tiksindirmedi, tam tersine sahiplenmesine, bağrına basmasına neden oldu.

Tüm bu avantajları ile beraber dezavantajlı tarafları da mevcuttu. Sahip olduğu özgüven, zaman zaman kişiliğini megaloman bir yapıya büründürebiliyor. “Her şeyi ben yaptım ve ben gördüm” anlayışı çoğu zaman sözlerine hâkim oluyor. Aldığı yanlış kararlar da suçu hep başkasında aradı. Mesela Suriye’den çıkmak zorunda kaldığında gerillanın tüm çağrısına rağmen Kürdistan dağlarına değil, Yunanistan’dan gelen birkaç milletvekilin çağrısına uyarak Yunanistan’a gitmeyi tercih etti. Sonradan verdiği yanlış kararı kabullenmedi ve savaşın daha fazla büyümesini istemediği için Yunanistan’a gitmek zorunda kaldığını belirtti. Ayrıca komplo teorilerine gereğinden fazla önem verdi. Kendisinin yakalanmasını tüm devletlerin bir arada kurduğu komplo olarak görmesi bu konudaki tutumunun nerelere vardığını gösteriyordu.

Diyarbakır newrozunda toplanan ve kendisini seven bir kitleye karşı popülist bir yaklaşım göstermeyerek, tabanından çok PKK karşıtlarını tatmin üzerine hazırlanmış bir mektup kaleme almasına rağmen halkın mesaja büyük bir coşkuyla katılması, halkın Abdullah Öcalan’a ne kadar güvendiğinin ve sevdiğinin göstergesiydi. Bunun nasıl olduğunu anlamak için Abdullah Öcalan’ı iyi tahlil etmek gerekir. Kürt halkı, Abdullah Öcalan’da kendi yoksulluğunu, kimsesizliğini, hor görülmesini gördü, tabi nasıl olması gerektiğini, umudunu ve mücadelesini de gördü. Her şeye rağmen halkın Öcalan’a bu kadar güvenmesi bu yüzden galiba...

* Bu yazı 2013 yılında Mardin Gündem adlı internet gazetesinde yayınlandı. Ancak, şu anda gazeteye erişim sağlanamıyor. Bu yüzden kaynak kişi Sait Demir’den aldım.

DİZİN

- Aktif siyaset 20
Aktör 17, 18
Alternatif tarih 19, 82
Antidemokratik 86, 88, 175
Araştırma sonuçları 18, 20, 27, 31, 42, 105, 177
Araştırmanın kapsamı 32
Aristokrat 40, 44, 61
Askerî darbe 38, 99, 151
Asimilasyon 11, 19, 43, 70, 86, 87, 146
Aşiret 23, 38, 40, 42-45, 50, 74, 119, 246
Aydınlık 36, 156
Barış anneleri 97, 98, 100
Başkanlık 48, 61
Bırakuji 46, 74
Bireysel 12, 19, 26, 27, 29, 129, 145, 214, 222
Birleşmiş milletler 21, 22
Biyolojik farklılık 49
Burjuva 36, 37, 60, 61, 93, 209
Burjuva sınıfı 36, 37
Cinsiyetçi 41, 45, 47, 88, 91, 95
Cumartesi anneleri 17, 19, 92, 93, 97, 98, 129, 153
Cumhuriyet kadını 82, 83, 85
Dehak 66-69
Demokratik 28, 37, 42, 99, 224, 225
Demokratik modernite 79
Derinlemesine görüşme 12-16, 27, 30, 105, 168
Devletin resmî politikası 23, 161
Devletin resmî ideolojisi 11, 91
Devletin resmî söylemi 24
Devrim 34-36, 38, 63, 93, 96, 210, 211, 214, 219, 225
Dilkırım 70
Direniş miti 19
Düşük yoğunluklu savaş 17, 24
Egemen ulus 20, 43, 44, 85, 179
Emperyalist 34, 36, 37, 43, 69, 212, 217, 222
Emperyalizm 34, 58, 212, 215
Erkek egemen sistem 48
Eş başkanlık 52, 53, 79, 93, 99, 100, 102, 201
Etnik 11, 21-23, 83-86, 91, 93, 101, 102, 128, 138, 151, 175, 179, 180
Etnik kimlik 85, 86, 93, 102, 128, 151, 175
Etnografik 9, 13, 14
Ev ekonomisi 16, 124, 205
Ezilen sınıf 80
Ezilen ulus 20, 34, 35, 80, 85

- Faşist 37, 49, 211, 212, 215
- Feda eylemleri 20, 39, 76, 86
- Feminist 18, 39, 45, 48, 50, 51, 53, 82-84, 90-93, 100-102, 152, 180
- Feminist teori 18, 50
- Feodal 32, 36, 42, 44, 50, 60, 62, 209, 212, 217
- Geleneksel tarım 24, 111, 112
- Göç 9, 11, 12, 14, 18, 21, 22, 24-31, 64, 85, 105, 106, 111-113, 115, 121, 122, 125, 131, 132, 134, 138, 139, 145, 162, 175, 176, 202-206, 222, 237
- Göç kuramları 21
- Gündelik yaşam 12, 20, 42, 47, 52, 53, 131, 136, 140, 181, 182
- Güvenlik güçleri 11, 23, 28, 32, 46, 231, 234, 235, 242
- Haydi kızlar okula 86
- Hukuk sistemi 130
- İç göç 21, 27, 121
- İdeoloji 12, 13, 18-20, 33-38, 47, 48, 51, 53, 56, 62, 63, 69-71, 73, 75, 78, 79, 81-83, 86, 91-93, 97, 101, 102, 146, 151, 162, 166, 168, 169, 172, 175, 176, 178, 181, 182, 205, 214
- İkincil konum 45, 48
- İktidar 18, 28, 29, 32, 37, 38, 44, 80, 84, 88, 90, 91, 96, 101, 144, 179, 180
- İllegal siyaset 20
- İsyan 23, 34-37, 42, 43, 59, 62, 85, 95, 169, 246
- İşçi sınıfı 24, 95
- İtirafçı 63
- Jineoloji 80
- Kadın mücadelesi 50, 52, 81, 82, 102, 143
- Kadın ordulaşması 20, 46-49, 61, 71, 72, 74
- Kartopu örnekleme 13
- Katılımcı gözlemi 13, 178
- Kayıt dışı 16, 24
- Kaynak tarama 20
- Kemalist 35, 37, 58, 85, 102, 209, 227
- Kent 11, 19, 24, 27, 45, 73, 87, 121, 233
- Kızkardeşlik 18, 102
- Kimlik 31, 32, 42, 48, 82, 85, 86, 96, 100, 102, 113, 115, 116, 126, 128, 148, 155, 175, 181, 224, 228, 240
- Kitle hareketleri 20, 93
- Koruculuk sistemi 32, 134
- Köy boşaltmaları 9-12, 15-17, 19, 21, 24, 25, 28, 31, 85, 106, 115, 126, 176, 202, 203
- Köy korucusu 134
- Kültürel yapı 24
- Kültürkırım 70
- Kürdistan 11, 12, 20, 31, 34-40, 42-44, 46, 48, 53, 54, 64, 67-69, 72-75, 101, 107, 145, 152, 155, 158, 159, 175, 210-215, 220, 222, 224, 225, 227, 247
- Küreselleşme 21, 31
- Kürt hareketi 19, 34, 37, 44, 46, 49, 61, 64, 74, 76, 79, 93, 95, 100, 103, 136, 162, 176
- Kürt meselesi 19, 29, 34, 37, 76, 82, 99
- Kürt siyasal hareketi 17, 20, 70, 75, 100, 201

- Kürt siyasal kadının inşa 20
- Kürt siyasi hareketi 12, 18, 20, 99, 100, 136, 139, 182, 201
- Kürt sorunu 17, 27, 28, 31, 37, 52, 60, 64, 99, 170, 175, 223, 227
- Kürt ulusal kimliği 19
- Lilith 39, 53, 63
- Marjinal 82
- Marksist-Leninist 36, 37
- Marksist kuramcı 94
- Meşru savunma 50, 224
- Militarizm 17, 46
- Milli demokratik devrim 36
- Milli özgürlük 43
- Millitarist 46, 91, 101
- Milliyetçi(lik) 35, 37, 46, 56, 83, 87, 91, 96, 101, 102, 146, 151, 180, 181
- Modernizm 88
- Neoliberal politikalar 31, 101
- Neolitik çağ 20, 39, 78-81, 179
- Nevruz 65, 66, 68, 70
- Newroz 16, 19, 39, 65-73, 110, 129, 136, 137, 140, 150, 201, 202, 206, 219, 220, 245, 247
- Nitelikli işgücü 24
- Nüfus hareketleri 21
- Orta sınıf 19, 44, 45, 94, 95, 99, 145, 146
- Osmanlı 11, 23, 39, 40, 42, 44, 61, 67, 82, 83, 94
- Önderlik 48, 49, 60, 77, 78, 81, 168, 169, 179, 210, 212, 213, 217, 218
- Özerk 47-49, 52, 53, 80
- Özgür kadın 33, 44, 47, 52, 60, 63, 71, 73, 78, 79, 81, 99, 62, 179, 219
- Özgür kadın ideolojisi 33, 47, 63, 78, 79, 102
- Proletarya 34, 35, 93
- Rehber form 13
- Resmî tarihi 19, 43, 82
- Saltanat 40
- Serhıldan 69, 217, 223
- Sivil toplum 11, 17, 20, 24, 25, 27, 88, 162, 182, 183
- Siyasal eylem 20
- Siyasal kadın hareketi 45, 78
- Siyasal kadın tarihi 12
- Siyasal kadının inşası 20
- Siyasal mücadele 20
- Siyasallaşma 18, 85, 128
- Siyasallaşmış kadın 18, 106, 136
- Siyasallaşmış söylem 33
- Soğuk savaş 22
- Sosyal 13, 19, 22, 27, 32, 40, 44, 60, 66, 77, 78, 80, 93, 116, 119, 136, 145, 177, 179, 182, 209, 217, 218, 235
- Sosyal hukuk devleti 116
- Sosyalist 34-36, 38, 44, 52, 56, 60, 68, 82, 93-95, 101, 213
- Sosyalizasyon 131
- Sosyalizm 34, 210, 211, 213
- Sosyoloji(k) 9, 19, 31
- Soykırım 70, 84
- Sömürge 21, 22, 34, 37, 38, 69, 150, 173, 215
- Sözlü tarih 19, 43, 95
- Sürgün 23, 43, 94, 134

- Tanrıça 18, 20, 39, 44, 46, 53, 54, 61, 63, 65, 70, 71, 74, 75, 77-81, 179, 219, 230
- Tanzimat dönemi 83
- Tarihsel arka plan 19, 20
- Terminoloji 21, 34
- Terör 17, 22, 64, 75, 81, 86, 180
- Terörist 65, 116, 122, 128, 130, 131, 140, 149, 227, 235-237, 246
- Toplumsal bellek 19
- Toplumsal cinsiyet 15-18, 41, 42, 78, 79, 82, 83, 91, 94-96, 178, 182, 205
- Toplumsal hafıza 32
- Toplumsal olay 19
- Toplumsal statü 31
- Toprak reformu 37
- Türk Solu 36, 37, 68
- Ulus 20-22, 34, 37, 42, 44, 68, 82, 83, 85, 86, 96, 103, 175, 179, 180,
- Ulusal bilinç 19, 33
- Ulusal Kürt kimliği 20
- Ulus devlet 21, 22, 42, 44, 82, 83, 86, 96, 179
- Uluslararası hukuk 21, 23, 242
- Uluslararası ilişkiler 21
- Ülke içinde yerinden olma konusunda yol gösterici ilkeler 22
- Üst-orta sınıf 94, 95
- Yarı zamanlı 16
- Yerinden edilen kişi ve gruplar 21, 23, 25, 26
- Yerinden edilme 11-13, 17-19, 21-32, 39, 72, 85, 105, 111, 112, 116, 121, 122, 139, 145, 146, 148, 175, 177, 179, 183, 202, 203, 205, 206
- Yoksulluk 13, 21, 22, 108, 113, 119, 120, 145, 147, 158, 206
- Zincirleme göç 11, 85, 119, 202, 203, 205, 206
- Zorunlu göç 12, 22, 28, 106, 111, 113, 115, 122, 132, 162

1980'LERDEN 2000'LERE SİYASAL KÜRT KADININ İNŞASI MELİKE GÜL DEMİR

"Gerilla dedikleri de çocuğumuzdur. Benim çocuğum dağa çıkmadı ama onlar da benim çocuğum. Benim bu gözyaşlarım için çıktılar o apansız dağlara, bu zulme karşı çıktılar, aç susuz.

Babamı vurduklarında ateşkesti. Devlet kirli işlerini PKK üstüne yıkıyordu. Her zulmün sebebi olarak PKK'yi gösteriyordu. Bizim evi yakanlar ile babamı yakarak öldürenin PKK olduğunu söylediler. Biz gerçeği biliyoruz. Kimin öldürdüğünü yaptığını biliyoruz. Bugün bu aşıkâr. Hem öldürüyorlar hem de...

Babamın cenazesine yaklaştırmadılar bizi. Bir yere gömdüğünü söylüyorlar ama neresi olduğunu biz de bilmiyoruz. Mahkememiz devam ediyor. Babamı öldürdüler, ömür boyu da bizi bu acıyla baş başa bıraktılar. Bizi de her gün o ateşte yaktilar." (Meltem)

Kitap, bir tarafta yerinden edilmeyele kendini İstanbul'da bulan kadınların kendi sesinden kendi hikâyelerine odaklanıyor, diğer tarafta 1980'lerden başlayarak "Özgür Kadın" tarihinde konuşulmamış, araştırılmamış alana yöneliyor ve kadının siyasallaşmasına odaklanıyor.

Günlük yaşamımızda kanıksadığımız ve siyasi görüşlerimiz ile kimliğimiz doğrultusunda içinde yer aldığımız kutuplaşma yüzünden, yaşantımıza yabancı olan durumları anlamaya yanaşmıyoruz. Anlamaktansa yargılama alışkanlığındayız. İşte bu çalışmanın değeri, köy boşaltmalarının tetiklediği zincirleme etkileşimle hayatları dönüşen sıradan, "sahici" insanları anlatmasında. Melike Gül Demir'in araştırma bulguları, "savaşın ve ölümün yaşanmadığı bir Türkiye özlemine kadının özgürleşeceği bir dünyanın hayali eşlik etti" diyor. Umarım anlamak, barışa giden yolu kısaltır.

Emine Onaran İncirlioğlu

belge
yayınları

TÜRKİYE İNCELEMELERİ

978-975-344-708-9

9 789753 447089

20 TL